

**KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ OLARAK İNTERNETİN BİREYSEL ÖZGÜRLEŞME VE TOPLUMSAL DAYANIŞMA
KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ozan YILDIRIM
(Doktora Tezi)
Eskişehir, 2019

**KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ OLARAK İNTERNETİN BİREYSEL ÖZGÜRLEŞME
VE TOPLUMSAL DAYANIŞMA KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE
DEĞERLENDİRİLMESİ**

Ozan YILDIRIM

DOKTORA TEZİ

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Danışman: Prof. Dr. Erdal DAĞTAŞ

Eskişehir

Anadolu Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Ocak, 2019

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Ozan YILDIRIM'ın “Kültür Endüstrisi Olarak İnternetin Bireysel Özgürleşme ve Toplumsal Dayanışma Kavramları Çerçevesinde Değerlendirilmesi” başlıklı tezi **21 Ocak 2019** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili maddeleri uyarınca **Basın ve Yayın** Anabilim Dalında, **Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı)	: Prof.Dr.Erdal DAĞTAŞ	
Üye	: Prof.Dr.A.Halûk YÜKSEL	
Üye	: Prof.Dr.Nejdet ATABEK	
Üye	: Doç.Dr.Günseli BAYRAKTUTAN	
Üye	: Doç.Dr.Elif ŞEŞEN	

Prof.Dr.Metin ÇOŞKUN
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdür Vekili

ÖZET

KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ OLARAK İNTERNETİN BİREYSEL ÖZGÜRLEŞME VE TOPLUMSAL DAYANIŞMA KAVRAMLARI ÇERÇEVESİNDE DEĞERLENDİRİLMESİ

Ozan YILDIRIM

Basın ve Yayın Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ocak, 2019

Danışman: Prof. Dr. Erdal DAĞTAŞ

Bu çalışmanın konusunu, kültür endüstrisi olarak internetin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma kavramları çerçevesinde değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Çalışmada enformasyon toplumu bir bütün olarak değerlendirilmiş ve internet ile yeni teknolojilerin hem olumlu hem de olumsuz yönleri üzerinde durulmuştur. Çalışmanın kuramsal anlayışı, ekonomi politik ve kültürel çalışmalardan beslenmiştir. Nitel araştırma desenlenmesiyle inşa edilen bu çalışmada; çözümleme tekniği olarak doküman analizi ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme kullanılmıştır. Doküman analizi kapsamında Twitter, Change.org, Plaza Eylem Platformu ve Metal İş Eylemleri ayrıntılı şekilde incelenerek yorumlanmıştır. Çalışmanın ikinci analiz bölümünde ise Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nin 4 farklı bölümünde çalışan 16 araştırma görevlisiyle yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Bu görüşmeler, kültür endüstrisi olarak internet ve yeni teknolojiler, internet teknolojileri ve bireysel özgürleşme, yeni teknolojiler ve enformasyon toplumu bağlamında toplumsal dayanışma ve son olarak internet teknolojileri ve Türkiye başlıkları altında yorumlanmıştır.

Anahtar sözcükler: Kültür endüstrisi, İnternet, Sosyal medya, Bireysel özgürleşme, Toplumsal dayanışma.

ABSTRACT

ASSESSMENT OF INTERNET AS CULTURE INDUSTRY WITHIN THE FRAME OF INDIVIDUAL LIBERATION AND SOCIAL SOLIDARITY

Ozan YILDIRIM

Department of Journalism

Anadolu University, Institute of Social Sciences, January, 2019

Supervisor: Prof. Dr. Erdal DAĞTAŞ

This study's subject is assessment of the internet as culture industry within the frame of individual liberation and social solidarity. In the study, information society has been evaluated as a whole and it has been focused on both positive and negative sides of the internet and new technologies. Theoretical understanding of the study is supported with economy, politic and cultural studies. In this study which is built with qualitative research design, as an analysis technique, document analysis and semi-configuration in-depth interview has been used. Within the context of document analysis; Twitter, Change.org, Plaza Strike Platform and Metal İş Strikes has been examined in a detailed manner and interpreted. In the second analysis part of the study; semi-configuration in depth-interview have had with 16 research assistant from four different branches in Anadolu University Faculty of Communication Sciences. This interview has been interpreted under the titles of the internet and new technologies as culture industry, internet technologies and individual liberation, new technologies and social solidarity in the context of information society and lastly internet technologies and Turkey.

Key words: Culture industry, Internet, Social media, Individual liberation, Social solidarity

ÖNSÖZ

Bu çalışma uzun bir emeğin sonucu. Tezin başından itibaren hem akademik hem de yaşamsal motivasyonunu üzerimden hiç eksik etmeyen ve bu tezde en az benim kadar emeği olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Erdal DAĞTAŞ'a teşekkür ve saygılarımı sunuyorum. Üzerimde emeğiniz çok fazla.

Tez izleme komitesinde yer alan ve her izlemede değerli öneri ve yönlendirmeleriyle teze önemli katkılar sağlayan; Prof. Dr. Ahmet Halûk YÜKSEL ve Prof. Dr. Nejdet ATABEK'e de teşekkürlerimi sunuyorum.

Savuma jürisindeki değerli katkılarından dolayı; Doç. Dr. Günseli BAYRAKTUTAN ve Doç. Dr. Elif ŞEŞEN'e teşekkürlerimi sunuyorum.

Güzel ailem. Onların katkısı, moral ve motivasyonu ve her düştüğümde beni kaldırmaları, bu tezin ortaya çıkmasına büyük katkı sağladı. Canım babam Halil YILDIRIM, annem Melek YILDIRIM, ablam Buket YILDIRIM GÜLDİKEN, yeğenim İsfahan GÜLDİKEN ve eniştem Vedat GÜLDİKEN'E teşekkür ediyorum...

Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nde 5 yıl boyunca birlikte çalıştığım mesai arkadaşlarıma, beni lisans eğitimimden beri yetiştiren hocalarıma, sevgili öğrencilerime ve yeni işyerim olan Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi'ndeki mesai arkadaşlarıma teşekkürlerimi sunuyorum.

Son olarak; çocukluğumdan bu ana kadar ilham kaynaklarım olan; He-Man, Kara Şimşek, Darth Vader, Pink Floyd, Kobe Bryant ve Galatasaray'a teşekkür ederim...

Ozan YILDIRIM

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

21/01/2019

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalardan bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilemeyen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan “bilimsel intihal tespit programı”yla tarandığını ve hiçbir şekilde “intihal içermediğini” beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçlara razı olduğumu bildiririm.

(İmza)

Ozan YILDIRIM

İÇİNDEKİLER

	<u>Sayfa</u>
BAŞLIK SAYFASI	i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....	ii
ÖZET	iii
ABSTRACT.....	iv
ÖNSÖZ	v
ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
TABLolar DİZİNİ	x
GÖRSELLER DİZİNİ	xi
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE İNTERNET	9
1.1. Kültür Endüstrisi Kavramı.....	9
1.2. Enformasyon Toplumu Tartışmaları.	12
1.2.1. Teknolojik determinist düşünce ve enformasyon toplumu	13
1.2.2. Enformasyon Toplumu Eleştirileri.....	20
1.2.3. Olumlu ve Olumsuz Yönleriyle Enformasyon Toplumu.....	27
1.3. İnternetin Gelişimi	32
1.4. Kültür Endüstrisi Olarak İnternet.....	39
1.4.1. Sayısal eşitsizlik ve evrensel erişim ilkesi	41
1.4.2. Kamu hizmeti yayıncılığının durumu.....	50
1.4.3. İnternet ve tüketim.....	56

İKİNCİ BÖLÜM

2.ENFORMASYON TOPLUMUNDA BİREYSEL ÖZGÜRLEŞME VE TOPLUMSAL DAYANIŞMA.....	59
2.1. Enformasyon Toplumunda Bireysel Özgürleşme	60
2.2. Kamusal Alan ve Toplumsal Dayanışma	69
2.3. Toplumsal Hareketler ve İnternet	78
2.4. Çalışmanın Kuramsal Yaklaşımı.....	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3.BİREYSEL ÖZGÜRLEŞME VE TOPLUMSAL DAYANIŞMA ÖRNEKLERİNİN SOSYAL AĞLAR ÜZERİNDEN ÇÖZÜMLENMESİ VE ALIMLANMASI.....	97
3.1. Literatürdeki İlgili Çalışmaların Değerlendirilmesi	97
3.1.1. Makaleler	98
3.1.2. Tezler	101
3.1.3. Yabancı eserler	106
3.2. Çalışmanın Yöntemi	109
3.3. Doküman Analizi Bulguları ve Yorumları	115
3.3.1. Bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmayı Twitter üzerinden okumak.....	116
3.3.2. Toplumsal dayanışmanın çevrimiçi hali: Change.Org sitesi.....	128
3.3.3. Plaza Eylem Platformu: "Beyaz Yakalıların Dayanışma Ağı"	146
3.3.4. Metal İş eylemleri, Metal İşçileri Birliği ve internet araçları.....	169
3.4. Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Bulguları ve Analizi	179
3.4.1. Kültür endüstrisi olarak internet ve yeni teknolojiler	179
3.4.2. İnternet teknolojileri ve bireysel özgürleşme.....	187

3.4.3. Yeni teknolojiler ve enformasyon toplumu bağlamında toplumsal dayanışma.....	198
3.4.4. İnternet teknolojileri ve Türkiye.....	209
SONUÇ	217
KAYNAKÇA.....	230
ÖZGEÇMİŞ	

TABLÖLAR DİZİNİ

Sayfa

Tablo 3.1. Metal İşçileri Birliği Twitter Sayfası 1 Mart-1 Nisan 2018 Analizi.....	172
---	-----

GÖRSELLER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Görsel 3.1. Change.org Sitesi Hakkımızda Bölümü	135
Görsel 3.2. Change.org Sitesi Kariyer Bölümü.....	137
Görsel 3.3. Kapitalist Düzen İçerisinde Çalışan Kişilerin Gündelik Yaşamlarına İlişkin Görsel.....	166
Görsel 3.4. Özel Sektördeki Esnek Çalışma Saatlerine Vurgu Yapan Görsel	167
Görsel 3.5. Taşeron İşçilere İlişkin Karikatür	168
Görsel 3.6. Metal İşçileri Birliği Facebook Grubu Profil Fotoğrafi	171

GİRİŞ

Bu çalışmanın konusunu kültür endüstrisi olarak internetin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma kavramları çerçevesinde değerlendirilmesi oluşturmaktadır. Bu bağlamda, kapitalizmin gelişim süreciyle eşzamanlı olarak gelişen teknoloji ve teknolojik yeniliklerin; toplumsal ve gündelik yaşamda nasıl bir rol oynadığı irdelenmeye çalışılmıştır.

Yirminci yüzyılın ikinci yarısındaki en önemli gelişmelerden biri internet ve internet teknolojilerinin getirdiği yenilikler olmuştur. Gündelik yaşamda yaygın kullanım alanı olan internet, yeni yüzyılın vazgeçilmez bir aracıdır. İnternet teknolojilerinin toplumsal ve gündelik yaşama getirdiği olumlu özellikler vardır. Bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma sağlaması, kamusal alanı genişletmesi ve bilgiye erişimi sınırsız hale getirmesi internetin olumlu özelliklerden sadece birkaçıdır. Bununla birlikte, içerisinde taşıdığı farklı özellikler nedeniyle internetin getirdiği olumlu yönleri tersine çevirme potansiyelinin olduğunu da söylemek gerekmektedir. Eşdeyişle, internet ve internet teknolojileri aracılığıyla bireysel özgürleşme sekteye uğrayabilmekte, toplumsal dayanışma azalabilmekte, kamusal alan daralabilmekte ve bilgiye ulaşım daha sınırlı hale gelebilmektedir.

İnternet ve yeni teknolojilerin olumlu özelliklerinden biri, internetin toplumsal dayanışmayı sağlamasıdır. Enformasyon toplumu içerisinde, egemen sistemin karşısında yer alan ve toplumsal dayanışma için interneti kullanan karşıt güçlerin varlığı görmezden gelinmemelidir. Tüm toplumlarda, karşıt güçler değişik formlar altında ve çeşitli yoğunluklarda bulunmaktadır. Karşıt güçlerin gerçekleştirdikleri direnişler politik, ekonomik, ideolojik, kültürel ya da başka şekillerde olabilmektedir. Hangi şekilde olursa olsun enformasyon toplumunda, toplumsal dayanışma için internet oldukça önemlidir (Castells, 2007b, s. 248). Geleneksel kitle iletişim araçlarından farklı olarak kullanıcı temelli bir iletişim formu sağlayan internet, kullanıcılar arasında yatay ve hızlı bir iletişimi mümkün kılmaktadır. İnternetin bu özelliği, toplumsal dayanışma için kilit bir rol oynarken; toplumsal hareketler de interneti başat bir şekilde kullanmaktadır.

İnternet, toplumsal örgütlenmelerin yapısını değiştirebilecek potansiyele sahiptir. Ancak, otoriter rejimler içerisinde internetin toplumsal dayanışmaya olan etkisi azalmaktadır. Bu durumdan yola çıkan Evgeny Morozov, internetin başlı başına bir

özgürleşme ve demokrasi aracı olamayacağını savunmaktadır (2011, s. xiv-xv). Demokrasi ve özgürlük için internet ve elektronik araçlardan çok daha fazlası gerekmektedir.

Türkiye’de internet özgürlüğü son yıllarda oldukça azalmıştır ve azalmaya da devam etmektedir. Egemen sistemin, “güvenlik” nedeniyle almış olduğu kararlar doğrultusunda internet özgürlüğünde sınırlamalar olmaktadır. Erişim engelleri, içeriklere getirilen sınırlamalar ve kullanıcı haklarının ihlali Türkiye’de özgür internet kullanımına olanak vermemektedir.¹ Bu bağlamda, özgür bir internet ortamının olmadığı bir toplumda bireylerin interneti kullanarak özgürleşmesinde de bazı engeller bulunmaktadır.

İnternet ile ilgili son zamanların en popüler tartışma konularından biri de kamusal alan bağlamında kendisini göstermektedir. İnternet, yeni medya ve sosyal ağların günümüzde kamusal alanı genişlettiği ve bireylerin bu kamusal alan içerisinde yer alıp, aktif tartışmalara katılarak yönetime doğrudan katıldığını savunan pek çok düşünür bulunmaktadır. Ancak, internet ve internet ortamlarının Jürgen Habermas’ın idealize ettiği “burjuva kamusal alan” kavramının ötesine geçtiğini söylemek oldukça iyimser bir saptama olacaktır. Türkiye İstatistik Kurumu’nun 2017 yılında yaptığı araştırmaya göre, Türkiye nüfusunun internete erişim oranı, % 56.6 ile % 66.6 arasında değişmektedir. Ayrıca, kırsal bölgelere gittikçe bu oranda azalma olmaktadır.² Bu oranlar, nüfusun kayda değer bir kısmının internet teknolojilerinden uzak olduğunu da göstermektedir. Bu bağlamda, katılım, müzakere ve iletişimsel eylemin internet ortamları aracılığıyla gerçekleşebilmesi için internete erişim oranlarının çok daha yüksek olması gerekmektedir. Kaldı ki, nicel erişim fazlalığı, beraberinde erişimin kalitesini nitel anlamda arttırmamaktadır.

Kamusal alan ve genel olarak kamuoyu, eleştirel düşünce ve tartışmaya dayanmaktadır. Bu anlamda, kamusal alan için enformasyon kilit bir noktadır. Kamusal alan içerisinde burjuva bireyler düşüncelerini özgürce tartışmakta, müzakere etmekte ve iletişimsel eyleme geçmektedirler. Dolayısıyla, enformasyon toplumunda, haber ve bilgi aldığımız kitle iletişim araçları kamusal alanın yapıtaşını oluşturmaktadır (Habermas, 1997, s. 76-77). Günümüz toplumlarında internet, her ne kadar önemli bir bilgi kaynağı

¹http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151029_freedom_house_internet, (Erişim tarihi: 15.08.2016).

²<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862> (Erişim tarihi: 24.10.2018).

olarak görülse de bu durum sadece internet erişimine sahip bireyler arasında kalmaktadır. İnternet erişimine sahip olan, görece eğitim ve maddi seviyesi yüksek olan bireyler tartışma ve müzakerelere katılırken; diğer kesim ise bu iletişimsel eylemin içerisinde olamamakta ve böylelikle kamusal alanda bir daralma gerçekleşmektedir.

İnternet ve yeni teknolojilerin gelişimiyle birlikte, gündelik yaşamın akışında da bazı değişiklikler gerçekleşmiştir. Artık, gündelik yaşamın sürdürülmesinde internet ve teknoloji başat bir konuma gelmiştir. İletişim sistemlerinde yaşanan devrimle birlikte içerisinde bulunduğumuz çağ da “enformasyon toplumu” olarak kavramsallaştırılmıştır.³ Günümüzde en değerli unsur bilgidir. Teknoloji ise, bilgiye sahip olma ve kullanmanın en önemli araçlarından biri olmuştur. Bu bağlamda, liberal çoğulcu düşünürler yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ve enformasyon toplumunun yaşanmasıyla birlikte herkesin bilgiye sınırsız ve ucuz şekilde ulaşabildiğini ifade etmişlerdir.

Marshall McLuhan, iletişim araçlarının gelişiminin hâkim kültürü yaygın hale getireceğini ve dünyanın küresel bir köye dönüşeceğini söylemiştir. McLuhan’a göre, elektronik medya ile dünyanın algılanması toplu şekilde değişecek ve herkes bilgiye istediği şekilde ulaşabilecektir. Dünya genelinde, bilgi dağılımında eşitlik olacaktır. Küresel köy içerisinde, dünya tek bilinçlilik haline gelip, tüm insanlar ortak bir noktada birleşecektir (Altay, 2005, s. 17). İnternet teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin dünyayı küresel bir köye çevirdiği söylenebilir. Ancak, bilgiye ulaşım ve erişim McLuhan’ın ifade ettiği şekliyle gerçekleşmemektedir. Bilgi, elektronik araçları ve internet teknolojilerini etkin şekilde kullanabilen ve bu araçların sahiplik yapılarını elinde tutan sınıf tarafından şekillendirilmeye başlanmıştır. Bu durum, bir anlamda kültürel emperyalizme de neden olmaktadır. Kültürel emperyalizm, sadece geleneksel iletişim araçları üzerinden değil, yeni iletişim araçları üzerinden de sürmektedir. Bu bağlamda, dünya ve Türkiye genelinde internete erişim oranları dikkate alındığında, bilginin tüm insanlar tarafından eşit şekilde kullanımı söz konusu değildir.

Yeni iletişim teknolojilerinin kullanılması açısından karşılaşılan en büyük sorunlardan biri “sayısal uçurumdur”. Günümüzde, toplumun ekonomi ve eğitim açısından daha üstün olan bir kısmı yeni teknolojilere erişebilmektedir. Nüfusun büyük

³Bu çalışmada enformasyon toplumu kavramı bilinçli bir şekilde kullanılmıştır. Yeni teknolojilerin bilgi üretiminde ön planda olduğu günümüzde, yoğun bir enformasyon dağılımı gerçekleşmektedir. Ancak, her enformasyon işe yarar, işlenmiş bilgi olarak karşımıza çıkmamaktadır.

bir çoğunluğu ise bu yeni teknoloji ve ağların dışında kalmaktadır. Dijital bölünme, internet erişimindeki farklılık ve eşitsizlikler bazı sonuçları ortaya çıkarmaktadır. Enformasyon toplumunda, “enformasyon zenginleri ve yoksulları” olarak iki kutuplu bir toplum ortaya çıkma tehlikesi devam etmektedir (Geray, 2003, s. 135; Törenli, 2004, s. 128 ve s. 148). Bu yüzden, dünya genelindeki sayısal uçurum bilginin tüm insanlar arasında eşit şekilde dolaşmasına engel olurken; bazı kesimler, bilgiye erişemediği için kültürel anlamda daha baskın olanların düşüncelerini benimsemek durumunda kalmaktadır.

Özellikle gelişmiş Batı toplumları ve Japonya gibi ülkeler, enformasyonel kapitalist toplum olarak nitelendirilmektedir. Bu tür toplumlarda bilgi en değerli unsurdur. Bilgi, geleneksel üretim sistemi içerisinde üretilen metalar gibi alınıp satılmaya başlanmıştır. Bilgiye erişemeyen ve bilgiyi kullanamayan bireyler, bu yeni toplumsal yapı içerisinde dışlanma tehlikesiyle karşı karşıyadır. Enformasyonel kapitalist toplumda teknolojik ayrımcılık artarken; yoksulluk da kendisini daha fazla göstermeye başlamıştır. Çünkü, bilgiye erişemeyen bireylerin günümüz toplumlarında kendisini geliştirip yaratıcı değer yaratması mümkün değildir (Castells, 2007a, s. 89-95). Enformasyon çağında, dünya genelinde belirgin bir eşitsizlik söz konusudur. Kentsel kesimlerde, yoksulluk ve toplumsal dışlanma kendisini daha fazla göstermeye başlamıştır (Castells, 2007a, s. 166).

Özetle, günümüz enformasyon toplumunda internet önemli bir potansiyel güçtür. Ancak, bu potansiyel güç, gündelik yaşam içerisinde tam anlamıyla yerini bulamamıştır. Bu bağlamda, interneti olumsuz özelliklerini de değerlendirerek ele almak oldukça önemlidir. Günümüzde, bireyler sağladığı yararların yanı sıra interneti eğlence, haz ve serbest zamanları değerlendirmek ve bir yaşam biçimi sunmak için de yoğun bir şekilde kullanmaktadır. Bu açıdan internet ve yeni iletişim teknolojilerini “kültür endüstrisi” bağlamında değerlendirmek gerekmektedir.

Geleneksel kitle iletişim araçlarının içeriklerinin üretimi ile internet içeriklerinin üretiminde belirgin farklılıklar olduğu söylenemez. Ekonomi politik yaklaşım açısından değerlendirildiğinde ise bu düşüncenin dayandığı nokta internet altyapısının ve teknolojilerinin belirli bir endüstri içerisinde yer alması ve sahiplik yapısının olmasıdır. İnternet, kapitalist düzenin bir sonucudur. Kapitalist toplumsal formasyonda yeniden üretim, internet ve yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla sürmektedir (Mansell, 2004, s.

3-4). İletişim teknolojileri ve içerikleri içerisinde bulunduğumuz kapitalist sistemin bir parçasıdır. Bilgisayar ve internet alanındaki gelişmeler, kapitalizmin pazar dinamikleriyle ilerler. İnternet aracılığıyla üretilen içeriklerin üretim ve dağıtımında merkez ve çevre ülkeler bağlamında farklılıklar vardır. Kapitalist sistemin temeli, özel mülkiyete ve kâr arayışına dayanmaktadır. Aynı durum bilgisayar teknolojileri ve internet için de geçerlidir (Webster, 1995, s. 77'den aktaran Yaylagül, 2013, s. 217-218).

Bu bağlamda, internet ve kültür endüstrileri arasında bir ilişki kurulabilir. Kültür endüstrilerinin en önemli işlevlerinden biri, bireylerin serbest zamanlarına sızması ve yurttaşlara sunduğu eğlence içeriklerini tükettirmesidir. Serbest zaman, günümüzde internet tarafından kuşatılmış ve geleneksel medyanın yerini internet almaya başlamıştır. İnternet her eylemi ev içerisinde, kapalı mekânlarda yapmayı sağlarken; eylemsizliği de beraberinde getirmiştir (Mattelart ve Mattelart, 2011, s. 144). Bu eylemsizlik içerisinde bireyler internet araçlarına teslimiyet gösterebilmektedir. İnternet teknolojilerinin hazzına kapılan birey, internetin sağladığı diğer olumlu özellikleri görmezden gelebilmektedir. Kaldı ki, internet dolayımıyla gerçekleşen bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma gibi kavramların değeri de azalabilmektedir.

Kültür endüstrisinin bütün alanlarında kitlelerin tüketimi için biçimlendirilen ürünler vardır. Bu ürünler belirli planlar çerçevesinde üretilir. Üretim dinamikleri ve altyapı birbirine benzerdir. Kültür endüstrileri içerisinde ekonomik ve yönetsel yoğunlaşmalar söz konusudur (Mutlu, 2004, s. 196). Türkiye'deki internet altyapısı ve servis sağlayıcılarının da ekonomik ve yönetsel olarak yoğunlaştığı söylenebilir. Eşdeyişle, Türkiye'de özgür, devlet denetiminden bağımsız ve endüstri dinamikleri dışında olan bir internet altyapısı yoktur.

Öte yandan, kültür endüstrisi ürünleri tektipleşmiştir ve bireyler tarafından yoğun bir şekilde tüketilmektedir. Gündelik yaşamda, kapitalist sistem tarafından serbest zamanları hedeflenen birey; serbest zamanlarında çaba gerektirmeyen ve kullanımından haz sağlanan ürünleri tüketmeyi tercih etmektedir. Bu yüzden, kültür endüstrisi insanlara duygusal boşalma sağlamak, onları eğlendirmek ve tatmin etmek için kapitalist sistemin sunduğu en önemli unsurlardan biridir (Laughey, 2010, s. 70-71).

Geleneksel medya ve içerikleri, kültür endüstrisi ürünlerine en güzel örneklerden biridir. Enformasyon toplumuyla birlikte, internet ve internet içeriklerinin de kültür endüstrisi bağlamında değerlendirilmesi gerekmektedir. Çünkü, geleneksel medya içeriklerinde olduğu gibi internet içeriklerinde de eğlence amaçlı içerikler vardır. Bu anlamda, internet ortamlarında hem işe yarar içerikler hem de eğlence içeriklerinin çift yönlü olduğunu söylemek gerekmektedir. Buradaki amaç, internet, internet içerikleri ve internet kullanımını tamamıyla eleştirmek değildir. Kuşkusuz, internet teknolojilerinin olumlu yönleri vardır. Ancak, liberal çoğulcu düşünürlerin söylediği anlamda bireysel özgürleşmeyi arttırma, toplumsal dayanışmayı sağlama, kamusal alanı genişletme ve bilgiye kolay ulaşım gibi konularda şüpheler de bulunmaktadır.

Enformasyon toplumuyla birlikte, teknoloji ve teknolojik bilinç yükselmiştir. Bu bilinç, eleştiriyi azaltan ve başarısız kılan tek bilinçli yeni bir kültür ortaya çıkarmıştır (Bottomore, 1997, s. 17). İnternet teknolojilerine tamamıyla olumlu anlamlar yükleyen düşünürler, enformasyon toplumuyla birlikte düşünsel çeşitliliğin artacağını belirtmişlerdir. İnternet, buna olanak sağlasa da tektipleşmeyi de beraberinde getirmektedir. Sosyal ağları kullanan milyonlarca insan, birbirine benzer profiller oluşturarak bu profillerini takipçileriyle paylaşmaktadır.

Web 2.0 teknolojisi, internet teknolojilerinin kullanıcı temelli olmasını sağlarken; pek çok üstünlüğü de beraberinde getirmiştir. İnternet kullanıcılarının bir yandan içeriklere ulaşması; diğer yandan da içerik üretebilmesi, ağlar üzerinden gerçekleşen bireylerarası işbirliği ve ulaşılabilir kaynakların fazlalığı bu üstünlüklerdendir (Fuchs, 2008, s. 131). Ancak, internet yapısal olarak diğer geleneksel iletişim araçlarından farklı özelliklere sahiptir. Yeni medya ortamları tüm etkileşimlere açıktır. Yeni medya, amacından saptırılabilir bir mecraadır. Bu anlamda, bir toplumsal dayanışmanın başlattığı haklı bir eylem, internet ortamındaki kullanım pratiğiyle amacından uzaklaşabilir (Babacan, 2015, s. 299).

Bu anlamda, internet teknolojilerinin salt “iyi” ya da “kötü” olarak nitelendirilmesi sığ ve kolay bir yaklaşım olacaktır. Bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma için katkı sunabilecek bir teknoloji olarak değerlendirilen internet, kültür endüstrisi çerçevesinde değerlendirildiğinde bazı olumsuzlukları da beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda, kamusal alanın genişlemesi toplumun geneli için geçerli olmamakta aynı zamanda, toplumun her kesimi bilgiye istediği şekilde

ulaşamamaktadır. Sözü edilen vurgu noktalarından hareketle, bu çalışmanın sorunsalını internetin kültür endüstrisi bağlamında yorumlanması ve internet teknolojilerinin bireysel özgürleşmeye ve toplumsal dayanışmaya olan katkısının ne yönde olduğunun değerlendirilmesi oluşturmaktadır.

Bu çalışmanın kendi içerisinde birden fazla amacı vardır. Öncelikli olarak bu çalışmanın genel amacı, enformasyon toplumunun en önemli dinamiklerinden biri olan interneti kültür endüstrisi bağlamında değerlendirerek; internet teknolojilerine ve dolayımıladığı içeriklere eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmaktır. Ayrıca, internetin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya ne yönde katkı yaptığının araştırılması da bu çalışmanın genel amaçları arasındadır. Çalışmanın genel amaçları doğrultusunda ise, aşağıda yer verilen alt amaç sorularına da yanıtlar aranmıştır:

1. İnternet, kültür endüstrisi bağlamında nasıl yorumlanabilir?
2. Enformasyon toplumunda, toplumsal dayanışma ve bireysel özgürleşme için internet teknolojileri nasıl bir katkı sunmaktadır?
3. Sayısal eēitsizlik ve erişim hakkı ile internet mecralarındaki tüketim internetten yararlanmayı ve internetin etkin kullanımını nasıl etkilemektedir?
4. İnternetin kültür endüstrisi olarak ele alınmasında ve internet teknolojilerinin toplumsal dayanışma ve bireysel özgürleşmeye ne yönde katkı sağladığı konusunda Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi araştırma görevlilerinin düşünceleri ne yöndedir?

Bu çalışmanın desenlenmesinde eleştirel kuram başat bir konumdadır. Eleştirel kuramın itici güçlerinden biri de Frankfurt Okulu olmuştur. Okul üyeleri, yaptıkları çalışmalarla özellikle yaşadıkları dönem bağlamında kültür endüstrisini analiz etmeleri ve farklı açılımlar sunmaları iletişim çalışmaları açısından önemlidir. Max Horkheimer ve Theodor W. Adorno (2010), kültür endüstrisi kavramsallaştırmasıyla, geleneksel medya içeriklerinin üretimiyle sanayi ürünlerinin üretimi arasında bir fark olmadığını söylemişlerdir.

Gündelik yaşamı dönüştürme potansiyeline sahip olan internet ve internet teknolojilerini eleştirel anlamda değerlendirmek ve internetin kültür endüstrisiyle bağlantısını kurmak iletişim literatürü açısından önemli bir açılım sağlayacaktır.

Enformasyon toplumunun yükseliş ve internetin gündelik ve toplumsal yaşamda daha kolay şekilde kullanılır hale gelmesiyle birlikte, bazı kavramlar hem daha fazla tartışılmaya başlanmış hem de değişikliğe uğramıştır. Bu kavramlardan en önemlileri bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmadır. Bireysel özgürleşme ekseninde, bilgi bilgiye erişim ve gözetim konuları sorun edilmektedir. Toplumsal dayanışma ekseninde ise, kamusal alan ve toplumsal hareketler yeniden tartışılmaya başlanmıştır.

Bununla birlikte, bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma kavramları birbirleriyle iç içe geçmiş kavramlar olarak da nitelendirilebilir. Bu kavramların hepsi, son yıllarda internet ve internet teknolojileriyle bağlantılı şekilde ele alınmaya devam etmektedir. Liberal çoğulcu ve kültürel çalışmalara üye düşünürler, internetin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmayı arttırdığını savunurken; ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde konuya bakan düşünürler ise bu düşüncelere daha eleştirel bir gözle bakmaktadır.

Bu çalışmada, ekonomi politik ve kültürel çalışmaların öngörülerini temel alan bir kuramsal yaklaşımla, internet teknolojilerinin bireysel özgürleşim ve toplumsal dayanışma bağlamında hem olumlu hem de olumsuz etkilerinin değerlendirilecek olması çalışmanın önemini ortaya koymaktadır.

Çalışmada, internet teknolojilerine kültür endüstrisi kavramsallaştırması çerçevesinde yaklaşılmıştır. Bu ilgiyi kuran başka bir çalışmanın olmaması yapılan bu tezin önemini ortaya koymaktadır. Özetle, bu çalışmada kapitalist egemen sistem tarafından olumlu özellikleri ön planda tutulan ve tüketimi teşvik edilen internet, eleştirel bir yaklaşımla ele alınmıştır. Bu anlamda, kültür endüstrisi olarak internetin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma kavramları ekseninde değerlendirilmesi bu çalışmanın önemine vurgu yapmaktadır.

Bu çalışmada, nitel çözümleme yönteminden yararlanılmıştır. Veri toplama tekniği olarak ise doküman analizi ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme teknikleri kullanılmıştır.⁴

⁴Çalışmanın yöntemi, tezin çözümleme bölümüne geçmeden önce ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır.

BİRİNCİ BÖLÜM

1. KÜLTÜR ENDÜSTRİSİ VE İNTERNET

Çalışmanın kuramsal kısmının ilk bölümünde kültür endüstrisi kavramı ve internet teknolojileri bir bütün olarak ele alınmıştır. İlk bölümde eleştirel teoriye katkı sunan ve iletişim çalışmaları bağlamında önemli açılımlar elde edilmesini sağlayan kültür endüstrisi kavramı tarihsel ve toplumsal olarak tartışmaya açılmıştır. İkinci başlık olarak ise, enformasyon toplumu tartışmaları üzerinde durulmuştur. Bu başlıkta enformasyon toplumu tartışmaları farklı paradigmlar üzerinden değerlendirilmiştir. Enformasyon toplumu ile bağlantılı olarak bir diğer başlıkta ise internetin ortaya çıkışı ve gelişimi ele alınarak; internet teknolojilerinin gündelik ve toplumsal yaşamdaki etkileri irdelenmiştir. Birinci bölümün son başlığında da, kültür endüstrisi ve internet arasındaki bağlantı kurulmuştur. Bu bağlamda, internet erişimine olan sayısal eşitsizlik ve evrensel erişim ilkesine değinilmiştir. Ayrıca, teknolojinin gelişimi ile değişen kamu hizmeti yayıncılığının geldiği durum irdelenirken; internet ağları ve tüketim de üzerinde durulan konulardan olmuştur.

1.1. Kültür Endüstrisi Kavramı

Kültür endüstrisi, eleştirel teorinin önemli çalışma alanlarından biridir. Kavramın temel noktası, kültürel ürünlerle sanayi ürünlerinin aynı mantıkla üretilmesine yöneliktir. Bu anlamda, kültür endüstrisi kültürel ürünlerin hem üretimi hem de tüketimine yönelik açılımlar sunar. Kültür endüstrisi ürünleri hem kitlesel olarak üretilmekte hem de kitlesel olarak tüketilmektedir.

Horkheimer ve Adorno, kültür endüstrisi kavramını; kültürel varlıkların, kapitalist üretim biçimi içinde toptan şekilde üretildiği üzerine şekillendirmişlerdir. Onlara göre; kapitalist sistem içindeki tüm metaldaki üretim aynıdır. Günümüz toplumunda her şey birbirinin benzeri görünümündedir. Kültür endüstrisi aracılığıyla üretilen ürünler standart ve benzerdir (Tekinalp ve Uzun, 2009, s. 165). Kültür endüstrisi aracılığıyla üretilen ürünler her yerde tektiptir. Bu ürünler, kitlelerin direnciyle karşılaşmaz ve toplu halde tüketilir. Bu toplu tüketimde de en önemli rolü kitle iletişim araçları üstlenir (Horkheimer ve Adorno, 1996, s. 8-11).

Horkheimer ve Adorno, kitle kültürünü kültür endüstrileri aracılığıyla ele almış ve bu kültüre karşı olumsuz bir bakış açısı sergilemişlerdir. Bu düşüncenin temelini, Avrupa’da dönemsel olarak yükselen faşist hareketler ve egemen sistemin kültür endüstrilerini kullanarak kitleleri kolayca yönlendirmesi oluşturmuştur. Düşüncülere göre, kapitalist toplumlarda ailenin yerini kültür endüstrisi ürünleri almıştır. Bu yaklaşım doğrultusunda iki düşünür de kitle iletişim araçlarının baskıcı olduğunu belirtmiştir. Kitle iletişim araçlarının manipülatif ve aldatıcı bir yapısı vardır. Bu anlamda bireyler kitle iletişim araçları nedeniyle, eleştirel düşünce yapılarını kaybetmekte, gerçeklikten uzaklaşmakta ve egemen sisteme boyun eğmektedir (Yaylagül, 2006, s. 89). Kültür endüstrisi ürünleri tüketiciyi aldatırken aynı zamanda da baskı altına alır (Horkheimer ve Adorno, 1996, s. 30). Bu çözümlemeler, dönem olarak özellikle geleneksel kitle iletişim araçları (gazete, dergi, radyo ve sinema vb.) için yapılmıştır. Geleneksel kitle iletişim araçlarının sunduğu kültürel içerikler, bireyin serbest zamanlarında eleştirel düşünce geliştirmesini engellemektedir.

Kültür endüstrisi ürünleri kitlelerin tüketimine yönelik düzenlenir. Bu ürünlerin üretiminde hem çağdaş ve teknik yeterlilik olanağı hem de ekonomik ve yönetsel bir yoğunlaşma olması gerekir. Kültür endüstrisi ürünleri, sistem tarafından yönlendirilen bireylerin hesaplanabilir nesneler olmasına neden olur. Bu ürünler kültürel formlarda kendisini göstermekte ve açığa çıkmaktadır. Kültürel formlar iktidar haricindeki denetim mekanizmalarını da devreye sokmaktadır (Adorno, 2003, s. 76-77). Kültür endüstrisi kavramı, popüler kültürün üretimine ilişkin oluşturulan standartlaşma olgusuyla başlamaktadır. Süreç içerisinde üretilen ürünler endüstrinin tekelleri tarafından güçlendirilmektedir. Standartlaşmış ürünler üzerinden “sözde bireycilik” tüketicilere empoze edilmektedir. Bu bağlamda, tüketiciler özgür ve bireysel tercihler yaptıklarını düşünmektedir (Slater, 1998, s. 234-235). Kültür endüstrisi ve kitle iletişim araçlarının bağlantısı oldukça önemlidir. Kitle iletişim araçları içerisinde üretilen ürünler standart şekilde tüketicilere sunulurken; sistem toplumsal denetimi kültürel ürünler üzerinden sürdürmektedir. Kültür endüstrisi ürünleri çağdaş teknoloji altında üretilmektedir. Ayrıca, kapitalist sistem içerisinde ekonomi ve yönetim anlamında bir yoğunlaşma söz konusudur.

Kültür endüstrileri, bireyleri ve tüketicileri politik eylemlilik ve toplumsal ilerlemecilikten uzaklaştırmak üzere kurgulanmıştır. Bu kurgu içerisinde medya

içerikleri doğrudan işlev görmektedir (Laughey, 2010, s.70). Dolayısıyla, kültür endüstrileri kurgusu içerisinde kapitalist sistem kurguyu yönlendiren başat bir güçtür. Çünkü, kültür endüstrisi ürünleri nedeniyle bireyler sistemi sorgulamaktan uzaklaşmaktadır. Kapitalist sistem, kültür endüstrisi ürünleri aracılığıyla yükselişini sürdürmüş ve sürdürmeye de devam etmektedir.

Kültür endüstrisi ürünleri, sembolik ve kültürel bir değer taşımaktadır. Bu değerler, pazar dinamikleri içerisinde yükselir. Reklam medyası, filmler, basılı yayınlar, kaydedilmiş müzikler, moda, mimari ve yeni medya araçları da kültür endüstrisi bağlamında değerlendirilebilir. Kültür endüstrisinde, kültürel ürünler belirli form ve yapılar altında üretilmeye devam eder (O'Connor, 2000, s. 20). Teknoloji ve kültür endüstrisi bağlantısı, kendini farklı şekillerde günümüzde de göstermeye devam etmektedir. Bu anlamda bilgisayar, internet ve yeni medya araçları dolayısıyla kültürel form ve değerler tüketime sunulmaya başlanmıştır.

Kültür endüstrisi, yurttaşların bireyselliğini tehdit etmektedir. Birey, kültür endüstrileri aracılığıyla edilgen bir tüketici olmaktadır. Kültür endüstrisi, kültürel aktiviteleri ve serbest zamanları tüketim eylemine dönüştürmektedir. Medya ve kitle iletişim sistemleri, iktidarın ortaya çıktığı ve sürdürüldüğü bir alandır. “Medyada, kültür endüstrisini destekleyen sistem ve iktidar olumlanırken; iktidar ve sistem de ekonomik olarak endüstriyi beslemektedir” (Adorno, 2007, s. 74). Adorno’nun bu açıklamasından hareketle, kültür endüstrisi ürünlerinin, yurttaşların hayatlarının öznelere olmasını engellediği sonucuna varılabilir. Kültür yönetimi hem iktidarlar hem de ekonomik sistemler tarafından eşzamanlı şekilde yapılmaktadır. Kültür endüstrisi ürünlerinin, toplumsal ve gündelik yaşama bu denli egemen olmasının en önemli nedeni ise kapitalist üretim dinamiğidir.

Kapitalist üretim tarzı kültürü değiştirirken; toplumsal ilişki ve siyasi yapıları da dönüştürmektedir. Böylece, toplumsal yapı içerisinde birbirinden farklı kültürel katmanlar oluşmaktadır. Kapitalizmin gelişim süreciyle birlikte, kapitalist ideoloji de yayılma olanağı bulmuştur. Birçok ülkede radyo, televizyon, film üretim sistemleri ve teknolojik diğer altyapılar dev tekeller ve çokuluslu şirketlerin denetimi altındadır. Genel anlamda medyanın amacı, ekonomik çıkarları tatmin etmek ve sistemin devamlılığını sağlamaktır (Swingewood, 1996, s. 165-169). Geleneksel kitle iletişim araçları için bu durum tamamen geçerliken; internet ve yeni iletişim teknolojileri için

bu durum bir genellemeye gidilecek kadar geçerli değildir. Her ne kadar, internet altyapısı ve teknolojileri çokuluslu kapitalist şirketlerin elinde olsa da internet üzerindeki içeriklerin hepsinin niteliksiz, değersiz ve işe yaramaz olduğunu söylemek, yanıltıcı ya da eksik olacaktır.

Adorno, “kültür endüstrisi”nin sunduğu hayali zevklerin kâr etme ve kitlelerin daha da sömürülmesinin yanı sıra kontrol altına alınması amacına hizmet ettiklerini de savunur. Kültürün “tektipleştirilmesi” birleşik bir ekonomik ve siyasal güç adına gerçekleştirilir. Bu konuların kültür endüstrisine eşlik eden eğlence endüstrisinin küreselleşmesiyle daha baskıcı bir hale gelip gelmediği ya da internet aracılığıyla bireysel ifade fırsatı sunarak baskıyı azaltıp azaltmadığı halen tartışmaya açıktır (Hitchcock, 2013, s. 76).

Kültür endüstrisi ürünlerinin bireyler üzerinde baskı kurduğu ve onları yönlendirdiği oldukça açıktır. Özellikle eğlencenin küreselleşmesiyle birlikte bu baskı daha da artmıştır. Bununla birlikte, internet teknolojileri, kullanıcılara bireysel bir ifade olanağı sunmaktadır. Ancak, internetin sağladığı bireysel ifade fırsatının, kültür endüstrilerinin etkisini azaltıp azaltamayacağı bir tartışma konusudur. Kaldı ki, bu çalışmada, internet ve yeni teknolojilerle kültür endüstrisi arasında bağlantı kurulmaktadır.

Özetle, Frankfurt Okulu üyelerinden Horkheimer ve Adorno’nun ortaya attığı kültür endüstrisi kavramı, günümüz enformasyon toplumu içerisinde de kendisini göstermektedir. Günümüzde, dijital emek, üreten tüketicinin metalaşması ve dijital müşteriler gibi kavramlar tartışılmaya başlanmıştır. Bu bağlamda, dijitalleşmenin yayılması ağların maddi boyutunu da olağanüstü şekilde arttırmıştır. İnternet dolayımı sürdürülen etkinlikler artık, metalaşmaya aracı olmaktadır (Latour, 2010’dan aktaran Timisi, 2016, s. 35). Dolayısıyla, irdelenen dijitalleşme çerçevesinde enformasyon toplumu tartışmalarının ayrıntılı bir şekilde ele alınması önem kazanmaktadır.

1.2. Enformasyon Toplumu Tartışmaları

Kitle iletişim sistemlerindeki gelişmeler ve internetin toplumsal yaşamda bu kadar etkin hale gelmesi, enformasyon toplumu tartışmalarını özellikle 1950’li yıllardan itibaren gündeme taşımıştır. Enformasyon toplumu içerisinde en önemli güç bilgi olarak değerlendirilmektedir. Günümüzde bilgiye sahip olup, onu etkin şekilde kullananlar

ayrışıklık kazanırken; bunu yapamayanlar ise enformasyon toplumu içerisinde önemsiz hale gelmektedir. Bu bağlamda, bilgi enformasyon toplumunun itici gücüdür.

Enformasyon toplumu söylemine göre, endüstriyel üretimler görece de olsa önemini yitirmiş ve bilgi üretimi ön plana çıkmıştır. Enformasyon, bu yeni dönemde satılan bir meta haline gelmiştir. Bu sistem içerisinde varolabilmenin tek yolu, enformasyonu etkin şekilde üretmektir. Gerçekte olan ise, enformasyonel kapitalist toplumda yeni sömürü biçimlerinin ortaya çıkması ve kapitalist sistemin bu sömürü biçimleri üzerinden kendisini yeniden üretmesidir.

Enformasyon toplumunda, ileri bir neo-liberalizm çağı yaşanmaktadır. Bu durum, pek çok alanı metalaştırdığı gibi enformasyon üretimini de metalaştırmıştır. Kaldı ki, günümüzde farklı gelir düzeyinde olan pek çok insan akıllı cep telefonlarını, internet ve sosyal medya platformlarını kullanmakta ve tüketmektedir (Saraçoğlu, 2015, s. 11-12).

Bu bağlamda, internetin ve yeni teknolojilerin hem olumlu hem de olumsuz özelliklerinin irdelenmesi anlam kazanmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken nokta, internet dolayısıyla ortaya çıkan pek çok kültürel ürünün kapitalist sistemin sürdürülebilirliğine aracı olmasıdır. Dolayısıyla, bu bölümde, enformasyon toplumu ile ilgili farklı paradigmaları benimsemiş düşünürlerin yaklaşımları; teknolojik determinist düşünce yapısı, enformasyon toplumunu eleştirileri ile olumlu ve olumsuz yönleriyle enformasyon toplumu başlıkları altında değerlendirilmiştir.

1.2.1. Teknolojik determinist düşünce ve enformasyon toplumu

Teknolojik belirlemeci yaklaşıma göre, teknoloji bağımsız şekilde hareket etmektedir. Böylelikle, teknoloji bütün toplumsal etkinlikleri belirlemiş olur. Teknolojinin gücü, tüm toplumsal yapıları kapsar. Bu yaklaşıma göre, teknoloji toplumu zorunlu olarak değiştirmektedir. Teknoloji, değişimin gerçekleşeceği çevreyi belirler. Bu görüş, liberal çoğulcu yaklaşımdan kaynaklanır ve yeni bir umutlu geleceği vaat eder. Bu bağlamda, enformasyon toplumunun yükselişi, bu olumlu geleceği de yükseltmektedir. Teknolojinin her şeyi belirlediği ve tektipleştirdiği yolundaki görüş ise geleceğe ilişkin kötümser beklentiler, eleştirel tutumlar içermekte ve teknoloji karşıtı bir konuma yerleşmektedir. Kaldı ki, her iki görüşün de teknolojik belirlemeci olduğu söylenebilir. Enformasyon toplumunda, emek gücünün yerini tamamiyle bilgi almıştır.

Bu düşünce hem iyimser hem de kötümser çerçevede teknolojik belirlenimci düşüncenin temel mantığıdır (Başaran, 2014, s. 37). Dolayısıyla, enformasyon toplumu tartışmaları bağlamında yeni teknolojileri değerlendirirken; bütünsel olarak olumlu ya da eleştirel olmak teknolojik belirlemeci yaklaşımdan kurtulamayacağımızın bir göstergesidir.

Enformasyon toplumu kavramı, günümüz toplumunun içerisinde geçtiği söylenen değişiklikleri tanımlamak için kullanılmaktadır. “Kapitalizm” kavramının aksine, enformasyon toplumu tarafsız ve olumlu bir anlam ifade etmektedir. Eleştirel bakış açısı, enformasyon toplumu kavramının olumlu anlamı altındaki olumsuzlukları da irdelemeye çalışır (Fuchs, 2015, s. 203). Bu yüzden, enformasyon toplumu kavramının kapitalist toplum düzeninin anlamını yumuşatmak için kullanıldığı da söylenebilir.

McLuhan’ın elektronik iletişim teknolojisinin endüstrileşmemiş tüm bölgeleri ilerlemeye iten gücü ve izleyenleri katılımcı kılan özelliğine vurgu yapılarak ortaya attığı “elektronik çağ” ve “küresel köy” kavramları, Masuda’nın “küresel enformasyon toplumu” ve Bell’in “endüstri sonrası yeni toplumsal düzen” kavramları, enformasyon toplumu tartışmalarının zeminini oluşturmuştur (Başaran, 2014, s. 38).

Sözü edilen düşünürlerin dışında, enformasyon toplumuna olumlu anlamlar yükleyen kuramcılardan biri de Alvin Toffler’dır. Bu kuramcıların, sanayi sonrası topluma eşdeyişle, enformasyon toplumuna olumlu anlamlar yükledikleri söylenebilir.

Enformasyon toplumu ve teknolojik araçlara olumlu anlamlar yükleyen kuramcıların başında Marshall McLuhan gelmektedir. McLuhan’a göre, iletişim teknolojisi tarihi uygarlığın merkezidir. Uygarlık, iletişim teknolojisi sayesinde başlamış ve yine iletişim teknolojisi sayesinde değişmiştir. Ona göre, iletişimde kullanılan ortam eşdeyişle, araç iletişimin niteliğini belirler. Bu görüş, McLuhan tarafından “araç iletidir” şeklinde tanımlanmıştır. McLuhan’a göre elektronik kitle iletişim araçları ve teknoloji, dünyanın “küresel bir köye” dönüşmesini sağlamıştır (Tekinalp ve Uzun, 2009, s. 129-130). McLuhan’ın görüşlerinden hareketle, küresel köy içerisinde yaşayan bireylerin birbirlerinden haberdar oldukları ve tek bilinçlilik kazandıkları söylenebilir.

McLuhan’a göre, iletişim çağı dünyayı küresel hale getirmiştir. Enformasyon, bireyler ve ülkeler arasındaki eşitliği sağlamıştır. Yeni dünya düzeninde merkeziyetçiliğin yerini yerinden yönetim almış ve dünya genelinde demokrasi artmıştır. Ülkelerin birbirlerine karşı olan bağımlılıkları, uluslararası anlayış ve huzuru getirmiştir (Geray, 2016, s. 59). Bu açıklamalar, McLuhan’ın teknolojik araçlara olumlu anlamlar yüklediğinin bir göstergesidir. Enformasyon artışının bireyler arasındaki eşitliği sağladığı söylemi, günümüz kapitalist toplumu için oldukça iyimser bir söylemdir. Günümüzde enformasyona herkes aynı düzeyde ulaşamamakta; böylece bireyler arasındaki eşitsizlik de artmaktadır.

McLuhan, dünya tarihini üç zaman dilimi içerisinde değerlendirmektedir. 1500’ler öncesi yaşanan “kabile çağında” temel iletişim biçimi olarak konuşma ön planda olmuştur. Bu dönemde bireyler arasındaki iletişim ve işbirliği fazladır. 1500-1900 yılları arasında yaşanan “kabileleşmeden çıkma” çağında dünya tarihine yön veren pek çok gelişme yaşanmıştır. Büyük savaşlar, devrimler bunlara örnek verilebilir. Bu dönemde bireyler arasındaki işbirliği ve birliktelik azalmıştır. 1900’lerden sonra ise “yeniden kabileleşme” çağı yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Elektronik medya araçlarının egemen olduğu bu dönemde bireyler yeniden tek bilinçlilik içerisinde olmuş ve aralarındaki işbirliği artmıştır (Laughey, 2010, s. 27-28).

Gelişen teknoloji ve iletişim araçlarıyla birlikte, dünya küresel bir köye dönüşmüştür. Ancak, enformasyonu, teknolojiyi etkin şekilde kullanan ve iletişim araçlarına sahip olan bireyler şekillendirmeye başlamıştır. Bu bağlamda, dünyanın toptan şekilde tek bilinçlilik kazandığı söylenemez. Mikro anlamda aynı düşünceleri savunan bireylerin biraraya gelmesi daha kolay hale gelse de bütünsel bir tek bilinçlilik ve kolektif hareket söz konusu değildir.

Yoneji Masuda da enformasyon toplumuna olumlu anlamlar yükleyen bir düşünürdür. Masuda, enformasyonun olumlu etkilerini vurgulamış ve toplumların refah seviyesine ulaşması ile enformasyona sahip olmaları arasında doğrudan bir bağlantı kurmuştur. Bununla birlikte, gelişen teknolojilerin demokrasi bilincine katkı sağladığını ve katılımcı demokrasinin enformasyon toplumunun belirleyici unsuru olduğunu ileri sürmüştür.

Enformasyon kullanıldıkça kendiliğinden üretilen bir kaynaktır ve enformasyonun ortak işlenmesi ve paylaşılmasının sağlanması da bu nedenle daha fazla enformasyon üretimini

ve birikimini sağlayacaktır. Enformasyonun kullanımı ve paylaşılmasını sağlamakla sosyoekonomik gelişme kendiliğinden gerçekleşecektir. Enformasyon toplumunda herkesin enformasyona erişebilmesi, ekonomik, siyasal ve kültürel alanda bir dizi toplumsal değişmeyi beraberinde getirecektir. Sanayi üretiminde içsel olan merkezileşme, standartlaşma, emeğin sömürüsü ve tekelleşme son bulacak ve çoğulcu pazar anlayışı egemen olacaktır. Tüm yurttaşlar daha fazla oranda enformasyona sahip olacağından ve sadece bir düğmeye basmakla gerçekleştirilebilecek referandumlar olanaklı hale geleceğinden karar verme yetkisi yönetici elitin elinden alınacak ve katılımcı demokrasi gerçekleşecektir. Enformasyon, hem bireyler hem de ülkeler arasındaki farklılıkları gidereceğinden eşitlik sağlanacak, bu da uluslararası uyum ve anlayış anlamına gelecektir (Masuda 1985'den aktaran Başaran, 2010, s. 72).

Kuşkusuz, günümüz toplumları için enformasyon kritik bir öneme sahiptir. Ancak, enformasyonun nitelik ve nicelik olarak artması, Masuda'nın söylediği şekilde ülkeler arasındaki eşitliği ve uyumu sağlamamıştır. Ülkeler arasındaki eşitsizlik artarak devam etmekte; küresel işsizlik, göç ve savaşlar dünyanın bugün geldiği durumun pek de iyi olmadığını göstermektedir. Bu bağlamda, küresel kapitalizmin yoğun şekilde yaşandığı dünyada, enformasyon ve yeni teknolojilere sadece olumlu anlamlar yüklemek yanıltıcı olacaktır.

Masuda'nın düşünceleri, 1960'lı yıllarda Japonya'nın Dış Ticaret ve Endüstri Bakanlığı'nın desteğinde kamusal politika olarak ilerlemiştir. Japonya devleti, bu dönemde yoğun bilgisayarlaşma kavramı ile emek ve doğal kaynaklardaki yetersizliklerin üstesinden gelmeyi ve uluslararası pazarları güvence altına almayı amaçlamıştır. Masuda'nın yaklaşımına göre, bilgiye ve boş zamana olan erişim artmış; bu durum da maddiyatçılığı zayıflatmıştır. Enformasyon toplumunun gelişimi gönüllü yurttaş katılımını, küresel ve ekolojik bilinci arttırırken; tek bilinçli bir toplum olma yolunda da önemli adımlar atılmıştır (Witthof, 2004, s. 31).

Enformasyon toplumunun en önemli özelliklerinden biri, enformasyonun ve enformasyonu sağlayan araçların oldukça değerli olmasıdır. Bu anlamda, hem enformasyonun hem de enformasyon sağlayıcı araçların tüketilmesi kapitalist sistemin devamlılığını sağlamaktadır. Dolayısıyla, enformasyon ve enformasyon teknolojilerinin toplum ve ülke adına iyi olduğunun vurgulanması bir devlet politikası olarak da şekillenebilmektedir. Bu devlet politikaları bağlamında, sermaye, kanaat önderleri, reklam dünyası vb. de enformasyon teknolojilerinin tüketimini özendirmektedir.

Masuda, enformasyon toplumunu *Computopia* olarak tanımlamıştır. Computopia idealine ulaşmada varolan tehlike, enformasyon teknolojilerinin bireylere sağladığı olanakların aynı zamanda denetlenen bir toplumu da yaratmasıdır. Bununla birlikte, Masuda, birey ve toplulukların gönüllü ve eşzamanlı katılımlarından söz ederken, bu ortaklığın kimin tarafından tanımlanacağı üzerinde durmamıştır. Varolan iktidar yapıları ve sistemin, yeni medya ve enformasyon teknolojilerinin yaygınlaşmasıyla ortadan kalkacağını düşünmek için ise yeterli gerekçe göstermemiştir. Masuda'ya göre, enformasyonun yurttaşlar tarafından sınırsız şekilde kullanılmasıyla birlikte, kapitalist ve işçi sınıfı arasındaki gerginlik yerini uyuma bırakacaktır. Ancak, bu noktada iktidar yapıları görmezden gelinmiş ve kaynakların nasıl dağıtılacağı göz ardı edilmiştir (Dağtaş, 2007, s. 260).

Özetle, Masuda enformasyon toplumunun gelişimi ile ilgili olumlu bir çerçeve sunmuştur. Sunulan bu çerçeve, o dönemde Japonya'nın devlet politikalarını da kapsamıştır. Ancak, Masuda tarafından "computopia" olarak isimlendirilen günümüz toplumu, "ütopyanın" önüne geçememiştir. Gelişmiş ve azgelişmiş ülkeler arasındaki fark artarak büyümekte, kapitalist ve işçi sınıfı arasındaki mücadele ve haksızlık daha da şiddetlenmektedir. Sanayi toplumunda yaşanan eşitsizlik, sanayi sonrası toplumda da artarak kendisini göstermektedir.

Daniell Bell (1973), yeni çağı "sanayi sonrası toplum" olarak nitelendirmiştir. Bell'e göre, bilgi hem emeğin hem de sermayenin yerini alacaktır. Sanayi sonrası toplumda, bilgiyi kullanan profesyonel bir sınıf ortaya çıkmıştır. Bu sınıf, yeni çağda kâr elde etme tutkusunu bir kenara bırakacaktır. Aynı zamanda bu sınıf, sosyal sorumlulukları daha iyi yerine getirecek ve ahlaki sorunlarla, para kazanma tutkusunu aynı ölçülerde önemseyecektir. Bu anlamda, emeğin görünümü de değişecektir. Teknolojik gelişmeler, yaşam standartlarını ve üretim aşamalarını daha nitelikli hale getirecektir (Witthford, 2004, s. 29).

Sanayi sonrası toplumda, üretim aşamalarının gelişen teknoloji ile doğru orantılı olarak daha nitelikli hale geldiği söylenebilir. Ancak, yaşam standartlarının her kesim için yükseldiği söylenemez. Neo liberal politikalar ve kapitalizmin gündelik yaşam üzerindeki denetimi, üst sınıfı olumlu yönde etkilerken; orta ve alt sınıfları ise yoksullaştırmakta ve yoksunlaştırmaktadır.

Bell, sanayi sonrası toplumun enformasyona dayalı olduğunu söylerken; enformasyonu toplumsal, ekonomik ve gündelik yaşamda başat bir konuma sokmaktadır. Sanayi sonrası toplumda, ekonomik büyüme için enformasyon en önemli unsurdur. Ayrıca, bilgi bütün bilim dallarının ilerlemesine neden olmuş ve insanların iyiliği için kullanılmaya başlanmıştır (Bell, 1976, s. 46-48). Sanayi sonrası toplumda bilgi, Bell'in vurguladığı gibi başat bir konumdadır ve ekonomik büyüme için gereklidir. Aynı zamanda bilgi, bütün bilim dallarının ilerlemesini de sağlamıştır. Bununla birlikte, bilgi ve bilim sadece insanların iyiliği için kullanılmamakta; nükleer savaşlar, yoksulluk, yönetim krizleri tüm dünyada yoğun şekilde yaşanmaktadır.

Bell'e göre bilgisayar teknolojileriyle birlikte, bilgi çok hızlı şekilde iletmeye ve yayılmaya başlamıştır. Yaşanan teknik yenilenme ekonomik büyümeyi de yönetmektedir. Büyüyen ekonomi, sanayi sonrası toplumda mesleklerin değişiminin de temel belirleyicisi olmuştur. Bilgisayar, enformasyon toplumunun temel simgesi ve itici gücüdür. Bilgisayar, sanayi sonrası toplumun pek çok işlevini dönüştürecek güçtedir (Kumar, 1999, s. 23-25). Bell'in düşüncesine göre, sanayi devrimi sonrasında modern kapitalist toplumun sınıf yapısında önemli dönüşümler gerçekleşmiştir. Kapitalist toplumlardaki sosyal sınıf düşüncesi sanayi ve sanayi sonrası toplumunun bir özelliğidir. Ancak bu düşünce 1950'den sonra azalmış ve sonrasında da yok olmuştur. Bilgi üretimi ve bireysel özellikler yükselirken; egemen sosyal sınıf olarak da bilgi sınıfı ortaya çıkmıştır. Bu sınıf, endüstriyel sınıflara benzememekte ve daha çok statü grupları şeklinde oluşmaktadır (Bell, 1976, s. 14-22). Bell'in ifade ettiği bilgi sınıfı, günümüz gelişmiş Batı'lı toplumlarında kendisini özellikle beyaz yakalıları olarak orta ve üst orta sınıf olarak göstermektedir. Bu sınıflara üye kişiler, yeni teknolojileri edinmede öncü olurken; enformasyon toplumu dinamiklerine daha rahat şekilde uyum sağlamaktadır. Bell'in düşünceleri, özetle şu şekilde ifade edilebilir:

1. Yaşam standartları tüm dünyada yükselmiş, Batılı toplumlardaki eşitsizlikler azalmıştır.
2. Yeni bir yetenekli mühendis ve teknisyenler sınıfı yaratılmıştır.
3. Kaynakların asgari maliyet ve emekle kullanımı sayesinde, verimlilik ve iyileştirme anlamına gelen yeni ussallık tanımı, mühendislik ve ekonomi alanlarında toplumsal ve ekonomik akımlara dönük daha açık öngörüler geliştirilmesini sağlayan nicel teknikler üretilmiştir.
4. Akraba ilişkilerinden mesleki edimlere değin birçok alandaki değişimi ve ulusal sınırların kaldırılışını imleyen yeni sosyal ağlar oluşturulmuştur.

5. Hızlı hareket eden, yüksek oranda sıkıştırılmış enformasyonla birlikte, zaman ve mekân algıları bozuma uğratılmıştır (Laughey, 2010, s. 108).

Enformasyon toplumuna olumlu anlamlar yükleyen ve içerisinde geçtiğimiz tarihsel süreçleri “dalgalar” metaforuyla betimleyen Alvin Toffler, enformasyon toplumunu *üçüncü dalga* olarak nitelendirmektedir (Toffler, 1980). *Birinci dalga* tarım toplumu, *ikinci dalga* ise sanayi toplumdur. Enformasyon toplumunda, enformasyon alanı oldukça genişlemiştir. İkinci dalgada kitlesel bir medya üretimi varken; üçüncü dalgada tüketici akımlarına uygun, küçük parçalar halinde yerleşmiş bir üretim söz konusudur. Medya içeriklerinin türü artmış ve tüketici için seçenekler fazlalaşmıştır. Çok sayıda seçenek yanılgısı, birbirinin aynı içeriklerin homojenleşerek standartlaşmasının bir yansımasıdır. Bu da çokluğa neden olmakta ancak, çoğulculuğu ve çokselsliliği engellemektedir (Laughey, 2010, s. 106). Sözü edilen dönemde uydu teknolojileri ve kablolu yayınlarla birlikte, yayın ve içerik sayısının fazlaştığından söz edilebilir. Ne var ki, nicel artışın, nitel artışı sağladığı ise günümüz enformasyon toplumunda kuşkuyla yaklaşılması gereken bir bakış açısı olarak değerlendirilebilir.

Toffler, “bilgi çağı” olarak isimlendirdiği bir üçüncü dalga toplumu öne sürmüştür. Bu çağ “yaşamlarımızı yumruklayan dev bir değişim dalgası”, “kocaman bir tarihsel kayma”, “çarpıcı değişimler” ve “devrimsel ilerleme” anlamına gelir ve sonuç bütünsel olarak yeni bir toplumdur (Fuchs, 2015, s. 208). Bu yeni toplum, günümüzde de bazı düşünürler tarafından desteklenmektedir. Yeni iletişim sistemleri ve enformasyon toplumuyla birlikte mesafeler ve zaman kısalmıştır. Bireyler, yeni çağda ekonomik çıkarlar doğrultusunda biraraya gelmiştir. Günümüzde kozmopolit bir düşünce yapısının büyümesiyle bireyler birbirleriyle daha fazla etkileşime girmeye başlamışlardır. Ayrıca, bireylerin önüne daha fazla yeni olanaklar çıkmaktadır (Rifkin, 2015, s. 45). Buradaki temel nokta, bu türden söylemlerin, enformasyon toplumunun olumsuz özelliklerinin görmezden gelinmesine aracı olmasıdır. Gözetim, enformasyonel kapitalizm ve dijital emek gibi kavramlar bu tür söylemlerle unutturulmaya çalışılmaktadır.

Toffler’in kuramı, post-endüstriyel görüşe daha belirgin bir görünüm kazandırmıştır. Post-endüstriyelizmin yeni çağı, önce endüstriyelizmin krizlerinden kurtulması açısından tanımlanmıştır. Enformasyon toplumu kavramı ise bu değişime daha sağlam bir içerik katmıştır. Günümüzde, endüstrinin yerini enformasyon almıştır (Witthof, 2004, s. 33). Toffler, yaşanan değişimlerin hem olumlu hem de olumsuz

yönde okunabileceğini söylemektedir. Toffler’a göre, enformasyon toplumunda köklü değişikliklerin her biri dengesizlik, çöküş ya da felaket belirtisi olarak görülebilir. Ancak, daha geniş bir bakış açısıyla bakıldığında, yeni çağda önceden yaşanmamış pek çok gelişme yaşanmaktadır. Enformasyon çağında iyimser olmak için çok fazla neden vardır (Toffler, 1981, s. 18-20).

Günümüzde, enformasyon ve medya sistemlerinde bir parçalanma yaşanmaktadır. Toffler’a göre, bu durumun gündelik yaşamda da önemli etkileri vardır. “Adorno’nun kitlesel medya ve kültürel üretimin standartlaştırılması üzerine geliştirdiği bakış açısının tersine”; Toffler, enformasyon toplumuyla birlikte medya çeşitliliğinin arttığını söylemektedir. Üçüncü dalga, bireyleri farklılaştırmış ve daha bireysel hale getirmiştir (Laughey, 2010, s. 106).

Özetle, enformasyon toplumuna sadece olumlu anlamlar yükleyen ve yeni dünya düzenini ütopya olarak değerlendiren kuramcılarının bazı ortak noktaları bulunmaktadır. Buna göre, enformasyon toplumunda en değerli unsur bilgidir. Bu kuramcılara göre, bilginin dünya genelinde yayılması ülkeler arasındaki sınırları ortadan kaldırmış, böylece eşitsizlikler de son bulmuştur. İnsanlar, enformasyona olan erişimleri sayesinde ortak akıl ile hareket etmeye başlamışlardır.

1.2.2. Enformasyon toplumu eleştirileri

Teknoloji dolayısıyla yükselen enformasyon toplumunun olumlu özelliklerini değerlendirmek ve toplumu oluşturan yapı taşları içerisinde bu özellikleri iyi şekilde kullanmak önemlidir. Çünkü, enformasyon toplumunun olumlu özellikleri, bir topluma ekonomik ve kültürel açılardan katkı sunmaktadır. Ancak, enformasyon toplumunun sadece olumlu özelliklerini değerlendirmek, bu toplum yapısı içerisinde ortaya çıkan olumsuz özellikleri görmezden gelmemize neden olacaktır. Bu açıdan, enformasyon toplumunun olumsuz özelliklerini de vurgulamak önemlidir.

Paul Virilio, enformasyon toplumu ve iletişim araçlarına olumsuz anlamlar yükleyen ve eleştirel bakış açısıyla günümüz toplumunu değerlendiren bir kuramcıdır. Özellikle gerçeklik, hız ve gözetim konusunda düşünsel açılımları olan Virilio’nun saptamaları, enformasyon toplumunun geldiği nokta bağlamında önemlidir.

Virilio’ya göre, enformasyon toplumu içerisinde hızlandırılmış bir gerçeklik söz konusudur. Günümüzde küresel medya çağına özgü yeni bir gerçeklik olgusu

gündemdedir. Telekomünikasyon teknolojilerinin hızla yayıldığı bu yeni gerçeklik türü, zaman ve mekân algılamalarının da yeniden tanımlanmasına neden olmaktadır (Köse, 2003, s. 173). Enformasyon toplumunda hakikat yok olurken; nesnel gerçekliği reddeden ve sibernetik bilgiyi kabul eden bir nesil yetişmektedir. Günümüzde yaşanan hakikat değil, sanal gerçeklik üzerine kurulmuş bir dünyadır. Modern çağ, telekomünikasyon araçlarının elektronik atmosferi içine sıkışmıştır. Böylelikle, mekân kavramı da yitirmeye başlanmıştır (Virilio, 2003, s. 9-13). Enformasyon toplumunda, bireyler özellikle yeni teknolojiler tarafından kuşatılmış durumdadır. Adım atılan her mekân enformasyon içeren iletilerle doluyken; enformasyon yoğunluğu sürekli devam etmektedir. Bu bağlamda, algılanan mekân ve zaman olgularında da sorunlar yaşanabilmektedir.

Virilio, teknolojiye karşı kuşkulu yaklaşmaktadır. Teknolojinin gelişimiyle birlikte, dünyadaki her şey hız kazanmıştır.

Her şeyi kendi evinde yapmaya olanak veren ekranlar bütünü aracılığıyla eve kapanık kalma ve evde eylemsizlik, aynı anda her yerde olma, anındalık ve aşırı algılama arayışının öteki yüzüdür. Yitirilen, süre duygusu, vücut devinimi ve aynı zamanda toplumsal yaşamdır (Mattelart ve Mattelart, 2011, s. 144).

Virilio'ya göre, siberuzam ve enformasyon toplumu tüm algıları altüst etmektedir. Günümüzde birebir ilişkilerden, tele ilişkilere geçiş yaşanmaktadır. Uzaktan görmek, uzaktan dokunmak gibi kavramlar ortaya çıkmıştır. Virilio, küreselleşme ve dünya çapında olma sözlerinin aldatmaca olduğunu belirtmektedir. Ayrıca, dünya çapında olmanın, toplumsal ilişki ve yapılar bağlamında sanallaştırma olduğunu söylemektedir (Virilio, 1995, s. 114-116). Bu anlamda Virilio, küreselleşmenin kavramlarını kabul etmemekte ve küreselleşmeyi olumsuz bir durum olarak betimlemektedir.

Öte yandan, enformasyon toplumu büyük bir teknik yoğunlaşmaya neden olmuştur. Artık, ülke içi ağlar arasında sibernetik bir gözetim ve kontrol vardır. İnternet teknolojileri askeri amaçlı ortaya çıksa da, sivil hale getirilerek toplumsal yaşamı derinden etkilemiştir. Zamansal mesafeler ortadan kalktıkça mekân imgesi de yok olmaktadır. Enformasyon toplumu, tele gözetimi ortaya çıkarmıştır. Telekomünikasyon ve uydu sistemleri, bireylerin medya araçları üzerinden kontrolünü sağlamaktadır.

Evrensel bir gözetlemecilik, bireylerin tele müşteriler hale gelmesine neden olmaktadır (Virilio, 2003, s. 16-21). Tele gözetim ve denetim, son yıllarda özellikle sosyal ağlar bağlamında tartışılmaktadır. Günümüzde, kullandığımız teknolojik araçların çoğu özgürlük sunma vaadiyle tüketime sunulsa da elektronik gözetimi beraberinde getirmektedir.

Bireysel özgürlükleri koruma iddiasında olan günümüz yasalarına göre bizler bedenlerimizin sahipleriyiz ve aynı zamanda da bu bedenin imgesine de sahibiz. Ancak içinde bulunduğumuz kalabalık görsel-işitsel ortam bizi öyle bir hale getirdi ki uzun zamandır bedenimizin bu çeşitli görüntüleriyle ilgilenmiyoruz. Bu görüntüler bilinmeyen kurmay heyetleri, asker ve polis ama aynı zamanda reklamcılık vb. tarafından elimizden alınıyor, başka şeye dönüştürülüyor, araştırılıyor, bizim rızamız olmadan manipüle ediliyor. Adı geçen kurmay heyetleri bizim optik klonlarımızı ele geçirmek için gizli bir savaş veriyorlar; savaştaki amaçları da bu modern beden kalıntılarını ele geçirip onları kısa vadede kendi sanal dünyalarının, göçebe oyunlarının aktörleri haline getirmek (Virilio, 2003, s. 32).

Virilio bu düşünceleriyle, enformasyon toplumu içerisinde egemen sistemin her türlüünü yurttaşların bilgilerine ulaşabildiğini vurgulamaktadır. Günümüzde hem ticari sektör hem de devletin güvenlik birimlerinin, bireysel internet ve teknoloji kullanıcılarının pek çok bilgisine ulaştığı söylenebilir. Bu gelişme ise, enformasyon toplumunda gerçekleşen çok yönlü bir gözetimi göstermektedir.

Jean Baudrillard enformasyon toplumunu; tüketim toplumu, sanal ve hiper gerçeklik ve simülasyon gibi kavramlarla tanımlamaya çalışan önemli bir düşündürdür. Günümüz toplumu, ileri düzey bir tüketim toplumu olarak kendisini gösterirken; gerçeklik çarpıtılmakta ve her şey simülasyon olarak yaşanmaktadır (Baudrillard, 2004 ve 2011).

Baudrillard'a göre, günümüz kültürünün kendisi tüketim pratiği çerçevesinde anlam kazanmaktadır. Post-modern toplumda tüketilen metalar, değer sistemi açısından bazı sembolik anlamlara sahip olmak durumundadır. Eşdeyişle, bir objenin tüketime konu olabilmesi için aynı zamanda simgesel anlamları olması gerekir (Baudrillard, 1968'den aktaran Köse, 2010, s. 252). Enformasyon toplumunda tüketilen her metaya simgesel anlamlar yüklenmekte ve bireyler bu tüketimleri üzerinden kendilerini anlamlandırmaktadır. Özellikle post-fordist dönemde artan simgesel tüketim, post-

fordist dönemin ileri aşaması olan enformasyon toplumunda da yaygınlaşarak devam etmektedir.

Baudrillard, tüketimin bir gösterge ve işaret sistemi olduğuna dikkat çekmektedir. Tüketim maddi bir pratik olmadığı gibi bir bolluk göstergesi de değildir. Tüketim, bütünsel olarak gündelik olarak tüketilen metalarla tanımlanamaz. Tüketim, tüm metaların göstergeler olarak örgütlenmiş halidir. Tüketim, az ya da çok biraraya gelen tüm ileti, meta ve diğer nesnelerin sanal toplamıdır. Buradan çıkarılması gereken anlam da tüketim eyleminin büyük çoğunlukla manipülasyonlara dayanmasıdır (Baudrillard, 2004, s. 68). Kapitalist sistem, enformasyon toplumuyla birlikte ileri bir aşamaya ulaşmıştır. İnternet ve yeni teknolojilerin gündelik yaşama girmesi, medya içeriklerinin de çeşitlenmesini sağlamıştır. Bu bağlamda, medya içerikleriyle yönlendirilen tüketim üzerinde de daha fazla manipülasyon devreye girmektedir. Bu yüzden Baudrillard, enformasyon toplumunu ileri düzeyde bir tüketim toplumu olarak değerlendirmektedir.

Baudrillard'ın simülasyon kuramı ise kitle iletişim araçlarına daha eleştirel bir bakış açısı sunmakta ve gerçekliği sorgulamaktadır (Baudrillard, 2011). Gelişen teknolojiyle birlikte dünya simülasyonlardan oluşmaya başlamıştır. Bu simülasyon dünyasında gerçeklik algısı yok olmaktadır. Salt gerçeklik ile görüntü arasındaki sınır kaybolmaktadır. Böylece post-endüstriyel bir topluma geçilmiştir (Baudrillard, 2002, s. 129-132). Baudrillard, bu değerlendirmeleri her ne kadar televizyon için yapmış olsa da günümüzde kitle iletişim araçlarının iç içe geçmesi, yeni iletişim teknolojileri için de aynı değerlendirmeyi yapmayı olanaklı kılmaktadır.

Baudrillard, simülasyon kuramındaki bileşenleri şöyle açıklamaktadır:

“Simülakr: Bir gerçeklik olarak algılanmak isteyen görünüm, Simüle etmek: Gerçek olmayan bir şeyi gerçekmiş gibi sunmak, göstermeye çalışmak, Simülasyon: Bir araç, bir makine, bir sistem, bir olguya özgü işleyiş biçiminin incelenme, gösterilme ya da açıklama amacıyla bir maket ya da bilgisayar programı aracılığıyla yapay şekilde yeniden üretilmesi” (Baudrillard, 2011, s. 7).

Bu açıklamadan hareketle, simülasyonların belirli bir teknik ve teknolojik düzen içerisinde üretildiği söylenebilir. Enformasyon toplumunda simülasyon üretimi daha fazla olmaktadır ve gerçeklik bu simülasyonlar üzerinden sürdürülmektedir.

Enformasyon toplumunda gerçekliğin yerini tamamen simülakrlar (görüntüler) almıştır. Günümüzde gerçeklik, tamamen simülakrlar üzerinden sürdürülmektedir (Baudrillard, 2011, s. 12). Baudrillard, dünyanın simülasyon evreni olduğunu söylese de bu simülasyon evreninden kurtulunabileceğini ifade etmektedir. Baudrillard’a göre gerçek, dünyada inanılacak bir şey kalmadığı için bize sunulan görüntüler eşdeyişle simülakrdır. Simülasyon evreni bir yanılsama, bir hiper-gerçekliktir. Enformasyon toplumunda simülasyonlar üretilip çoğalır ve yanılsama artar. Artan yanılsamayla başa çıkmanın yolu ise daha üstün yanılsamalar sunarak, diğer yanılsamaları yok etmektir (Baudrillard, 2012, s. 33).

Özetle, Baudrillard, enformasyon toplumu tanımlamalarını tüketim toplumu ve simülasyon kuramı üzerinden yapmıştır. Enformasyon toplumuna olumsuz anlamlar yükleyen Baudrillard, yeni teknolojilere eleştirel bir duruş sergilemiştir.

Enformasyon toplumuna ve internete eleştirel yaklaşan ve son yıllarda internet özgürlüğü bağlamındaki düşünceleriyle ön plana çıkan Evgeny Morozov ise, internet üzerinden gerçekleşen eylemlerin özelliklerine ve internet gözetimine dikkat çekmektedir. *İnternet Yanılsaması, İnternet Özgürlüğünün Karanlık Tarafları* isimli eserinde bu duruma dikkat çeken Morozov; enformasyon toplumunda toplumsal örgütlenme ve toplumsal hareketlerin başarılı olabilmesi için sadece internet teknolojilerinin tek başına yeterli olamayacağını vurgulamıştır (Morozov, 2011).

Morozov’a göre, internet teknolojileri gözetim anlamında da pek çok olumsuzluğu beraberinde getirmiştir. Morozov, George Orwell’in 1984 isimli eserinde betimlediği toplumun, enformasyon toplumuyla birlikte yaşanmaya başladığını öne sürmektedir. Artık, iktidar, yurttaşları her yerde ve her alanda, hem iş yaşamında hem de gündelik yaşamda istediği şekilde gözetleyebilmektedir (Morozov, 2011, s. 60-63). İnternet ve yeni iletişim teknolojilerinin, geleneksel medya araçlarına göre üstünlükleri olsa da demokrasinin tam olarak yerleşmediği ülkelerde internet erişimi devlet tarafından kısıtlanabilmektedir (Morozov, 2009, s. 11-12). Enformasyon toplumunun gelişmesinin itici gücü olan internet teknolojisi, her ne kadar kullanıcı odaklı bir teknoloji olarak sunulsa da iktidar olan egemen sistem için bir denetim ve gözetim aracı olarak kullanılabilir.

Morozov, bireysel internet kullanıcılarının olduğu gibi siyasal iktidarların da propaganda aracı olarak internetten yararlandığını ifade etmektedir. Ayrıca, devletler,

yurttaşlar hakkında bilgi toplamak için interneti kullanmaktadır.⁵ Morozov, internet teknolojileri ve enformasyon toplumuna karamsar bir yaklaşım sergilemektedir. Enformasyon toplumu ve internet teknolojilerine sadece olumlu anlamlar yükleyen yazar ve araştırmacıları “siber ütopyacı” olarak değerlendiren Morozov, dünyayı bugünkü ulaştığı nokta üzerinden eleştirmektedir. İç savaşlar, küresel yoksulluk vb. durumların dünya genelinde yayıldığını belirten Morozov; enformasyon toplumu ve internet teknolojilerinin bu olumsuzluklara çare olmadığını belirtmektedir.⁶

Özetle, Morozov enformasyon toplumunu eleştirel bir yaklaşımla değerlendirmektedir. Morozov, özellikle internetin denetim, gözetim ve toplumsal hareketlerdeki zayıflığı üzerinde durmaktadır.

Christian Fuchs ise enformasyon toplumunu sınıf temelli çözümlemeleriyle irdelemiş ve bu toplumun kapitalist sistemin yeni hali olduğunu vurgulamıştır. Kaldı ki Fuchs’ın ağ ve enformasyon toplumuyla ilgili eleştirel düşünceleri son zamanlarda yaygınlık kazanmıştır. Fuchs, enformasyon toplumunda denetim ve gözetimin arttığını ifade ederken; büyük şirketlerin, enformasyon toplumu içerisinde yer alan yurttaşlar aracılığıyla sermaye birikimini hızlandırdığını ve böylelikle kapitalizmin güçlendiğini ifade etmektedir. Enformasyon toplumunda kişisel veriler kamu kuruluşları ve büyük şirketler tarafından toplanmaktadır. Bu anlamda, kişinin özgürlüğünü ön plana çıkaran liberal sistem kendisiyle çelişmektedir. Çünkü, bu sistem içerisinde birey özgür değildir. Şirketler, her geçen gün sermaye birikimini artırırken; çalışanları ve tüketicileri ile ilgili daha fazla bilgi edinmekte, dolayısıyla gözetimin artmasına yol açmaktadır (Fuchs, 2011, s. 43-44). Enformasyon toplumuna eleştirel yaklaşan pek çok düşünürün vurguladığı nokta, denetim ve gözetim olmaktadır. Bu yüzden, enformasyon toplumunun en büyük olumsuzluğu kitleler üzerinde kurulan denetim ve gözetimidir.

Fuchs, enformasyon toplumu ve sosyal medya araçlarını eleştirel ekonomi politik yaklaşımla irdelemektedir. Fuchs, bu noktada özellikle sosyal medya kullanıcılarının metalaşması üzerinde bazı değerlendirmelerde bulunur. Fuchs, yeni teknolojileri kullanan bireylerin iki kez metalaştığından söz etmektedir. Kullanıcılar hem kendilerini metalaştırmakta hem de ağ üzerinde iz bıraktıkları için ticari faaliyetlerin sürdürülmesine aracı olmaktadır (Fuchs’dan aktaran Binark, 2015, s. 206). Dolayısıyla, enformasyon ve tüketim toplumu arasında doğrudan bir ilişki

⁵<https://siberbulten.com/ted/internet-ve-baskici-rejimler/> (Erişim tarihi: 29.11.2016).

⁶<http://dergi.aljazeera.com.tr/2015/05/01/artik-her-sey-ortada/> (Erişim tarihi: 29.11.2016).

kurulabilmektedir. Kaldı ki, enformasyon toplumunu ileri düzeyde bir tüketim toplumu olarak değerlendiren araştırmacılar da bulunmaktadır. Elektronik ortamda kişisel bilgileri yayılan yurttaşlar, enformasyon toplumunda şirketlerin hedefi haline gelmektedir.

Enformasyon toplumunda ortaya çıkan teknolojik ürünlerin kullanım ve değişim değerleri bulunmaktadır. Elektronik araçların kullanımlarının artması sermaye birikimi için oldukça önemlidir. Medya teknolojilerinin kullanım değeri, öncelikle onların enformasyon sağlama, iletişimi olanaklı kılma ve yeni bir kültür yaratma kapasitelerinden kaynaklanmaktadır. Ancak, yeni teknolojilerin değişim değeri, kullanım değerini baskı altında tutmakta ve kullanım değerinin önüne geçmektedir. Artık, yeni teknolojiler birer metaya dönüştüğünden kullanıcılar için değişim değeri daha önemli hale gelmektedir. Medya ve teknoloji, enformasyon toplumunda tüketiciye ulaşırken çeşitli anlamlar kazanmaktadır. Böylece, meta halini alan teknoloji, sermaye birikiminin artmasına neden olmaktadır (Fuchs ve Mosco, 2014, s. 33-34). Enformasyon toplumu, bireyler için önemli avantajlar sağlasa da bu toplumun sürdürülmesine aracı olan metaların değişim ve kullanım değerleri vardır. Bu durum, kapitalist sistemin güçlenmesine neden olurken; enformasyon toplumu ve kapitalist yeniden üretim eşzamanlı olarak yükselmektedir.

Fuchs, *Dijital Emek ve Karl Marx* (2015) isimli eserinde, enformasyon toplumunu eleştirel bir bakış açısıyla irdelemektedir. Enformasyon toplumuyla birlikte emeğin dijitalleştiğini iddia eden Fuchs, bu toplumun sürdürülmesinde bireylerin doğrudan katkı yaptığını söylemektedir. Yeni emperyalist çağda, sömürü teknolojiler üzerinden ilerlemekte ve bireyler bu sömürü düzenine kendi istekleriyle dahil olmaktadır (Fuchs, 2015). Bugün, yeni teknolojileri kullanan ve ağda yer alan herkes kapitalist sisteme eklenmektedir. Enformasyon toplumunda dijital çalışma kendisini göstermiş, yeni teknolojileri kullanan bireyler emek üretmeye başlamıştır. Kaldı ki, enformasyon yaratımının kendisi de bir çalışma sürecidir. Günümüzde fikirler, anlamlar, anlatılar, söylemler yaratılmış enformasyon ürünleri toplumu yansıtan emek ürünleridir. Enformasyon toplumunda emek gücü, egemen bir şekilde yaratılan enformasyonel çalışmadır. Dolayısıyla, bilişsel dijital çalışma bağlamında, insanlar zihinlerini sosyal ağ platformlarını şekillendirmek ve biçimlendirmek için kullanmaktadır (Fuchs, 2015, s. 358-365).

Özetle, Fuchs enformasyon toplumuyla birlikte zihinsel boyutta emek üreten ve bu emeğini ağlar üzerinden yayan insanların ortaya çıktığını ifade etmektedir. Üretilen dijital emeğin fazlalığı kapitalist sistemin güçlenmesine neden olurken; dijital emek ve sömürü de artmaya devam etmektedir.

Sonuç olarak, içerisinde yaşanılan yüzyıl ileri düzeydeki bir enformasyon toplumuna işaret etmektedir. Günümüzde, bilgi oldukça değerli hale gelmiş; üretilen, satılan ve pazarlanan bir metaya dönüşmüştür. Enformasyon toplumu, bireysel ve toplumsal anlamda pek çok olanak yaratmasının yanı sıra, bazı olumsuzluklara da sahiptir. Bu olumsuzlukların kapanması için enformasyon toplumunun olumlu özelliklerinin tüm yurttaşlar tarafından eşit şekilde kullanılması gerekmektedir.

1.2.3. Olumlu ve olumsuz yönleriyle enformasyon toplumu

Manuel Castells, enformasyon toplumunu bir bütün olarak değerlendiren ve içerisinde yaşanılan çağın hem olumlu hem de olumsuz yönlerini tanımlayan önemli bir kuramcıdır. Özellikle, internet ve internet araçlarını yeni toplumsal hareketler ile toplumsal dayanışma kapsamında olumlu şekilde ele alan kuramcı, enformasyon toplumuyla birlikte oluşan küresel krizler ve yeni teknolojilerin zayıflıkları üzerinde durmaktadır.⁷ Castells'in *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Kültür ve Toplum* (1996, 1997, 2000) ana başlığında yazmış olduğu üç ciltlik eser, günümüz dünyasına ışık tutması açısından önemlidir. Castells'in bu üç eserinde de enformasyon toplumunun olumlu ve olumsuz özellikleri bütünlüklü olarak irdelenmiştir.

Enformasyon Çağı: Ekonomi, Kültür ve Toplum Cilt 1 Ağ Toplumunun Yükselişi (1996) isimli eserde, genel olarak kapitalizmden enformasyonel kapitalizme evrilen süreç değerlendirilmiş ve günümüz toplumunun temellerinin nasıl atıldığı üzerinde durulmuştur. Castells'e göre ağ toplumu, yeni bir yapıdır ve bu yeni yapıda bütün sistemler ağlar üzerinden kurulmaktadır. Günümüzde yeni bir ekonomi oluşmuştur. Bu ekonomi bilgiye dayanmaktadır. Teknolojiye erişen, verimlilik ve rekabet unsurlarını kazanacaktır. Günümüzde iş ortamında bireysellik artmış, kapitalist ilişkiler sadece üretim aşamalarında değil, sosyal yaşamda da kendisini göstermeye başlamıştır. Kapitalist üretim biçimleri kendini her sektörde ve yapıda göstermeye başlamıştır. Bu yapı, enformasyonel kapitalizm olarak değerlendirilmektedir (Castells, 1996, s. 500-

⁷<http://t24.com.tr/yazarlar/mine-gencel-bek/manuel-castells-kimse-interneti-durduramaz,8678> (Erişim tarihi: 15.11.2016).

505). Bireylerin iş yaşamlarıyla, gündelik yaşamları arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Bu bağlamda, iş yaşamında kapitalist üretim biçimleri içerisinde yer alan birey, iş dışı zamanlarda da kapitalizmin dinamiklerinden kurtulamamaktadır. Bireyler, enformasyonel kapitalist sistem içerisinde tüketici konumunu sürdürmektedir.

Günümüz dijital toplumu, tüketimi teşvik eden bir ekonominin oluşmasına neden olmuştur. Yeni teknolojilerin gündelik ve toplumsal yaşamda yoğun şekilde kullanılmasıyla birlikte dijital ekonomi, enformasyonel kapitalizmi güçlendirmiştir. Günümüz toplumunda her şey görülebilmekte, kontrol kolaylaşmakta, bireylerin düşünce biçimleri değiştirilebilmekte ve tek merkezli bir kültürel yapı oluşmaktadır. Geniş kitlelere ulaşan dijital sistemlerde, bireyler iletişim süreci içerisinde hem üretebilmekte hem de katılımcı olabilmektedir. Bu durum, aynı zamanda enformasyon toplumu içerisindeki bireyleri tüketici yapmaktadır (Yengin, 2012, s. 5-7). Yeni teknolojilerin gündelik yaşama girmesi bireysel teknoloji kullanıcılarının da içerik üretmesini sağlamıştır. Bireysel kullanıcılar hem içerik üretebilmekte hem de bu içeriği tüketebilmektedir. Bu bağlamda, enformasyona dayalı kapitalizmde bireysel kullanıcılar önem kazanmaktadır.

Enformasyon toplumu, teknolojik devrimin bir sonucudur. Bu toplumda belirli teknolojiler, yüksek düzeyde iç içe geçmiştir. Enformasyon toplumunda mikro elektronik, telekomünikasyon, bilgisayar ve enformasyon sistemleri birarada yükselmiş ve yükselmeye devam etmektedir. Yeni teknolojik sistemler, toplumsal ve ekonomik ağları şebeke şeklinde birbirine bağlamıştır. Bu şebekeler, esnek bir yapılanma içerisinde yükselmektedir. Dolayısıyla, şebeke yapısını oluşturan sistemler değişebilir ya da baştan oluşabilir. Bu durum yeni ekonomik sistemin yükselişini göstermektedir (Castells, 2005, s. 68-75). Castells'in "yeni ekonomi" olarak tanımladığı bu sistem, enformasyonel kapitalist sistem olarak kendisini göstermektedir.

Castells'in vurguladığı diğer önemli konulardan biri, "gerçek sanallık kültürüdür". Gerçek sanallık kültüründe, medya ve iletişim sistemleri varolan gerçekliğin yerini almamakta, doğrudan yeni bir gerçeklik oluşturmaktadır (Laughey, 2010, s. 110). Bu yüzden, günümüz yeni teknolojileriyle birlikte üretilen içeriklerin bireylerin gerçek yaşamlarını kuşattığı söylenebilir.

Castells'in (1996) üzerinde durduğu diğer önemli konular ise iş ve çalışma yaşamının dönüşümü, ağ üzerinden çalışanlar, işsizlik, esnek zaman ve zamansız zaman

konularıdır. Post-endüstriyel toplumdan enformasyon toplumuna geçiş sürecinde çalışma yaşamı da dönüşüme uğramıştır. İş yaşamı, özellikle bilgi üzerinden sürdürülmekte ve ekonomi de bilgiye göre şekillenmektedir. Bu ekonomik yapı içerisinde bilgiye erişebilen, işleyebilen ve işe yarar şekilde kullanabilen beyaz yakalı sınıf iş yaşamında yükselmektedir. İş yaşamında yükselen beyaz yakalı sınıfın yanı sıra, günümüzde ağ üzerinden çalışan yeni bir sınıf da ortaya çıkmıştır. Bu sınıf, teknoloji ve teknolojik araçlara hâkim bir sınıftır. Toplumun her kesiminden bireyin, bu şekilde bir iş yaşamını sürdürebilmesi olanaksızdır. Öte yandan, ağ üzerinden çalışmayla birlikte esnek zaman kavramı da literatüre girmiştir. Esnek çalışma zamanlarıyla, enformasyonel kapitalizm mesai saatleri dışında da varlığını sürdürmeye başlamıştır. Ağ üzerinden çalışma ve esnek zaman, aynı zamanda işsizliği de beraberinde getirmiştir. Artık, şirketler kol gücü kullanan işçi sınıfının ötesinde, enformasyon toplumunda değer yaratan ve bilgiyi kullanan beyaz yakalıları daha fazla tercih etmektedir. Böylece, işçi sınıfı işsizlikle daha fazla yüz yüze gelmekte ve çalışma koşulları olumsuz bir atmosfere sürüklenmektedir (Castells, 1996, s. 217-237).

“Zamansız zaman” kavramı ise enformasyon toplumunda iş ve iş dışı zamanın iç içe geçmesini ifade etmektedir. Bu kavram, esnek zamanla bağlantılıdır. Enformasyon toplumunda, kapitalist sistemin dinamikleri 24 saat boyunca hiç durmadan devam etmektedir. Üretim ve tüketim, kapitalist sistemin başat dinamikleri olarak öne çıkmaktadır. Yeni teknolojilerin ve enformasyonun her zaman her alanda kullanılır olması, zamansız zaman kavramı bağlamında enformasyonel kapitalizmin güçlenmesine neden olmaktadır (Castells, 1996, s. 460-475). Teknolojik devrim, internet ve yeni iletişim teknolojilerinin gündelik, toplumsal ve ekonomik yaşamda bu denli etkin olması enformasyon toplumu tanımlamalarını farklı boyutlara taşımıştır. Enformasyona dayalı kapitalizmin işleyişi ve sürdürülmesinde bilgi ön plana çıkmış; iş yaşamı ile gündelik ve toplumsal yaşamda pek çok değişiklik yaşanmıştır.

Castells, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Kültür ve Toplum Cilt 2 Kimliğin Gücü* (1997) isimli eserinde, genel olarak, kimlik eksenli hareketlerin yükselişinde internet ve yeni teknolojilerin etkinlik ve verimliliğini tartışmaya açmıştır. Ayrıca, yeni dünya düzenine karşı yapılan eylemler ve demokrasi krizleri de eserde özellikle vurgulanan konular arasındadır.

Öte yandan, Castells, internet ve yeni teknolojilere özellikle yeni toplumsal hareketler bağlamında olumlu anlamlar yüklemektedir. *Enformasyon Çağı Cilt 2*'de dünya genelinde gerçekleşen yeni toplumsal hareketlerden örnekler veren Castells; *Zapatista, ekoloji ve LGBT* hareketlerinde internet ve yeni teknolojilerin olumlu yönde desteğinin bulunduğunu vurgulamaktadır (Castells, 1997). Castells'e göre, sosyal ağlar, iktidar mekanizmaları ile şirketlerin kontrolü dışında kalırken, kullanıcılara özel bir alan sunmaktadır (Castells, 2012, s. 17). Bu açıdan internet üzerinden yükselen sosyal ağların yeni toplumsal hareketlerde ayrıcalıklı bir yeri vardır. Ancak, Castells'in bu açıklamaları bir anlamda eleştirilebilir. Çünkü, egemen sistemden bağımsız ve özerk bir internet, dolayısıyla sosyal ağ platformu dünya genelinde oldukça sınırlıdır. Kaldı ki, hükümetler istedikleri noktada internete ve internet sitelerine erişim yasağı getirebilmektedir.

Castells'in interneti yeni toplumsal hareketler bağlamında sınırlı bir güç olarak vurgulaması da önemlidir. "İnternette faydalanan nispeten başarılı karşı güç mücadeleleri vardır, ancak bu sadece bir potansiyeldir. Yurttaşların kendi arzularının ağını oluşturarak umutlarını yitirmelerinin kasvetli güçsüzlüğünü aşmak için bir kendiliğindenlik değildir. Onlar bulundukları ağları tanımlayan güçlerle mücadele ederler" (Castells, 2009'dan aktaran Fuchs, 2016, s. 110). Bir başka deyişle, karşıt güçlerin mücadele ettiği sosyal ağlar ve enformasyon sistemleri, doğrudan mücadele ettikleri yapılar tarafından oluşturulmuştur. Bu bağlamda, karşıt güçlerin gücü sınırlı şekilde büyümektedir.

Castells'in (1997) diğer vurgu noktaları ise enformasyon toplumunda yaşanan demokrasi krizleri ve skandal siyasetidir. Castells'e göre, enformasyon toplumunda bir yönetim krizi oluşmaktadır. Bu yönetim ve demokrasi krizinin en önemli nedenlerinden biri skandal siyasetidir. Enformasyon toplumunda, siyasette yaşanan skandallar daha görünür olmakta, daha çabuk yayılmakta ve daha fazla kişi tarafından izlenmektedir. 1990'lı yıllar dünya genelinde pek çok siyasi skandalın ortaya çıkmasına sahne olmuştur. Siyasetle uğraşanların skandallar üzerinden politika yapmaları dışında, karşıt güçler ile egemen sistemin mücadelesinde skandal siyaseti önem kazanmıştır. Bu mücadele ise demokrasi krizlerine neden olmaktadır (Castells, 1997, s. 391-395).

Manuel Castells, *Enformasyon Çağı: Ekonomi, Kültür ve Toplum Cilt 3 Bin Yılın Sonu* (2000) isimli eserinde ise genel olarak ülkelerin refah seviyesi, toplumsal

dışlanma, küresel ekonomik krizler ve dünya ülkeleri arasındaki ekonomik eşitsizlikler üzerinde durmuştur.

Dünyada yaşanan pek çok değişimin temel nedeni, üretim dinamiklerinin değişikliğe uğramasıdır. Üretim ilişkileri gündelik, toplumsal ve ekonomik yaşam üzerinde doğrudan etkilidir. Post-fordist dönemden enformasyon toplumuna geçiş döneminde enformasyonel kapitalizm başatlık kazanmış, bu anlamda sınıf farklılıkları keskinleşmiş, dünya çapında yoksulluk artmış ve toplumsal dışlanmalar egemen olmuştur (Castells, 2007a, s. 91).

Ayrıca, enformasyon toplumunda üretim, güç ve deneyim ilişkilerinde değişiklikler yaşanmıştır. Bu durum ise yapısal bir dönüşüm çerçevesinde yeni bir toplumun ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni toplumsal yapıyla birlikte, yeni sosyal ilişki ve kültürler de yaygınlaşmaya başlamıştır. Enformasyon, verimlilik ve rekabet gücü küresel ekonomiyi yönlendiren güçler olmuştur. Bu anlamda firmalar, ülkeler ve her çeşit ekonomik birim yenilik ve esnekliği üst düzeye çıkarmak için bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmak durumunda kalmıştır. Ancak, her ülke ya da firma bu olanaklara sahip olmadığı için ülkeler ve insanlar arasındaki eşitsizlik gün geçtikte artmaya devam etmektedir (Castells, 2000, s. 376-377).

Özetle, Castells, enformasyon toplumu ve internet konusunda kültürelci bir bakış açısıyla fikirlerini savunmaktadır. Ancak, enformasyonel kapitalizme yönelik vurgularının olduğunu da söylemek gerekir. Enformasyonel kapitalizm, gerçek sanallık kültürü, bireyler arasındaki eşitsizlik, iş ve çalışma yaşamının değişmesi konusundaki saptamaları enformasyon toplumunun tanımlanması için önemlidir. Kaldı ki Castells'in, toplumsal hareketler konusunda internet ve yeni teknolojileri önemsemesi ve bu teknolojileri önemli bir olanak olarak görmesine karşın, teknolojik determinist bir anlayışa sürüklenmemesi kendisini farklı kılmaktadır. Bu anlamda Castells, yeni iletişim teknolojilerini hem kültürel hem de ekonomi politik bir anlayışla çözümlemektedir.

1.3. İnternetin Gelişimi

Askeri amaçlı üretilen bir proje olan internet, bugün geldiği konum itibarıyla toplumsal, sosyal, kültürel, ekonomik ve gündelik yaşama doğrudan etki etmektedir. İnternet teknolojisi icat edildiği 1960’lı yıllardaki özellikleriyle kalmamış, her geçen yıl gelişimini sürdürmüştür. Dolayısıyla, bu gelişim bugün de sürmektedir.

İnternet teknolojisi, birbirine bağlı bilgisayar ağlarından oluşan bir sistemdir. Bu yüzden, “ağların ağı” olarak tanımlanır. İnternet askeri amaçlı bir proje sonucu toplumsal yaşama girmiştir. Ancak, bugün gelinen noktada internet gündelik yaşamın akışında önemli bir yer edinmiştir. İnternet, 1990’lı yıllardan itibaren kullanım açısından yaygınlaşmış ve sadece iletişim alanında bir ilerleme olmamıştır. İnternet pek çok unsuru etkilemiş ve değiştirmiştir (Timisi, 2003, s. 121). Gündelik yaşamın işleyişinde internet teknolojileri oldukça önemli bir hale gelirken, internet kullanımı ticari anlamda da desteklenmeye devam etmektedir.

Yirmi birinci yüzyıl çok önemli teknolojik gelişmelerin yaşanmasına sahne olmuştur. Toplumsal ve gündelik yaşam teknolojik gelişmelerle şekillenirken, bireyler bu gelişmelere uyum sağlamaya çalışmaktadır. İnternet ve yeni iletişim teknolojilerinin ortaya çıkması; en az suyun kaldırma kuvveti ya da matbaanın bulunması kadar önemlidir. İnternet ve yeni iletişim teknolojilerinin gündelik yaşamda bu kadar yoğun şekilde kullanılması insan hayatını değiştirmiş ve kolaylaştırmıştır (Şimşek, 2006, s. 166). İnternet teknolojilerinin toplumsal ve gündelik yaşamda değişiklikler yaşanmasına neden olduğu bir gerçektir. İletişim, bilgiye erişim, bankacılık işlemleri, işbirliği, örgütlenme, kendini ifade etme gibi pek çok unsur internetle biçimlenen enformasyon toplumunda değişikliğe uğramıştır. Bununla birlikte, bu değişimin her alanda hayatı kolaylaştırdığı söylenemez. Bütün yurttaşların internet ve internet teknolojilerini sağlıklı şekilde kullanması ve bu teknolojiye bir bütün olarak erişmesi söz konusu değildir.

Askeri strateji, bilimsel işbirliği ve girişimcilik internetin ortaya çıkmasını sağlamıştır. İnternetin tarihsel gelişiminde, Amerika Birleşik Devletleri İleri Araştırma Projeleri Kurumu (ARPA) öncü olmuştur. ARPA’da görev yapan Paul Baran, nükleer saldırılardan etkilenmeyecek bir iletişim sistemi tasarlamayı amaçlamıştır. Bu sistemde anahtar iletişim teknolojisi aracılığıyla mesajlar ağ içerisinde kendiliğinden biraraya gelebilecekti. İlerleyen dönemlerde bu sistem içerisinde, teknoloji, ses, görüntü ve mesajların depolanması sağlanmıştır. Böylece komuta merkezlerinden bağımsız şekilde

iletilebilen bir ağ oluşmuştur (Castells, 2005, s. 58). Teknik ve askeri bir ilerleme sonucu yaşamımıza giren internetin bugün gelinen noktada, sosyal özellikleri teknik özelliklerinin ötesine geçmiş durumdadır.

İnternet üzerindeki gelişmeler, icat edildiği günden bu yana artmaya devam etmektedir. Kullanıcı temelli ilk internet, 1991 yılında Minnesota Üniversitesi'nde oluşturulmuştur. Üniversite içerisinde oluşturulan basit bir menü içerisinde bilgi ve dosyalara erişim olanağı sağlanmıştır. Bu erişim için "Gopher" adındaki, tek kelimeye dayanarak arama yapılmasını sağlayan sistem oluşturulmuştur. Günümüzdeki internet ise ticarete dayalı bir internet sistemidir (Uğur, 2011, s. 33-34). İnternetin ticari anlamda gelişimine neden olan en önemli unsurlardan biri de World Wide Web'in (WWW) ortaya çıkmasıdır. World Wide Web, zamanla tüm bilgisayar kullanıcılarının kullandığı bir bilgisayar ağı olmuştur. Bu ağ, bilgiye ve hizmete erişimi kolaylaştırmış, böylelikle internet tüm dünyada kullanılan ticari halini kazanmıştır. World Wide Web, zamanla toplu medya sisteminden, bireysel iletişimi sağlayan bir araca dönüşmüştür (Geray, 2003, s. 19-21). İnternet teknolojilerinin genelden özele doğru eğilim gösterdiği söylenebilir. Kaldı ki, toplu halde yararlanılan internet teknolojisi zamanla bireysel bir araç haline gelmiştir.

İnternet, yeni iletişim teknolojileri arasında yöndeşmeyi barındıran bir teknolojik altyapı sunmaktadır. Eşdeyişle, internet, diğer kitle iletişim araçlarını bünyesinde barındırabilmektedir. Radyo, gazete, televizyon, dergi vb. geleneksel kitle iletişim araçlarının sunduğu iletiler internet aracılığıyla yeni iletişim teknolojilerinin içinde biraraya gelebilmektedir (Atabek, 2003, s. 68). Bu bağlamda, internet teknolojilerinin toplumsal ve kültürel etkisi daha farklı şekillerde hissedilmektedir.

İnternetin yaygınlaşmasıyla birlikte dünya genelinde toplumsal, siyasi, ekonomik ve kültürel anlamda değişiklikler yaşanmıştır ve yaşanmaya devam etmektedir. İnternet elde edilen ve kullanılan enformasyon miktarını arttırmıştır. Hızlanan iletişimde kullanıcı kontrolü de eşzamanlı olarak artmıştır. İnternetin iletişim sürecine kattığı en önemli üstünlük, karşılıklı etkileşimi mümkün hale getirmesidir (Timisi, 2003, s. 83-85). İnternet özellikle toplumsal yapıda pek çok değişim ve dönüşüm gerçekleştirmiştir. Ortaya çıkan değişim ve dönüşümler, özellikle 1990'lı yıllardan itibaren hız kazanmıştır. İnternetle şekillenen toplumda modernizmden post-modernizme geçiş olmuş, küreselleşmenin aşamaları daha hızlı hale gelmiştir. Özellikle

Batı temelli bir ağ toplumu oluşmuştur. Kültür ve kültürel üretimler ise internet aracılığıyla sürmeye devam etmektedir (Lister, vd., 2009, s. 10-11). İnternet aracılığıyla, Batı temelli bir ağ toplumunun oluşması, özellikle geçmiş yıllarda televizyon aracılığıyla gerçekleşen kültürel emperyalizmin internet aracılığıyla da sürmesine neden olmaktadır.

İnternet teknolojisi web 1.0 ile başlamıştır. Web 2.0 ise internet için büyük bir gelişme olmuştur. Son yıllarda web 3.0 teknolojisi de tartışılmaya başlanan bir konudur. Web 2.0 teknolojisinin çok önemli ve devrim niteliğinde bir gelişim olması, sosyal ağların oluşumuna olanak sağlamasıdır.

Web 1.0, internetin ilk ortaya çıkış çağı için kullanılmaktadır. Bu dönemde kullanıcılar internet sitelerini sadece ziyaret edip bilgi alırlar ve sonrasında internet sitesinden ayrılırlardı. Web 1.0 teknolojisinde, kullanıcıların içeriğe yorum yapma ve değiştirme gibi olanakları yoktu. Bireysel internet kullanıcılarının içerik üretme ve yeni içerikler bağlamında katkı yapması mümkün olmamaktaydı (Akar, 2010, s. 14-16). Web'in ilk uygulaması olan web 1.0 ile internette sadece birşeyleri okumak ya da varolan bilgileri aramak mümkündü. Kullanıcıların içeriğe katkısı yokken, etkileşim de oldukça azdı. Bu dönemlerde web sitesi sahiplerinin temel isteği, kendi sitelerinin varlığını sürdürmesi ve kullanıcıların kendi sitelerine erişebilmeleriydi (Güler, 2011, s. 52). Bu bağlamda, web 1.0 internet teknolojisinin demokratik bir teknoloji olduğu söylenemez. Bilgiyi elinde tutan ve yönlendiren ayrıcalıklı kesimin sunmuş olduğu bilgilerle yetinmek zorunda kalan bireysel internet kullanıcıları; internet kullanım sürecinde edilgen bir konumda kalmaktaydılar. Bilginin ayrıcalıklı kesimde kalmasına neden olan web 1.0 teknolojisinin, bu anlamda geleneksel medya araçlarından farklı olduğu söylenemez.

Web 1.0 üzerinden dolaşıma giren bilgi sınırlı bir bilgi olarak karşımıza çıkmaktadır. Çünkü, web 1.0 zamanında internet kullanıcıları, yalnızca internet sitesi sahiplerinin kendi sitelerine koydukları bilgilere erişebilmekteydi. Bu bağlamda, web 1.0 bir okuma, inceleme ve araştırma ortamı olarak da değerlendirilebilir. Web 1.0 ortaya çıktığı dönem itibarıyla anlamlı bir teknolojidir. Ancak, yalnızca teknolojiden anlayan ve maddi anlamda yüksek gelire sahip olan insanların ilgilendiği bir teknolojik ilerlemedir (Laughey, 2010, s. 162-163).

Web 2.0 ise sosyal medya oluşumuna olanak veren bir sistem olarak hayatımıza girmiştir. Bloglar, mikro bloglar, sosyal ağ siteleri web 2.0 sayesinde oluşmuştur. Web 2.0'ın temeli, etkileşim ve bireysel internet kullanıcılarının içerik üretebilmesidir (Fuchs, 2016, s. 49). Web 2.0 teknolojisi ileri teknolojik unsurları biraraya getirmektedir. Bu teknoloji, kullanıcı katılımını sağlayan ve kolaylaştıran bir teknolojidir (Güler, 2011, s. 53). Web 2.0, kullanıcıların içerik oluşturma sürecine katkı yapmıştır. Bu unsur, Web 2.0'ın en önemli özelliğidir (Constantinides ve Fountain, 2008, s. 234). Web 2.0, web 1.0 ile kıyaslandığında daha demokratik bir yapıdır. Bu ortamda her tür metin, ses, video içeriği ve yorumu üretilebilmektedir. Çok büyük sayıda iş ya da arkadaş grupları da bu sistem aracılığıyla faaliyete geçebilir (Binark, 2012, s. 170). Web 2.0 teknolojisi özellikle teknolojik determinist düşünürler tarafından oldukça önemsenmekte ve yüceltilmektedir. Bunun temel nedeni de etkileşime ve içerik üretmeye olanak sağlamasıdır.

Web 2.0 kavramı, 2005 yılında Tim O'Reilly tarafından literatüre kazandırılmıştır. Web 2.0 teknolojisi; web 1.0 teknolojisi üzerine bazı yenilikler koymuştur. İnternet kullanıcılarının birer yayıncı haline gelmesi, karşılıklı etkileşim, katılım, internet verilerinin kullanıcılar tarafından düzenlenmesi, kontrol edilmesi ve daha özgür yazılımların ortaya çıkması bunlara örnek olarak verilebilir (O'Reilly 2005'den aktaran Fuchs, 2016, s. 49-50). Web 1.0'da tek yönlü bir iletişim söz konusudur. Web 2.0'ın en önemli noktası ise katılımdır. Web 1.0'da içerik oluşturabilmek için teknik bilgi gerekirken, web 2.0'da internet teknolojileri kullanıcı dostu olmuştur. Web 2.0'da herkes içerik oluşturarak kendisini ifade edebilmektedir. İnternetin dinamik bir organizasyona dönüşmesini web 2.0 altyapısı sağlamıştır (O'Reilly, 2007, s. 18). Bu anlamda web 2.0 ile ilgili üzerinde durulması gereken temel nokta, kullanıcı temelli olması ve etkileşime olanak vermesidir.

Web 2.0; bloglar, wikiler, podcastler, RSS'ler gibi gündelik hayatı kolaylaştıran teknolojileri temsil eden bir kavramdır. Bu teknolojiler, interneti sosyal hale getirmiştir. İnternet ortamı aracılığıyla bireyler enformasyonu değiştirmeye başlamışlardır. Web 2.0 kavramı, bu teknolojilerin ekonomik ve teknolojik gelişim ile yeniliklerini de kapsamaktadır (Anderson, 2007, s.6).

Özetle, web 2.0 internet teknolojilerinin gelişiminde önemli bir dönüm noktasıdır. Özellikle gündelik yaşam içerisinde yoğun şekilde kullanılan sosyal medya ve sosyal ağlar web 2.0 teknolojisi sayesinde hayatımıza girmiştir.

Sosyal medya, günümüzde bireyler, topluluklar, devletler, markalar ve kurumlar için oldukça önemlidir. Teknolojik temeli nedeniyle web 2.0, sosyal medya için bir platform olmuştur. Sosyal medya, web 2.0'ın teknolojik temelleri üzerinde yapılanmıştır. Sosyal medya içerikleri bireysel internet kullanıcıları tarafından oluşturulur ve bu içerikler üzerinde her türlü değişim olanağı mevcuttur (Kaplan and Haenlein, 2010, s. 60-61). Sosyal medya, gündelik yaşam pratiklerinin paylaşıldığı bir mecradır. Sosyal medya kullanıcıları, sosyal medya sitesinin yaratıcılarının sınırladıkları çerçevede kamuya açık profil oluştururlar. Kendi profilleri üzerinden bağlantılar paylaşabilirler ve diğer kişileri arkadaş listelerine ekleyebilirler. Ayrıca, kendi ilgi alanlarına göre oluşturdukları profilleri üzerinden diğer insanlarla bağlantıya geçebilirler (Boyd ve Ellison, 2008, s. 210-211). Eşdeyişle, sosyal medya bireysel internet kullanıcılarına kendi profillerini oluşturma ve bu profiller aracılığıyla kendi yaşam biçimini sunma olanağı vermektedir.

Sosyal medya, enformasyon toplumunda önemli etkiler yaratmıştır. Geleneksel medyadan bazı farklılıkları bulunan sosyal medya, şemsiye bir kavramdır ve tanımlanması yapılırken farklı noktalarına dikkat çekilmelidir. Sosyal medya kavramı içerisinde farklı kültürel dinamikler bulunur ve bu kültürel dinamikler bireyler aracılığıyla gelişir. Sosyal medya ile birlikte, bireysel internet kullanıcıları izleyici konumundan üretici konumuna dönüşmüştür. Sosyal medya, sosyalleşmeyi arttırmış; bireysel profiller, etiketlemeler ve geri bildirimlerle bu sosyalleşme sürekli hale gelmiştir. Sosyal medya esnek bir medya aracı olarak karşımıza çıkmaktadır. Tüketim ve üretim, sosyal medyada eşzamanlı olarak sürmektedir. Hem tüketimi hem de üretimi gerçekleştirenler bireysel internet kullanıcılarıdır (Lietsala ve Sirkkunen, 2008, s. 17-23). İnternet ağı üzerinde, dünya çapında kullanılan sosyal medya sitelerinin hepsi sözü edilen özellikleri taşımaktadır. Bu özellikler, bu sitelerin daha fazla kişi tarafından daha yoğun şekilde kullanılmasına neden olmaktadır.

İnternet tabanlı sosyal medya, bir kişinin yüzlerce kişiyle iletişim kurabilmesine olanak sağlamaktadır. Yirmi birinci yüzyıl, sosyal medyanın yoğun şekilde kullanımına tanıklık etmektedir. Sosyal medya günümüzde tüketici davranışlarını, bilgi edinmeyi,

bireylerin düşüncelerini, tutumları, satın alma davranışını ve satış sonrası iletişim ve değerlendirmeleri değiştirmiştir (Mangold ve Faulds, 2009, s. 357-358). Bu anlamda, Manuel Castells (2007b) de bireylerin kitle iletişimini yönlendirmesine vurgu yapmaktadır. Manuel Castells'e göre, ağ toplumunda dijital hale gelen içerikler bireyler tarafından yönlendirilmeye başlanmıştır. Ona göre, günümüzde sosyal yazılımlar gelişmiş, açık kaynak kodlu programlara daha rahat ulaşılmaya başlanmıştır. Castells, bu durumu genel anlamda "kitlesele bireysel iletişim" olarak nitelendirmektedir. Günümüzde genel anlamda, değişen ve sürekli gelişen bir anlam söz konusudur. Dolayısıyla, sosyal medya toplumsal hareketlerden, örgütlenmeye ve bireysel özgürleşmeye kadar pek çok alanı etkilemektedir. Bununla birlikte, sosyal medya kurum ve şirketler üzerinde de etkili olmaktadır. Eşdeyişle, kapitalist ekonomi içerisinde sosyal medya önemli bir konuma gelmiştir.

Sosyal medya, "sosyal" ve "medya" kavramlarının birleşmesi üzerine oluşmuştur. Sosyal kelimesi, insanların diğer insanlarla olan bağlantı ve ilişkisini ifade etmektedir. İnsanlığın varoluşundan itibaren insanlar diğer insanlarla birlikte olma ve yaşama ihtiyacı duymuşlardır. Grup içerisinde yaşam insanlara kendilerini daha iyi hissettirmekte, fikir ve düşünceler daha rahat paylaşılmaktadır. Bu yüzden, sosyalleşme bireylerin önemli gereksinimlerinden biridir. Medya, diğer insanlarla olan bağlantı ortamıdır. Sosyal medya teknolojisi, etkili bir şekilde diğer insanlara erişimi ve onlarla bağlantı kurmayı sağlamaktadır. Ayrıca, sosyal medya ilişkiler yaratmakta ve güven inşa edebilmektedir. Sosyal medyanın bu olumlu özellikleriyle birlikte, sosyal medya ekonomisi de son yıllarda büyük artış göstermiştir (Safko, 2010, s. 6-7). Sosyal medya, bireysel internet kullanıcılarına bazı avantajlar sağlamaktadır. Bunlardan biri, bireylerin varlıklarını sosyal medya ortamları aracılığıyla sürdürmeye başlamalarıdır. Öte yandan, sosyal medya bireylere kimlik oluşturmaları için olanak verir. Sosyal medya üzerinde paylaşım oldukça fazlayken; ilişkiler de sosyal medya aracılığıyla yaratılabilmektedir. Sosyal medya sayesinde, bireyler bir gruba dahil olmak için zaman ve mekân sınırlamalarına maruz kalmamakta; ayrıca, sosyal medya aracılığıyla birey ve kurumların itibarı da yükselebilmektedir (Kietzman, vd. 2011, s. 243). Sözü edilen vurgu noktalarının çift taraflı okunabilmesi mümkündür. Sosyalleşme, varlık gösterme, ilişki sürdürme, itibar kazanma insanlığın varlığını gerçekleştirme ve birey olabilmesinde önemli değişkenlerdir. Bu değişkenlerin ağlar üzerinden

gerçekleştirilmesi, bireyleri bir yanılsama içerisine düşürebilir. Ayrıca, dünya genelinde internete erişim oranlarının düşüklüğü göz önüne alındığında, bu teknolojilerin dışında kalan bireylerin dikkate alınmaması da olumsuz bir sonucu getirecektir. Bununla birlikte, enformasyonel kapitalist ekonomi, sosyal medyanın olumlu özelliklerini ön plana çıkarmakta ve oluşturulan dijital ekonomi sisteminin devamlılığını sağlamaktadır.

Web 2.0 teknolojisi dolayımında oluşan sosyal medya, enformasyonel kapitalist sistem içerisinde genellikle iyimser bakış açısıyla kabul görmektedir. Ancak, sosyal medya iyimserliğine karşı yapılacak bazı eleştiriler de mevcuttur. Bu eleştiri noktalarından biri, çevrimiçi reklamcılıktır. İnternet üzerinde aktif olan bireyler, dijital bir emek üretirler ve artı değer meydana getiren sınıfın bir parçası olurlar. Bu bağlamda, web 2.0 ücretsiz emek sömürüsüne dayanmaktadır. Sosyal medyada aktif olan internet kullanıcıları, dijital ekonominin büyüüp sürdürülmesine aracı olurlar. Sosyal medya kullanıcıları, aktif yaratıcılardan ziyade, ağ üzerindeki pasif kullanıcılar olarak da değerlendirilebilir. Çünkü, sosyal medya üzerindeki yaratıcılık, site sahipleri ve egemen sistemin çizdiği sınırlar çerçevesinde gelişmektedir. Bununla birlikte, sosyal medya içerisindeki siyasi söylem ve aktivist hareketler sınırlı kalmakta; bu durum ise sadece ağlar üzerinden söz söylemeye neden olmaktadır. Eşdeyişle, apolitikleşme kendini göstermektedir (Fuchs, 2016, s. 51-52). Sosyal medya, kullanıcılarına bazı olanaklar sunduğu gibi, bazı yanılsamalar da sunmaktadır. Bunlardan en önemlisi, sosyal medya üzerinden kurulan iletişimdeki niceliksel fazlalıktır. İletişimde yaşanan niceliksel artış, kaotik ve karmaşık bir ortam yaratmakta, bu durum ise kamusal alana katılım yanılsamasına neden olmaktadır. Diğer bir yanılsama da, sosyal medyanın sosyalleşmeyi sağlamasıdır. Sosyal medya üzerinden gerçekleşen sosyalleşme, gerçek yaşamdaki sosyalleşmeyi olumsuz şekilde etkilemektedir (Göker, 2015, s. 407-408). Enformasyon toplumu içerisinde sosyal medya önemli bir konumdadır ve bu konumunu kaybetmeyeceği de görünen bir gerçektir. Buradaki temel nokta, sosyal medyayı kullanırken bilinçli kullanımı sağlayabilmek ve sürdürmektir.

Özetle, askeri amaçlı bir proje sonucu gündelik yaşama giren internet; bugün geldiği konum itibarıyla pek çok farklı amaç için kullanılmaktadır. Özellikle web 2.0 teknolojik altyapısıyla oluşan sosyal medya, internet ve yeni medya araçları için bir dönüm noktası olmuştur. İçerik üretimi, etkileşim, eşzamansız vb. olabilmeyi olanaklı kılan sosyal medya; beraberinde farklı kavramların da literatüre girmesine neden

olmuştur. Dijital ekonomi, dijital emek ve dijital sermaye bu kavramlara örnek olarak verilebilir. Enformasyonel kapitalizm içerisinde teknolojik araç ve sistemlere farklı semgesel anlamlar yüklenmekte, böylelikle bu araç ve sistemlerin kullanımı da artmaktadır. Bu bağlamda, teknoloji, yeni medya araçları ve sosyal medya içerikleri ile kültür endüstrilerinin bağlantısının kurulması da gerekli hale gelmektedir. Böylece izleyen alt başlıkta; kültür endüstrisi ve internet ekseninde, sayısal eşitsizlik ve evrensel erişim ilkesi, teknoloji ve kamu hizmeti yayıncılığının geldiği durum ile internet ve tüketim konuları tartışmaya açılmıştır.

1.4. Kültür Endüstrisi Olarak İnternet

Teknolojik gelişmeler, küreselleşme ve ortaya çıkan yeni ekonomiyle birlikte kapitalizm kendisini yenileyerek yükselişini sürdürmüştür. Enformasyonel kapitalizm olarak isimlendirilen kapitalizmin bu yeni evresinde; internet teknolojileri, sosyal medya ve yeni medya araçları başat bir konumdadır. İleri teknik düzeyde endüstri kullanılarak üretilen bu araç ve mecralar; günümüzde kültür endüstrisi ürünleri olarak enformasyonel kapitalist sistemin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır. Dünya genelinde varolan sayısal eşitsizlik, internet teknolojileriyle birlikte gelişme sağlayacağı düşünülen kamu hizmeti yayıncılığının geldiği durum ve internet mecraları aracılığıyla artan tüketim enformasyon toplumunun olumsuzlukları olarak nitelendirilebilir.

Teknoloji, kapitalist gelişmenin şartıdır. Kapitalizmin kendini var edebilmesi, üretim biçimlerinde ve teknolojiye yaşanan değişimlere ayak uydurabilmesiyle mümkündür. Bu anlamda, teknoloji, bilim ve teknik kapitalist sisteme hizmet etmeye devam etmekte; toplumsal ilişkileri de etkileyen üretim ilişkilerinde değişim ve dönüşümler yaşanmaktadır. Modern teknolojiler gelişmiş ülkeler tarafından üretilir, gelişmekte olan ülkeler ise bu teknolojileri benimsemek zorunda kalır. Böylelikle, yeni emperyalizm teknolojiyle yeniden biçimlenmektedir (Çoban, 2006, s. 4). Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler ithal edilen teknolojik ürünleri kullanmaya devam etmektedir. Bu durum, enformasyonel kapitalist sistem içerisinde gelişmekte olan ülkelerin gelişmiş ülkelere olan bağımlılığını arttırmaktadır.

Teknoloji, üretim araçlarına sahip olan sınıfın elinde ve denetimindedir. Bu nedenle, yeni teknolojik dönemin sınıf ilişkilerinden bağımsız bir şekilde anlamlandırılması da mümkün değildir. Teknoloji alanında yaşanan gelişmeler,

toplumsal yaşamın daha iyi hale gelmesini sağlayabilecek güce sahiptir. Ancak, teknik aygıt, eşdeyişle, teknoloji sahipliği, insanların diğer insanlar üzerinde egemenlik kurmalarına aracı olmaktadır. Yaşanan teknolojik gelişmeler, iktidarların toplumu denetleme ve gözetlemesine aracı olmaktadır. Teknolojik gelişmeler, toplum üzerinde iktidar kazanmaktadır. Bu iktidar, aynı zamanda ekonomik yönden güçlü olanların da iktidarındır. Ancak, bu durum egemen sistem içerisinde gizlenmektedir (Horkheimer ve Adorno, 1996, s. 8-15). Horkheimer ve Adorno'ya göre teknolojik yenilikler tahakküm ve baskı aracı olarak kullanılabilir. Adorno'ya göre, teknoloji toplumu gizemli bir hale getirmektedir. Teknoloji, toplum üzerinde bir iktidar kurarken, bu iktidarı kuranlar aynı zamanda ekonomik güç sahipleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Jay, 2006, s. 171). Enformasyon toplumunun en büyük ideali bireyleri özgür, toplumu ise demokratik hale getirecek olması üzerinden yükselmiştir ve yükselmeye de devam etmektedir. Ancak, teknoloji sahipliği beraberinde her alanda baskı, yönlendirme ve manipülasyonu da getirmiştir. Bu yüzden, enformasyon toplumu iyimser teknolojik determinist kuramcılarının betimlediği şekliyle yaşanmamaktadır.

İnternet, bir enformasyon otoyolu kurmak amacıyla ortaya çıkmıştır. Öncelikli olarak araştırma kurumları ve üniversiteler tarafından kullanılmıştır. Ancak, bugün geldiği nokta itibariyle ticarileşen internet kültürel hizmet satan bir pazar haline gelmiştir. Herbert Schiller, küresel enformasyon otoyollarının özellikle Amerikan emperyalizminin genişlemesine katkı yaptığını irdelemektedir. Enformasyonun özgür bir şekilde ilerlemesi kültür endüstrisinin dünya çapında yayılmasını gizleyen bir ideolojidir (Schiller, 1995'den aktaran Timisi, 2003, s. 221). Kültür endüstrisi ürünleri teknolojik ortamda seri, tektip ve hızlı bir şekilde üretilerek yayınlanmaktadır. Üretilen ürün ve içerikler, kullanım amacı dışına çıkmış ve yapay hale gelmiştir (Mora, 2008, s. 11). İnternet, sosyal medya sitelerinin ortaya çıkmasıyla birlikte günümüzde daha fazla ticari hale gelmiş ve daha büyük bir ekonomi olmuştur. Amaç dışı ve sembolik kullanımların artmasıyla birlikte, internet içerikleri de kültür endüstrisi ürünlerine dönüşmeye başlamıştır.

Kitle toplumu, başkaları tarafından kurgulanmış deneyim, beğeni ve zevklerle kendini gösterir. Bireyler artık, kültür endüstrilerinin sunduğu hayatları yaşarlar. Kültür endüstrisi bireyleri edilgen hale getirir ve burada bir irade yoktur. Paket, kopya hayatlar yaşayan bireyler toplumu, hayatı ve olan biteni sorgulamazlar. Böylece, kültür

endüstrisi yoluyla toplum ve birey iktidar aygıtlarının onayladığı mecralarda tutulur (Oskay, 1982, s. 188). Burada, teknoloji de ön plandadır. Birey, modern teknolojiler tarafından üretilen bir nesneye indirgenmiştir (Best ve Kellner, 1998'den aktaran Şan ve Hira, 2011, s. 3). Enformasyon toplumu da, kitle toplumunun ileri bir seviyesi olarak yükselmektedir. Özellikle sosyal medya kullanıcılarının profillerine bakıldığında benzer ve standart özellikler karşımıza çıkmaktadır. Çoğu kişi herhangi bir sorgulama yapmadan, sosyal medyayı özellikle yaşam biçimi göstergesi olarak kullanmaya devam etmektedir.

Enformasyon ve bilgisayar teknolojilerinin gelişimi medya ürünlerindeki çeşitliliği fazlalaştırmıştır. Bu fazlalık, aynı zamanda kapitalist düzenin kârına da etki etmiştir. Enformasyon ve teknolojinin üretimi, dağıtımı ve tüketimi kapitalist sistemin dinamiklerine göre yapılmaktadır. Günümüz kapitalizminin şekillenmesinde bilgisayar ve internet kullanıcıları başat konumdadır (Webster, 1995, s. 77). Enformasyon toplumunda internet, yeni medya araçları ve sosyal medya kültür endüstrisinin yeni ürünleri olarak enformasyonel kapitalizmin yükselmesine aracı olmaktadır. Bu bağlamda, internet kullanıcıları kültür endüstrisi ürünlerine enformasyon toplumunda da maruz kalmaya devam etmektedir.

Enformasyon toplumunun gelişmesinde başat faktör olan internet ve internet teknolojilerinin gelişimi; ekonomik, toplumsal, siyasi ve kültürel yaşamda bazı değişimlerin yaşanmasına aracı olmuştur. İnternet, yeni medya araçları ve sosyal medya ile kültür endüstrisi arasındaki bağlantı, özellikle enformasyonel kapitalist toplum bağlamında ortaya çıkmaktadır. Enformasyonel kapitalist toplumda sayısal eşitsizlik ve evrensel erişim ilkesi, kamu hizmeti yayıncılığının geldiği durum ile internet dolayımı tüketim kültürü de irdelenmesi gereken konuların başında gelmektedir.

1.4.1. Sayısal eşitsizlik ve evrensel erişim ilkesi

İyimser teknolojik determinist düşüncülerin enformasyon toplumuyla ilgili vurguladıkları en önemli üstünlüklerden biri, bilginin sınırsız şekilde herkes tarafından eşit şekilde kullanılacak olması üzerine şekillenmiştir. Ancak, internet, yeni medya araçları ve sosyal medyanın ticarileşmesi herkesin enformasyon toplumuna katılımını engellemekte ve böylece sayısal eşitsizlik (dijital uçurum, dijital bölünme) ortaya çıkmaktadır. Burada anlatılmak istenen, dünyadaki herkesin aynı şekilde internet

teknolojilerinden yararlanamamasıdır. Bu yararlanma şekilleri sosyo-ekonomik ve kültürel düzeylere göre dünyanın her yerinde farklılık göstermektedir. Bu durum ise, internetin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya olan etkisini azaltmaktadır.

Dijital uçurum kavramını tartışmadan önce, ülkeler arasında varolan küresel uçurum da göz önünde bulundurulmalıdır. Küreselleşmeyle birlikte ortaya çıkan yeni ekonomi, küreselleşmenin öncüsü olan ülkeleri daha zengin hale getirirken; küreselleşmenin öncüsü olmayan ülkeleri ise yoksullaştırmıştır. Çünkü, bu ülkelerin küreselleşmeyle birlikte dışa olan bağımlılıkları artmıştır. Bu bağlamda, post-endüstriyel ekonomide dijital uçurum da kendini göstermektedir. Enformasyon toplumu, paralel iletişim sistemleri yaratmıştır. Bu iletişim özellikle eğitim ve bilgi paylaşımı sırasında gerçekleşmektedir. Aynı zamanda, bu iletişim ucuz ve hızlıdır. Ancak, internet bağlantısı olmayan bireylerin bu olumlu özelliklerden yararlanabilmesi mümkün değildir. Böylece, dijital uçurumun varlığı her yerde kendini göstermektedir (Norris, 2001, s. 4-7). Sayısal eşitsizliği, sadece nicel anlamda değerlendirmemek gerekir. Dünyada ve Türkiye’de internete erişim oranları gün geçtikçe artsa da kültür endüstrilerinin etkisi altında olan internet ve sosyal medya ortamları yararlı kullanımı sekteye uğratmaktadır. Eşdeyişle, internet kullanımındaki sayısal artış beraberinde nitelikli kullanımı getirmemektedir.

Dijital bölünmede farklı değişkenler vardır. İnternet ve internet teknolojilerine sayısal erişimin fazlalığı, dijital bölünmenin azaldığı anlamına gelmez. Eğitim düzeyi, cinsiyet ve coğrafi konum internete uyum sağlama durumunun en önemli değişkenlerindendir. Eğitim düzeyi yükseldikçe internete olan adaptasyon artmaktadır. Kadın ve erkeklerin adaptasyonu karşılaştırıldığında, erkekler yeni teknolojilere daha kolay adapte olurken; coğrafi olarak kırsal kesimde yaşayan bireylerin ise teknolojiye olan adaptasyonu daha zor olmaktadır (Goldfarb ve Prince, 2008, s. 14). Dijital bölünmeyi değerlendirirken, genellikle internete erişim durumu göz önüne alınmaktadır. Bununla birlikte, dijital bazı araçlara sahip olup olmamak da dijital bölünme doğrultusunda değerlendirilmelidir. Mobil telefon, dijital ve kablolu televizyonlar bu doğrultuda dikkate alınmalıdır. Sayısal bir kavramı çağrıştıran dijital bölünme, beraberinde sayısal olmayan değişimler de yaratır. Bu bağlamda, dijital bölünme dışında kalanlar daha fazla bilgiye ulaşarak daha özgür bireyler olabilmektedir. İnternet erişimine sahip olan bireylerin daha fazla kaynağı olmakta ve bu kaynakları etkin

şekilde kullandıklarında pozisyon ve güç anlamında daha ileriye gidebilmektedirler. Dijital bölünmenin azalması, eğitim kapasitesinin artmasını da sağlamaktadır. Kısacası, dijital bölünmenin hem nitel hem de nicel anlamda azaltılması oldukça önemlidir (Van Dijk, 2006, s. 221-223). Enformasyon toplumu içerisinde teknoloji sürekli ileriye doğru giden ve her geçen gün gelişen bir olgudur. Ancak, teknolojinin mutlak şekilde bireylerin iyiliği için kullanıldığı söylenemez. Bu bağlamda, dijital bölünme de farklı açılardan değerlendirilmelidir. Dijital bölünmenin nicel olarak değerlendirilirken; nitel olarak da vurgulanması ve farklı değişkenlerinin irdelenmesi önemlidir.

Dijital bölünme sadece sayısal verilerle sunulan internete erişim oranlarıyla ilgili değildir. Dijital bölünme, internetin kullanımından elde edilen yarar ile de ilgilidir (Fuchs ve Horak, 2008, s. 99). Fuchs ve Horak, dijital bölünmenin özellikle gelişmekte olan ve yoksul ülkelerde yıllar geçtikçe artacağını belirtmiştir. Fuchs ve Horak'a göre, mevcut ekonomik ve sosyal eşitsizlik dijital bölünmeyi arttırmaktadır. Bu anlamda, araştırmacılar dijital bölünmenin azaltılması için altı strateji ileri sürmüştür. Bu stratejilerden ilki, pazar ve teknolojinin ucuz hale getirilmesidir. İkinci stratejide, üçüncü dünya ve gelişmekte olan ülkelerin dünya genelinde ekonomik pazar ve rekabet ortamına girişinin, onların otomatik olarak enformasyon toplumuna katılacağını sağlayacağı ifade edilmiştir. Üçüncü strateji ise, ülkelere giren yabancı sermayenin yükselişinin, gelişmekte olan ülkelere olumlu şekilde etki etmesini sağlamaktır. Dördüncü strateji, ortaya çıkan yeni teknolojilerin üzerinden fazla zaman geçmeden, gelişmekte olan ülkelerin de bu teknolojileri kullanmasını teşvik etmektir. Özellikle, üçüncü dünya ülkelerinde teknolojik altyapının iyileştirilip geliştirilmesi beşinci strateji olarak karşımıza çıkmaktadır. Sundukları son strateji ise en önemli strateji olarak değerlendirilebilir. Dijital bölünmenin, üçüncü dünya ve gelişmekte olan ülkelere azaltılması için servet, eğitim ve sağlık hizmetlerinin yeniden dağıtılması gerekmektedir. Bu durum, bireyler arası eşitsizliği azaltacaktır. Eğitim sistemi içerisinde, yeni teknolojilerin adaptasyonunu kolaylaştıracak programlar olmalıdır. Bilgisayar ve internet teknolojilerine açık, ücretsiz erişim sağlanmalıdır. Bunun yanı sıra, açık kaynak kodları oluşturulmalı ve kullanılmalıdır (Fuchs ve Horak, 2008, s. 110-115).

Türkiye’de özellikle eğitim sistemi içerisinde yeni teknolojilerin adaptasyonu için, *Fırsatları Arttırma ve Teknolojiyi İyileştirme Hareketi (Fatih Projesi)*⁸ içerisinde bazı önemli adımlar atılmıştır ve atılmaya devam etmektedir. Ancak, günümüzde internet teknolojilerine haneler içerisinde ücretsiz erişim sağlanmamakta; ayrıca, TÜBİTAK ve dönemin Başbakanlık’ı⁹ tarafından milli bir proje olarak ortaya çıkarılan açık kaynak kodlu ve özgür yazılım sistemi *Pardus* işletim sistemi beklenen şekilde yaygınlaşmamaktadır.

Özgür ve açık kaynak kodlu yazılımlar yeni toplum biçimini, insanlar arası dayanışmayı ve işbirliğini temsil etmektedir. Özgür ve açık kaynak kodlu yazılımlar ülkelerin tasarruf, istihdam, güvenlik ve rekabet avantajları için önemlidir. Özgür yazılımlar, ücretsiz olduğu gibi sağlam ve güvenilirdir. Ayrıca, virüs problemi olmadan, düşük donanımlı teknolojiler tarafından da kolaylıkla kullanılabilir. Dolayısıyla ülkelerin teknolojik yatırım anlamında özgür yazılımların geliştirilmesine öncelik vermesi önemlidir. Pardus projesi, Türkiye’nin geliştirmiş olduğu özgür ve açık kaynak kodlu bir işletim sistemidir. Pardus, dönemin Başbakanlığının teşvikleriyle, TÜBİTAK tarafından 2003 yılında geliştirilmiştir.¹⁰

Pardus’un, rekabet edebilir ve sürdürülebilir bir işletim sistemi haline getirilmesi için TÜBİTAK ULAKBİM bünyesinde geliştirme ve idame çalışmaları devam ettirilmektedir. Pardus’un, kamu kurum ve kuruluşları ile KOBİ’lerde kolay yaygınlaştırılabilmesi için kurumsal ihtiyaçları karşılayan açık kaynak kodlu alt projeleri bulunmaktadır. Lider Ahenk Merkezi Yönetim Sistemi, Engerek Kimlik Yönetim Sistemi, Ahtapot Bütünleşik Siber Güvenlik Sistemi, Etkileşimli Tahta Arayüz Projesi (ETAP), ULAKBÜS Bütünleşik Üniversite Sistemi bunların başlıcalarıdır. Pardus, bir Linux dağıtımı olmanın yanı sıra, kamuda açık kaynak ve özgür yazılımların yaygınlaştırılması, ülkemizdeki açık kaynak / özgür yazılım ekosisteminin geliştirilmesi çabaları ile birlikte bir projeden daha çok bir program haline gelmiştir. Pardus şemsiyesi altında özgün projeler şeffaf bir şekilde geliştirilerek özgür yazılım dünyası ile paylaşılmaktadır.¹¹

⁸<http://www.meb.gov.tr/700-bin-ogrenciye-tablet-dagitilacak/haber/8764/tr;http://fatihprojesi.meb.gov.tr/proje-hakkinda/> (Erişim tarihi: 30.01.2017).

⁹ Temmuz 2018 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti’nin yönetim şekli, Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi olarak değiştirilmiş ve Başbakanlık kurumu kaldırılmıştır. Ayrıca bazı bakanlık ve kurumların isimlerinde de değişiklikler yapılmıştır.

¹⁰https://www.alternatifbilisim.org/wiki/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de_%C4%B0internet%E2%80%99in_Durumu_2015_Raporu (Erişim tarihi: 30.01.2017).

¹¹<http://www.pardus.org.tr/hakkinda/> (Erişim tarihi: 30.01.2017).

Milli ve yerli işletim sistemi Pardus'un bu olumlu özelliklerine karşın, sistemin kamu kuruluşlarında ve hanelerdeki kullanım sayıları ile ilgili herhangi bir veri Pardus'un internet sitesinde bulunmamaktadır. Pardus'un Türkiye'deki kullanım sayıları ve proje ile ilgili verilere, dönemin Kalkınma Bakanlığı Bilgi Toplumu Dairesi bünyesinde M. Raşit Özdaş'ın 2012 yılında hazırladığı *Kamuda Açık Kaynak Kodlu Yazılım Kullanımı* başlıklı çalışma raporu ile Radyo ve Televizyon Üst Kurulu bünyesinde İbrahim Eser'in 2011 yılında hazırladığı *Kamuda Özgür Yazılım Kullanımı: Dünyada ve Türkiye'deki Örnekleri Üzerinden Bir Değerlendirme* isimli uzmanlık tezinde rastlanılmıştır.

Pardus, özellikle Adalet Bakanlığı, Enerji Piyasası Düzenleme Kurumu, Türkiye Radyo ve Televizyon Üst Kurulu, Milli Savunma Bakanlığı ile Çevre ve Şehircilik Bakanlıkları tarafından kullanılmaktadır.

Pardus, TÜBİTAK bünyesinde Linux işletim sistemi üzerinden geliştirilmiştir. Özellikle ilk yatırımın yapıldığı 2003 yılından sonra Pardus için önemli çalışmalar yapılmıştır. Özgür ve açık kaynak kodlu bir yazılım olan Pardus, Türkiye'nin ulusal bir işletim sistemine sahip olma ihtiyacından dolayı o yıllarda ön plana çıkmıştır. Ayrıca, ulusal güvenlik bağlamında daha güvenilir bir sistem olduğu için, Pardus'a bu yıllarda büyük önem verilmiştir. Pardus ile ilgili çalışmalar, 2012 yılına kadar yoğun bir şekilde devam etmiştir. Ancak kurumlar arası anlaşmazlıklar nedeniyle Pardus'a yönelik yapılan yatırımlarda günümüzde azalma olmuştur. Kaldı ki yakın dönemde Pardus projesinin yürütücüleri de değişmiştir (Özdaş, 2012, s. 35-36).

Sözü edilen vurgu noktalarından hareketle, Pardus işletim sisteminin Türkiye için oldukça önemli bir adım olduğu vurgulanabilir. Ancak, atılan bu önemli adımın günümüz itibarıyla ileri bir noktaya evrildiği söylenemez.

Özgür, açık kaynak kodlu yazılımların dünya genelinde tercih edilmesinin bazı nedenleri vardır. Bunlardan en önemlisi bu yazılımların güvenli olmasıdır. Ayrıca, açık kaynak kodlu yazılımlar maliyet açısından daha avantajlıdır ve kaynakların kullanımı üretici firmadan bağımsızdır. Bu yazılımlar, yenilikçiliği desteklemekte ve bireysel kullanıcıları daha özgür hale getirmektedir. Özgür ve açık kaynak kodlu yazılımların en önemli noktası, bir yandan sayısal uçurumun kapatılmasına yardımcı olması; diğer yandan da yerel yazılım endüstrisinin geliştirilmesini sağlamasıdır (Eser, 2011, s. 33-63). Bu açıklama, Türkiye ve Pardus işletim sistemi bağlamında iki farklı açıdan

değerlendirilebilir. Öncelikli olarak, özgür ve açık kaynak kodlu yazılımların kapitalist ekonomik düzene aykırı bir gelişme olduğu söylenebilir. Çünkü, bu işletim sistemlerinde üretici firmaya bağlılık yoktur. Ayrıca, maliyet açısından daha avantajlıdır. Bu bağlamda, Pardus'un beklenen gelişmeyi gösterememesinin en önemli nedenlerinden biri de budur. Çünkü, Türkiye, kapitalist ekonomik düzen içerisinde yer almakta ve bu düzenin içerisinde çıkamamaktadır. Bir diğer nokta ise, özgür ve açık kaynak kodlu yazılımların bilgisayar kullanıcılarını daha özgür hale getirmesi ve iktidar gözetiminin az olmasıdır. Türkiye'de son yıllarda uygulanan internet politikalarına bakıldığında, internet ve bilgisayar kullanıcılarının pek çok sınırlama ile karşılaştığı görülmektedir. Bu açıdan Pardus'un özellikle bireysel kullanıcı yönünde açılımlar sağlaması, özellikle egemen sistemin politikalarını olumsuz yönde etkileyebilecek bir gelişme olarak değerlendirilebilir.

Özetle, Pardus işletim sistemi, Türkiye'yi bilişim alanında ileriye taşıyacak bir proje olmakla birlikte beklenen ve hedeflenen ilerlemeyi sağlayamamıştır. Türkiye'de özellikle son yıllarda internet yasakları ve sınırlamalarının arttığı bir gerçektir. Bu durum, aynı zamanda özgür ve açık kaynak kodlu yazılımların doğasına aykırı bir gelişmedir. Bu bağlamda, Türkiye'de Pardus kullanımı hakkında güncel ve yeterli verilerin olmaması da Pardus kullanımının teşvik edilme oranının azaldığının göstergesidir. Böylece, Türkiye'de internet ortamındaki sayısal eşitsizlik Pardus bağlamında da kendini göstermektedir.

Ekonomik Kalkınma ve İşbirliği Örgütü'ne (OECD)¹² dahil olan ülkeler, dünya genelinde sayısal eşitsizliğin giderilmesi konusunda çalışmalar yaparken; sayısal eşitsizliğin dünya genelinde hangi oranlarda olduğunu da araştırmaktadır.

OECD tarafından yapılan ve dünya genelinde geçerli olan tanımlamaya göre sayısal eşitsizlik; kişiler, hane halkı, iş ve coğrafi alanlarda bilgi ve iletişim teknolojilerinin erişim ve kullanımında görülen farklılıklar olarak değerlendirilmektedir. Bu tanım, bilgi ve iletişim teknolojilerine sahip olma ya da olmama olarak yapılan ayrımı oldukça ileriye götürmektedir. Sayısal eşitsizlik, sadece kişiler arasında ortaya çıkmamaktadır. Sayısal eşitsizlik, tüm kurum ve kuruluşlar, ülkeler ve coğrafyalar için

¹²OECD, 14 Aralık 1960 tarihinde imzalanan Paris Sözleşmesi'ne dayanılarak, 1961'de kurulmuştur. 1948 yılında kurulan Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün (OEEC) devamı niteliğindedir. Üyelerinin büyük bir bölümü AB ve İÜT üyeleridir, çoğunluğu da gözlemci üyelerdir. OECD ülkeleri sanayileşip zengin olmuş ülkelerdir, <https://www.dunyaatlasi.com/ekonomik-kalkinma-isbirligi-ogrutu-oecd-nedir/> (Erişim tarihi: 11.12.2018).

de geçerlidir. Dolayısıyla sayısal eşitsizlik gelişme analizi için bir veri sağlamaktadır. Sayısal eşitsizlik, sadece bilgi ve iletişim teknolojilerine olan erişim oranlarını değil, aynı zamanda bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanım farklılıklarını da ifade etmektedir (Fidan ve Şen, 2015, s. 1109). Buradaki temel nokta, sayısal eşitsizliğin sadece sayılarla ifade edilmesinin önüne geçmektir. Kuşkusuz, nicel ifadeler sayısal eşitsizliğin ölçülmesinde oldukça önemlidir. Ancak, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kim tarafından nasıl ve niçin kullanıldığının ölçülmesi ve bunun da kamuoyuyla paylaşılması gereklidir.

OECD'nin 2001 yılında yayınladığı "Understanding Digital Divide" adlı çalışmasında, sayısal eşitsizliğin ölçümünde kullanılan göstergeler; kişisel bilgisayar (PC) sayısı, internete erişim olanağı, telefon ve televizyon hizmetleri olarak belirtilmiştir. Bu değişkenlere ek olarak, International Telecommunication Union 2002 yılında şu göstergelerin de sayısal eşitsizlik kapsamında değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Bu göstergeler ise hane halkının internete erişim hızı, internette kalınan süre, kişisel bilgisayarların nitelikleri ve bireylerin yeni medya okuryazarlığıdır. Sayısal eşitsizlik değerlendirilirken, bu değişkenlerin dışında bazı durumlar da dikkate alınmalıdır. Bunlardan biri tele yoğunluktur. Tele yoğunluk, ülkelerin 100 ya da 1000 kişi başına düşen sabit, mobil ve GSM telefon abonesi sayısıdır. Ülke adına kayıtlı DNS (Domain Name Service) sayısı da sayısal eşitsizlikle doğrudan ilgilidir. İnternette oluşturulan yerel içerik miktarının ne ve ne kadar olduğu bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkin şekilde kullanılıp kullanılmadığının göstergesidir. Bir başka gösterge ise, internete statik IP kullanarak bağlanmış bilgisayar sayısıdır. Aktif olarak kaç kişinin bilgi ve iletişim teknolojilerini kullandığını ölçmek de sayısal eşitsizliğin belirlenmesinde önemlidir. Bant genişliği ya da iletişim kapasitesi önemli bir sayısal eşitsizlik göstergesidir. Bant genişliği ölçümü dışında dünyadaki tahmini kullanıcı sayısı ve bu sayının ülkelere göre dağılımını hesaplamak da sayısal eşitsizlik bağlamında değerlendirilmektedir. Bu ölçüm, özellikle ulusal dijital uçurumu ölçmek için kullanılmaktadır. Öte yandan, web sitelerinde kullanılan diller ve gayri safi milli hasılda bilgi ve iletişim teknolojilerinin kapladığı alanı ölçmek de, sayısal eşitsizliğin hangi parametrede olduğunu göstermek açısından önem taşımaktadır (Şen ve Akdeniz, 2012, s. 58-60).

Özetle, sayısal eşitsizlik, modern bilgi teknolojilerine erişimi ve kullanma kapasitesi olan bireylerle bu imkânlara sahip olmayan bireyler arasında meydana gelen ayrımı belirten bir kavramdır. Sayısal eşitsizliğin ekonomik, sosyolojik ve coğrafi pek çok yönü bulunmaktadır. Bu anlamda, sayısal eşitsizlik çok yönlü bir sorun olarak değerlendirilmelidir. Sayısal eşitsizlikteki temel nokta, varolan eşitsizliğin bilgi ve iletişim teknolojisini kullananlar ile üretenler arasındaki kültürel farka da neden olduğunun farkına varmaktır. Bu anlamda, sayısal eşitsizlik değerlendirilirken sadece nicel olarak erişim verilerine değil, nitel olan bazı unsurlara dikkat etmek gerekmektedir.

Türkiye’de yaşayan her yurttaşın bilgi ve iletişim teknolojilerinden eşit şekilde yararlanması kanunlar önünde garanti altına alınmıştır. Evrensel Hizmet Kanunu 3. maddeye göre:

- a. Evrensel hizmetten, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içerisinde yaşayan herkes, bölge ve yaşadığı yer ayrımı gözetilmeksizin yararlanır.
- b. Evrensel hizmet, fert başına gayrisafi yurt içi hasıla tutarı da göz önünde bulundurularak karşılanabilir ve makul fiyat seviyesinde sunulur.
- c. Düşük gelirli, engelliler ve sosyal desteğe ihtiyacı olan grupların da evrensel hizmetten yararlanabilmesi için uygun fiyatlandırma ve teknoloji seçeneklerinin uygulanabilmesine yönelik tedbirler alınır.
- d. Evrensel hizmet, önceden belirlenmiş hizmet kalitesi standartlarında sunulur.
- e. Evrensel hizmetin sunulmasında ve ulaşılmasında devamlılık esastır.¹³

Evrensel Hizmet Kanunu’nun üçüncü maddesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımındaki eşitsizliği azaltabilecek maddeleri içermektedir. Ancak, Türkiye’deki uygulama ve mevcut durum değerlendirildiğinde; Evrensel Hizmet Kanunu’nun tam olarak hayata geçmediği görülebilir. Türkiye’de yaşanan siyasi gelişmelerin ardından Facebook, Twitter, Youtube, Whatsapp gibi sosyal medya sitelerine erişimde bazı sorunlar yaşanmaktadır. Dönemin Başbakanı Binali Yıldırım 4 Kasım 2016 tarihinde yapmış olduğu açıklamada, güvenlik açısından sosyal medya sitelerine erişimin engellenebileceğini ifade etmiştir.¹⁴ Erişim engelleri Türkiye’de çok sık yaşanmaya

¹³<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050625-2.htm> (Erişim tarihi: 02.02.2017).

¹⁴<https://onedio.com/haber/turkiye-de-sosyal-medyaya-erisim-engeli-737882> (Erişim tarihi: 07.02.2017).

devam etmektedir ve bu durum bölgeler bazında da kendini göstermektedir.¹⁵ Türkiye’de internetin diğer ülkelere göre pahalı olması da Evrensel Erişim Kanunu ile çelişen bir durumdur. OECD ülkeleri arasında Türkiye, Meksika ve Yunanistan’dan sonra internet erişiminin en pahalı olduğu ülkedir.¹⁶ Özetle, “Evrensel Hizmet Kanunu”, Türkiye Cumhuriyeti yurttaşlarının yasalar önünde yeni teknolojileri kullanmasını eşit hale getirmektedir. Ancak, yasalar önünde garanti altına alınan teknoloji kullanımı uygulamada gerçekleşmemektedir.

Türkiye’de üzerinde durulan ve gündemi meşgul eden erişim sorunu dünyada da varlığını göstermekte; çeşitli kurum ve kuruluşlar erişim sorununun önüne geçmek için çalışmalarda bulunmaktadır. *Birleşmiş Milletler Milenyum Bildirgesi*’nde, BM’nin daha adil ve eşit bir dünya için daha fazla çaba göstereceği vurgulanmıştır. Bildiriye göre, bireylerin eşit şekilde enformasyona erişebilmeleri için medya özgürlüğünün olması gerekmektedir. Milenyum bildirisi, özellikle enformasyona erişimin toplumsal önemine işaret etmektedir. Bunun en önemli nedeni ise enformasyon toplumunda erişime sahip olan bireylerin katılımcı olması, diğerlerinin ise bunu sağlayamamasıdır (Cuilenburg, 2010, s. 113-114). Enformasyon toplumu içerisinde yeni teknolojilerin kullanımı önemlidir. Yeni teknolojilerden etkin şekilde yararlanmak, günümüz toplumunda bireyleri daha bilgili hale getirirken; kamusal alana katılımı da aynı ölçüde arttırmaktadır. Bu bağlamda, dünya genelindeki erişim sorununun nicel ve nitel anlamda çözülmesi oldukça önemlidir.

Amerika Birleşik Devletleri, *Evrensel Erişim Yükümlülüğü*, iletişim unsurlarının kamuya eşit şekilde ulaştırılmasını amaçlamaktadır. Evrensel Erişim Yükümlülüğüne göre; teknoloji, servis ve erişim hizmeti sağlayanlar herkes için aynı fiyat ve şartlarda hizmet sağlamalıdır. Buradaki temel soru, yeryüzündeki tüm yurttaşların toplumsal iletişim hizmetlerine özgür ve aynı şekilde erişip erişmedikleridir (Cuilenburg, 2010, s. 115-116).

Bu bölümde, genel olarak “sayısal eşitsizlik” kavramı farklı yönleriyle ele alınmıştır. Sayısal eşitsizlik, internet ve bilgi iletişim teknolojilerinin etkin şekilde kullanılmasının önündeki en büyük engellerden biridir. Kuşkusuz, teknolojinin gelişimi, kapitalist pazar dinamiklerinin yeni teknolojilerin kullanımını teşvik etmesi ve özellikle

¹⁵<https://www.technolat.com/bazi-bolgelerde-internet-baglantis-yok-7691/> (Erişim tarihi: 07.02.2017).

¹⁶<https://onedio.com/haber/interneti-en-pahali-kullanan-uc-ulkeden-biri-turkiye-255287> (Erişim tarihi: 07.02.2017).

gençlerin yeni teknolojilere adaptasyonunun daha kolay olması dünya genelindeki sayısal eşitsizliği azaltmaktadır. Ayrıca, ülkelerin teknolojik altyapıya daha fazla yatırım yapması da sayısal eşitsizliği azaltmaya devam etmektedir. Ancak, hem dünyada hem de Türkiye’de hem nicel hem de nitel anlamda varolan sayısal eşitsizliğin varlığı görmezden gelinmemelidir. Çok yönlü değerlendirilmesi gereken sayısal eşitsizlikle mücadele etmek ve bu eşitsizliği azaltmak, internet ve bilgi teknolojilerinin etkin şekilde kullanılabilmesi için oldukça önemlidir.

1.4.2. Kamu hizmeti yayıncılığının durumu

Kitle iletişim araçları, geçmişten günümüze bireylerin gündelik yaşamlarını doğrudan etkilemektedir. Dünya tarihine bakıldığında, her dönemde farklı türdeki kitle iletişim araçlarının etkili olduğu görülmektedir. Bunun temel nedeni ise her dönemdeki teknolojik gelişmelerin farklı düzeyde olmasıdır. Yazılı basınla başlayarak gelişen ve yaygın hale gelen kitle iletişim araçları, 1930’larda altın çağını yaşayan radyo, özellikle siyasal iletişimdeki propaganda işleviyle önem kazanmıştır. 1950’lerden günümüze de televizyon toplumsal yaşamdaki yerini almış ve yaşamın her alanında oldukça etkili olmuştur. Enformasyon toplumuyla birlikte ise internet ve bilgi iletişim teknolojilerinin kullanımı yaygınlaşmış ve toplumsal yaşamda bu araçların etkisi artmıştır. Kamusal yayıncılığın, teknolojik gelişmelerle birlikte nasıl evrildiğini tanımlamadan önce kitle iletişim araçlarının özelliklerine kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Kitle iletişim araçları (KİA), çok sayıda bireye aynı iletiyi aynı anda ulaştırabilmektedir. Gönderilen bu iletilerde süreklilik ve düzenlilik vardır. KİA ile kurulan iletişim kamusaldır, eşdeyişle, içerik kitlelerin tamamına açıktır. KİA aracılığıyla toplum geneline gönderilen iletiler toplumun talebini arttırır. Bu durum ise zaman içerisinde toplumsal ihtiyaca dönüşür. KİA tarafından iletilen bilgiler, genellikle toplum tarafından inandırıcı görülmektedir. Bir başka deyişle, kİa ikna etme özelliğine sahiptir. Bunlara ek, hem geleneksel hem de yeni kitle iletişim araçları iletiyi eşzamanlı iletilme özelliği taşımaktadır. Ayrıca, yeni kitle iletişim araçlarında anında dönüt verme olanağı vardır. Bu durum da, alıcıların tepkilerinin daha kolay şekilde ölçülmesini sağlar (Türkoğlu, 2004, s. 67-68). Bu bağlamda, özellikle internet teknolojileriyle birlikte yaşamımıza giren sosyal medya diğer kitle iletişim araçlarına göre farklı şekilde konumlanmaktadır. Çünkü, sosyal medya iletiyi anında aktarabildiği gibi sonradan da

aktarabilme özelliğine sahiptir. Ayrıca, sosyal medya ile gerçekleşen iletişim sürecinde geri bildirim eşzamanlı olarak çok hızlı bir şekilde gerçekleşebilmektedir.

Kitle iletişim araçlarının farklı işlevleri bulunmaktadır. Kianın en temel işlevi, haber ve bilgi sağlamaktır. Kianın bir diğer işlevi ise, toplumsallaştırmadır. Bireylerin toplum hakkında genel bilgi ve değerler edinebilmesi ve yaşadıkları toplumun bir parçası olmalarında KİA oldukça işlevsel konumdadır. Kianın güdüleme işlevi de bireylerin toplumsal amaçlar etrafında güdülenmesini sağlaması anlamına gelir. Toplumun kendisini ilgilendiren konu ve değerler hakkında kanaatinin oluşabilmesi için öncelikli olarak o konu ve değerler hakkında bilgi sahibi olması gerekmektedir. Bu anlamda kia, konu ve değerler bağlamında tartışma ortamı hazırlama işlevi görmektedir. Kianın eğitim ve kültürün gelişmesine katkı işlevleri de toplumsal gelişme anlamında önemlidir. Bu işlevlerin yanı sıra, kia eğlendirme işlevi de görmektedir. Kia, bireyleri gündelik ve toplumsal yaşamın yorucu ve sıkıcı temposundan uzaklaştırırken; onların hoşça zaman geçirmelerini sağlayabilmektedir. Kianın son işlevi olarak ise bütünleştirme işlevinden söz edilebilir. Özellikle toplumun biraraya gelip, ortak akıl ile hareket etmesi gereken zamanlarda kia önemli bir sorumluluk üstlenmektedir (Yüksel, 2001, s. 6-9).

Enformasyon toplumunun en önemli kitle iletişim araçlarından olan internet ve sosyal medya yapılan bu vurgu noktaları bağlamında, toplum ve bireyler için vazgeçilmez hale gelmiştir. Bu bağlamda, geleneksel medya yayıncılığı kapsamında tartışılan kamu hizmeti yayıncılığı, internet bağlamında da tartışılmaya başlanmıştır. Liberal düşünürler, internet teknolojilerinin gündelik yaşama girmesiyle birlikte kamu hizmeti yayıncılığının gelişeceğini iddia etmiştir. Eleştirel düşünürler ise internet ve yeni teknolojilerin kamu hizmeti yayıncılığını olumlu yönde etkilemediğini, medya sistemlerinin daha ticari hale geldiğini söylemektedir.

Kamusal yayıncılık, kamu hizmeti için ülkenin geneline ve yurttaşların tamamına yönelik yapılan yayıncılık anlayışıdır. Kamusal yayıncılık, kamu tarafından finanse edilip denetlenmektedir. Kamusal yayıncılık aracılığıyla yurttaşlar eğitilir, olaylardan haberdar edilir, bilinçlendirilir ve eğlendirilir. Türkiye Cumhuriyeti Anayasa'sına göre, Türkiye'de kamusal yayıncılığı Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumu (TRT) yapmaktadır (Avşar, 2004, s. 91). Kamusal yayıncılığın en önemli noktalarından biri, toplumun her kesimine ve tüm azınlıklara yönelik yapılması

gerektiğidir. Kamusal yayıncılıkta, yayınlar herkese eşit olarak yapılmalı ve ayrımcılıktan uzak durulmalıdır (Çelenk, 2010, s. 223). Bu noktada, internet ve sosyal medyanın gündelik yaşama girmesi ile birlikte medya içeriklerinin daha çeşitli hale geldiğinden söz edilebilir. Bu durum yeni medyanın, geleneksel medyaya göre daha tarafsız olmasını sağlayabilmektedir. Ancak, burada da farklı mikro grupların kendilerine göre bir medya düzeni oluşturduğundan ve ayrımcılığın sürdüğünden söz edilebilir. Bu bağlamda, internet ve yeni medyanın kamusal yayıncılığa katkı sağlayabilmesi için bu sorunların önüne geçilmesi gerekmektedir.

Habercilik, doğruyu söyleme mesleği olarak ifade edilmektedir. Bu tanımlama doğrultusunda habercilik, tüm demokrasiler için olmazsa olmaz bir meslektir. Haberciler, kamusal yayıncılık bağlamında doğru bilgilendirilmiş ve eleştirel yurttaşlığın oluşumuna katkıda bulundukları ölçüde demokrasilerin işleyişinde önemli rol oynamaktadır. Ancak, tüm ülkeyi ilgilendiren toplumsal ve siyasi konularda uygulanan gazetecilik pratiği değerlendirildiğinde habercilerin tarafsızlığının sorgulandığı da bir gerçektir (Özerkan ve Kabaş, 2005, s. 209-211). Bilgi ve mobil teknolojilerin gelişimi ile birlikte internet ve mobil teknolojiler yaygınlaşarak ucuzlamış; böylece yurttaş gazeteciliği kavramı ortaya çıkmıştır. Yurttaş gazeteciliğinin ortaya çıkışı, özellikle ABD’de oldukça etkili olmuştur. Bununla birlikte, dünyanın geneli için aynı etkinin varlığından söz edilemez (Allan, 2010, s. xxvii-xxviii). Kuşkusuz, internet ve yeni medyanın gelişimi kamusal yayıncılık için önemli bir fırsattır. Ancak, internet ve yeni medya yayıncılığının da geleneksel medya yayıncılığı gibi ticari hale gelmesi internetin kamusal yayıncılık bağlamında kullanılmasını engellemektedir. Ayrıca, internet ve yeni medyanın kamusal yayıncılık bağlamında daha etkin kullanılması için dünya genelindeki sayısal eşitsizliğin ortadan kaldırılması ve etkin internet kullanımının önünün açılması gerekmektedir. Kaldı ki, yararlı internet kullanımının bir devlet politikası olarak sunulması da önemlidir.

Kamu hizmeti yayıncılığı tüm yurttaşlar için sunulmaktadır ve farklı beğenileri program çeşitliliği açısından kapsamalıdır. Bu yayıncılık anlayışında, kâr amacı yoktur ve bu yayıncılık ticari bir yayıncılık değildir (McChesney, 2006, s. 314) Kamu hizmeti yayıncılığının gelir kaynağı doğrudan halktan alınan vergilerdir. Bu bağlamda, kamu hizmeti yayıncılığını sürdüren kuruluşun ortağı, aynı zamanda izleyici kitlesidir. Kamu

hizmeti yayıncılığını yapan kuruluş, ülkenin yurttaşlarına karşı doğrudan sorumludur (Yazıcı, 1999, s. 12).

Öte yandan, Türkiye ve Avrupa’da kamusal yayıncılığın geldiği durum arasında belirgin farklılıklar bulunmaktadır. Günümüzde İngiltere ve Almanya’da kamu hizmeti yayıncılığı yapan kanalların izlenme oranları düşse de hala önemli bir paya sahiptir Avrupa’da pek çok insan için kamu hizmeti yayıncılığı önemli bir bilgi ve eğlence kaynağı olarak görülmektedir. Oysaki, Türkiye 1980’lerle birlikte her alanda olduğu gibi kamu hizmeti yayıncılığında da neo-liberalizme dönüş yapmıştır. TRT yayınları, genellikle devlet ve hükümetin kontrolünde olmaktadır. TRT, halkın vergileriyle finanse edilen bir kurum olsa da büyük çoğunlukla sistemin kurallarına göre işletilmekte ve iktidarların propaganda aygıtı gibi davranmaktadır (Adaklı, 2010, s. 81-82). Bu bağlamda, Türkiye’de kamu hizmeti yayıncılığının geleneksel medya ortamları üzerinden yapılmasında önemli eksiklikler bulunmaktadır. Bu açıdan, internet ve yeni medya mecralarının kamusal hizmet yayıncılığına sağladığı avantajlar önemlidir. Günümüzde, sosyal medya siteleri üzerinden bireysel internet kullanıcıları canlı yayın yapabilmekte ve haberi doğrudan izleyicilere aktarabilmektedir. Manuel Castells’e göre, enformasyon toplumunda bireyler kitle iletişiminin yönlendiricisi haline gelmiştir. Bireysel internet kullanıcıları, küresel bir kitleye ulaşma potansiyeline sahiptirler. Günümüzde kişiler arası iletişim, kitle iletişimi ve kitlesel bireysel iletişim birlikte varolur, etkileşime girer, birbirinin yerine geçer ve birbirini tamamlar (Castells, 2009, s. 55). Buradaki temel nokta, yurttaş gazeteciliğinde olduğu gibi internet ve sosyal medya üzerinden yapılan bu yayınlara ne kadar kişinin eriştiği ve bu yayınları doğru şekilde alımladığıdır.

Geleneksel kitle iletişim araçlarının tüm işlevlerini bünyesinde barındıran yeni medya ve internet bu açıdan önemlidir. İnternet ve yeni medyanın, diğer kitle iletişim araçlarını kapsaması “yöndeşme” kavramını ortaya çıkarmıştır. Yöndeşme de kamusal yayıncılık ve yeni teknolojiler ile doğrudan bağlantılıdır.

...ekonomik, sosyal ve kültürel alanlarda dünya ölçeğinde yaşanan gelişmeleri, emeğin, sermayenin, bilimsel ve sanatsal üretimin ulusal sınırları aşarak dolaşıma ve etkileşime geçmesini ifade eden küreselleşmenin yol açtığı en önemli değişimlerden biri, farklı sektörler ya da yapılar arasındaki geçirgenlik, iç içe geçmişliktir. Küresel medya pazarlarında yaşanan ve liberalleşme, deregülasyon, yoğunlaşma gibi kavramlarla

tanımlanan eğilimlerin, yöndeşmenin ekonomik, siyasi ve kurumsal boyutlarının şekillenmesinde çok önemli payı vardır. Dolayısıyla ilk başlarda teknolojik değişimlerle sınırlı olarak tanımlanan yöndeşme kavramı, zamanla farklı sonuçları dikkate alınarak, farklı perspektiflerden tartışılmaya başlanmıştır (Özen ve Çelenk, 2006, s. 69).

Teknolojik bir gelişme şeklinde ortaya çıkan yöndeşme, beraberinde ekonomik ve siyasi bazı yöndeşmeleri de beraberinde getirmiştir. Böylelikle, toplumsal yaşamda da yöndeşmenin etkileri farklı şekillerde görülmüştür.

Liberal çoğulcu aratırmacılara göre; enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler daha demokratik bir iletişim sistemini sağlayacaktır. Ancak, bu düşüncenin aksine, teknolojik yenilik ve değişimler iletişim sistemlerine farklı şekillerde etki etmiştir. Enformasyon teknolojisi ideolojisi, internet ve yeni teknolojiler temelinde kurulacak olan yeni dünyanın çok daha iyi olacağını söylemektedir. Bu düşünce ise, ulus ötesi ve liberal söylemlerle desteklenmektedir (Kaymas, 2006, s. 97).

Yöndeşme, genel anlamıyla bir sinema filminin internet aracılığıyla izlenmesi ya da bir şarkının yine internet aracılığıyla dinlenmesine olanak sağlamaktadır. Yöndeşme, diğer kitle iletişim araçlarında olan içeriklere internet aracılığıyla ulaşılması anlamına gelmektedir. Yöndeşme ile ilgili en önemli gelişme, farklı alanlarda hizmet sağlayan iletişim sistemlerinin benzer özelliklere sahip olmasını sağlayan sayısal yayıncılığı gerçekleştirmesidir (Özen ve Çelenk, 2006, s. 70-71). Bu bağlamda, enformasyon toplumu içerisinde yöndeşmenin ortaya çıkmasının temel nedeni internet ve yeni medya teknolojileridir. Teknolojik bir gelişme olmakla birlikte yöndeşme, ekonomik ve kültürel sonuçlar da doğurmuştur. Günümüzde büyük medya şirketleri, internet yayıncılığına yönelmişlerdir. Bununla doğru orantılı olarak, geleneksel medyada yayınlanan medya içerikleri farklı zamanlarda internet üzerinden de tüketilmeye başlanmıştır.

Graham Murdock'a göre, yöndeşme kültürel formların, iletişim sistemlerinin ve şirket sahipliklerinin yöndeşmesi olarak üç açıdan değerlendirilebilir. Kültürel formların yöndeşmesi, bütün kültürel çıktılarının tek araçta toplanması ve izleyicilerin bu çıktılar arasından istediklerini seçebilecek duruma gelmesidir. Böylesi bir durumda, izleyici pasif konumunu terk ederek aktif bir konuma gelmektedir. İletişim sistemlerinin yöndeşmesi ise her türlü enformasyon ve içeriğin tek bir sistemde toplanmasıdır. Özellikle büyük şirketler, gerekli teknolojik altyapıyı kısa sürede sağlayarak bu sisteme

uyum sağlamışlardır. Şirket sahipliklerinin yöndeşmesinde de, farklı medya sektörleri arasındaki mevcut sınırların ortadan kalkması durumu söz konusudur. Enformasyon toplumunda şirket birleşmeleri ve ortaklıklar daha sık görülmektedir. Büyük medya şirketleri gelecekte atacakları adımlar konusunda avantaj elde edebilmek için kendi pozisyon ve etki alanlarını genişletebilecek stratejiler üretmeye başlamışlardır (Murdock, 2000'den aktaran Özen ve Çelenk, 2006, s. 74-75). Yöndeşme pratiklerinin kapitalist sistem dışında değerlendirilmesi mümkün görünmemektedir. Bu anlamda, kapitalist üretim tarzı, geleneksel medya yayınlarını etkilediği gibi internet yayınlarını da etkilemektedir.

Yöndeşme, sadece içeriğin üretim, dağıtım ve tüketiminde yeni yollar sağlayan bir teknoloji değildir. Yöndeşme ayrıca, medya ekonomisi ve düzenleyici yapılarla da ilişki halindedir (Taş, 2006, s. 33). Yayıncılık pazarındaki yöndeşme eğilimleriyle artan ticarileşme baskısı, bu anlamda kamu hizmeti ideallerini geri plana düşürmektedir. Yayıncılığın, pazar şartları ve tüketici taleplerine göre belirlendiği ve yoğun bir teknoloji kullanımının olduğu bir ortamda etkin bir kamu hizmeti yayıncılığının sürdürülmesi giderek zorlaşmaktadır (Taş, 2006, s. 49).

Özetle, geçmişten günümüze kamu hizmeti yayıncılığı üzerinde tartışılan önemli bir konu olmuştur. Kamu hizmeti yayıncılığı, yurttaşların haberlere ulaşması ve doğru şekilde bilgilenmesi için önemlidir. Ancak, medya ve siyaset arasındaki ekonomi politik ilişkilerden dolayı kamu hizmeti yayıncılığı çoğunlukla iktidarlar için işler duruma gelmiştir. Toplumun azınlık kesiminin temsil bulamadığı bu ortamda, internet ve yeni medya yayıncılığı bir fırsattır. Çünkü, bireysel internet kullanıcıları, yeni medya ve internet ortamları aracılığıyla yayın yapabilmekte ve bilgiyi doğrudan kitlelere aktarabilmektedir. Bununla birlikte, sayısal eşitsizlik ve yöndeşme, kamu hizmeti yayıncılığının önündeki engeller olarak karşımıza çıkmaktadır. İnternet yayınlarına herkesin eşit şekilde ulaşamaması ve yöndeşmenin etkisiyle internet yayınlarının da ticari hale gelmesi; kamu hizmeti yayıncılığının internet ve yeni medya üzerinden sürdürülmesini olumsuz şekilde etkilemektedir.

1.4.3. İnternet ve tüketim

Enformasyon toplumunun yükselişyle birlikte teknoloji dolayısıyla değişen ve üzerinde farklı tartışmaların sürdürüldüğü kavramlar karşımıza çıkmaktadır. Bunlardan biri de tüketimdir. Kapitalizm ve tüketim, geçmiş yıllardan günümüze birarada ilerleyerek yükselmiştir. Enformasyon toplumuyla birlikte ise tüketim internet mecraları ve yeni medya ortamları dolayısıyla sürmeye devam etmektedir. Enformasyon toplumunda tüketim, iki farklı açıdan ve iki farklı paradigmada değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi, internet mecraları aracılığıyla bireylerin metalara ulaşması eşdeyişle, e-tüketimdir ve bunun kültürel boyutlarıdır. Diğerisi ise, bireylerin internet aracılığıyla birer meta haline gelmesi ve sosyal medya üzerinden yine internet kullanıcılarının içeriklerini tüketmeleridir.

Enformasyon toplumu, ileri düzeyde bir tüketim toplumu olarak değerlendirilebilir. Günümüzde üretim ve tüketim biçimleri enformasyon sistemleriyle uyumlaşmıştır. İnternetteki ticari işlemler fazlaşmış, özellikle online alışveriş hacmi oldukça artmıştır. Elektronik ekonomiyle, özellikle sanal ekonomik pazara hâkim olan şirketler daha zengin hale gelmiştir. Yaşanan bu gelişmeler, kültürel boyutlarda da bazı değişimlere neden olmuştur. Modern tüketim anlayışı, internet mecraları üzerinden sürmeye devam etmektedir (Köse, 2010, s. 182-183). İnternet ve yeni iletişim teknolojileri aracılığıyla dünyanın farklı bölgelerindeki insanlar aynı internet sitelerinden alışveriş yapabilmektedir. Birbirini tanımayan insanlar, aldıkları ürünler ile ilgili bilgi alışverişi yaparken; bu durum tüketim tercihlerini de etkileyebilmektedir (Kadioğlu, 2013, s. 110). Bu bağlamda, farklı etkileşimler tüketimin ivmesini hızlandırabilmektedir. Çünkü, tüketim eylemindeki en önemli nokta kullanıcı deneyimlerinin öğrenilmesidir. İnternet üzerinden gerçekleşen tüketimde de kullanıcı deneyimleri eşzamanlı olarak öğrenilebilmektedir.

Tüketim, tutarlı bir söylem içerisinde biraraya gelen ileti ve nesnelerin sanal toplamı olarak karşımıza çıkmaktadır (Baudrillard, 2004, s. 68). Pek çok kuramcı, yaşadığımız toplumun modernite sonrası yeni bir dönem olduğunu ifade etmektedir. Bu dönem “post-endüstriyel toplum”, “post-modern toplum”, “enformasyon toplumu”, “geç kapitalist toplum”, “tüketim toplumu”, “elektronik toplum”, “dijital toplum” gibi farklı kavramsallaştırmalarla tanımlanmaktadır. Bu tanımlamalardaki ortak özellik ise sanayi devrimi sonrasında haberleşme, teknoloji ve tüketim merkezli bir yaşam

biçiminin benimsenmiş olmasıdır (Akçalı, 2013, s. 80). İnternet ve yeni teknolojilerle çevrili gündelik yaşam içerisinde tüketim eylemi günümüz toplumunda artarak devam etmektedir. Sanayi toplumunda sürdürülen yaşam biçiminde olduğu gibi sanayi sonrası toplumda da tüketim önemini kaybetmemiş sadece biçim değiştirmiştir.

İnternet sadece bir teknoloji değil, aynı zamanda bir endüstri haline gelmiştir. Bu endüstri, özellikle aileler için pazarlanmaya başlanmıştır. İnternet ve internet dolayısıyla oluşan teknolojik pazar, özellikle aileleri hedef olarak görmektedir. Enformasyon toplumunda ailelerin hanelerde internet kullanımını tercih etmesi internetin yaygınlaşmasını arttırmıştır (Bakardjieva, 2005, s. 4-5). Enformasyon toplumuyla birlikte, gereksinimler farklı şekillerde oluşmaya başlamıştır. Günümüzde gereksinimler, tüketim manipülasyonlarının belirlediği düzenekte ilerlemektedir. Sanayi sonrası toplumda, gereksinimlerin eskime süresi daha fazla kısalmıştır. Burada bir geçicilik ve sürekli yenilenen bir tüketme eylemi söz konusudur (Cantek, 2008, s. 89). İnternet, yeni medya araçları ve sosyal medya bireylerin algılarını etkilemektedir. Geleneksel medya aracılığıyla reklam, yaşam biçimi gibi unsurlara yoğun şekilde maruz kalan bireyler, yeni medya araçları aracılığıyla sürekli bir gösterge bombardımanı içerisinde kalmaktadır. Böylece, tüketme eylemindeki süreklilik ve artış da devam etmektedir.

Yirmi birinci yüzyılla birlikte, tüketim ve alışveriş biçimlerinde önemli değişiklikler olmuştur. Tüketim ve alışverişin yeni mecrası internet olurken; böylece yeni bir pazarlama alanı ortaya çıkmıştır. İnternet mecraları üzerinden ürün satışı gerçekleştiren siteler hem klasik pazarlama yöntemlerini kullanmakta hem de farklı yöntemler geliştirmeye devam etmektedir. Elektronik posta yoluyla tüketicileri sürekli bilgilendiren ve sosyal medya sitelerini tüketiciye daha hızlı şekilde ulaşmak için kullanan alışveriş siteleri daha fazla tercih edilir olmuştur (Pelenk vd., 2011, s. 2). Bu açıklamayla doğru orantılı olarak, Türkiye’de de internet üzerinden yapılan alışverişin fazlaştığı ortaya çıkmıştır.¹⁷ Bu durum, enformasyon toplumu içerisinde internet mecralarının bir tüketim aracı olarak görüldüğünün bir göstergesidir.

Enformasyon toplumunda teknoloji, tüketimin devamlılığı için bir araç olmuştur. Günümüz dünyası, kitlesel bir tüketim toplumuna dönüşmektedir. Üretimin sürekli ve artarak devam etmesi, tüketimin de artışına bağlı olarak gelişmektedir. Toplum

¹⁷<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> (Erişim tarihi: 02.03.2017).

içerisinde tüketicinin artmasında internet önemli bir araçtır. Günümüzde internet tüketicileri, internet mecraları üzerinden yoğun bir şekilde reklama maruz kalabilmektedir (Halis, 2012, s. 150). Bu bağlamda, web üzerinden yayınlanan reklamların son yıllarda oldukça arttığı söylenebilir. Özellikle müşteri veri ve bilgilerinin toplanması sosyal medyanın gelişimi ile daha da fazla artmıştır (Kuegler vd., 2000, s. 186-192). Tüketicinin başlangıcı reklam ve reklam türlerinden geçmektedir. Reklam ve reklam içeriklerine maruz kalma oranı arttıkça tüketim de artmaktadır. Enformasyon toplumunda reklam içeriklerine internet aracılığıyla maruz kalan bireyler, böylece enformasyonel kapitalist toplumun bir parçası olmaktadır.

İnternet ve sosyal medya, dijital ekonomin ortaya çıktığı ve sürdüğü bir ortamdır. Bu ortamda tüketime konu olan özneler, kendi yaşam biçimlerini izleyicilerine sunarken; aynı zamanda birer tüketim nesnesi haline gelmektedirler. Bu yüzden, enformasyonel kapitalizmin sürdürülmesinde bireysel internet kullanıcıları başat bir konum sergilemektedir.

Yaşam biçimi kavramı kişilerin, gündelik ve toplumsal yaşamlarını sürdürürken; kendilerine eşlik eden tüm nesnelerdir. Ayrıca yaşam biçimi, bireylerin tüm davranış ve yaşayış kalıplarını da içerir (Featherstone, 1996, s. 41). Bu bağlamda, günümüzde yoğun şekilde kullanılan yeni medya ortamları bireylerin yaşam biçimlerini sundukları bir mecra haline gelirken; içerik tüketiminde yoğun bir artış yaşanmaktadır. İşte bu noktada, Alvin Toffler'ın vurguladığı (1981) “üreten tüketici” kavramı gerçekleşmektedir. Bir başka deyişle, sosyal medya ve internet kullanıcıları hem içerik üretmekte hem de bu içeriği tüketmektedir.

Sosyal medya üzerinden gerçekleşen metalaşmanın çift yönlü olduğu söylenebilir. Sosyal medya kullanıcıları, dijital ekonomiye katkı yaptıkları için meta haline gelmektedir. Ayrıca, çevrimiçi reklamlar ve internet içeriklerinin ticarileşmesi de metalaşmaya doğrudan etki etmektedir. Aslında, ticari bir oluşum olan sosyal medya kanalları bireysel internet kullanıcılarının kişisel verilerinden, enformasyon davranışlarından ve diğer web siteleriyle olan ilişkilerinden yararlanır. Böylelikle, internet kullanıcılarının çevrimiçi faaliyetlerinden doğan bir reklamcılık ortaya çıkar (Fuchs, 2016, s. 154-155). Bu anlamda, sosyal medya üzerinden gerçekleşen ticari faaliyetlerin tüketime doğrudan etki ettiği söylenebilir.

Özetle, enformasyon toplumu içerisinde gündelik yaşamın vazgeçilmezi haline gelen internet mecraları ve sosyal medya; günümüzde pek çok unsuru etkilediği gibi tüketimi de doğrudan etkilemiştir. İnternet mecraları, bireysel internet kullanıcılarına tüketimle ilgili olanaklar sunarken; ihtiyaç dışı tüketimi de arttırmıştır. Böylece, enformasyon toplumu, sermaye birikiminin artmasını hızlandırmış ve günümüz toplumu enformasyonel kapitalist bir topluma evrilmiştir. İnternet üzerinden e-tüketime yönelen birey, sosyal medya mecraları aracılığıyla da kendi tüketimini yaratmaya başlamıştır. Sosyal medya üzerinden üreten tüketiciye dönüşen bireysel internet kullanıcıları, internet mecraları aracılığıyla tüketim nesnesine dönüşme eğilimi göstermektedir. Bu bağlamda, hem internet içeriklerini tüketmekte hem de tüketim nesnesi olarak kendi yaşam biçimini izleyicilerine sunmaktadır. Sonuç olarak, internet mecraları ve sosyal medya ile tüketim arasında çok yönlü ve ticari kazançların öne çıkmasından dolayı organik bir ilişki bulunmaktadır. İnternet mecraları ve tüketim arasındaki bu ilişki, tüm internet mecralarının yararlı şekilde kullanılması önünde önemli bir engel teşkil etmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

2. ENFORMASYON TOPLUMUNDA BİREYSEL ÖZGÜRLEŞME VE TOPLUMSAL DAYANIŞMA

Enformasyon toplumunda, internet ve teknoloji pek çok diğer kavram ve konu ile ilişkilendirilmektedir. Bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma, internet teknolojileri ile ilişkilendirilen önemli kavramlardan ikisidir. İnternet erişiminin bireyleri eşit hale getireceği, zenginle-yoksul, bilenle-bilmeyen ve uzakla-yakın arasındaki farkı yok edeceği tezi günümüzde de sürmeye devam etmektedir. Ancak, çalışmanın kuramsal kısmının birinci bölümünde sunulan bilgiler çerçevesinde; internet, sosyal medya ve yeni medya mecralarının yararlı ve etkin şekilde kullanılması önünde önemli ve kısa vadede aşılamayacak engeller bulunduğu söylenebilir. Bununla birlikte internet, bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma için fırsatlar sunmaya devam etmektedir. Çalışmanın bu bölümünde, bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma için potansiyel bir güç olan internet, sosyal medya ve yeni medya mecralarının bugün

gelenen noktadaki açılımları ayrıntılı bir şekilde irdelenmiştir. Bu bölümde, özellikle bireysel özgürleşme ve kamusal alan tartışmaları bağlamında ortaya çıkan toplumsal dayanışma kavramları ile internetin bağlantısı kurulmuştur. Bu bağlantının kuramsal olarak inşasının ardından da çalışmanın kuramsal yaklaşımına ayrı bir başlık altında yer verilmiştir.

2.1. Enformasyon Toplumunda Bireysel Özgürleşme

Enformasyon toplumunda bireysel özgürleşme, farklı çerçevelerde ele alınabilecek bir konudur. Bu bağlamda, bu konu başlığı çalışmanın sorunsalı göz önüne alınarak internet ve gözetim ile internet ve ifade özgürlüğü çerçevesinde irdelenmiştir. Çünkü, son yıllarda artış gösterdiği iddia edilen internet üzerinden gerçekleşen gözetim bireysel özgürleşmenin önündeki en büyük engellerden biridir. Kaldı ki, gözetlenen bir bireyin enformasyon toplumu içerisinde özgür olması ise söz konusu değildir.

İnternet ve ifade özgürlüğü, bireysel özgürleşme bağlamında incelenmesi gereken bir konudur. İnternet ve ifade özgürlüğü, dünyada olduğu gibi Türkiye’de de sorunlu bir konu olarak görülmektedir. Bu açıdan internet ve ifade özgürlüğünün sınırları ile bireysel özgürleşme arasında doğrudan bir bağlantı bulunmaktadır.

Teknolojinin gözetimle olan ilgisi, yeni tartışılmaya başlanan bir konu değilken; bu konu roman, film vb. kültürel ürünlere de konu olmuştur. George Orwell’in 1984 isimli romanında teknoloji dolayısıyla gerçekleşen gözetim bireyler üzerinde baskı kurmuş; bireylerin yaşantı ve davranışları iktidar tarafından sınırlanmıştır. Aldous Huxley’in *Cesur Yeni Dünya* romanında da benzer şekilde gözetlenen ve sürekli kontrol altında tutulan toplumsal bir yaşam vardır. Ancak, Orwell’in romanının aksine, Huxley’in romanında gözetlenen ve sürekli baskı altında tutulan bireyler mutludur. Çünkü, bireyler bu gözetlenmeye kendi istekleriyle razı olmaktadır. Bu noktada, internet ve yeni medya mecraları aracılığıyla gerçekleşen gözetimin iki taraflı olduğu söylenebilir. Özellikle internet üzerinden yaptığımız alışveriş, bankacılık vb. işlemler bizim bilgimiz dışında iktidarlar tarafından gözetlenirken; bu durum daha baskıcı bir işlem olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyal medya profili oluşturmak ve gündelik yaşamın tüm aktivitelerini bu ağlar üzerinden paylaşmak ise bireylerin kendi tercihidir. Böylece, bireyler kendi istekleri doğrultusunda diğer internet kullanıcıları ve iktidar tarafından gözetlenmektedir.

Gözetim kelimesi, “gözetlemek” fiilinden gelmektedir. Türk Dil Kurumu’na göre gözetlemek birine ya da bir şeye gizlice bakmak, dikizlemek ve birinin yaptıklarını belli etmeden izlemek anlamına gelmektedir.¹⁸ İktidarlar, bireylerin davranışlarını yönetmek, kontrol edebilmek ve yönlendirebilmek için gözetimi kullanarak bilgi birikimi sağlamaktadır. 1950’li yıllara kadar gözetim kısıtlı faaliyetlerle sınırlı kalmış, izleyerek gözetim ön planda olmuştur (Giddens, 2008, s. 24-25). İletişim teknolojileri ve özellikle internetin gelişimi ile birlikte birey kamusal alanda kendi iradesinin dışında gözetlenirken; özel alanda da sosyal medya aracılığıyla iktidar ve diğer bireyler tarafından gözetlenmesini doğrudan sağlamaktadır. Günümüzde, gözetim hem özel hem de kamusal alanların çoğuna hâkim olmaya başlamıştır. İçinde yaşadığımız gözetim toplumunda artık, özel yaşamın gizliliği tehdit altındadır (Habermas, 2015).

Günümüzde teknolojik gelişmeler, bireylerin özel yaşamlarındaki konuşma ve davranışlarını kayıt altına alma olanağı sunmaktadır. Bu kayıt altına alma, hem ses hem de görüntü şeklinde olabilmektedir. Ayrıca, depolanan bu veriler, değiştirilebilmekte ve kitlelere yayılabilmektedir (Yüksel, 2003, s. 185). Sözü edilen bu durum, özellikle devlet ve kolluk güçleri tarafından “güvenlik” gerekçesiyle yapılmaktadır. Ayrıca, bireylerin bankalarla kurduğu ilişkiler ve diğer iktisadi işlemler de bu gözetlemeye aracı olurken; bireyler hakkında bilgi birikimi artmaya devam etmektedir. Yapılan bu gözetlemeler, bireyin iradesi dışında gerçekleşen eylemler olarak karşımıza çıkmaktadır.

İnternet ortamında ve elektronik uygulamalarla bireylerin yaptıkları her türlü eylem, bireylerin kişisel bilgileri haline kolayca dönüştürülebilir. Öte yandan bilgi iletişim teknolojilerine dayalı tüm uygulamalar kişisel verilerin elde edilmesinde sonsuz imkânlar sunmaktadır. Bireylerin kişisel bilgilerinin gizli kalması nerede ise imkânsızdır denebilir. İnternette gezinmek veya herhangi bir işlem yapmak, kredi kartı ile alışveriş yapmak, otoyollarda OGS veya KGS ile ödeme yapmak, cep telefonunu sadece taşıyor olmak bile bireyin mahremiyet alanına giren bilgilerin açığa çıkması ve izlenmesi anlamına gelmektedir. Öte yandan bilgi iletişim teknolojileri vasıtasıyla bireyle hizmet sunumu veya diğer amaçlarla iletişim kuran kamu veya özel sektör kuruluşları, çoğu zaman emredici şekilde bireylerin kimlik bilgileri başta olmak üzere kişisel bilgilerini beyan etmelerini şart olarak dayatan yazılımlar geliştirmektedirler (Tataroğlu, 2009, s. 98).

¹⁸http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58c65d925f3248.77347598 (Erişim tarihi: 13.03.2017).

Michel Foucault, gözetim ile ilgili önemli argümanlar sunarken; bu argümanları, Jeremy Bentham'ın sunduğu *panoptikon* mimari yapısından esinlenerek çerçevelemektedir. Panoptikon bina yapısı, çok sayıda iktidarın aynı anda gözetimine olanak vermektedir. Bu bina, cezalandırma kontrol altına alma, hapsedilme ve yeni neslin eğitilmesi gibi çoklu amaçlar için kullanılabilen bir yapıdır (Bentham, 2008, s. 12). Foucault'ya (2012) göre bu yapı, bir iktidar yapısıdır ve iktidarlar bu şekilde bireyleri gözetlemektedir. Bu bağlamda, internet teknolojileri ve panoptikon arasında bir bağlantı kurulması mümkündür. İnternet mecralarında farklı iktidar yapıları mevcuttur ve bu iktidar yapıları, bireyleri iradeleri dışında gözetlemeye devam etmektedir. İradesi dışında gözetlenen ve bunun farkında olan bireyin, enformasyon toplumu içerisinde kendisini özgür hissetmesi ve özgürleşmesi ise olanaklı değildir.

Foucault, iktidar ve bilgi arasında bir ilişki kurmaktadır. İktidarın işleyişi ve iktidarın yurttaşları sürekli gözetlemesi bir bilgi yaratmaktadır. Biriken bu bilgi, iktidarların bireyleri daha rahat kontrol edebilmesini sağlarken; özgürlükleri de sınırlandırmaktadır (Foucault, 2012, s. 35). Bu bağlamda, internet üzerindeki veri akışı e-devlet, mobese, bankacılık faaliyetleri, internet üzerinden alışveriş vb. ile sürekli hale gelmektedir. Bu süreklilik, devletin bireyler hakkında daha fazla bilgi sahibi olmasına neden olurken; bireylerin kontrol altında tutulması da kolaylaşmaktadır.

Gözetim ile modern toplumun gelişimi arasında doğrudan bir bağlantı vardır. Modernizm, gözetimin sürekli ve sistemli hale geldiği bir dönem olmuştur. Kapitalizmin gelişmesiyle paralel olarak ortaya çıkan ileri gözetim teknikleri hem kamusal hem de özel yaşamı tahakkümü altına almıştır (Dolgun, 2004, s. 3-5).

Modern dönemdeki gözetim pratikleri ilk önce ustabaşılarının işçileri gözetlemesiyle ve aylaklık eden işçileri sürekli uyarmalarıyla ortaya çıkmış. Daha sonra teknolojinin gelişmesi ile ustabaşılarının yaptığı gözetlemenin yerini kameralar almıştır. Fabrikalara yerleştirilen kameralar sayesinde işçiler her an kendilerinin gözetlendiklerinin farkında olmakta ve davranışlarına çeki düzen vermekteydiler. Günümüzde bu tarz kameralar zamanla üretimin yapıldığı fabrikalar dahil olmak üzere hemen hemen her yere girmiştir. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bugün gözetim yalnızca sokaklara konulan mobese kameralarıyla değil, aynı zamanda kredi ve banka kartları, uydu teknolojileri, telefon şebekeleri ve en önemlisi de internet üzerinden gerçekleştirilmektedir. Bilgi toplumu olarak adlandırıldığımız bu dönemde iktidarlar her türlü bilgi ve istihbarata sahip olmayı

istemekte; internet ve siber uzayı da bu anlamda kullanılmaktadırlar. Enformasyon teknolojileri iktidarlar tarafından birer gözetim teknolojisi olarak da kullanılmaya başlanmıştır (Aslanyürek, 2016, s. 87-88).

Enformasyon toplumunda oluşan mikro iktidarlar, bireyleri iradeleri dışında gözetlemeye devam etmektedir. Bu gözetim, bireylerin izlenir hale gelmesini kolaylaştırırken; gündelik ve toplumsal yaşam içerisinde özgürlükler daha fazla sınırlanır hale gelmektedir. Enformasyon toplumunda özgürleşme söylemi, gözetimin her yerde ve sürekli olmasından dolayı sekteye uğramakta ve tam anlamıyla gerçekleşmemektedir.

İnternetin gelişimi çok hızlı bir şekilde gerçekleşmiş ve internet, gündelik yaşamın en önemli unsurlarından biri olmuştur. Özellikle web 2.0 teknolojisiyle birlikte yaşamımıza giren sosyal medya, gözetimi farklı boyut ve çerçeveye aktarmıştır. Günümüzde, sosyal medya bireylerin başkalarını gözetlediği bir alan haline gelmiştir.

Yeni medya ortamları ve sosyal ağlar teşhiri, eşdeyişle, bireylerin kendilerini sergilemesini ve gözetlemeyi arttıran bir yapıya olanak vermektedir. Sosyal medya sitelerinde kimlik gizleme ise gözetlemeyi arttırmakta ve kolay hale getirmektedir (Uyanık, 2013, s. 3). Dolayısıyla, özellikle sosyal medya hem gözetleme hem de gözetlenmeye açık bir yapıya sahiptir. Bu durum da bireylere haz vermektedir (Ustakara ve Türkoğlu, 2015, s. 947) Bu bağlamda, birey hem birilerini gözetlemekten hem de kendisini sergileyip gözetlenmekten haz duymaktadır. Çünkü, sosyal medya bireylerin kimliklerini oluşturup kendilerini izleyicilerine sundukları bir alana dönüşmüştür.

Bireyler, gündelik yaşamda sosyal kimliklerine göre farklı rolleri hayata geçirmektedir. Günümüzde pek çok insan, çevresi tarafından beğenilmek ve yüceltilmek adına çeşitli rolleri benimsemektedir. Bunun bir iletişim süreci olduğundan söz edilebilir. İletişim sürecinde alınan geri bildirimlerle de kişi ideal kimliğini ve rolünü sergilemeye çalışmaktadır (Goffman, 2014, s. 14-19). Sosyal medya ve internet mecralarının gelişimiyle birlikte, kişi beğenilmek adına bu platformlarda kimliğini üretip sürdürmeye çalışmaktadır. Sosyal medya mecraları, bir anlamda kişilerin kendilerini sundukları ve sergiledikleri bir alan haline gelmiştir.

Birey, kendi tüketim alışkanlıklarını, aile ve arkadaşlık ilişkilerini, medeni durumunu, eğitim seviyesini, kariyer bilgilerini, ideolojik fikirlerini hatta gittiği yerleri sosyal medya

üzerinden yeniden yaratıp kurgulayarak yeni bir benlik oluşturma yoluna gitmektedir. Birey, sosyal medya üzerinden yaptığı her etkinlik ile yeni bir benlik oluşturmak istemektir (Özdemir, 2015, s. 113).

Sosyal medya mecraları aracılığıyla oluşturulan benlik ve kimliklerin, bireyin gerçek benlik ve kimliğini tam olarak yansıtmayı yansıtmadığı ise tartışmalı bir konudur. Çünkü, sosyal medya mecraları, bireyin kendisini gizlemesine ya da olduğundan farklı göstermesine olanak vermektedir. Bu anlamda, sosyal medya mecraları aracılığıyla özbenliğini yitiren bireyin, yine bu mecraları kullanarak özgürleşmesi sürecinde bazı sorunlar olması olasıdır.

İnternet, yeni medya ve sosyal ağlar bireyin kendisini ifade ettiği bir alandır. İnternet mecraları, bireysel olarak kullanılan kitle iletişim araçları olarak da tanımlanabilir. Bu anlamda, ifade özgürlüğü ile bireyin özgürleşmesi ya da özgürleşememesi arasında doğrudan bir bağlantı vardır. İnternet üzerinden yazdığı ya da paylaştığı içerikler nedeniyle suçlanan, gözaltına alınan ya da tutuklanan bireylerin olduğu bir gerçektir. Ayrıca, siyasal iktidarlar tarafından internete uygulanan erişim yasakları bilinmektedir. Bu açıdan, enformasyon toplumunda bireysel özgürleşmenin yaşanması için internet üzerindeki ifade özgürlüğünün daha serbest olması gerekirken; enformasyon toplumundaki internet yayıncılığı konusu da tartışmaya açılmalıdır. Bu durum, twitter üzerinden bir örnekle özellikle Türkiye özelinde çerçevelendirilebilir. Twitter, bireylerin kendilerini 280 karakter ile ifade ettiği ve özellikle siyasi olayların yoğun şekilde tartışıldığı bir sosyal ağıdır. Öte yandan, twitter, bireysel özgürleşme bağlamında tartışmaya açık alan olmuştur. Çünkü, dünya genelindeki devletlerin twitter şirketine şikâyet ettiği toplam hesapların yüzde 79'u Türkiye'deki hesaplardır.¹⁹ Bu bağlamda, Türkiye'de bireysel internet kullanıcılarına twitter üzerinden ciddi bir sınırlama söz konusudur. Kuşkusuz, nefret söylemi üreten, halkı kin ve şiddete teşvik eden hesapların kapatılması ve şikâyet edilmesi yerinde bir uygulamadır. Ancak, sansürlenmiş tüm hesapların bu şekilde olduğunu söylemek ise oldukça iyimser bir yaklaşımdır.

Genel olarak erişimi sınırlama, internette yayın yapan bir siteye ve sosyal medya mecrasına girişin ve erişimin çeşitli yöntemlerle önlenmesidir. Alan adından erişim engelleme, internet protokol adresinden erişim engelleme, nesne tabanlı erişim

¹⁹<https://transparency.twitter.com/en/removal-requests.html> (Erişim tarihi: 22.03.2017).

engelleme yöntemleri genel erişim engelleme yöntemleri olarak sıralanabilir. 5651 sayılı kanunun 8. maddesinin birinci fıkrasında erişimi engellenebilecek suçlar katalog halinde sayılmıştır. Bu suçlar, 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan suçlardır. İntihara yönlendirme, çocukların cinsel istismarı, uyuşturucu ya da uyarıcı madde kullanılmasını kolaylaştırma, sağlık için tehlikeli madde temini, müstehcenlik, fuhuş, kumar oynanması için yer ve imkân sağlama ile 5816 sayılı Atatürk aleyhine işlenen suçlar hakkında kanunda yer alan suçlar internet erişiminin uygulanacağı suçlar kapsamında değerlendirilmektedir (Kılınç, 2010, s. 408-413).

İnternet yayıncılığının en önemli özelliklerinden biri, düşünceyi açıklama ve yayma olanağı sağlamasıdır. İnternet, doğası gereği sınır tanımazken; bilgiyi dünyanın her yerine hızlı şekilde ulaştırabilmektedir. Bu bağlamda, bilişim teknolojileri hukukta yeni kavramların ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bilişim teknolojilerinin gelişmesiyle birlikte erişim, içerik, hizmet sağlayıcı gibi hukukun dallarını ilgilendiren yeni kavramlar belirlenmiştir. Kuşkusuz, internet ortamında yayıncılık kavramı ile temel insan hak ve özgürlükleri birlikte düşünülmelidir. Özel yaşamın gizliliği, ifade özgürlüğü, kişilerin verilerinin korunması, iletişim mahremiyeti ve bilgi özgürlüğü gibi konuların birlikte ele alınarak yorumlanması önemlidir (İlkiz ve Günaydın, 2006, s. 112). Bu açıdan, internette ifade özgürlüğü bir bütün olarak değerlendirilmesi gereken bir konudur. 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu'nda yer alan suçların bulunduğu sosyal medya profillerinin ya da internet sitelerinin erişiminin yasak olması doğal ve olması gereken bir durumdur. Ayrıca, bireylerin kişisel haklarına zarar veren ve nefret söylemi üreten internet mecraları da ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirilmemelidir.

İletişim özgürlüğünün gerçekleşmesi ile ifade özgürlüğü hakkının uygulanması arasında doğrudan bir bağlantı vardır. İletişim çift yönlü bir süreç olarak, devlet ve özel kaynaklardan bilgi edinme hakkını gerektirmektedir. İletişim hakkı ise çoğulcu bir medya, adil erişim, kişinin kendi kültürünü yaşama ve ifade etme, kamusal karar alma süreçlerine katılma, içerikte aşırı sınırlandırmaların olmaması ve anonim şekilde iletişim sürdürme hakları gibi unsurları içermektedir (Puddephatt, 2003, s. 2-3).

Demokrasilerde medya, dördüncü güç olarak tanımlanmaktadır. Medya, demokratik devletin bağımsız yapılarından biridir. Medya, bireyleri bilgilendirmekte ve kamusal alan içinde demokratik tartışmalar yapılmasına olanak vermektedir. Enformasyon toplumunda ise sanal coğrafya ve topluluklar ortaya çıkmıştır. Bu durum,

toplumsal ilişkilerin yeniden yapılanmasına neden olmuştur. Yeni medya ortamlarını kullanan internet kullanıcıları daha açık fikirli görüntüler çizebilmektedir. İnternet ortamları aracılığıyla daha açık fikirli olan kişilerin öncülüğünde, internet ve yeni medya ortamlarının da daha demokratik ve özgürlükçü şekilde oluşması gerekliliği ortaya çıkmaktadır (Lewis, 2008’den aktaran Şen ve Şen, 2015, s. 129). Ancak, Türkiye’de internetin demokratik ve özgürlükçü bir biçimde yapılandığı söylenemez. Özellikle, 2014 yılından sonra, internet erişim yasaklarının arttığı söylenebilir. Bu dönemde, twitter ve youtube internet sitelerine zaman zaman hükümet tarafından erişim yasakları konulmuştur. Anayasa Mahkemesi’nin bu erişim yasaklarını durdurması ise hükümetin internet üzerinde denetim kurma çabası olduğunun bir göstergesidir (Şen ve Şen, 2015, s. 130-133). Bu anlamda, bireylerin kendilerini ifade ettiği ve demokratik tartışma platformu yaratılmasına olanak sağlayan internet ve sosyal medya mecralarının “keyfi” şekilde yasaklanması ve erişim engellerinin mevcut olması; bireysel özgürleşme önünde önemli bir engel olarak tanımlanabilir.

Haber alma, haberdar olma ile ifade özgürlüğü ve kendini ifade etme arasında doğrudan bir ilişki vardır. Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi’nin 10. maddesinin 1. fıkrasına göre, ifade özgürlüğünün içeriğinde haber alma özgürlüğü vardır. Haber alma özgürlüğü hakkı, “bilginin sahibi olan insanın iletmek istediği bilgiyi alma hakkı” olarak belirlenmiştir. Yine ‘bilgi ve fikir aktarma özgürlüğü’ olarak ifade özgürlüğü, “kamusal düzeyde her türlü kültürel, siyasi ve toplumsal bilgi ve fikir alışverişinde bulunma fırsatı sağlar” (Dutertre, 2007’den aktaran Aydın vd., 2013, s. 44). “Sözleşme’nin 10/1 maddesine göre herkesin ifade özgürlüğü vardır ve bu hak, kanaat özgürlüğünü ve haber ve görüş alma ve de verme özgürlüğünü, ülkesel sınırlar olmaksızın ve kamu makamlarının müdahalesine uğramaksızın kapsamaktadır” (Aydın, vd., 2013, s. 44).

İnternet ve sosyal medya mecralarına haber alma, bilgiyi iletmeye ve bilgiye erişme açısından bakıldığında, erişim yasaklarının daha az olması gerektiği sonucu ortaya çıkmaktadır. Ancak, Türkiye’de uygulanan internete erişim yasakları incelendiğinde, özellikle toplumsal olaylar sonrası bu yasakların uygulamaya koyulduğu ve bunun da özellikle muhalif grupları etkisiz hale getirmek için uygulandığı izlenimi

uyanmaktadır.²⁰ İnternet ve sosyal medya üzerinde denetleme ve sınırlamaların olduğu toplumlarda, elektronik ortamda bireysel özgürleşme sağlamanın zorlukları ortadadır. Bireysel özgürleşme bağlamında, internet teknolojilerinin bireylere yarar sağlaması için “haber alma” ve “bilgiye erişim” gibi konularda sınırlamaların olmaması gerekmektedir.

Kaldı ki, yeni medya ortamları üzerinden uygulanan erişim yasakları web 2.0 teknolojisinin özüne aykırı bir durumdur. Web 2.0 teknolojisi, bireylerin içerik üretebildiği ve bu içeriği paylaşabildiği özgür bir internet ortamına atıfta bulunmaktadır. Dolayısıyla, internet ve ifade özgürlüğü konusunun tartışılması gerekmektedir. Özellikle internet içeriklerine, özgür ve eşit şekilde erişmek ifade özgürlüğünü genişletecek bir adım olarak değerlendirilebilir (Aydın vd. 2013, s. 54).

İnternet ortamında kişilik haklarının ihlali ise “ifade özgürlüğü” bağlamında değerlendirilmesi gereken bir diğer konudur. Bir kurum ya da kişinin, başka bir kurum ya da kişinin kişilik haklarını internet mecraları üzerinden ihlal etmesi ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirilmemelidir. Kaldı ki, hukuk sistemleri buna izin vermemekte ve ilgili ihlaller hakkında işlem yapılabilir. Bununla birlikte, internet ortamı üzerinden gerçekleşen kişilik ihlallerinde hukuk sisteminin yetersiz olduğu zamanlar da olabilmektedir.

İnternet ortamındaki bilgiler sınırsız ve kolay şekilde hareket edebilmektedir. Bu bağlamda, internet ortamlarında kişilerin özel hayatlarına karşı bazı ihlaller gerçekleşebilmektedir. Teknoloji ve internetin hızlı değişimi karşısında kanuni düzenlemeler zaman zaman yetersiz kaldığı için bu ihlaller artabilmektedir. Teknolojinin gelişimine bağlı olarak, ihlallerin türü de değişebilmektedir. İnternet ortamında denetimden geçmeyerek yayınlanan yazılar ya da görüntüler hem kişilere hem de kurumlara zarar verebilmektedir (Sayımer, 2008, s. 65-66).

Teknoloji ve bilişimin gelişmesi, internetin geçmiş yıllara göre daha ucuz olması gibi nedenlerden dolayı internet kullanıcı sayısı artmaya devam etmektedir. Kullanıcı sayısındaki artış, eşzamanlı olarak, internet ortamına yüklenen veriyi de arttırmaktadır. İnternet üzerindeki denetimin diğer kitle iletişim araçlarına göre daha az olması, internet

²⁰<https://yenimedya.wordpress.com/tag/btk-ve-internet-sansuru/>
<https://yenimedya.wordpress.com/tag/turkiyede-internet-yasaklari/>
<http://t24.com.tr/yazarlar/bilinmeyen/25-soruda-mevcut-Internet-yasasi-ve-getirilmek-istenen-yeni-duzen,8452> (Erişim tarihi: 30.03.2017).

üzerinden gerçekleşen hukuka aykırı fiillerin artmasına neden olurken; özellikle kişilik ihlalleri pek çok kişi ve kurumu rahatsız edebilmektedir. Kişinin adının bir internet sitesi alan adı olarak kullanılması, internet sitesi, sosyal medya ya da e-posta yoluyla kişiye hakaret edilmesi, izinsiz şekilde kişinin fotoğraflarının kullanılması ve kişisel verilerin ifşa edilmesi önemli kişilik ihlalleridir (Doğu, 2014, s. 338-339). Bu bağlamda, kişilik ihlallerinin ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirilmesi mümkün olmamakla birlikte, bu ihlalleri gerçekleştiren kişi ya da kurumların gerekli cezaları alması önemlidir.

İnternetteki ifade özgürlüğü hakkında mevcut yasaların nasıl yorumlandığı da önemlidir. Dünya genelinde olduğu gibi, Türkiye’de de yasalar ifade özgürlüğüne yönelik olmak yerine kişisel hakaret, çocuk istismarı ve terör gibi suçlara yönelik düzenlenmiştir. Ancak, demokrasinin daha az geliştiği ülkelerde kararlar yargı dışında siyasi ve ekonomik güçler tarafından da alındığı için bu durum yasaların yorumlanabilir olmasına neden olmaktadır. Bu yüzden, internet üzerinden gerçekleştirilen ve suç olmayan bir faaliyet de suçmuş gibi ceza görebilmektedir (Çıldan vd., 2012, s. 5-6). Buradaki temel nokta, yasalar önünde gerçekten suç teşkil eden ve internet üzerinden gerçekleştirilen hareketlerin ayrıştırılması gerektiğidir. Bu ayrıştırmanın yapılamadığı durumlarda farklı kararlar alınabilmekte ve gerçekten ifade özgürlüğü bağlamında değerlendirilebilecek olan eylemler suç olarak yorumlanabilmektedir.

Özetle, demokratik toplumlarda ifade özgürlüğü önemlidir. İfade özgürlüğünün temelinde özgür düşünce vardır ve özgür düşünce ilerlemenin başat faktörleri arasındadır. İfade özgürlüğü bağlamında ortaya çıkan özgür düşünce, hem toplumsal hem de bireysel anlamda pek çok kazanımı beraberinde getirmektedir. Birey, yeni medya teknolojileri aracılığıyla bilgiye eski zamanlara göre daha rahat ulaşabilirken; aynı zamanda kendisini daha rahat şekilde ifade edebilmektedir. Eşdeyişle, internet teknolojileri, bireyin kendisini ağ toplumu içerisinde daha rahat ifade etmesi için zemin ve olanak hazırlamıştır. Böylelikle birey, ağ toplumu içerisinde kitle yayıncılığını tek başına yönlendirebilen bir aktör konumuna gelmiştir. Bu açıdan; internet mecraları ve sosyal medya, bireysel özgürleşmenin yaşanmasına olanak veren mecralardır.

Bireysel internet kullanıcıları, twitter aracılığıyla fikirlerini ifade edebilmekte ya da facebook, instagram gibi sosyal medya mecraları üzerinden düşüncelerini paylaşabilmektedir. Ancak, internet ve sosyal medya mecralarının bireysel

özgürleşmeyi sağlaması açısından bazı sınırlık ve engelleri de vardır. Bunlardan biri gözetimdir. Günümüzde gözetim çift taraflı gerçekleşmektedir. Egemen sistem ve iktidar, bireyleri çeşitli elektronik sistemler aracılığıyla gözetlerken; bireyler de kendi istekleriyle, özellikle sosyal medya mecraları üzerinden kendi gözetimlerine olanak vermektedir. Bu bağlamda, genel anlamda gözetim, internet üzerinden bireysel özgürleşmenin önündeki en büyük engellerden biridir. İnternet aracılığıyla gerçekleşen bireysel özgürleşmenin önündeki diğer engel ise ifade özgürlüğünün sınırlarının hem hukuki hem de vicdani ve etik anlamda belirsiz olmasıdır. Bu belirsizlik, farklı anlamlarda karışıklıkların yaşanmasına ve yanlış kararlar verilmesine neden olurken; suçsuz insanlar zarar görebilmekte ya da mağdur olabilmektedir. Aynı zamanda, nefret söyleminde bulunan, kişilere internet üzerinden hakaret eden ve kişilik ihlallerinde bulunan insanlar herhangi bir ceza almadan gözden kaçabilmektedir. Dolayısıyla, bu durum özelinde varolan hukuki, vicdani ve etik anlamdaki belirsizliğin ortadan kaldırılması önemlidir. Sonuç olarak, internet teknolojileri ve sosyal medya, bireysel özgürleşmeyi sağlaması ve sürdürmesi açısından oldukça önemlidir. Ancak, mevcut eksiklik ve sınırlıklar da gözden kaçırılmamalı, bireysel özgürleşme sadece teknoloji bağlamında değerlendirilmemelidir.

2.2. Kamusal Alan ve Toplumsal Dayanışma

İnternet ve yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi, bugün geline nokta da pek çok insanın hayalini zorlar niteliktedir. Sanal gerçeklik, dijital oyunlar, internet üzerinden canlı yayın yapma olanağı ve daha birçok yeni gelişme sunan sayısal teknolojiler gündelik ve toplumsal yaşamda pek çok unsuru etkilemeye başlamıştır. Toplumsal, ekonomik ve siyasal yaşamın vazgeçilmez bir unsuru olan internet pek çok kavramla ilişkilendirmekte ve bu kavramların değişmesine neden olmaktadır. Bu kavramlardan biri de kamusal alan ve kamusal alan dolayısıyla ortaya çıkan toplumsal dayanışmadır.

Jürgen Habermas kamusal alanı, bireylerin kendilerini ilgilendiren ortak meseleler etrafında akıl yürüttükleri ve rasyonel tartışmalar sürdürdükleri bir ortam olarak tanımlamaktadır. Bu tartışmalar neticesinde, sorunlar hakkında ortak kanaat ve kamuoyu oluşurken; bireyler iletişimsel eylem aracılığıyla ortak akıl oluşturmaktadır. Kamusal alanda, toplumun ortak yararı belirlenmeye çalışılır. Bunu yapmak için de

farklı eylem ve söylemler geliştirilir. Kamusal alan, herkes tarafından erişilebilir olmalı; ayrıca, kamusal alan içerisinde ayrıcalıkların önemi olmamalıdır (Habermas, 1997).

Habermas, 18. yüzyılda, devletin ve özel alanın dışında kalan, eşit bireylerin bir araya gelerek eleştirel kamusal tartışmalar yaptıkları, uzlaştıkları ve eylemde bulundukları alanları burjuva kamusal alanı olarak tanımlamaktadır. Bireylerin genel çıkarlarını ve kamusal ilgi konularını eleştirel bir tarzda tartıştıkları liberal, demokratik kamusal alanlar; akıl yürütme ve rasyonel tartışma yapılan yerlerdir ve bu alanlarda, bireysellik ve yurttaşlık işlevleri örtüşmektedir. Böylece bireyler, hem kendi yeteneklerini hem de toplumsal ve siyasal düzenlerini akılcı bir biçimde şekillendirmektedir (Özkaya, 2013, s. 154).

Sözü edilen vurgu noktasından hareketle, Habermas'ın kamusal alan tanımlaması içerisinde medya oldukça önemlidir. Habermas'ın öngördüğü medya yapılanmasını şöyle özetlemek mümkündür: “1) Kamusal alan olabildiğince çok sayıda insanın erişimine açık olan ve içinde çok çeşitli toplumsal deneyimlerin ifade edilebildiği ve paylaşılabildiği bir forumu gerekli kılmaktadır, 2) Kamusal alanda farklı sav ve görüşler rasyonel tartışma içinde karşı karşıya gelmektedir, 3) Kamusal alanın asli görevi, hükümet politikalarını sistemli ve eleştirel biçimde denetlemektir” (Dağtaş, 2014, s. 136). Bu türden bir kamusal alanı sağlayabilmek için kamusal alanın demokratikleştirilmesi gerekmektedir. Günümüz toplumunda, iletişimsel eylemin, bunun araçlarından biri olarak medyanın ve mekânların demokratikleştirilmesi bir zorunluluk olarak karşımıza çıkmaktadır. Medyanın önemi ve ürettiği genel söylemler tartışılmalı; ayrıca, medya dolayısıyla nasıl bir kamusal alan oluşturulduğu irdelenmelidir (Dağtaş, 2014, s. 162).

İnternet teknolojilerinin toplumu daha demokratik hale getireceğine ilişkin düşünce, büyük çoğunlukla liberal kuramcıların ortaya attığı bir savdır. Liberal kuramda medya; dördüncü kuvvet olarak hükümetleri denetlemek, yurttaşların demokratik karar alma süreçlerine katılımlarında bilgi ve tartışma ortamı yaratmak ve yurttaşların sesini topluma duyurmak gibi pek çok işleve sahiptir. 18. yüzyılda Habermas'ın sözünü ettiği kamusal alanın ortaya çıktığı dönemde basın pek çok insana erişirken; 18. yüzyılın kamusal alanları küçük, yüz yüze iletişime dayanmaktaydı. Günümüzdeki medya ortamında ise tekelleşme eğilimleri ve ticarileşme oldukça yüksek seviyededir. Dolayısıyla, değişen bu koşullar nedeniyle özellikle geleneksel medyanın kamunun sesi olması pek de mümkün görünmemektedir. Daha da önemlisi, tekelci medya ortamı,

kamusal alanı belirleyen bir güç olmaktan uzaktır (Özkaya, 2013, s. 157-158). Bu bağlamda, geleneksel medyadaki tekelleşme eğilimleri, ticarileşme, medya-siyaset ilişkileri bağlamında kamusal yayıncılığa gereken önemin verilmemesi; özellikle geleneksel medyanın kamusal alan oluşturma durumunu tartışılır hale getirmiştir. Bu noktada, internetin gelişimi ve özellikle web 2.0 teknolojilerinin bireysel internet kullanıcılarına sunduğu olanaklar nedeniyle internet kamusal alan bağlamında önemli bir tartışma alanı olmuştur.

Yeni medya ve internet teknolojilerinin yükselişi, kamusal alanın yükselişi ve gelişimi için önemli olasılıklar yaratmaktadır. Yeni medya araçları, otorite ve sistemlerin aracı müdahalelerinin merkeziyetçiliğinin kırılmasına yardımcı olabilirken; bazı sınırlıklarına karşın bireyler arasında gerçekleşecek kamu tartışmalar için erişim oluşturabilme olanağı da sunmaktadır (Dağsalgüler ve Saka, 2007, s. 163). “Yeni medya teknolojileri daha demokratik bir kamusal alan yaratma ve Habermas’ın tanımladığı biçimiyle yeniden feodalleşmeyi tersine çevirme potansiyeli taşımaktadır” (Dağsalgüler ve Saka, 2007, s. 174). Ancak, internet kullanıcılarının gelir ve eğitimi, etnik ve dijital ayırım, dil ayırımı, yaş ayırımı, yeni teknolojik ayırım, bilgi uçurumu, küresel dijital ayırım gibi yeni medyanın getirdiği olumsuz durumlar internetin kamusal alan oluşturma ve sürdürme durumunu olumsuz şekilde etkilemektedir (Castells, 2001’den aktaran Dağsalgüler ve Saka, 2007, s. 173). Bu bağlamda, bu ayrımlar günümüzde de geçerliliğini sürdürmekte ve internetin kamusal alan yaratma gücünde aksaklıklar ortaya çıkmaktadır.

Günümüzde pek çok medya kuramcısı kamusal alanın internet ile birlikte hayata geçebileceğini tartışmaktadır. Kuşkusuz, internetin etkileşim özelliği, internetin “kamusal alan” modeline uygun bir “kamusal alan” oluşturabileceği düşüncesini arttırmaktadır. İnternetin, internet kullanıcılarını yaratıcı kılan ve bireylerin özel ilgi alanlarını geliştirebilecekleri bir toplumsallaşma alanı olabileceği tartışılmaktadır. Bu anlamda, Mark Poster, interneti post-modern bir karaktere sahip modern standartların dışında yeni bir kamusal alan yaratan “ikinci medya çağı meyvesi” olarak nitelendirmektedir (Aydoğan, 2011, s. 68-71). James Slevin ise, interneti kamusal alanın diyaloga yönelik karakterini yaratabilme potansiyeline sahip bir araç olarak değerlendirmektedir. Slevin’in tersine, Oscar Gandy, internetin yarattığı sonuçların gerçek bir kamusal alan ümidini tehdit eden, yurttaşlar ve tüketiciler arasında

bölünmeye yol açan bir araç olduğunu, bunun da “gerçek bir dijital bölünmeye” neden olduğunu savunmaktadır (Dahlgren ve Olsson, 2007’den aktaran Aydoğan ve Kırık, 2012, s. 222). Kaldı ki, çalışmanın kuramsal kısmının birinci bölümünde sayısal eşitsizlik kavramına ayrıntılı bir şekilde değinilmiş ve sayısal eşitsizliğin, teknolojinin kamusal alan yaratma durumunu engelleyen önemli bir faktör olduğu vurgulanmıştır. Bu anlamda, teknoloji dolayısıyla oluşan kamusal alanın sınırlıkları toplumsal dayanışmayı da engellemekte ya da toplumsal dayanışma sınırlı “mikro” topluluklar arasında sürmeye devam etmektedir.

İnternet ve yeni medyaya genel olarak olumlu anlamda yaklaşan düşünürlere göre internet, katılımcı demokrasiyi arttırmaktadır. İnternet günümüzde, karşıt kamusal alanlar yaratabilecek bir güç olarak görülmektedir. Kuşkusuz, internet, bireyin özgürleşmesi ve demokratik bir yapıya ulaşmada önemli araçlardan biridir. İnternet ve yeni medya araçlarının toplumsal işbirliğine katkı sağlayabileceği düşüncesi artarken; internetin bir dayanışma aracı olabileceği de tartışılmaktadır. Ancak, bireyin özgürleşmesi ve toplumsal dayanışma, sadece teknolojik gelişmelere bağlı değildir. Bireyin özgürleşme ve toplumsal dayanışmanın tarih, toplumsal yapı ve insan ilişkilerinden bağımsız şekilde değerlendirilerek, sadece teknolojik tabanlı değerlendirilmesi yanlış bir düşüncedir (Aydoğan ve Kırık, 2012, s. 232-233). Kaldı ki, bu çalışmanın kuramsal bölümü de bunu ortaya çıkarmaya çalışmaktadır. Bireyin özgürleşmesi ve kamusal alanın sadece teknoloji dolayısıyla bireyler arasında toplumsal dayanışmanın oluşmasının beklenmesi; yeni teknolojilerin karanlık yönlerini görmeden ortaya atılacak iyimser düşünceler olarak kalacaktır. Gözetim, çift yönlü metalaşma, sansür, internetin ticarileşmesi, sayısal eşitsizlik, kamu hizmeti yayıncılığının gerilemesi ve yeni medya ortamlarının sadece eğlence amaçlı kullanılması gibi noktalar; kamusal alan ve toplumsal dayanışma oluşumunun sadece teknolojiye dayandırılmaması gerektiğini göstermektedir.

Geleneksel medya, izleyiciyi durduğu yerde hareketsiz kılarak onu pasif hale getirirken eyleme geçmesini de engellemektedir. Bunun aksine yeni medya, bireyin aktif olduğu bir ortam sunmaktadır. Ancak, nasıl ki sanayi devrimi sonrası ortaya çıkan fordist sistemde işçi fabrikadaki makinenin bir kolu haline geldiyse, enformasyon toplumu içerisinde de birey, bilgisayar ve elektronik araçlara bağımlı hale gelmiştir (Manovic, 2001, s. 109-110). Bu düşünceden hareketle, internet ve yeni medya

ortamlarının bireyi aktif hale getirerek, kamusal alan oluşumuna katkı sağladığı söylenebilir. Ancak, bireyin sadece elektronik ortamlar üzerinden katkı sağladığı kamusal alanın etkinliği de tartışılması gereken bir durumdur. Hannah Arendt (2003), kamusal alan etkinliğinin kamu alanında oluşan siyasi eylemler ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir.

Sosyal ağlar ve yeni medya, eyleme geçmeyi internet üzerinden tıklayarak protesto ve eylemlere katılmakla sınırlandırmaktadır. Bu bağlamda, bu tür eylemler yaratıcı eylemler olmaktan ziyade, bireyin kendini tatmin ettiği eylemlere dönüşmüştür. Oysaki kamusal alan, farklılıkların yaşandığı, herkesin varolabildiği çok-kültürlü, çok-sesli ve çoğul bir alan olmalıdır (Özgül, 2012, s. 4532-4533). Kamusal alan, ideal bir toplumun ortaya çıkması ve sürdürülmesi için önemlidir. Çünkü, kamusal alanda iletişimsel eylem gerçekleşmekte ve bu eylem toplumun tümü için yararlı olmaktadır. Kamusal alan düşüncesine getirilen en büyük eleştiri, kamusal alana katılımın sınırlı olmasıdır. Bu anlamda, internet ve kamusal alan tartışmaları da bu çerçevede kendini göstermeye devam etmektedir. Çünkü, internet üzerinden kamusal alan oluşması konusunda pek çok engel bulunmaktadır.

Liberal-çoğulcu düşünürler internet, yeni medya ve sosyal ağların ifade özgürlüğünü ve özgür tartışma ortamını sağladığını ifade etmektedir. Ayrıca, elektronik medya ve internetin kamusal alanın gelişimine katkı yaptığı ve böylece toplumsal dayanışmanın arttığı vurgusu ön plana çıkmaktadır. Ancak, internet üzerinden neyin söylenebilir/paylaşılabilir olduğuna büyük internet şirketleri ve bu şirketlerin faaliyet gösterdikleri ülkeler karar vermektedir. Google, Çin'de yasaklanmamak için Çin hükümetinin arama kriterlerini kabul etmiş, youtube ise zaman zaman ülkelerin, siyasilerin ve mikro iktidarların hoşuna gitmeyen videoları yayından kaldırmıştır. Dolayısıyla, internet şirketlerinin genel amacı kâr elde etmektir. Bu bağlamda, her ne kadar sistem karşıtı seslerin, internet mecraları üzerinden seslerini duyurabilme şansları olsa da; kapitalist sistemin mantığında niteliksel bir çözüm yaşanmamaktadır. Bu noktada, internet ağları üzerinde yer alan kişiler bu sistemin devamını sağlamaya hizmet etmektedir. İnternet üzerinden konuşulan ve tartışılan fikirlerin gerçek eyleme ve harekete yardımcı olup olmadığını incelemek oldukça önemlidir. Zaman ve mekândan bağımsız bilgisayar dolayimli iletişim, tam bu nedenden ötürü yaratıcı bir dönüşüm oluşturmaktan yoksundur. İnternet, yeni medya ve sosyal ağlar, sokaktaki kamusal

alanın ortadan kalkmasına neden olurken, sosyal medya siteleri yeni bir tüketim alanına dönüşmektedir (Özgül, 2012, s. 4538-4539).

Yeni iletişim teknolojileri ve internetin becerikli iletişim araçlarını ortaya çıkardığı bir gerçektir. Bu araçlar enformasyona erişimi kolaylaştırmış, hatta daha demokratik hale getirmiştir (Atabek, 2001, s. 134). Ancak, enformasyon toplumu, bireyi gerçek kamusal alandan sanal bir kamusal alana doğru çekmektedir. Kamusal alan siyasi ve hukuki bir kavramdır; ancak, sanal ortamdaki geçerliği tartışılması gereken bir durumdur (Varol, 2010, s. 128). Diğer bir konu ise, enformasyon toplumunda, bireyselliğin olumlu bir sunuma tabi olmasıdır. Oysaki, bireysellik-bireyci düşünce, toplumsal dayanışmanın önündeki en büyük engellerdendir.

Enformasyon toplumunda bireysellik hem çok uluslu şirketlerin hem de sistemin ön plana çıkardığı ve olumladığı bir olgu olmuştur. Yeni kapitalist pazar birey bazında oluşturulurken, bu pazarda ihtiyaçlar birey bazında oluşturulmakta ve tüketimi de o şekilde sağlanmaktadır (Sütçü ve Algül, 2013, s. 68). Toplumsal yapı, internet ve yeni teknolojiler aracılığıyla daha fazla parçalanmakta ve bireysel hale getirilmektedir. Özgürleşme alanı olarak sunulan tüm olanaklar aracılığıyla toplum daha fazla bölünmeye uğramaktadır. Böylece, toplum parçalanmış bir yapıya dönüşürken; teknolojinin tahakkümü daha fazla hissedilmektedir (Çoban, 2006, s. 3-7). Yeni medya ve sosyal ağların, sistem tarafından sunulan olumlu özelliklerinin başında bireyleri daha bireysel hale getireceği gelmektedir. Ancak, bu bireysellik, beraberinde parçalanmış bir toplumu da oluşturmaktadır. Parçalanmış ve birbirine güvenmeyen insanlardan oluşan bir toplum içerisinde kamusal alan oluşumunda aksaklıklar yaşanması da olağan bir durumdur.

Kamusal alanın daralması ve işlevini yitirmesinin en önemli nedenlerinden biri de kültür endüstrisi ürünleridir. Özellikle kitle iletişiminin giderek daha fazla ticari hale gelmesi, medyanın kamusal alan için aracı olma gücünü yitirmesine neden olmuştur. Gazetelerin içerikleri tiraj kaygısıyla apolitik hale getirilirken aynı zamanda bu içerikler, daha magazinelle hale getirilmiştir. Böylece, bir zamanlar akılcı-eleştirel tartışma ortamı olan kamusal alan artık, kültür endüstrisi metalarının tüketildiği bir alana dönüşmüştür. Dolayısıyla, kamusal alan, kültür endüstri tarafından tahakküm altına alınmış ve biçimlendirilmiştir (Dağtaş, 2013, s. 47). Enformasyon toplumunda, bilginin meta haline gelmesi ve tüketilmesi de kamusal alanın daralmasına etki etmiştir.

Günümüz toplumlarında enformasyon, kapitalist sistemin sürdürülmesi için önemli bir araç haline gelmiştir (Çalışkan, 2009, s. 45). Bu anlamda, kamusal alan üzerinden iletişimsel eyleme geçebilmek için en önemli unsurlardan biri, bilgiyi doğru şekilde kullanabilmektir. Enformasyon toplumunda bilgi bir meta haline gelirken, alınıp, satılan ve aynı zamanda tüketilen bir unsur olmuştur. Enformasyonel kapitalist sistemin bilgiyi meta olarak işleyip kullanması da ağ toplumunda kamusal alanın oluşumunu olumsuz yönde etkilemektedir.

Yeni medya ve sosyal ağların kamusal alan oluşturma potansiyelini sadece olumlu şekilde irdelemek teknolojik determinizme yol açmaktadır. Günümüzde, özellikle sosyal medyanın temel bir toplumsal belirleyici olduğuna yönelik düşünceler artmıştır. Ancak, bu araçlar kendiliğinden değişim getirmemektedir. Ayrıca, sosyal medya, bireylere içerik üretirmeyi garanti etmemekte, sadece bunun yolunu açmaktadır (Saka, 2012, s. 44). Bu noktada, yeni medya araçlarının etkin kullanımı ve yeni medya okuryazarlığının iyi bir şekilde yapılması gibi etkenler devreye girmektedir. Kuşkusuz, web 2.0 teknolojisiyle birlikte internet bireylere içerik üretimi olanağı vermiştir. Ancak, ne kadar kişinin ne tür içerik ürettiği irdelenmesi gereken bir konudur. Bu bağlamda, internet içeriklerinin kamusal alanın oluşumuna katkı sunup sunmadığı da tartışılır hale gelmektedir.

İnternet ve kamusal alan ile ilgili yürütülen tartışmalarda, kamusal alan içerisindeki kimliklerin oluşturulması ve temsili anlamlı bir tartışma alanı olarak görülmektedir. İnternetin kamusal alanın eşitsizliğine karşı sunduğu olanaklar da tartışılmalıdır. İnternet teknolojileri, bireylere kendi kimliğini oluşturma ve sürdürme olanağı vermektedir. Geleneksel medyada demokrasi kültürü ile bağdaşmayan uygulamaların olduğu bir gerçektir. Bu noktada, geleneksel medyaya göre bazı üstünlükleri olan internetin, kamusal alana nasıl bir katkı yapacağı da üzerinde düşünülmesi gereken bir konudur (Özçetin vd., 2012, s. 54-55).

Bu bağlamda, internetin kamusal alanın oluşumuna tamamen katkı sunup sunmadığı veya yapmadığı farklı açılardan değerlendirilmelidir. Çünkü, sosyal ağlar ve yeni medya ortamlarının kamusal alana katkı yaptığı noktalar olduğu gibi kamusal alanın oluşumunu olumsuz şekilde etkilediği noktalar da vardır. Örneğin, internet üzerindeki tartışma platformları yeni düşünceleri paylaşma olanağı vermektedir. İnternetin ortamları üzerinden gerçekleşen müzakere olanağı ile birlikte bireyler, pasif

nesne olma konumlarından çıkmış, e-müzakere süreçlerine dahil olmuşlardır (Miskinov, 2010'dan aktaran Özçetin vd., 2012, s. 53-54). Bu durum, internetin kamusal alan oluşturma potansiyelini olumlu şekilde çerçeveleyen bir örnektir. Bununla birlikte, internet ve yeni iletişim teknolojileri, ayrıcalıklı bir kesimin kullanımına açıktır. İnternete ve dolayısıyla varolduğu iddia edilen alternatif kamusal alana dahil olmak ekonomik ve simgesel sermayeye sahip bir azınlığın ayrıcalığıdır. Sorun sadece bir bilgisayar ya da internet bağlantısı elde etmek sorunu değildir. Aynı zamanda, bu teknolojileri kullanabilmeyi sağlayacak olan bir bilişsel/eğitsel arkaplan gerektirir. Bu arkaplana sahip olmanın kendisi de bir ayrıcalık meselesidir. Buna ek olarak, internet demokrasinin, rasyonel tartışmanın ve ortak kanaat üretiminin bir alanı olmaktan çok tepkisel, anlamsız ve öfkeli söylemlerin (*flaming*) baskın olduğu, sistematik olmayan, kargaşa içerisindeki bir alandır. Ayrıca, internet farklı fikirlerin çatıştığı, tartıştığı ve karşılaştığı bir alan olmaktan ziyade katılımcıların kendileri gibi düşünen diğerleriyle yan yana gelmeyi tercih ettiği (*benzerseverlik-homophily*) gerçek hayattaki gibi küçük kapalı cemaatçiklerin olduğu bir mecra olarak da görülmektedir (Barber, 2006'dan aktaran Özçetin vd., 2012, s. 55). Dolayısıyla, sözü edilen bu durum, internetin kamusal alanın oluşumuna yaptığı olumsuz etkiyi çerçevelemektedir.

Zizi Papacharissi, teknolojinin ne iyi ne de kötü olduğunu, toplumlar ve dünya için doğal bir gelişme olduğunu belirtmektedir. Ona göre, teknoloji toplumun aynasıdır. Ayrıca, hem iyi hem de kötü sonuçları olabilir. Elektronik medya ve internetin bireyleri biraraya getirme ve onların işbirliği yapmasına olumlu yönde etki etme potansiyeli vardır. Ancak, bireylerarası dayanışma ve örgütlenme sadece internet üzerinden olamaz. Birbirlerini ağlar üzerinden tanıyan kişilerin birbirlerine güvenmesi ve ortak akıl çerçevesinde hareket etmesi zordur (Papacharissi, 2009, s. 230-231). Kamusal alan ve kamuoyu oluşumu arasında doğrudan bir bağlantı olduğu söylenebilir. Bu bağlantıyı olumlu şekilde gören düşünürlere göre, internet bireylere sadece iletişim için bir yöntem sunmaz; aynı zamanda, demokratik süreçlerin dönüşümü ve kamusal alan oluşumuna da olumlu şekilde katkı yapar. Geleneksel medyanın gündem belirleme gücü zaman zaman internet mecralarına da kaymaktadır. Ancak, özgür fikirlerin kullanıma girmesi ve bireylerin kendilerini internet üzerinden ifade etmeleri tartışmalı bir konu olarak görülmektedir (Savigny, 2002, s. 5-6). Bu bağlamda, toplumsal dayanışma ve kamusal alan oluşumu için bireylerin hem mekânsal hem de zamansal düzlemde biraraya

gelmeleri önem taşımaktadır. Ayrıca, internet üzerinden özgür fikirlerin kullanıma girmesi desteklenmelidir.

İnternetin kamusal alan yaratma potansiyeline ilişkin vurgulanan bir diğer nokta ise internet aracılığıyla bilgiye hızlı ve ucuz şekilde ulaşılması ve bunun da bireyleri daha bilinçli hale getirmesidir. Aynı zamanda, internetin coğrafi sınırları yok etmesi de kamusal alan oluşumuna olumlu şekilde etki etmektedir. Ancak, internetin bilgiyi taşıma kapasitesi ve potansiyeli kesinti, erişim sorunu ya da karşı tarafın enformasyonu algılayamaması gibi durumlardan ötürü bozulabilmektedir (Papacharissi, 2002, s. 13-14).

Kamusal alan ve internet tartışmalarının son yıllarda yükselişe geçmesinin diğer nedenlerinden biri, bazı kentsel kamusal alanlara kablosuz internet ağı kurulmasıdır. Bazı belediyeler, valilikler ve şehir yönetimleri şehrin sokaklarına, parklarına ve halkın toplandıkları bazı yerlere ücretsiz internet erişimi sağlayabilmektedir. Bu tür altyapı çalışmaları, kamusal alan bağlamında iki unsuru birleştirmektedir. Bireyler hem park, sokak ve cadde gibi mekânsal kamusal alanlarda biraraya gelmekte hem de ücretsiz internet ağları aracılığıyla internet üzerinden bir katılım sağlayabilmektedir. Bu bağlamda, bu tür çalışmalar mekânsal ve uzamsal kamusal alanı birbirine bağlayabilmektedir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde New York, Philadelphia, San Francisco ve Kanada'nın Toronto şehrinde bazı sokak, meydan ve parklarda yerel yönetimlerin sağladığı kablosuz, ücretsiz internet erişimi bulunmaktadır (Hampton vd., 2010, s. 701-707). Danimarka ise 2014 yılında büyük şehirlerdeki sokak lambalarına kablosuz internet erişimi yerleştirmiş ve pek çok bireyin kamusal alanlarda internetten faydalanması amaçlanmıştır.²¹ Türkiye'de de Eskişehir Büyükşehir Belediyesi tarafından yapılan ücretsiz internete erişim noktaları bulunmaktadır. Bu noktalar, genel olarak şehrin merkezi yerlerinde kurulmuş ve sosyal belediyecilik anlayışıyla halkın hizmetine sunulmuştur.²² Kuşkusuz, bu tür altyapı çalışmalarının yapılması önemlidir ve internet-kamusal alan bağlantısına olumlu şekilde katkı yapmaktadır. Ancak, burada tartışılması gereken konu özellikle şehirlerin merkezi yerlerine kurulan ücretsiz internet

²¹<http://tr.euronews.com/2014/08/28/danimarka-da-wifi-ozelligi-olan-sokak-lambalari-geliyor> (Erişim tarihi: 25.04.2017).

²²http://www.eskisehir.bel.tr/icerik_dvm.php?icerik_id=1780&cat_icerik=1&menu_id=24 (Erişim tarihi: 25.04.2017).

erişiminin ne kadar kişiye ulaştığı ve ne kadar kişinin bu erişimden yararlandığıdır. Bu açıdan şehrin merkezi yerlerine gidemeyen ve internet için gerekli donanımına sahip olmayan kişiler bu erişim ve hizmetten yararlanamazken; internet ortamı yine sınırlı seçkinlerin yararlandığı bir hizmet olmaktan öteye geçememektedir.

Özetle, internet ve kamusal alan konusu başlı başına bir çalışma alanı olarak karşımıza çıkarken, bu alanda yapılmış pek çok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışma doğrultusunda ise bu bölümde genel olarak kamusal alan kavramı anlatılmış ve internetin kamusal alan yaratma potansiyeli üzerine çıkarımlarda bulunulmuştur. Kuşkusuz, internet, yeni medya ve sosyal ağların kamusal alan yaratarak toplumsal dayanışmaya olumlu şekilde katkı yapma potansiyeli vardır. Ancak, bu noktada internete nicel ve nitel anlamda erişim sorunsalı ön plana çıkmaktadır. Bu konudaki erişim engelleri, internet üzerinden gerçekleşen gözetim ve kültür endüstrisi ürünlerinin internet mecralarına da yoğun şekilde sızması; internetin kamusal alan yaratarak, toplumsal dayanışmayı arttırması yönündeki iyimser düşüncelerin azalmasına neden olmaktadır.

2.3. Toplumsal Hareketler ve İnternet

Yirminci yüzyıl, dünya tarihinin şekillenmesi ve değişmesi açısından çok önemli bir zaman dilimidir. Bu yüzyılda ekonomik, siyasi, kültürel ve özellikle teknolojik gelişmeler yoğun şekilde yaşanmıştır. Kaldı ki, bu değişim ve dönüşüm süreci günümüzde de yaşanmaya devam etmektedir. Bu süreç içerisinde bazı kavramlar değişip dönüşerek dünya tarihi içerisinde farklı şekillerde konumlanmıştır. Bu kavramlardan birisi de klasik/geleneksel toplumsal hareketlerdir.

Sınıf mücadelesinin etkisini yitirmeye başladığı 1970’li yıllardan itibaren kimlik ve kültür eksenli hareketler yükselmeye başlamıştır. Bu hareketler, yeni toplumsal hareketler olarak kavramsallaştırılmıştır. Klasik/geleneksel toplumsal hareketler ve yeni toplumsal hareketler arasında bazı açılardan farklılıklar vardır. Ancak, bu noktada, her iki hareketi daha iyi anlayabilmek için siyaset bilimi, ekonomi, sosyal psikoloji ve bireylerin yaşadıkları coğrafyalar üzerine bilgi sahibi olmak gerekmektedir (Edwards, 2014, s. 1). Bu bağlamda, hem klasik/geleneksel toplumsal hareketlerin hem de yeni toplumsal hareketlerin multidisipliner bir alan olduğu vurgusu yapılmalıdır. Bu alan içerisinde yapılacak değerlendirmelerin siyaset, ekonomi, sosyal psikoloji ve

coğrafyaların beşeri özelliklerinden bağımsız şekilde yapılması eksik değerlendirmelere neden olacaktır. Ayrıca, günümüzde yeni toplumsal hareketler internet teknolojileriyle de doğrudan bağlantılı hale gelmiştir.

Klasik/geleneksel toplumsal hareketler sosyal yapılardır. Bu hareketlerde, toplumsal yaşamdaki bir kriz ve aksamanın sonucunda inançların ifadesinden ziyade kolektif hareketler örgütsel bir yatırımla inşa edilmektedir. Böylelikle bu hareketler, eyleme dönen hareketler sistemi olarak şekillenir. Klasik/geleneksel toplumsal hareketler dayanışmaya dayalı hareketlerdir. Kendi içerisinde bir çatışma taşır ve yer aldığı sistemin sınırlarını zorlayıp değiştirme konusunda mücadele gösterir (Melucci, 1999, s. 84-87). Bu bağlamda, bu hareketlerin sistem ve toplumsal yapıdaki küçük iyileştirmelerden ziyade köktenci değişimleri istediği söylenebilir. Bu durum, klasik/geleneksel toplumsal hareketlerin, ekonomi politik yaklaşımdan beslendiğinin bir göstergesidir.

Kapitalist sınıf, ekonomik ve siyasal gücü elinde bulunduran sınıftır. İktidarı elinde bulunduran sınıf, üretim araçlarını kontrol ederken; işçi sınıfının geçinmek için sadece fiziksel gücü vardır. Bu yapılanma içinde, üretilen zenginliklerin dağıtımında eşitsizlik bulunur. Bu durum ise, sınıfsal farklılıkların oluşmasına neden olmuştur. Toplum, ayrıcalıklı (zengin) sınıf ve yoksul sınıf ile egemen ve egemenlik altında olanlar şeklinde yapılanmıştır (Yaylagül, 2006, s. 124-125). Klasik/geleneksel toplumsal hareketler, bu yapılanmayı değiştirmeyi amaçlamış ve bunun için mücadele etmiştir.

Klasik/geleneksel toplumsal hareketler işçi sınıfı hareketleriyle başlamıştır. Bu hareketler, ekonomik çıkarlara yönelik büyük çoğunlukla tek bir sosyal sınıfın siyasal gücü ele geçirmeye çalıştığı hareketler olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu hareketlerde, kapitalist sisteme karşı mücadele eden işçi sınıfının sistemi ele geçirerek ekonomik ve siyasal haklara sahip olmaları amaçlanmaktaydı. Klasik/geleneksel toplumsal hareketler, ekonomik idealler ve kolektif bireylerle temelde eşitlik idealine odaklanmıştır. Bu hareketleri başlatan ve sürdüren bireyler, sisteme entegre olmamış, yoksul aktörlerdir (İçli, 2015, s. 422). Klasik/geleneksel toplumsal hareketlerde sınıf bilincine sahip olan bireyler, ekonomi politik yaklaşımda olduğu gibi sistemin baştan aşağı yenilenmesi için mücadele etmektedir.

Klasik/geleneksel toplumsal hareketlerin belirleyici ve önemli bazı özellikleri bulunmaktadır. Bu hareketlerdeki bireyler, kolektif şekilde hareket etmektedir. Eylemleri, sosyal değişimi sağlamaya yöneliktir. Bu hareketler tek bir olay sonrasında değil, zamana yayılmış aksaklıklar ve güçlü karşıtlıklar sonrası gerçekleşmektedir. Bu hareketlere katılan bireyler, aynı iş gruplarında çalışmakla birlikte aynı zamanda kolektif sınıf bilincine de sahiptir. Özellikle işçi sınıfının yaşam koşullarını iyileştirme üzerine yükselen bu hareketler yoğun bir mücadeleyi içermektedir (Edwards, 2014, s. 4-5). Sınıf hareketleri, egemen kapitalist sistemin çizdiği sınırlar içinde hareket etmemekte ve onu aşmayı amaçlamaktadır. Sınıf hareketinin genel amacı sistemi bütünüyle dönüştürmektir (Çoban, 2009, s. 20).

Özetle, klasik/geleneksel toplumsal hareketlerin ilerlemeci yönü görmezden gelinmemelidir. Çünkü, bu hareketler toplumsal yapılanma ve kapitalist sistemin yıkılarak yeni bir düzenin oluşmasını hayal etmiştir. Ancak, bu hareketler yirminci yüzyılın ikinci yarısından itibaren, dünya genelinde yaşanan ekonomik, siyasi, kültürel ve teknolojik gelişmelere ayak uydurmakta zorlanmıştır. Böylece, 1970’li yıllardan itibaren bu hareketlerin yapısı ve ismi değişikliğe uğramıştır. Günümüz toplumları için “yeni toplumsal hareketler” dünya sahnesinde başat bir aktör olmuştur.

Yeni toplumsal hareketler, modern dünya için anahtar bir güçtür. Toplumsal değişim ve sosyal yaşamda yapılan iyileştirmelerin en önemli nedenlerinden biri yeni toplumsal hareketlerdir. Yeni toplumsal hareketleri sürdüren aktörler arasında karmaşık bir ilişki söz konusudur. Farklı sınıflara üye ve sınıf bilincinin farkında olmayan bireyler, özellikle kimlik ve kültür dolayımıyla birleşerek eylemlerde bulunmaktadır (Johnston, 2014, s. 1-7). Yeni toplumsal hareketlerin belirgin özelliği, sınıf bilincinden çok kimlik ve kültür eksenli hareketler olmasıdır. Bu kimlik ve kültür eksenli hareketlerin yükselişinde internet, yeni medya araçları ve sosyal ağlar önem kazanmıştır.

İnternetin toplumsal hareketler tarafından kullanımıyla ilgili farklı yaklaşımlar vardır. Bu yaklaşımları ise genel olarak üç grupta toplanabilir. Birinci grup internetin ekonomik, sosyal, kültürel ve bilişsel dünyada bir devrim yaptığını iddia etmekte ve tüm insanlık problemlerinin bu araç ile çözüleceğini iddia etmektedir. Buna göre, politik süreçlerden ve karar mekanizmalarından dışlanan yurttaşlar internet aracılığıyla bu mekanizmalara dahil olmuş ve olacaktır. İkinci grupta internetin diğer pek çok yeni

teknoloji gibi neo-liberal politikaların yeni bir sömürü aracı olduğunu, sadece üst orta sınıftan gençlerin ve beyaz yakalıların kullanabildiği bu aracın insanları birbirine yabancılaştırdığını, geniş kitleler tarafından kullanılmadığı için toplumsal mücadele aktörleri için asla yaygın medya araçlarının yerini tutamayacağını düşünenler bulunmaktadır. Üçüncü grupta ise internetin iktidar sahipleri tarafından kontrol edilmeye ve biçimlenmeye, sermaye tarafından yönlendirilmeye çalışıldığı, erişim engelleri nedeniyle geniş toplum kesimlerinin dışlandığı, ırkçı-cinsiyetçi şiddet söylemleriyle sarmalandığı gerçeğinin farkında olarak, her şeye rağmen burayı bir mücadele alanı olarak kabul edenler yer almaktadır (Göker, 2009, s. 115). Bu bağlamda, internetin iktidar sahipleri ve sermaye tarafından kontrol edilip biçimlendirilmeye çalışıldığını söylemek gerekmektedir. Ancak, internet, sosyal ağlar ve yeni medya bir mücadele alanı olarak da karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, yeni medya aracılığıyla üretilen siyasal ve kültürel içeriklere bakılması ve bu içeriklerin yeni toplumsal hareketlere ne ölçüde katkı yaptığının incelenmesi de önemlidir.

Yeni toplumsal hareketler, bir sosyal patlama şeklinde gelişip yaygınlaşmaktadır. Dünya üzerinde bu tür hareketlerin daha yaygın hale geleceği öngörülmektedir. Ancak, bu hareketlerin başarısı muhalif dinamikleri programlı ve etkin şekilde kullanmalarına bağlıdır. Buna karşın, son yıllarda gerçekleşen yeni toplumsal hareketlerin olumlu sonuçlar verdiği söylenebilir. Çünkü, bu hareketlerde çok seslilik oluşmakta, farklı kültür ve kimlikler biraraya gelmektedir (Çetinkaya, 2015, s. 14-19). Özellikle sosyal medya, farklı kültür ve kimliklerin biraraya gelebildiği bir alan olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda, yeni toplumsal hareketlerin yükselişinde sosyal medya pek çok düşünür tarafından başat bir konuma yükseltilmiştir. Örneğin, Manuel Castells, enformasyon toplumundaki kolektif eylem ve hareketlerin internetle doğru orantılı şekilde yükseldiğini ifade etmektedir. Castells'e (2012) göre, internet ve sosyal medya seferberlik ve örgütlenme konularında belirleyici bir unsurdur. Christian Fuchs'a göre ise bu düşünce teknolojik determinist bir düşünce içerisinde çerçevelenmektedir. Fuchs'a göre, yeni toplumsal hareketlerdeki ekonomik, siyasal ve ideolojik yapılar çok önemlidir.

İnternet, küresel bilgisayar ağlarından faydalanan ve sosyal ağları içeren tekno-sosyal bir sistemdir... kendi içinde var olan etkilere ve belirlenimlere sahip değildir. İnternet'ten faydalanan kolektif sosyal eylem oldukça az etkiye sahiptir veya mevcut eğilimleri

zayıflatır veya güçlendirir. Gerçek çıkarımlar (kazanımlar); güç ilişkileri, kaynaklar, seferberlik kapasiteleri, stratejiler ve taktiklerin yanı sıra, mücadelelerin karmaşık ve belirsiz çıktılarına da bağlıdır (Fuchs, 2016, s. 119-120).

Kuşkusuz, yeni toplumsal hareketler internet ve teknoloji dışındaki farklı değişkenleri de barındırmaktadır. Ancak, internet ve teknolojinin sosyal hareketlere hiçbir katkı yapmadığını söylemek de yanlış bir ifade olacaktır. Yakın geçmişte Arap coğrafyasında gerçekleşen hareketler, dünya genelinde ortaya çıkan işgal-et hareketi ve Türkiye’de gerçekleşen Gezi Parkı olaylarında internet ve sosyal medyanın başat bir rol üstlendiği zamanlar olmuştur.

İşçi sınıfının geçmiş yıllardaki özne konumu, günümüzde yeni toplumsal hareketler içerisinde konumlanan kültürel öznelere geçmiştir. Bu açıdan Alain Touraine, yeni toplumsal hareketleri özne olarak konumlarken hareketleri yeni tarihin yaratıcıları olarak görmektedir. Artık, toplumsal sınıf kavramı yerine toplumsal hareketler kavramı kullanılmaktadır. Yeni toplumsal hareketler, kültürel ürünlerin üretimine ve bu üretimin hedeflerine odaklanan yeni çatışma zeminleri içerisinde gelişmektedir (Touraine, 2004, s. 274-282). Bununla birlikte, yeni toplumsal hareketler sınıf hareketlerinden farklı olarak daha kısa sürmekte ve etkisi daha az şekilde hissedilmektedir. Eşdeyişle, bu hareketler sınıf bilincinden yoksun olarak ilerledikleri için anlık olarak ortaya çıkmakta ve uzun zamanlara yayılamamaktadır (Çoban, 2009, s. 28). Bu bağlamda, yeni toplumsal hareketlerin bu niteliği olumsuz bir özellik olarak değerlendirilebilir.

İnternet üzerinden sürdürülen toplumsal hareketler; forumlarla, sosyal medyada uzun süren tartışmalarla, ayrıca bu forumların görüntülerinin internette paylaşılmasıyla, metinlerarası ve medyalararası siberuzamda alternatif bir kamusal alan oluşturur. İnternet tabanlı organize edilen hareketler, çevrimiçi buluşmayla gerçekleşir. E-posta bombardımanı/sanal oturma eylemleri, twitter etiketi/facebook grubu/youtube videosu ve çevrimiçi imza kampanyaları buna örnek olarak verilebilir (Yarar, 2016, s. 222-223). Siyasal katılımı fiili olarak gerektiren eylemler ise daha güçlü katılım, motivasyon ve yetenek gerektirmektedir. Kaldı ki, internet üzerinden gerçekleşen eylemler ile fiili sokak eylemleri arasında katılım açısından farklılıklar vardır (Uhm ve Hague, 2001’den aktaran Yarar, 2016, s. 224). Dolayısıyla internet, toplumsal hareketlerin iletişim ve örgütlenme süreçlerine destek olabilir. Ancak, yeni medya araçlarının, geleneksel iletişim araçlarına göre yapısal farklılıklar taşıması, bu araçların amacından çıkmasına

da neden olabilir. Kaldı ki, gerçekleşen yeni bir toplumsal hareket, ortaya çıkış nedeni bağlamında haklı bir hareket olsa da, internet ortamları üzerindeki yanlış iletiler, dezenformasyon vb. ile amacından sapabilmektedir. Bu durum ise yeni toplumsal hareketin kontrolünü azaltan ve bu hareketi hem küresel hem yerel hem de yasal zeminde zor durumda bırakan bir harekete dönüştürebilir (Babacan, 2016, s. 385).

Yeni medya ortamlarındaki dezenformasyon eşdeyişle, yanıltıcı, yönlendirilmiş bilginin varlığı ve bunun yoğun şekilde kullanıma girmesi sözü edilen duruma örnek olarak verilebilir. Türkiye’de 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı olaylarında da bu dezenformasyona sıklıkla rastlanılmıştır. İnternet ve sosyal medyanın özelliklerinden dolayı bazı bilgiler çok çabuk manipüle edilmiş ve yönlendirilmiştir. Bunlardan biri de bir çocuğun tomanın altında kaldığı ve ezildiği haberidir. Bu konu hakkında pek çok görsel ve yanıltıcı bilgi paylaşılmıştır. Ancak, kısa bir süre sonra, bu çocuğun yabancı bir ülkede bot kazası geçiren bir çocuk olduğu anlaşılmıştır.²³ Bu anlamda, internet üzerinden örgütlenen ve yükselen toplumsal hareketler içerisindeki dezenformasyona dikkat etmek ve haberlerin doğruluğunu araştırarak başkalarına iletmek oldukça önemlidir.

Yeni toplumsal hareketlerin aktörleri, yeni dijital medyayı kullanarak kitlesel protestolar ve kampanyalar düzenleyebilmektedir. İnternet elektronik posta, web ve diğer farklı görünüm ve türleriyle toplumsal hareketler içinde yer alan özneler yeni ve farklı bir araç alternatifi sunmaktadır. İnternet ve yeni teknolojiler kullanıcılarına bazı avantajlar sağlamaktadır. Bu avantajlardan bazıları, daha eski teknolojilerin yanında hız ve maliyet açısından sadece evrimsel ilerleme gibi görünmektedir. Diğer avantajları ise internetin benzersiz özelliklerini yansıtan devrimci görünümde olanlardır. Kuşkusuz, hiçbir teknoloji başarılı bir toplumsal hareketi tek başına garanti edemez. Ancak, internet yeni toplumsal hareketler içinde yer alan aktivistlere önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu anlamda, internetin geleneksel kitle iletişim araçlarına göre daha ucuz ve kullanışlı olduğunu söylemek gerekmektedir. İnternet etkili bir organizasyonel araçtır. İnternet ortamlarının mesajların hızlı bir şekilde değiş tokuşuna izin vermesinden ve dünyanın farklı bölgelerindeki insanlara gönderilmesine olanak tanımasından ötürü aktivistler, çok sayıdaki insanın daha iyi bir şekilde koordinasyonunu ve fikirlerin değişimini sağlayabilmektedir. İnternet, yeni toplumsal

²³<http://www.insanhaber.com/guncel/gezi-surecinde-sosyal-medya-dezenformasyonlari-h5091.html> (Erişim tarihi: 27.04.2017).

hareketler içerisinde yer alan kişilere hızlı bir şekilde bilgi sağlar. Düzenlenen bir kampanyada ya da ortaya çıkan bir harekette elde edilecek bir başarıyı ve başarısızlığı yaymakta oldukça hızlı bir araçtır. İnternet aracılığıyla, internet üzerinden sürdürülen diğer kampanya ve faaliyetlerin de koordinasyonu sağlanabilmektedir. İnternetin toplumsal hareketler bağlamında sağladığı avantajlardan biri de aktivistlerin sürdürülen bir kampanyada ne oranda aktif olabileceklerini seçebilmeleridir. Aktivistler, kampanya ile ilgili haberleri takip etmekle yetinebilmekte ya da daha yüksek bir seviyede aktifliği seçip haber gruplarına yorumlarını gönderebilmekte, elektronik imza kampanyalarına isimlerini ekleyebilmekte, anketleri doldurabilmekte ya da kampanya materyallerini kullanmak üzere bilgisayarlarına indirebilmektedir. Ayrıca, aktivistler en yüksek seviyede aktif olmayı seçip, İnterneti politik değişim için özel bir kampanya organize etmekte kullanabilmektedir. İnternet, kampanya ve hareketlerin iç organizasyonunda değişiklikler de yaratabilmektedir. Ağlar üzerinden yapılan toplantılar ile coğrafi mesafeler ortadan kalkmaktadır (Danitz ve Strobel, 2001'den aktaran Kalafatoğlu, 2015, s. 129-131).

Bu anlamda, aktivistlerin toplumsal hareketlere ne ölçüde katılabileceklerini seçmesi üzerinde durulması gereken bir konudur. Bu durum, avantaj gibi görülse de toplumsal hareketlerin gücünü azaltmaktadır. Çünkü, bireyler aktif sokak eylemlerine katılmaktansa ağlar aracılığıyla aktif olabilmeyi özellikle daha kolay olduğu için seçme eğilimi göstermektedir. Bu durum ise toplumsal değişmeyi hedefleyen toplumsal hareketlerin gücünü azaltmaktadır. Kaldı ki, yeni toplumsal hareketlerin geleneksel toplumsal hareketler karşısındaki en büyük zayıflıklarından biri de budur.

İnternet, politik aktivizm ve yeni toplumsal hareketlere farklı formlar sağlayabilmektedir. Bu formlardan en önemlisi, farklı çeşitlilikteki insan gruplarının internet ortamlarında yer alabilmeleridir. Topluluklar ve gruplar, internetin kullanımıyla kimliklerini yeni ve etkileyici yollarla sürdürüp güçlendirebilmektedirler. Politik ve ulusal kültürün değerleri ile oluşturulan marşlar, sloganlar, efsaneler, fotoğraflar vb. siber alanlarda korunabilmekte, dağıtmakta ve erişim sağlanmaktadır (Weimann, 2006'dan aktaran Kalafatoğlu, 2015, s. 131). Bu yüzden yeni toplumsal hareketlerdeki karnavaleks yapıya vurgu yapmakta yarar vardır. Karnavaleks yapı, eleştirel bağlamda ele alındığında temel olarak toplumsal özgürleşmeye değil, iktidarın yeniden üretimine hizmet etmektedir. Bu sözde özgürleşme sürecinde, toplumsal gerginlikler azaltılırken;

çatışma süreci de yumuşak hale gelir. Bu bağlamda, karnavaleks yapı, egemen sistem ve yeni toplumsal hareketlerin özneleri arasındaki basıncı azaltır. Karnavaleks yapı, radikal bir içeriğe sahip olan eşitlik ve özgürleşme düşünüyü ulaşılmaz hale getirirken; yeni toplumsal hareketlerin sloganı olan “başka bir dünya mümkün” hayali ertelenmektedir. Karnavaleks yapıdaki eğlence unsurları, sanki bir oyun yaşanıyormuşçasına tatmin duygusu sağlar. Ancak, varolan yapıdaki aksaklıklar aynı şekilde durmaya devam etmektedir (Çoban, 2008, s. 32-33).

Eğlence içerikleri, yeni medya ortamları aracılığıyla hızlı şekilde kullanıma girebilmekte ve pek çok kişiye ulaşabilmektedir. Buradaki temel nokta, yeni toplumsal hareketlere katılan ya da bu hareketlerin destekçisi olan öznelerin, bu hareketlerdeki karnavaleks unsurlara kapılarak geçici şekilde tatmin olmasıdır. Eğlenceli tweetler atmak, mizahi fotoğraf ya da unsurları yeni medya ortamları aracılığıyla paylaşmak buna örnek olarak verilebilir.

İnternet ve sosyal medya üzerinden yayılan yeni toplumsal hareketlere destek veren bireyler; internet ve sosyal ağların kendilerine sundukları olanaklarla yetinmektedirler. Bunlar ise, tıklama, beğeni (like), retweet ya da paylaşma işlemleridir. Ayrıca, pek çok kişi yalnızca popüler olmak adına bu işlemleri gerçekleştirmektedir. İnternet üzerinden yeni toplumsal hareketlere katılan bireylerin birçoğu, bu hareketi neden desteklediğini bilmemektedir. Bu durum, bir yeni toplumsal harekete internet üzerinden karşı olma durumunda da geçerlidir. Sadece, profil fotoğrafı değiştirerek ya da ileti yazarak bir şeyleri değiştirebileceğini sanan insanlar, kendilerini rahatlatmakta ve daha uysal hale gelmektedir (Topbaş ve Doğan, 2016, s. 140).

Günümüzde, toplumsal hareketlerin hedeflediği sonuçlara ulaşması bakımından sosyal medya, etkin bir şekilde kullanılmaktadır. Bununla birlikte, sosyal medya toplumsal hareketleri manipüle edebilecek bir araca da dönüşebilmektedir. Bu hareketlere sosyal medya üzerinden katılan bireyler atomize olup parçalanabilmektedir. Yeni toplumsal hareketlerde “ortak bir akıl ve ruh” olmaması, ayrıca, dağınık ve bireysel hareketler olması internet araçlarının kullanımıyla benzerdir. Sosyal medya ortamlarındaki birey merkezli, birey etrafında kurulan ve gelişen gerçekliğin toplumsal hareketlerin yapısını dönüşüme uğrattığı söylenebilir. Kuşkusuz, yeni medya araçları, muhalif bir algının varlık alanı bulmasının olanaklarını kendi içerisinde taşımaktadır. Ancak, yeni medya ortamları üzerinden örgütlenen toplumsal hareketlerde örgütlük ve

kolektif bir bilinç bulunmamaktadır. Bu durum da, bu hareketlerin kolay şekilde parçalanmalarına neden olur (Babacan, 2014, s. 142-143).

Sosyal medya ortamları, egemen ideolojilerin denetimine açıktır ve kâr etme potansiyeli ön plana çıkarılmaktadır. Ayrıca, internet hem ekonomik ve siyasal hem de toplumsal yaşamdaki mevcut dengesizlik ve eşitsizlikleri sürdürerek; gözetim ve denetime neden olmaktadır. Hukuki düzenlemeler ve sansür nedeniyle, internette varolan içerik her geçen gün niteliksel açıdan zayıflamaktadır (Topbaş ve Doğan, 2016, s. 141-142).

Sosyal medya ve internet, yeni toplumsal hareketlere katkı yapma ve bu hareketleri sürdürme konusunda önemli bir tartışma konusudur. Çalışmanın önceki kuramsal altbaşlıklarında yeni teknolojiler ve internet araçları ile ilgili vurgulanmak istenen temel nokta, bu araç ve teknolojilere iki yönlü bakılarak yorumlanması gerektiğidir. Bu bağlamda, yeni toplumsal hareketlerin sürdürülmesi ve dünya sahnesinde yerini alabilmesinde sosyal medya ve internet araçları başat bir konumda olmakla birlikte; bu araçlar bu hareketlere olumsuz etkiler de yapabilmektedir. Gamze Göker, 2014 yılında yazmış olduğu doktora tezinde yeni medya araçlarının yeni toplumsal hareketlere etkisini hem olumlu hem de olumsuz özellikleriyle ele alarak irdelenmiştir.

Göker, çalışmasının ikinci bölümünde (s. 89-173), internet ve yeni toplumsal hareketler arasındaki ilişkiyi farklı yaklaşımlar çerçevesinde ele almıştır. Göker, internet kullanımında olanakları bilgi kaynaklarına hızlı ve ucuz erişim, zaman ve uzamın önemsiz hale gelmesi, toplumsal statü ve hiyerarşilerin ortadan kalkması, demokratik katılım, politika üretme, örgütlenme ve hareketler arası işbirliği olarak açıklamıştır (Göker, 2014, s. 98-141). Kuşkusuz, yeni medya araçlarının bu üstünlükleri yeni toplumsal hareketlerin gelişimi ve yükselmesinde önemlidir. Dünya tarihinin yakın dönemine bakıldığında; internet ve yeni medya araçlarından yararlanan pek çok yeni toplumsal hareketin gerçekleştiği söylenebilir. 1999 yılında Seattle’da gerçekleşen küreselleşme karşıtı eylemlerde, 1990’lı yılların sonunda ve 2000’lerde Zapatista’ların gerçekleştirdiği direnişte internet ve internet araçları başat konumda olmuştur. Yakın döneme bakıldığında ise 2011 yılında dünya genelinde yayılan “Wall Street İşgal Et” eylemlerinde yeni medya araçları ve sosyal ağlar, örgütlenme ve bireylerin iletişimde ön plana çıkmıştır.

Göker, internet kullanımındaki engelleri ise; sayısal uçurum, özgür yazılımın kullanılmaması, dijital gözetim, e-gruplarda demokratik tartışma kültürü eksikliği ve klavye aktivizmi olarak açıklamıştır (Göker, 2014, s. 141-173). İnternet ve yeni medya araçlarının yeni toplumsal hareketler bağlamında kullanılmasında, sayısal uçurum, özgür yazılımın kullanılmaması, dijital gözetim ve internet ortamlarındaki tartışma kültürü eksikliği önemli ve dünya genelinde aşılması gereken sorunlardır. Klavye aktivizmi de bu sorunlara eklenmesi gereken başka bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Teknoloji; politika, eylem yapma ve muhalefet etme biçimlerinde değişiklikler yaratmıştır. Bununla birlikte, devrim ve değişimleri gerçekleştiren sosyal medya ve teknoloji değildir. Devrim ve dönüşümler; teknoloji ve sosyal medyayı kullanan bireyler aracılığıyla gerçekleşmektedir. E-gruplar, sosyal medya ve bloglar örgütlenme, tartışma ve öğrenme süreçleri için oldukça yararlıdır. Ancak, toplumsal hareketler belli bir düzeyde de olsa katılım gerektirmektedir. İnternet ortamı, toplumsal hareketlerde olması gereken güven ve sorumluluk ortamını tam olarak sağlayamamaktadır (Göker, 2014, s. 176). Bu anlamda, yeni toplumsal hareketlere sadece internet üzerinden katılmak bu hareketleri zayıflatmaktadır.

Özetle, internet ve yeni medya araçları ile yeni toplumsal hareketler arasında önemli ve mutlak bir bağlantı vardır. Bu bağlantı, yeni toplumsal hareketler ekseninde hem olumlu hem de olumsuz anlamdadır. İnternet ve yeni medya araçları bünyesinde barındırdığı bazı özellik ve üstünlükler nedeniyle yeni toplumsal hareketlere önemli olanaklar sunabilmektedir. Örneğin, internet aracılığıyla yeni toplumsal hareketler daha fazla görünür olabilmekte; ayrıca, küresel hale gelerek diğer yeni toplumsal hareketlerle birleşebilmektedir. Bununla birlikte, çalışmada özellikle vurgulanan sayısal eşitsizlik, internetin parçalanmış yapısı ve bireylerin aktivist hareketlere sadece ağlar üzerinden katılması da, yeni toplumsal hareketlerin sürekliliğini olumsuz anlamda etkilemektedir. Bu bağlamda bu çalışmanın kuramsal yaklaşımında internet ve yeni medya araçlarının yeni toplumsal hareketler ile olan bağlantısı hem olumlu hem de olumsuz anlamda irdelenmiştir.

2.4. Çalışmanın Kuramsal Yaklaşımı

Kitle iletişim araştırmaları tarihi için internet ve yeni medya özellikle 2000’li yıllardan itibaren büyük bir önem kazanmıştır. Bunun temel nedeni, internetin bünyesinde barındırdığı özelliklerin yanı sıra, geleneksel kitle iletişim araçlarını değiştirmesidir. Geleneksel kitle iletişim araçlarında olduğu gibi internet ve yeni medya araçlarında da ekonomik, siyasi ve kültürel boyutlar bulunmaktadır. Bu bağlamda, çalışmanın kuramsal yaklaşımı *eleştirel ekonomi politik ve kültürel çalışmalar* ekseninde oluşturulmuş ve çözümleme bölümünde bu iki kuramsal yaklaşımın sentezlendiği melez bir tavır sergilenmiştir.

Ekonomi politik, toplumsal üretim ilişkileri ve insanların ekonomik ilişkilerinin bilimi olarak tanımlanmaktadır. Ekonomi politik, toplumunun gelişme aşamalarında maddi malların üretimi, değişimi, dağılımı ve tüketimine hâkim olan ekonomik kanunları saptamaktadır (Zagolov, 1976, s. 42). Bu anlamda, enformasyon toplumu içerisinde hâkim olan dijital ekonominin varlığı, internet araçları ile ekonomi politik yaklaşımın bağdaştırılması gerektiğini göstermektedir. Günümüzde, bilgi bir meta olarak alınıp satılırken, enformasyonel kapitalizmin en önemli unsuru olmuştur. Bu açıdan bilginin üretimi, değişimi, dağılımı ve kim tarafından nasıl tüketildiği enformasyon toplumu içerisinde üzerinde durulması gereken bir konudur.

Ekonomi politik çoğunlukla birleşme, çeşitlilik, ticarileşme ve uluslararasılaşma süreçlerini ele alırken; aynı zamanda izleyicilerin reklamlar tarafından kuşatılmasını, ortaya çıkan kâr güdüsünü ve bu süreçlerin medya pratikleri ve medya içerikleri üzerindeki etkilerini incelemektedir (Barret, 2006, s. 1). Bu süreçlerin tamamı, internet ve yeni medya araçları için de geçerlidir. Özellikle yöndeşmenin etkisiyle internet ve yeni medya ortamlarında da birleşme, çeşitlilik, ticarileşme ve uluslararasılaşma süreçleri yaşanmaktadır. Ayrıca, internet üzerinden maruz kalınan reklamlar oldukça artmış, enformasyon toplumu içerisinde yükselen yeni bir tüketim eğilimi ortaya çıkmıştır.

İnternet ve yeni medya ortamlarında gerçekleşen telif hakları, mahremiyet, kişilik haklarının korunması, özel yaşamın gizliliği, haber-reklam ayrımının silikleşmesi, ticari sır ve veri güvenliği gibi sorunlar ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmektedir (Atabek, 2006, s. 4-8). Bu bağlamda, günümüz ticari sosyal medya ortamları üzerinde önemli bir gözetim söz konusudur. Ticari web

platformları kullanıcılar tarafından oluşturulan içeriği paylaşmakta, diğer profil ve verilere göz atmakta ve başkalarıyla etkileşime girmektedir. Bu ticari web platformları ve onların reklam veren üçüncü şahıs müşterileri, internet kullanıcılarının kişisel verilerini ve çevrimiçi faaliyetlerini sürekli izleyerek kaydederler. Toplanan veriler depolanır, birleştirilir ve analiz edilir. Böylece, enformasyon toplumu içerisinde faaliyet gösteren ticari şirketler, ayrıntılı kullanıcı profilleri yaratırken; aynı zamanda kullanıcıların kişisel ilgi alanı ve çevrimiçi davranışlarını da analiz etmektedir (Fuchs, 2015, s. 153). Bu yüzden, internet, yeni medya ve sosyal ağlar ticari faaliyetlerin sürdürülmesinde kapitalizme geleneksel kitle iletişim araçlarından daha fazla katkı sunmaktadır. Çünkü, geleneksel kitle iletişim araçlarının aksine, internet ortamları kişisel verileri analiz ederek ekonomik faaliyetleri buna göre düzenleyebilmektedir. Bu gözetim üzerinden gerçekleşen ticari faaliyetlerin eleştirel ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmesi önem taşımaktadır.

İnternetin topluma ve bireylere sağladığı pek çok olanak vardır. Küresel iletişimin sağlanması, enformasyonun hızlı paylaşımı ve yayılması demokrasiyi güçlendiren unsurlar olmuştur. Ancak, internet ve sosyal ağlarda gerçekleşen katılımın nasıl olduğu ve sürdürülen faaliyetlerin kime hizmet ettiği üzerinde düşünülmesi gereken konulardandır. İnternet ortamında üretilen ve aynı zamanda tüketilen enformasyonun kalitesi, bu enformasyonun ne kadar mülkiyet ve gücü kapsadığı da ekonomi politik açıdan değerlendirilmelidir. Egemen siyasal ve finansal güç sürekli kâr elde etme isteğini günümüzde internet üzerinden de sürdürmektedir (Tunalı, 2017, s. 40). Dolayısıyla, bu çalışmada, internet ve yeni medya ortamlarının bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya sağladığı katkılar göz önünde bulundurulurken; eleştirel ekonomi politik açıdan da enformasyonel kapitalizm eleştirilmektedir.

Eleştirel ekonomi politik açıdan internetin gelişmesini sağlayan endüstriyel yapıların yanı sıra, internet ortamları aracılığıyla oluşan endüstriyel yapıların değerlendirilmesi zorunludur. Günümüzde internetin altyapısı, hizmet ve içerik katmanları ile iletişim dağıtım, medya ve bilişim endüstrileri iç içe geçmiş durumdadır. Bu durum, uluslararası şirketleri daha da güçlendirmiş; aynı zamanda internetin gelişimi ve yaygınlaşmasını daha ticari hale getirmiştir. Bu yüzden, internet üzerinden yapılan ekonomi politik çözümlemelerin başat konuları metalaşma ve ticarileşme olmaktadır. Dünya genelinde internetin oluşturduğu önemli bir ekonomik altyapı mevcuttur. Bu

bağlamda, web sayfaları için hizmet, erişim, donanım, yazılım ve içerik sağlayıcılar ile e-ticaret girişimleri önemli ekonomik aktörler olmuştur. 1990'lı yılların ikinci yarısından başlayarak, internet site ve şirketlerinin borsadaki değeri fazlasıyla artmış ve önemli ekonomik kazançlar elde edilmiştir. Enformasyon toplumunda yeni ekonomik şirketlere önemli yatırımlar yapılmıştır. Ayrıca, internetin gelişim sürecinde bankacılık, yayıncılık gibi eski ekonomik aktörler de etkinliklerini internete taşımaya başlamıştır (Başaran, 2005, s. 35-42).

2000'li yıllarda ise ekonomik faaliyetler dijital dünyada daha fazla yer bulmuştur. Özellikle teknoloji şirketlerinin ve sosyal medya sitelerinin dünya sahnesindeki etkinliği oldukça artmış ve ekonomik düzen dijitalleşmeye başlamıştır. 2016 yılı verilerine göre, Apple şirketinin piyasa değeri 586 milyar dolarken, Facebook sosyal medya sitesinin de 314 milyar dolardır.²⁴ Aslında, burada genel olarak anlatılmak istenen günümüz enformasyon toplumunda ekonominin internet üzerinden sürdüğü ve ticari faaliyetlerin (üretim, alım, satım, tüketim vb.) dijital dünya içerisinde gerçekleştiğidir. Bu yüzden internet ve yeni medya ortamları üretim ilişkileri bağlamında değerlendirilmelidir.

İnternet ve yeni medya ortamları üzerinden gerçekleşen çift yönlü metalaşma bu teknolojilerin eleştirel ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır. İnternet kullanıcılarının, farklı internet ortamlarında oluşturdukları profiller üzerinden bilgileri analiz edilmekte ve bu profillere uygun reklamlar tanımlanmaktadır. Bu durum, birinci tür metalaşma olarak karşımıza çıkar. İkinci tür metalaşmada ise sosyal medya üzerinde oluşturan bilgiler hem diğer kullanıcılar için hem de diğer sosyal medya siteleri için veriye eşdeyişle, metaya dönüşmektedir (Fuchs, 2015, s. 154). Böylece, bireysel internet kullanıcılarının verileri birer metaya dönüşmekte ve dijital ekonomiye eklemlenmektedir.

Marksizm'in kapitalizm eleştirisinin temelinde kapitalist sistem tarafından üretilen metaların nesnel gerçeklik çerçevesinde araştırılması vardır. İletişim metası içerisinde enformasyon, imajlar, anlam, eğlence ve manipülasyon bulunmaktadır (Smythe, 2006'dan aktaran Dağtaş ve Yıldız, 2015, s. 126). Bu meta içerikleri hem şirketlerin hem de bireysel internet kullanıcılarının gelir elde etmesini sağlamaktadır (Schiller, 1999'dan aktaran Başaran, 2016, s. 258). Günümüz sosyal ağları bu vurgu

²⁴<https://radore.com/blog/dunyada-piyasa-degeri-en-yukse-olan-10-teknoloji-sirketi-ve-ceolari.html> (Erişim tarihi: 14.09.2017).

noktaları çerçevesinde anlam bulmaya devam etmektedir. Sosyal ağlar, bireysel kullanıcılar için imaj ve anlam ifade ederken, eğlence içerikleri de bu ortamda yoğun şekilde kullanılmaktadır. Aynı zamanda, hem bireysel internet kullanıcıları hem de internet şirketleri oluşturdukları içerikler aracılığıyla gelir elde edebilmektedir. Bu bağlamda, özellikle sosyal ağları bireylerin kendileri ya da arkadaşları hakkında bazı bilgi ve içerikleri paylaştıkları bir mecra olarak düşünmemek gerekir. Paylaşılan her ileti ya da içeriğin doğrudan ve dolaylı olarak enformasyonel kapitalizmle ilgisi vardır.

Günümüzde medya, bireysel ve toplumsal yaşamda gün geçtikçe daha fazla yer kaplamaya başlamıştır. Medya, gündelik yaşam pratiklerine eklenerek kapsadığı alanı genişletmektedir. Kuşkusuz, bu gelişme üretici güçlerde yaşanan gelişmelerden ve bununla birlikte, yeni enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki sıçramayla biçimlenmiş üretim araçlarının gelişmesinden bağımsız şekilde düşünülemez. Medyanın gündelik yaşam pratiklerine eklenme süreci, kapitalizmin gelişmesine ve karmaşıklaşmasına katkı sunmuştur. Medyanın gelişmesi, özellikle teknolojik sıçramalarla birlikte kapitalist toplumsal formasyonu da geliştirmiştir (Çakmur, 1998, s. 113). Enformasyon toplumunun bugün geldiği konum itibarıyla, yeni teknolojilerin kapitalist sistemi sürdürmede katkı sunan birer aracı olduğu söylenebilir. Her gün kapitalist pazara sunulan yeni teknolojiler, internet ortamları üzerinden maruz kalınan internet reklamları ve sosyal ağlar üzerinden sürdürülen ticari faaliyetlerin varlığı kapitalist sistem için vazgeçilmezdir. Bu anlamda, enformasyonel kapitalist sistemin varlığı üzerinden yapılan ekonomi politik çözümlemeler bu dünyayı daha iyi anlayabilmekte ve yorumlamaktadır.

Kamusal iletişim sistemlerinin kültür endüstrilerinin parçası olduğu konusunda çok sayıda araştırmacı fikir birliği içerisindedir. Kamusal iletişim sistemleri üretim, dağıtım ve tüketim anlamında diğer sistemlere benzerken; görünürde onlardan farklı şekilde konumlandırılmaktadır. Aslında, bu kamusal iletişim örgütleri ve sistemler diğer üretim alanlarıyla bir dizi ortak özelliğe sahiptir ve giderek genel endüstriyel yapıyla bütünleşmektedir (Golding ve Murdock, 1997, s. 59). Peter Golding ve Graham Murdock'un 1990'lı yılların sonunda, özellikle internetin henüz gelişmeye başladığı yıllarda yapmış oldukları bu saptama, günümüz enformasyon ve iletişim sistemleri açısından da önem taşımaktadır. Özellikle sosyal medya siteleri üzerinden bir değerlendirilme yapıldığında, artık tüm sosyal medya sitelerinin içerik anlamında

birbirine benzedikleri görülmektedir. Kaldı ki, bu sitelerin hepsi ticari amaçlarla faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinden söz edildiğinde, iletişimin ekonomi politiği devreye girmektedir. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinin gelişmiş ülkelerdeki ekonomik ve siyasal doğuş koşulları, uluslararası güç dengeleri içinde oynadıkları rol, azgelişmiş ülkelere girişi ve bu ülkelerde nasıl ve kimler tarafından kullanıldığının eleştirel çözümlemesi önemlidir (Başaran, 2010, s. 89). Aslında, buradaki temel noktanın yeni teknolojileri üretenler ile kullananlar arasındaki farklılığın vurgulanması gerektiğidir. Örneğin, Türkiye teknoloji ihraç eden bir ülke değildir. 2016 yılı ihracat raporuna göre, Türkiye'nin teknoloji ihracatı yüzde 2.2'dir.²⁵ Bu anlamda, bugün kullandığımız akıllı telefonlar, tabletler, sosyal ağlar teknolojiyi geliştiren merkez ülkeler tarafından üretilmektedir. Türkiye'deki teknoloji kullanıcıları da kendilerine sunulan ürünler çerçevesinde enformasyon toplumuna dahil olmaktadır.

İnternet, yeni teknolojiler, sosyal ağlar ve günümüz enformasyon toplumunun eleştirel ekonomi politik açıdan değerlendirilmesi, enformasyonel kapitalizmin dinamiklerini ve oluşumunu anlamak için önemlidir. Ancak, internet ve sosyal medyanın kültürel üretim ve anlamlara sahne olduğu da unutulmamalıdır. İnternet ve sosyal ağlar bireysel kullanıcıların içerik üreterek, kültürel açıdan katkı sağladığı alanlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, kültürel çalışmalar temelde anlamın inşasıyla ilgilenir. Kaldı ki, anlamların nasıl üretildiği ve gündelik yaşam pratikleriyle nasıl ilgili olduğu kültürel çalışmaların konusudur (Golding ve Murdock, 1997, s. 62). Dolayısıyla, yeni medya ve sosyal ağlar aracılığıyla üretilen anlamların çözülmesi de enformasyon toplumunda bir gerekliliktir.

Medya, önemli bir kültür üretim alanıdır. Kültür de toplumun maddi üretim temeli dışında bilinci biçimlendiren ve dönüştüren ideolojik süreçlerin işlendiği özerk bir alan olarak kavramsallaştırılmaktadır (Çakmur, 1998, s. 114). Medya, kelime anlamı olarak kitlesel yayıncılığa olanak veren ortam anlamında kullanılmaktadır. Kuşkusuz, tüm medya ortamlarında kültürel üretimler söz konusudur. Ancak, burada geleneksel ile yeni medya arasında kültürel üretim açısından farklılıklar olduğu söylenmelidir. Geleneksel medya ortamları aracılığıyla hâkim kültür üretilip izleyicilere aktarılırken; yeni medya ve sosyal ağlar üzerinden bu durum daha farklı gelişebilmektedir.

²⁵<http://www.ulusal.com.tr/ekonomi/turkiye-nin-yuksek-teknoloji-urun-ihracati-yuzde-22-h146421.html> (Erişim tarihi: 19.09.2017).

Geleneksel medyada yer bulamayan kişi, kurum vb. aktörler, sosyal ağlar üzerinden kültürel dinamiklerini üretme ve yayma potansiyeline sahiptir. Bu anlamda, bu kültürel pratiklerin çözümlenmesi de önem taşımaktadır.

Kültürel çalışmalar ideoloji, hâkimiyet, direnç, kültür politikası, kültürel ürünler, pratikler ve kurumlara yöneliktir. Ayrıca, bu çalışmalar, varolan güç ilişkileri içinde değerlendirilmektedir. Bu yaklaşımla, kültürün hâkimiyet yapılarının hem kurulmasında bir araç olduğu hem de hâkimiyet yapılarına direnç göstermenin kaynağı olduğunun gösterilmesi amaçlanmaktadır (Kellner, 1992'den aktaran Dağtaş, 2012, s. 20). Bu açıdan internet, yeni medya ve sosyal ağlar üzerinden üretilen kültürel dinamiklerin bazı hâkim yapıları oluşturduğu söylenebilir. Bununla birlikte, yeni teknolojiler aracılığıyla üretilen kültürel ürünler, egemen kültüre direnç göstermekte ve hâkim yapı üzerinde değişiklikler yapmaya çalışmaktadır.

Eleştirel ekonomik politik yaklaşıma göre sınıf, üretim araçlarına erişimin yapısı ve ekonomik artı ürünün dağılımı; tahakküm yapılarını oluşturmaktadır. Kültürel çalışmalar yaklaşımına göre de, sınıf tarafından belirlenemeyen ırk ve cinsiyet de alternatif tahakküm yapıları arasındadır (Garnham, 2008, s. 127). Kapitalist sistem içerisinde yükselen enformasyon toplumunun bireyler üzerinde baskı kurduğu bir gerçektir. Ancak, günümüz toplumunu çok yönlü şekilde değerlendirebilmek için hem bu toplumun maddi üretim unsurlarına hem de kültürel üretimlerin kimler tarafından üretilip, kimler tarafından nasıl ve ne şekilde tüketildiğinin incelenmesi gerekmektedir. Çünkü, enformasyon toplumu çok boyutlu bir toplum olarak değerlendirilmektedir.

Muhalefet, direniş ve mücadele birbiriyle bağlantılı kavramlardır ve kültürel çalışmaların yoğunlaştığı ilgili alanlarını oluşturmaktadır. Bu kavram ve eylemler arasındaki ilişkiler ve gerilimler önemlidir. Kültürel çalışmalar, sınırlı kaynaklarla bireylerin daha iyi yaşama yollarını ararken; aynı zamanda, onların kendi hayatlarını daha fazla kontrol edebilmeleri için çalışmaktadır. Eşitsizlik, iktidar yapıları ve bireylerin bu iktidar yapılarına karşı mücadelesi de kültürel çalışmaların ilgi alanı içinde yer almaktadır. Kültürel çalışmalar, insanların bağımlılıklarını aktif olarak yaşadıklarını ileri sürmektedir. Bu yaklaşıma göre, iktidar ve sistem insan bağımlılıklarını farklı stratejilerle oluşturmaktadır (Grossberg, 2008, s. 137). Bu açıklama bir bütün olarak internet, yeni medya, sosyal ağlar ve günümüz enformasyon toplumuyla doğrudan bağlantılıdır. İnternet ve sosyal ağlar, öncelikli olarak muhalefet, direniş ve mücadele

alanı olarak ortaya çıkabilmektedir. Özellikle internet merkezli ortaya çıkan toplumsal hareketler, dayanışma ve özgürleşme isteği ile birlikte bireylerin daha iyi bir yaşam sürmesi için mücadele etmektedir. Kaldı ki, enformasyon toplumunda da bireylerarası eşitsizlik sürmekte ve farklı iktidar yapıları ortaya çıkmaktadır. Burada üzerinde durulması gereken bir diğer konu ise yeni teknolojilerin aşırı kullanımının pazar dinamiklerinin bir sonucu olarak karşımıza çıkmasıdır. Sonuç olarak, kültürel çalışmaların ilgi alanları ile enformasyon toplumu dinamikleri arasında doğrudan bir ilişki vardır.

Kitle iletişim araçları tarafından kültürel bir üretim gerçekleştirilmektedir. Bu anlamda, kitle iletişim sistemleri üzerinden sembolik biçim ve anlamlar dolaşıma girmektedir. Böylece, bireysel ve toplumsal ilişkilerin gerçekleştiği gündelik yaşamda medya metinleri etkin olmaktadır. Kültür endüstrileri, günümüzde kültürel yapıya paralel şekilde ortaya çıkmaktadır. Ancak, kültür endüstrileri ve özellikle medya dolayısıyla gerçekleşen üretim süreci, bu alanı sermayenin ihtiyaçları doğrultusunda sürekli dönüştürmektedir (Çakmur, 1998, s. 118). Enformasyon toplumunda internet ve sosyal ağlar aracılığıyla yoğun bir kültürel üretim söz konusudur. Bu kültürel üretim kimi zaman bireylerin özgürleşmelerine ya da bilgi sahibi olmalarına aracı olurken; kimi zaman da enformasyonel kapitalizmin sürdürülmesine aracı olmaktadır. Dolayısıyla, enformasyon toplumuyla birlikte ortaya çıkan kişiye özel reklamlar buna örnek olarak verilebilir. Bu anlamda internet, yeni medya araçları ve sosyal ağların hem olumlu hem de olumsuz yönlerini irdelemek çalışma açısından önem taşımaktadır.

Kültür, yaşamın pek çok yönünü belirler hale gelmiş durumdadır. Özellikle kültür endüstrileri aracılığıyla kültürel ürünler bireyleri ussallaşma, standartlaşma ve uyumluluğa götürmeye başlamıştır (Kellner, 2005, s. 233). Kuşkusuz, sosyal ağlar gündelik yaşamın akışında bireylerin kendilerini ifade ettikleri bir alana dönüşmüştür. Ancak, günümüzde sosyal ağlardaki içerikler birbirine benzemeye başlamış; bu durum da beraberinde bir standartlaşmayı getirmiştir. Burada vurgulanmak istenen temel nokta, internet teknolojilerinin iki yönlü değerlendirilmesi gerektiğidir. Bundan kasıt, eleştirel ekonomi politik ve kültürel çalışmaların harmanlandığı melez bir bakış açısını sunabilmektir.

Araçsalci ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde medya üzerine yapılan analizlere getirilen eleştiri; medya karşısında izleyici, alımlayıcı ya da kodaçıcının

güçsüzlüğünü kabul etmesi ve ideolojik sürecin kodlayıcı yanını vurgulamasıdır. Araşsalıcı ekonomi politik yaklaşıma göre, medya izleyicisi anlam üretiminde edilgendir ve sistem tarafından yönlendirilmeye açıktır²⁶ (Çelenk, 2008, s. 14). Medya izleyicisinin edilgen olması ve yönlendirilmesi, geleneksel medya araçları üzerinden daha fazla olmaktadır. Çünkü, geleneksel medya izleyicisinin aldığı iletiler sırasında ve sonrasında kaynak ile etkileşime geçilmesi zordur. Ancak bu durum, internet ve yeni medya araçlarının ortaya çıkmasıyla birlikte değişikliğe uğramıştır. Artık, bireyler televizyon izlerken ya da radyo dinlerken internet araçları üzerinden kaynak ile eşzamanlı olarak ya da sonrasında etkileşime geçebilmektedir. Bu anlamda, yeni medya kitle izleyicisinin edilgenliğini kırma konusunda önemli bir güç olmakla birlikte ekonomi politik dinamikler çerçevesinde bu etkinliği azalmaktadır.

Stuart Hall'a göre, kapitalist toplumlarda bireyin ekonomik durumu ve kültürü kendisine rızayla kabul ettirilmektedir. Ancak, Hall'a göre Marksizm ve dolayısıyla ekonomi politik, ekonomik indirgemecilik yanılışına düşmektedir. Ekonomi politığın söz etmediği kültür, ideoloji ve simgesel anlamlar kültürel çalışmaların üstünlüğüdür (Hall, 2008, s. 89). Bu açıklamadan hareketle, Stuart Hall'un ekonomi-politik yaklaşımı eleştirdiği söylenebilir. Hall'a göre, ekonomi politik sadece ekonomik altyapı ve üretim ilişkileriyle ilgilenmektedir.

Yeni medya ve internet araçları açısından bakıldığında ise, hem ekonomi politik hem de kültürel çalışmalar önemli üstünlükleri beraberinde getirmektedir. İnternet altyapılarının ekonomik yatırımlar olarak gelişmesi, internetin giderek daha ticari hale gelmesi, internet üzerinden gerçekleşen gözetim ve yine internet dolayımıyla oluşan emek sömürüsü ekonomi politığın konuları arasındadır. Ancak, bu konular çözümlenirken sosyal ağlar ve yeni medya aracılığıyla gerçekleşen kültürel üretim, ideolojiler arasındaki etkileşim ve üretilen anlamlar da tartışmaya açılmalıdır. Bu anlamda, enformasyon toplumunun en önemli gerçeklerinden biri olan internet ile ilgili yapılan çalışmalarda; ekonomi politik yaklaşım ve kültürel çalışmalardan birarada yararlanmak daha bütünsel bir açılım sağlayacaktır.

Kültürel çalışmalar, kültürel öğelerin içinde üretilip tüketildiği toplumsal ilişkiler ve sistem doğrultusunda incelenmesi gerektiğini ifade etmektedir. Tam da bu

²⁶Sözü edilen bu durumun, eleştirel ekonomi politik için geçerli olduğu söylenemez. Çünkü, eleştirel ekonomi politik yaklaşım medya metinlerinin üretim ve dağıtımına önem verdiği gibi metin ve izleyici boyutunun da ihmal edilmemesi gerektiğini belirtmektedir (Golding ve Murdock, 1997, s. 59-97).

nedenle, kültür çözümlemeleri toplumsal, ekonomik ve politik incelemelerle sıkı sıkıya bağlıdır. İngiliz Kültürel Çalışmaları, ilk zamanlarda kültürün ekonomi politikle, üretim ve dağıtım süreçleriyle, metinsel ürünlerle ve izleyici alımlamasıyla birlikte çözümlediği çalışmalarda disiplinlerüstü bir yaklaşımın önemini vurgulamıştır. Daha sonraları ise, kültürel çalışmalarda post-modern bir sapma olmuş ve kültürel çalışmalar, kimliklerin inşasına yapılan vurgu uğruna ekonomi, tarih ve politikanın merkezi olmaktan çıkarılmıştır (Kellner, 2008, s. 149-150). Dolayısıyla, kültürel çalışmaların ilk döneminde benimsediği yaklaşım bu çalışmanın kuramsal yaklaşımına zemin oluşturmuştur.

Öte yandan, ekonomi ve politik kavramlarına yapılan göndermeler; kültürün üretim ve dağıtımının devlet, ekonomi, toplumsal ilişki ve pratikler ile medya gibi örgütler arasındaki ilişkilerden meydana gelen özgür bir ekonomik sistem içerisinde yer aldığı gerçeğine dikkat çekmektedir. Bu bağlamda, ekonomi politik ekonomiyi, politikayı ve onların birbirleriyle olduğu kadar toplum ve kültürün diğer merkezi boyutlarıyla da ilişkilerini kapsamaktadır. Ekonomi politik tümüyle yalnızca ekonomiye değil, aynı zamanda toplumsal gerçekliğin ekonomik, politik ve diğer boyutlarını da incelemektedir. Böylece kavram, kültürün ekonomik ve politik bağlamda ilişkisini kurmaktadır. Ekonomi politiğe göre kültür, yöneten-yönetilen ilişkisi bağlamında üretilmekte ve bu nedenle varolan güç ilişkilerini yeniden üretmektedir (Kellner, 2008, s. 151). Enformasyon toplumu içerisinde, bireysel internet kullanıcıları girdikleri elektronik ortamlarda kültürel üretim yapmaktadırlar. Yapılan kültürel üretimler aynı zamanda metalaşmıştır. Çünkü, internet ortamları aracılığıyla üretilen kültürel öğeler üretilmekte, dağıtılmakta ve tüketilmektedir. Dolayısıyla, günümüzde egemen olan kültürün ekonomi politik yanlarına dikkat çekmek bir zorunluluktur.

Özetle, enformasyon toplumu son on yıldır kendisini enformasyonel kapitalist toplum çerçevesinde varetmiştir. Bu toplumun ortaya çıkışı post-fordist üretim biçimlerine dayanmaktadır. Kaldı ki, günümüzde de post-fordist toplumun üretim biçimleri varlığını sürdürmektedir. Yaşanan elektronik çağda üretilen bilgi ve kültürel öğeler birer meta haline dönüşmüş ve alınır, satılır hale gelmiştir. İnternet ve internet dolayımı içerikler, bireylere çok sayıda özgürlükler ve olanaklar sağlamaktadır. Ancak, internet ve internet içeriklerinin birer kültür endüstrisi ürününe dönüştüğü gerçeği de ortadadır. Bu bağlamda, enformasyon toplumunun çözümlenmesine yönelik

yapılacak iletişim çalışmalarında eleştirel ekonomi politik yaklaşımın ihmal edilmesi/yok sayılması düşünülemez. Çünkü, internet şebekelerinin kurulumu, altyapısı, üretimi, kültürel emperyalizm, elektronik gözetim, sayısal eşitsizlik ve erişim hakkı, kamu yayıncılığının gelişimi gibi konular mutlaka incelenmesi gereken konulardır. Aynı zamanda, yaşanan elektronik çağda yüksek derecede kültürel üretim söz konusudur. Çünkü, internet teknolojileri, bireylere kültürel üretim ve paylaşım konusunda pek çok olanak yaratmıştır. Sözü edilen gelişmeler ise toplumsal hareketler, bireysel özgürleşme, kendini ifade etme ve toplumsal dayanışma gibi alanlarda ciddi değişiklikler yaşanmasına neden olmuştur. Bu bağlamda, internet teknolojileri üzerinden yapılan çalışmaların çok yönlü bir şekilde değerlendirilmesi içinde bulunduğumuz çağı anlamak açısından önemlidir. Bunu yapabilmek için de eleştirel ekonomi politik ve kültürel çalışmaların sağladığı toplumsal ve düşünsel açılımlardan yararlanılması gerekmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. BİREYSEL ÖZGÜRLEŞME VE TOPLUMSAL DAYANIŞMA ÖRNEKLERİNİN SOSYAL AĞLAR ÜZERİNDEN ÇÖZÜMLENMESİ VE ALIMLANMASI

Bu bölümde, öncelikli olarak literatürdeki ilgili çalışmalar ayrıntılı bir şekilde değerlendirilmiştir. Bu değerlendirmenin ardından doküman analizi bulguları yorumlanmıştır. Son olarak ise yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme sonrasında elde edilen veriler değerlendirilmiştir.

3.1. Literatürdeki İlgili Çalışmaların Değerlendirilmesi

Çalışmanın çözümleme bölümüne geçmeden önce, bu alanda Türkiye’de ve dünyada yapılmış olan çalışmaların değerlendirmelerine yer verilmiştir. Bu çalışmanın tezini ve içeriğini tam olarak karşılayan bir çalışmaya, Batılı yazında ve Türkiye’de rastlanılmamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri, bu çalışmanın farklı konuları ve kavramları biraraya getiren bir çalışma olmasıdır. Bu bağlamda, kültür endüstrisi ile internet araçlarının ilgisini kuran bir çalışma “iletişim çalışmaları” alanında yok

denecek kadar azdır. Ayrıca, internetin toplumsal bireysel özgürleşme ve dayanışmayla olan ilgisi, genel anlamda; internet ve toplumsal hareketler bağlamında değerlendirilmiştir. Bunun yanı sıra, yapılan çalışmalarda kamusal alan ve internet çerçevesinde toplumsal dayanışmanın izdüşümleri görülmektedir. Bu bağlamda bu bölümde; incelenen alana ilişkin olaral literatüre kazandırılan makale, tez vb. İngilizce ve Türkçe eserler incelenmiştir.

3.1.1. Makaleler

Burak Özçetin, Umut Tümay Arslan ve Mutlu Binark'ın yazarı olduğu, 2012 yılında yayımlanan “Türkiye’de İnternet, Kamusal Alan ve Demokratik Kanaat Oluşumu” başlıklı makale; internetin kamusal alan yaratma ve demokratik kanaat oluşturma üzerindeki sınırlık ve üstünlüklerini ayrıntılı bir şekilde incelediği için önem taşımaktadır. Çalışmada, internetin kamusal alan yaratma konusundaki olumlu ve olumsuz yönleri farklı kuramcılardan hareketle değerlendirilmiştir. Çalışmanın uygulama bölümünde ise hem nitel hem de nicel çözümleme teknikleri kullanılmıştır. Toplam 622 kişiye internet kullanım pratikleri ile ilgili anket yapılırken; farklı haber portallarındaki okuyucu yorumları nitel olarak değerlendirilmiştir. Bu haber portalları, Haber 7, Hürriyet ve Radikal olarak seçilmiştir. Anket bulgularına göre katılımcıların %83,1’i interneti seyirci, %58,8’i sosyalleşici, %54,4’ü faydalanıcı/işlemciler, %44,9’u araştırmacı/arayıcı, %40’i faydalanıcı/toplayıcı, %33,6’sı üretici ve %16,4’ü eleştirici olarak kullanmaktadır. Sonuçlara göre, Türkiye’de internet erişim olanağı son beş yılda artmıştır. Bu artış, özellikle alt sosyo-ekonomik gruplar için daha hızlı şekilde gerçekleşmiştir. Araştırmacılara göre bu durum, internetin Türkiye genelinde yaygınlaştığını da göstermektedir. Bu sonuç, araştırmacılar tarafından internetin alternatif bir kamusal alan olabileceğine ilişkin argümanlarını desteklemektedir. Bununla birlikte, internette geçirilen zamanın niteliği hakkındaki bulgulara göre, araştırmaya katılan kişiler katılıma yönelik değil, seyre yönelik eylemlerde bulunmaktadır. Çalışmanın ikinci bölümünde ise haber portallarında yer alan 1846 yorum değerlendirilmiştir. Araştırmacılara göre, bu yorumlar kanaat üretimi sağlamazken; müzakere ortamından da uzaktır. Ayrıca, bireyler, kendi düşüncelerine yakın olan yorumlara karşı olumlu yaklaşırken; tam tersi düşünceler sonucunda hakaret, küfür, alay etme ve suçlama gibi davranışlara başvurmaktadır. Sonuç olarak,

araştırmada nicel anlamda artan internet kullanımının, nitel anlamda kamusal alan yaratma ve demokratik kanaat oluşturma durumuna sınırlı bir katkı yaptığı söylenebilir.

İnternet, demokrasi, toplumsal hareketler ile ilgili yapılan çalışmaların genel anlamda betimsel çözümleden yararlandığı gözlemlenmiştir. Kuşkusuz, betimsel çalışmalar önemlidir. Ancak, kuramsal bilgilerin uygulamalı çözümlemeler ile somut hale getirilmesi alandaki akademik zenginliğin artması bağlamında önemlidir. Berk Çaycı ve Ayşegül Elif Karagülle'nin 2014 yılında yapmış oldukları “Mobil İletişim Teknolojileriyle Değişen Örgütlenme Biçimleri: Ağlarda Örgütlenen Toplumsal Hareketler” başlıklı makale, internet üzerinden sağlanan dayanışma konusunda argümanlar sunan bir çalışmadır. Çalışmada öncelikli olarak, örgütlenme süreçlerinde zaman ve mekân kavramlarının önemini yitirdiğinden söz edilmektedir. Daha sonra, internet aracılığıyla gerçekleşen dijital aktivizm hareketleri anlatılmış ve ağ örgütlenmelerinin bir umut olduğu belirtilmiştir. Araştırmada, betimsel olarak Arap coğrafyasında 2012 yılında başlayan ve pek çok ülkeyi etkisi altına devrimlerin gerçekleşmesinde sosyal medyanın etkin olduğu vurgulanmıştır. Ancak, bu noktada, o dönemde Arap coğrafyasındaki internete erişim oranları ve sosyal medya aracılığıyla oluşan sınırlıklardan söz edilmemiştir. Böylesi bir çalışmada, bu bilgilerin verilmemesi bir ihmal olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmada, Türkiye’de gerçekleşen Gezi Parkı olayları ile Ukrayna’da gerçekleşen Euromaidan eylemlerinde sosyal medyanın etkin kullanımı örnekler üzerinden anlatılmıştır. Sosyal medya, bu olaylar üzerinden oldukça önemsenmiş; ancak, toplumsal dayanışma bağlamında sosyal medyanın sınırlıkları üzerinde durulmamıştır. Bu araştırmada, hem gelişmiş hem de az gelişmiş ülkelerde internetin demokrasi ve özgürlük talebini arttırdığı vurgusu söz konusudur. Kaldı ki, bu vurgu, iyimser teknolojik determinist bir vurgudur. Bu çalışmanın genelinde sosyal ağlar ve internet, genel olarak dayanışma ve toplumsal hareketlere katkı açısından olumlu bir şekilde ele alınmıştır.

Yeliz Gençer’in 2015 yılında yazmış olduğu “Sosyal Medya Ağlarında Örgütlenme: Dijital Aktivizmin Toplumsal Dönüşüme Yansımaları” başlıklı makalede, iyimser teknolojik determinist bir anlayışla sosyal ağlara gereğinden fazla değer yüklendiği gözlemlenmiştir. Çalışma, betimsel bir çalışmadır. Çalışmada, internet çağında dijital örgütlenme bağlamında sosyal medyanın kitleler üzerinde sarsıcı bir etkiye sahip olduğundan söz edilmekte ve dijital aktivizmin önemi vurgulanmaktadır.

Çalışmada ayrıca, sosyal medya üzerinden örgütlenme konusunda konu alınabilecek Wall Street olayları ve Gezi Parkı eylemleri örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. Çalışmanın sonuç bölümünde, dünyada varolan sayısal eşitsizlik dikkate alınmadan internet ve yeni teknolojilere herkesin ulaştığı ve yararlandığı vurgusu söz konusudur. Yine sonuç bölümünde, internet ve sosyal ağlardaki benzerseverlik ve nefret söyleminden söz edilmeden sosyal medyanın sosyal ilişkileri güçlendirdiği ifade edilmiştir. Ayrıca, bireylerin sosyal medya aracılığıyla toplumsal konularda daha rahat bir savaş verdiği vurgulanmaktadır. Bu açıklamalar, bu çalışmanın internet, yeni medya ve sosyal ağları ekonomi politik ve kültürel yönleriyle değerlendirmede göstermektedir. Yapılan değerlendirmeler, tarihsel dönüşüm ve toplumsal yaşamdan kopuk değerlendirmeler olarak karşımıza çıkmaktadır. Dolayısıyla, bu tez çalışmasında bu eksikliklerin giderilmesi hedeflenmektedir.

İdil Sayımer'in 2014 yılında yazmış olduğu "Yeni Medya Ortamlarında Ağlar Oluşturan Toplumsal Hareket Deneyimleri" başlıklı makalede, dünyadan ve Türkiye'den verilen farklı toplumsal hareket örnekleriyle sosyal ağların ve internetin gücü tartışılmıştır. Zapatista hareketleri, Arap Baharı, Wall Street ve Gezi Parkı olayları tartışılan örnekler arasındadır. Çalışmada, bu örnekler üzerinden bir betimleme yapıldıktan sonra sonuç bölümü inşa edilmiştir. Çalışmada, sosyal medyanın anaakım medyada yer alamayan kişilerin görünür olabilmesi ve dayanışma sağlama açısından çok önemli olduğu vurgusu ön plandadır. Ayrıca, sosyal medyanın belirli bir gündem oluşturduğu, bu gündemin de anaakım medya tarafından yansıtıldığı belirtilmektedir. Bu tanımlama, belirli bir noktaya kadar doğru bir açıklamadır. Çünkü sosyal medyada dikkat çeken ve gündem olan bazı konular anaakım medyanın gündemine de taşınabilmektedir. Ancak, buradaki temel nokta, anaakım medyada gündeme taşınan olayların niteliğidir. Çalışmada sonuç olarak, sosyal medyanın toplumları değiştirdiği vurgusu ön plana çıkmıştır. Bununla beraber, sosyal medya demokratik bir toplum oluşturma modelinin önemli bir aktörü olarak görülmüştür. Son olarak ise sosyal medya ve sosyal ağların yeni toplumsal hareketler bağlamında başat bir konumda olduğu söylenmiştir. Bu çalışmada, sosyal medya ile ilgili olumlu özelliklerin daha ön planda tutulduğu, sosyal medyanın olumsuz özelliklerinin görmezden gelindiği söylenebilir. Bu eğilim, akademik dünya içerisinde özellikle liberal çoğulcu iletişim araştırmaları ile kültürel çalışmalarda sıkça görülmektedir. Ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde

dikkate alınmadan gerçekleştirilen sosyal medya çalışmaları sosyal medya kapitalizmi, sayısal uçurum, dijital emek gibi konuları görmezden gelmektedir.

Kuşkusuz, sosyal medyanın toplumsal dayanışma oluşturma ve bireysel özgürleşme sağlama konusunda anaakım medyaya göre üstünlükleri vardır. Ancak, bu üstünlükler fetiş hale getirilip, sadece bu üstünlükler üzerinden yapılan çalışmalar sınırlı bir çerçeve sunarken; sosyal medyanın tarihsel, toplumsal ve ekonomi politik boyutunu göz ardı etmemize neden olmaktadır. Bu bağlamda, sosyal medya konusunda yapılan çalışmalarda olumlu yönlerin ön plana çıkarıldığı görülmektedir. Yapılan çalışmalarda olumlu yönler ön plana çıkarılırken; sosyal medyanın zayıflıkları ve sınırlıkları da dikkate alınmalıdır. Bir başka saptama ise sosyal medya ile ilgili yapılan çalışmalarda uygulamalı çalışmalara daha fazla gereksinim olduğudur. Çünkü, uygulamalı çalışmalar, kuramsal açıklamaların somut hale getirilmesini sağlayacaktır.

3.1.2. Tezler

Bu bölümde, çalışmanın sorunsalı ve bağlamı kapsamında değerlendirilebilecek olan tezlerin incelenmesi ve yorumlanmasına yer verilmiştir. Buradaki amaç, ilgili tezleri eleştirmek değil, bu alanla ilgili bundan sonra yapılacak olan araştırmaların daha zengin olmasına katkı sağlamaktır. Bu bağlamda, bu bölümde üç doktora, bir de yüksek lisans tezi incelenmiştir. Tezlere, Yüksek Öğretim Kurumu tez arşivinden erişilmiştir.

Özlem Şimşek'in yazdığı "Kamusal Alan Olarak İnternet Şikâyet Siteleri ve İnternet Şikâyet Haberciliği: Şikâyetvar.com Örneği" başlıklı yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalında 2014 yılında kabul edilmiştir. Çalışmada, öncelikli olarak internet ve kamusal alan ilişkisi kuramsal açıdan kurulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra, kuramsal bölümde şikâyet sitelerinin tarihsel gelişimi, internet haberciliği ve yurttaş gazeteciliği üzerinde durulan konulardandır. Tezde, belirgin bir problem cümlesine ve böylesi bir başlığa rastlanmamakla birlikte; şikayetvar.com sitesi üzerinden kişilerin yaptığı şikâyetler ve bu şikâyetlerin internet haber portallarında haber olmasının kamusal alan yaratıp yaratmayacağı konusunda bazı saptamalarda bulunulmuştur.

Çalışmada, yöntem olarak içerik analizi ve derinlemesine görüşme yöntemleri benimsenmiştir. Bu bağlamda, şikâyetvar.com sitesinde yer alan kullanıcı şikâyetleri ve haber portallarında şikayetvar.com sitesi üzerinden yapılan şikâyetler üzerine çıkan

haberler nicel olarak incelenmiştir. Ayrıca, şikayetvar.com sitesinde çalışan ve haber portallarına şikâyet haberi gönderen iki editörle görüşme yapılmıştır. Tarih aralığı olarak, 1 Temmuz 2012-1 Temmuz 2013 seçilmiştir. Buradaki eksik nokta, haber portallarının seçiminde herhangi bir evren ya da örneklem belirtmeden, çıkan haberler üzerinden bir inceleme yapılmış olmasıdır. Ayrıca, bu haberler, haber portalları tarafından değil, yine şikâyet sitesi üzerinden hazırlanmaktadır. Enformasyon üretim süreçlerinin aynı kurumdan çıkması kamusal alanın genişlemesine değil, bizzat daralmasına neden olacaktır. Bir başka kritik nokta ise siteyi kullanan ya da haber portallarında yer alan haberleri okuyan kişiler üzerine herhangi bir çözümleme yapılmamış olmasıdır. Çalışmada sonuç olarak, haber üretim sürecinde sadece şikayetvar.com sitesi çalışanlarının olmadığı, şikayetvar.com sitesi üzerinden şikâyet yayınlayan kişilerin de habere katkı yaptığı vurgulanmaktadır. Bu durumun ise yurttaş gazeteciliğini ve kamusal alanı genişlettiği söylenmektedir. Ancak, burada tartışılması gereken nokta, şikayetvar.com sitesi üzerinden şikâyetini belirten kişinin bunu bilinçli bir şekilde yapıp yapmadığıdır. Kaldı ki, editörler, şikâyeti yapan kişiden bağımsız şekilde bu şikâyetleri haber yaparak haber portallarına göndermektedir. Ayrıca, bu çalışmada haber portallarında yer alan haberler tamamen tarafsız bulunmuş ve ne şikâyet eden kurumun ne de şikâyet eden kişilerin yanında durulmadığı söylenmiştir. Ancak, kamusal alanın genişlemesi için özellikle yurttaşların haklarının ön plana çıkarılması daha önemlidir. Sonuç olarak, yöntemsel ve kuramsal açıdan bazı eksiklikleri olmakla birlikte, incelenen bu yüksek lisans tezi şikâyet siteleri üzerinden kamusal alanın genişlemesine vurgu yapması açısından önemlidir.

Övünç Meriç'in yazmış olduğu "Dijital Demokrasi: Türkiye'de Yeni Medya ve Siyasal Katılım" başlıklı doktora tezi, Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Bilimleri Anabilim Dalında 2014 yılında kabul edilmiştir. Bu tezde genel olarak yeni medya ve siyasal katılım, dijital demokrasi, siyasi adaylarla seçmenler arasındaki etkileşim, ağ dayanışması gibi konular üzerinde durulmuştur. Çalışmanın problem cümlesi, 2014 Yerel Seçimleri'nde yeni medya aracılığıyla siyasal iletişim sürecine dahil olan siyasal aktörler ve yurttaşların katılımcı bir siyaset anlayışına yönelik kullanım pratiklerinin ne olduğunun ortaya çıkarılması olarak tanımlanmıştır.

Çalışmanın çözümleme bölümü, 30 Mart 2014 Yerel Seçimleri'ne odaklanmıştır. Bu nedenle de 01 Mart 2014 ile 30 Mart 2014 tarihleri arasındaki bir

aylık süreçte araştırma ile ilgili veriler elde edilmiştir. Araştırmanın ana evreni yeni medya uygulaması olarak Twitter'dır. Örneklem olarak ise iktidardaki Adalet ve Kalkınma Partisi (Ak Parti) ile ana muhalefet partisi Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) İstanbul ve Ankara Büyükşehir Belediye Başkan Adayları seçilmiştir. Ak Parti'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Kadir Topbaş, Ankara Büyükşehir Belediye Başkan Adayı İ. Melih Gökçek'dir. Öte yandan, CHP'nin İstanbul Büyükşehir Belediye Başkan Adayı Mustafa Sarıgül, Ankara Büyükşehir Belediye Başkan Adayı ise Mansur Yavaş'tır. Adayların Twitter'da resmi sayfaları olarak belirttikleri hesapları analiz örneklemini oluşturmaktadır. Bu hesaplardan Mart ayı boyunca paylaşılan bütün anlık Twitter iletileri analiz edilmiştir. Çalışmanın analiz bölümü, sadece siyasal adaylara değil aynı zamanda siyasetçilerin etkileşimde bulundukları medyaya ve yurttaşların Twitter'ı kullanım pratiklerine yönelik olarak da şekillenmiştir. Çalışmada, Twitter içeriklerinin hangi çözümleme tekniği ile analiz edildiği belirtilmemekle birlikte, bulgular bölümünde hem nicel hem de nitel yorumlara rastlanılmıştır.

Çalışmanın çözümleme bölümünde büyükşehir belediye başkan adaylarının Twitter kullanım analizi, Twitter içerik analizi, geleneksel medya ve Twitter gündem analizleri, en çok etki yaratan Twitter kullanıcılarının adaylarla ilgili paylaştığı tweetlerin kanaat analizi ile başkan adaylarının Twitter için kullandığı platform analizlerinin ne olduğu altbaşlıklarla ayrıntılı şekilde çözümlenmiştir. Siyasetçilerin Twitter'ı, yurttaşlarla doğrudan etkileşim sağlayabilecekleri ve siyasal süreçlere doğrudan katılabilecekleri çevrimiçi siyasal alan olarak kullanmadıkları saptanmıştır. Araştırma bulgularına göre, adaylar siyasal iletişim süreci açısından Twitter'ı siyasal katılımdan ziyade temsil ağırlıklı olarak kullanmaktadır. Övünç Meriç'in doktora tezi hem kuramsal hem de çözümleme anlamında önemli ve ayrıntılı bulgular sunmaktadır. Siyasal katılım, demokrasi, dayanışma gibi unsurları 2014 yerel seçimleri bağlamında twitter üzerinden inceleyen tezde; hem twitter kullanıcısı olan siyasilerin, hem de bireysel twitter kullanıcılarının ürettiği içerikler değerlendirilmiştir. Ayrıca, çözümleme ve sonuç bölümünde, kuramsal bölümde değinilmeyen twitterın tek başına demokrasi ve dayanışma yaratamayacağı ifadesi ile sosyal medyanın sınırlıkları da üzerinde durulan konulardan olmuştur.

İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Müzikoloji ve Müzik Teorisi Anabilim Dalı'nda 2015 yılında Tuğba Aydın Öztürk'ün "Müzik İcralarının

Kültür Endüstrisi ve Dinleyici Beklentileri Arasında Yeni Medya Bağlamında Uyum Stratejileri” başlıklı tezi, iletişim alanıyla doğrudan ilgili olmasa da kültür endüstrisi ve internet teknolojileri arasında bağlantı kurduğu için önem taşımaktadır. Çalışmanın amacı gelişen dijital teknolojilerin ve yeni medyanın müzik üretim ve tüketimine ne yönde etki ettiğinin incelenmesidir. Bu bağlamda, çalışmada, müzisyenlerin yeni medya ve dijital müzik teknolojileri arasında ve endüstri içerisindeki konumu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Çalışmanın en önemli amaçlarından biri, yeni medyanın müzik üreticileri için eşitlikçi ve demokratik bir fırsat ortamı sunup sunmadığını araştırmak olarak tanımlanmıştır. Çalışmada yöntem olarak tarihsel inceleme, alan çalışması, katılımcı gözlem, görüşme ve anket kullanılmıştır. Ancak, evren ve örneklem bölümleri ile verilerin çözümlenmesinin hangi mecralar ya da kişiler üzerinden yapıldığı belirtilmemiştir. Çalışmada, katılımcı gözlem yapıldığı belirtilmektedir. Ancak kiminle, nerede ve hangi şartlar altında gözlem yapıldığı bilgisi yer almamaktadır. Gözlem kapsamında seçilen sosyal paylaşım ağlarına üye olduğu ve kullanıcı davranışlarının incelendiği vurgulanmıştır. Çalışmada, müzik ve medya meslek profesyonellerinden 16 kişi ile görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın anket bölümünde, ‘Yeni Medya Döneminde Dinleyici Profilini Anlamak’ isimli anket çalışması yapılmıştır. Anket yöntemi, 15- 60 yaş arasındaki 75 dinleyiciyi kapsamıştır.

Çalışma, yöntem olarak tutarsız ve karmaşık bir çalışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Evren ve örneklem seçimi, kavramların yanlış kullanımı gibi problemler söz konusudur. Bununla birlikte, uygulanan çözümleme teknikleri sonrasında internet ve yeni medyanın müzik piyasasını kültür endüstrisi bağlamında değiştirip dönüştürdüğü sonucuna varılmıştır. Özetle, incelenen bu çalışma iletişim çalışmaları alanını tam olarak kapsamasa da, müzik bir medya mecrası olarak nitelendirilebilir. Dolayısıyla bu çalışma, yeni medya, internet ve yeni teknolojiler bağlamında müzik ve dijital müzik kavramlarının kültür endüstrisi bağlamında değerlendirilmesi açısından önem taşımaktadır.

Gamze Göker’in “Yeni Toplumsal Hareketler ve İnternet İlişkisi: Türkiye’de Muhalif Toplumsal Hareketlerin E-Grupları” başlıklı doktora tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Radyo Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı’nda 2014 yılında kabul edilmiştir. Bu çalışma internet, toplumsal dayanışma ve muhalefet konularında internetin hem üstünlük hem de sınırlıklarını belirli bir çerçevede ortaya koyan önemli

bir çalışmadır. Çalışmanın temel sorunsalı, bir kitle iletişim aracı olarak internetin toplumsal muhalefet hareketlerinin politika üretme, örgütlenme, müzakere ve eylem süreçleri üzerinde olumlu ve olumsuz çeşitli etkileri olduğu düşüncesinden ortaya çıkmıştır. Çalışmada, internetin toplumsal muhalefet hareketleri için yarattığı olanaklar ve engeller, Türkiye’deki yeni toplumsal hareket örneklerinden anti-militarist hareket, lezbiyen, gey, biseksüel, travesti ve transseksüel (LGBTT) hareketi ve kentsel dönüşüm muhalifi hareket örnekleri üzerinden ilgili alanyazında yer alan çalışmalar ve savlar göz önünde bulundurularak araştırılmıştır. Çalışma nitel bir çalışmadır ve veri toplama tekniği olarak yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme ve odak grup görüşmesinden yararlanılmıştır. Çalışmada, “Türkiye’de üç farklı toplumsal muhalefet hareketi üzerinden internet ile toplumsal muhalefet hareketleri arasındaki etkileşimin Türkiye’deki örnekleri nelerdir?”, “Bu örnekler nasıl bir bağlamda çözümlenebilir?”, “İnternet toplumsal muhalefet hareketlerinin tartışma, müzakere, politika üretme, örgütlenme, eylem/etkinlik hazırlığı süreçlerine nasıl etki etmektedir?” ve “İnternetin yeni toplumsal hareketler için ortaya çıkarttığı olumlu ve olumsuz durumlar (olanaklar ve engeller) nelerdir?” sorularına yanıt aranmıştır.

Çalışma sonucunda, e-grupların internet kullanımındaki üstünlük ve sınırlıkları ortaya çıkmıştır. Bilgi kaynaklarına hızlı ve ucuz erişim, zaman ve uzamın aşılması, sözü yayma aracı, toplumsal statü ve hiyerarşinin ortadan kalkması, demokratik katılım, politika üretme, örgütlenme ve hareketler arası işbirliği internetin toplumsal dayanışma ve muhalefet için üstünlükleri olarak belirtilmiştir. Sayısal uçurum, özgür yazılımın kullanılmaması, dijital gözetim, e-gruplarda demokratik tartışma kültürü eksikliği ve klavye aktivizmi ise, internetin toplumsal dayanışma ve muhalefet için sınırlıkları olarak ortaya çıkmıştır. Gamze Göker’in yapmış olduğu tez, internet ve yeni teknolojilerin olumlu ve olumsuz yönlerini gözler önüne sermektedir. Kaldı ki, internet üzerinden gerçekleşen dayanışmaların aktörleri üzerinden veri toplamak ve interneti buna göre değerlendirmek oldukça önemlidir.

3.1.3. Yabancı eserler

İnternet ve yeni medya çalışmaları, yurtdışında Türkiye'ye göre daha erken başlamıştır. Bu bağlamda yurtdışında yapılmış çalışmaların incelenmesi belli bir önem taşımaktadır. Bu bölümde, iki kitap ve iki makale değerlendirilmiştir.

Wim Van De Donk vd. (2004), *Yeni Medya, Yurttaşlık ve Sosyal Hareketler* kitabı önemli bir eserdir. Tarih anlamında eski bir kitap olsa da, internet ve yeni teknolojilerin temel olarak tanımlanması konusunda önemli ayrıntılar sunmaktadır. Ayrıca, eserde sosyal hareketler, dayanışma ve toplumsal muhalefet ile internet ilişkisi farklı örnek olaylar üzerinden incelenmektedir. Kitap üç bölümden oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümünün başlığı, “Siyasi Eylemin Düzeylerini ve Etki Alanlarını Değiştirmek” tir. Bu bölümde, medya stratejileri içerisinde internetin kullanılmaya başlandığı ve bundan sonraki yıllarda da daha fazla kullanılacağı üzerinde durulmuştur. “Bilgi Çağında Eylem ve Aktivizm” kitabın ikinci bölümünün başlığıdır. Bu bölümde; küreselleşme karşıtı hareketlerde internet teknolojilerinin rolü, global aktivizmde iletişim, ağ politikalarının güçlük ve zayıflıkları ile kitle iletişiminin nasıl mobilize olabileceğine değinilmiştir. Üçüncü ve son bölümün başlığı ise, “Yurttaşlık, Kimlik ve Eşitlik Hareketleri” dir. Bu bölümde, özellikle feminist hareketlerin interneti kullanım biçimleri ele alınmıştır. Özetle, bu kitap genelden özele internet teknolojilerinin toplumsal muhalefet ve dayanışma ile olan ilgisini kurmaktadır. Bu anlamda, sözü edilen eserde internet teknolojilerinin hem olumlu hem de olumsuz özelliklerine vurgu yapılmıştır.

İncelenen ikinci kitap, Manuel Castells'in editörlüğünü yaptığı *Ağ Toplumu* kitabıdır. Manuel Castells, kitabın giriş bölümünde günümüz toplumunun bir ağ toplumuna dönüştüğünü ifade etmektedir. Kitabın ikinci bölümünde, farklı ülke ve kültürlerdeki internet ve ağ yapılanmalarından söz edilmiştir. Silikon Vadisi ve Finlandiya, Rusya'daki ağ yapılanması, Çin'de internet özgürlüğü ve İngiltere'deki ağ yapılanması incelenmiştir. Kitabın üçüncü bölümü ise “Ağ ekonomisi” kavramı üzerine şekillenmektedir. Bu bölümde, ağ toplumunda bilginin alınıp satılan bir meta haline geldiği ifade edilirken; bilgiyi kullanan firma ve kişilerin daha ön plana geldiği vurgulanmıştır. Kitabın diğer bölümlerinde; toplumsal hareketler, toplumsal muhalefet, dayanışma ve özgürleşme ile internet bağlantısı kurulmaya çalışılmıştır. Bu bölümde

genel anlamda, internet teknolojilerinin üstünlük ve zayıflıkları ile özellikle sayısal eşitsizlik konularına ayrıntılı şekilde değinilmiştir.

Özetle, incelenen her iki eserde de enformasyon toplumu ile ilgili hem olumlu hem de olumsuz özellikler betimlenmiştir. Günümüzde, internet ve sosyal medyanın toplumsal, ekonomik, siyasal ve gündelik yaşamdan bağımsız bir şekilde değerlendirilmesi mümkün değildir. Bu anlamda, bu teknolojilerin olumlu ve olumsuz yönleri vardır. Yapılacak yeni çalışmalarda, bu iki durumu da ortaya çıkarmak önemlidir.

Summer Harlow'un 2011 yılında yayımlanan makalesi, "*Sosyal Medya ve Sosyal Hareketler: Guatemala İçin Adalet Çevrimiçi Grubu*" başlıklıdır. Makalede *Guatemala İçin Adalet* grubunun facebook sayfası incelenmiştir. Grubun amacı, Guatemala'da gerçekleşen sosyal adaletsizlik ve eşitsizlik için yurttaşların sesi olmak ve dayanışma sağlamaya çalışmaktır. Çalışmada grubun facebook hesabı üzerinden içerik analizi yapılırken; grubun yöneticileri ile de görüşme yapılmıştır. İçerik analizi kapsamında, Guatemala için adalet facebook grubundaki içerikler üzerinden tematik kategoriler oluşturulmuştur. Kategoriler özellikle kullanıcı yorumları üzerine şekillenmiştir. Sonuçlara göre, facebook grubunda yapılan yorumların %31'i yapılan gösteriler, %11'i hareketi destekleyen genel değerlendirmelerdir. İçerik analizi temalarından bir diğeri de, gönderi ve yorumların genel niteliğinin değerlendirilmesine yöneliktir. Buna göre, gönderi ve yorumların %26'sı eyleme çağırarak, %21'i bilgi iletmek, %19'u görüş belirtmek ve %15'i de geçmişte olmuş ya da gelecekte olabilecek hareketlere yönelik referans vermektedir. İçerik analizi kategorisi bağlamında, facebook grubu üzerinde yapılan yorumlara bireysel kullanıcılar tarafından eklenen linklerin niteliği de incelenmiştir. Buna göre, linklerin %35'i anaakım medyanın haberlerini, %23'ü facebook linklerini, %15'i ana akım olmayan medyanın haberlerini, %10'u elektronik imza kampanyalarını, %5'i blog hesaplarını ve %3'ü de twitter linklerini içermektedir.

"Guatemala için adalet" facebook grubu yöneticileriyle yapılan görüşme sonrasında da bazı önemli verilere ulaşılmıştır. Öncelikli olarak grup yöneticileri, facebook grubunun bu kadar büyüyeceğini (50 bin kişi) tahmin etmediklerini belirtmişlerdir. Araştırmacıya göre, grup yöneticileri facebook grubunu fazla önemsemektedir. Özetle söylemek gerekirse bu çalışmada karma yöntem uygulanması

oldukça önemlidir. Ayrıca, internet ağları üzerinden gerçekleşen toplumsal dayanışma hareketlerinin eksiklik ve sınırlıkları da araştırmada öne çıkan sonuçlar olarak belirginlik kazanmıştır.

Benjamin Gleason'un 2013 yılında yaptığı araştırma, twitter üzerinden sosyal ağlarda gerçekleşen informal bilgi aktarımını keşfetmeye yöneliktir. Araştırmanın başlığı: "*Wall Street'i İşgal Et: Twitter Üzerinden Bir Sosyal Hareket Hakkında Bilgi Edinme*" dir. Bu araştırmada, #OccupyWallStreet [hashtagi](#) üzerinden atılan tweetler değerlendirilmiştir. Çalışmada örneklem olarak alınan tweetler, Wall Street'i İşgal Et hareketi için sembol olan Zuccotti Park'ta gerçekleşmiş olan toplanma çağrıları üzerinden atılan tweetlerdir. Buna göre, 7 Kasım 2011 tarihi için 144 tweet, 11 Ekim 2011 tarihi için 150 tweet araştırmaya dahil edilmiştir. Bu tweetlerin hepsinde, bireysel kullanıcılar #OccupyWallStreet etiketini kullanmışlardır.

Çalışmada, informal öğrenme ile ilgili 6 kategori belirlenmiştir. İçerik analizi yöntemiyle bu kategoriler üzerinden atılan tweetler değerlendirilmiştir. İçerik analizi sonuçlarına göre, her bir kategori için %33 ile %44 arasında informal bilgilerin özellikle twitter üzerinden alındığı sonucuna varılmıştır. Buna göre, informal bilgi alımında yüz yüze ve bireylerarası iletişimin daha önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Bu çıkarım, çalışmayı yapan araştırmacı tarafından yapılan bir çıkarımdır. Çalışmada, İşgal Et hareketine katılan kişiler üzerinden bir çalışma yapılmamıştır. Sonuç olarak, bu çalışmada Wall Street İşgal Et Hareketi sırasında twitter mikro blog sitesinin sınırlı bir etkiye sahip olduğu gözlemlenmiştir.

Özetle, irdelenen çalışmaların tamamında sosyal ağlar ile yeni sosyal hareketlerin genel anlamda bağlantısı kurulmaktadır. Yeni toplumsal hareketler, dayanışma ve bireysel özgürleşme kavramlarını bünyesinde barındırmaktadır. Bu anlamda, internet ve sosyal ağların özellikle son yıllarda dayanışma ve bireysel özgürleşme ile olan bağlantısı daha fazla ortaya çıkmaktadır. Kuşkusuz, internet ve yeni teknolojiler hem bireysel özgürleşmeye hem de toplumsal dayanışmaya katkı sunmaktadır. Ancak, bu katkı farklı nedenlerden ötürü sınırlı bir şekilde etkisini göstermektedir. Yapılan çalışmalarda, bu sınırlı etkilerin nedenlerini ve bunu aşabilmek için yapılacak olanları ortaya koymak büyük önem taşımaktadır.

3.2. Çalışmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel çözümleme yöntemi kullanılmıştır. Araştırmada, iki farklı nitel veri toplama tekniğinin sağladığı olanaklardan yararlanılmıştır. Araştırma probleminin doğasına uygun olduğu için veri toplama tekniği olarak, doküman analizi ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme teknikleri benimsenmiştir.

Nitel araştırma, belirli bir bağlam ve etkileşim içerisinde, olayları ve durumları özgün şekilde anlamlandırmaya çalışır. Bu anlayış, kendi içerisinde bir sona varır. Bu yüzden, nitel araştırmada geleceği tahmin etme söz konusu değildir. Ancak, durum ve olayın doğası derinlemesine incelenir. Nitel araştırmada analiz, anlamın derinlikleriyle uğraşmaktadır (Merriam, 2013, s. 14). Bu anlamda, bu çalışmada da geleceğe yönelik bir tahmin amacı yoktur. Ancak, internet teknolojilerinin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma açısından nasıl bir durumda olduğu derinlikli bir şekilde anlamlandırılmaya çalışılmaktadır.

Nitel çözümleme, araştırmacının ön planda olduğu bir araştırma şeklidir. Nitel araştırma, dünyayı daha anlamlı hale getiren yorumlayıcı anlatımlardan oluşmaktadır. Bu anlatımların en önemli işlevi ise dünyayı dönüştürmektir. Nitel araştırmaların, dünyaya ilişkin yorumlayıcı ve doğal bir yaklaşımı vardır. Nitel araştırmacılar, dünyayı yorumlar ve anlamlandırır (Denzin ve Lincoln, 2011, s. 3). Bu anlamda, çalışmanın problemi ve amacı nitel çözümleme yönteminin uygulanmasına daha yakındır.

Nitel araştırma desenlemesinde araştırmacı, veri toplama ve analiz sürecinde başrolde dir. Araştırmacı, araştırma sırasında anlayış ve bilgi birikimini sözlü ve sözsüz iletişimle yayarken; sürece ilişkin anında bilgi verebilmekte ve materyalleri özetleyebilmektedir. Nitel araştırmada araştırmacı, yorumların doğruluğuyla ilgili katılımcılara danışırken, beklenmeyen tepkileri de yok edebilmektedir (Merriam, 2013, s. 15).

Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi” gibi nitel veri toplama teknikleri ile yapılmaktadır. Nitel araştırmada amaç; olay ve olguları gerçekçi ve bütüncül şekilde çözmektir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 39). Nitel araştırma, araştırma problemini bütüncül bir yaklaşımla ele alır. Yorumlama, nitel araştırmada başat bir konumdadır. Bu araştırma türünde, üzerinde araştırma yapılan konu ve tartışma alanı kendi özellikleri üzerinden ele alınır ve bireylerin onları nasıl anlamlandırıdığı çözümlenir (Altunışık, vd., 2010, s. 302). Dolayısıyla, bu çalışmada araştırmacının

konuyla ilgili değerlendirmeleri, yaşanan örnek olayların çözümlenmesi ve yorumlanması ile bireylerin konu hakkındaki düşüncelerinin derinlemesine şekilde incelenmesi oldukça önemlidir.

Çalışmanın çözümleme bölümünün ilk kısmında, doküman analizi veri toplama tekniği kullanılmış ve araştırma problemi çerçevesinde seçilen örnek olay ve olgular yorumlanarak değerlendirilmiştir.

Araştırma problemi kapsamında, araştırılan konuyla ilgili olay ve olgular hakkında bilgi içeren yazılı metinlerin analiz edilip yorumlanmasıyla veri sağlanmasına doküman analizi denilmektedir. Doküman analizinde, zaman tasarrufu ön plana çıkmaktadır. Araştırma problemiyle ilgili pek çok doküman olsa da, hangi belgenin önemli olduğu ve veri kaynağı olarak kullanılabileceği: araştırma sorunsalına bakılarak karar verilmelidir (Yıldırım ve Şimşek, 2008, s. 188). Araştırma konusuyla ilgili rapor, kitap, köşe yazısı, internet siteleri, video, fotoğraf, ses kayıtları vb. doküman incelemesi kapsamında ele alınabilir.

Dolayısıyla, bu araştırma kapsamında başat bazı örnek olaylar ve göstergeler ele alınmış ve bu olaylarla ilgili ulaşılabilen her türlü doküman incelenmiştir. Bu anlamda, araştırma sorunsalı kapsamında seçilen olay, olgu ve göstergeler amaçlı örnekleme tekniği ile seçilmiştir. Amaçlı örnekleme, olgu ve olayların derinlemesine şekilde açıklanmasında fayda sağlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2005, s. 107). Ayrıca, amaçlı örnekleme, bilgi bakımından zengin durumları incelerken kullanılmaktadır. Bilgi bakımından zengin durumlar, araştırmanın amacı için kritik öneme sahip konular hakkında fazlaca bilgi edinilebilecek durumlardır ve bu durumlar için amaçlı örnekleme kullanılması uygundur (Merriam, 2013, s. 76). Buradaki amaç, tarihsel ve toplumsal anlamda internet teknolojilerini kültür endüstrileri bağlamında ele almak ve internet teknolojilerinin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya ne kadar katkı sağladığını değerlendirmektir.

Bu bağlamda, çalışma kapsamında ele alınan örnek olgu, olay ve dokümanlar şu şekilde sıralanmıştır:

1. Bireysel Özgürleşme ve Toplumsal Dayanışmayı Twitter Üzerinden

Okumak: Twitter örnek bir olay olmasa da son yıllarda bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma gibi konularda çok önemli bir rol oynamıştır. Bu yüzden,

doküman analizi kapsamında öncelikli olarak Twitter’ın bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya olan katkısı değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme sırasında, son yıllarda Twitter gündeminden hareketle kamu gündemine gelmiş ve ses getirmiş bazı örnek olaylar da analiz edilmiştir.

2. **Toplumsal Dayanışmanın Çevrimiçi Hali-Change.org Sitesi:** Site üzerinden, toplumsal olaylar, haksızlıklar, kadın hakları, hayvan hakları ve hukuksuzluklar ile ilgili bireysel kullanıcılar tarafından kampanyalar düzenlenmekte ve internet kullanıcılarından elektronik imza toplanmaktadır. Bu anlamda, internet kullanıcıları arasında belirli bir toplumsal dayanışma olmaktadır. Bu kategoride, change.org sitesi, sitenin özellikleri, şu ana kadar site üzerinden düzenlenmiş ve ses getirmiş kampanyalar değerlendirilmiştir. Ayrıca, sitenin yapısı, işleyişi ve enformasyonel kapitalizm içerisindeki yeri tartışmaya açılmıştır.
3. **Plaza Eylem Platformu-“Beyaz Yakalıların Dayanışma Ağı”:** Plaza Eylem Platformu, Türkiye’de kurulan bir organizasyondur. Platformun kuruluşunda ve aktif olmasında internet başat bir konumdadır. Platformun genel amacı, Türkiye genelinde çalışan beyaz yakalıların haklarını savunmaktır.²⁷ Ancak, platform sadece bununla sınırlı kalmamakta, iş yaşamında gerçekleşen her türlü haksızlığa karşı çalışmalar yürütmektedir. Bu kategoride, platformla ilgili internet üzerindeki dokümanlar çalışma sorunsalı kapsamında incelenmiştir.
4. **Metal İş Eylemleri, Metal İşçileri Birliği ve İnternet Araçları:** Türkiye’de Birleşik Metal İşçileri Sendikası’nın önderliğinde gerçekleşmiş eylemlerdir.²⁸ Eylemler, işçilerin haklarını savunmak ve kıdem tazminatı gibi konular için düzenlenmiştir.²⁹ Hareketlerin başlangıcında internet etkin olmuştur. Ayrıca, Metal İşçileri Birliği internet ve sosyal ağlar üzerinden faaliyetlerini sürdürmeye devam etmektedir. Bu bağlamda, bu hareket ve birlik ile ilgili dokümanlar araştırma sorunsalı kapsamında irdelenmiştir.

Çalışmada sorun edilen konudan hareketle uygulanan ikinci veri toplama tekniği ise yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmedir. Görüşme, doğrudan gözlem

²⁷<https://plazaeylem.org/pep-hakkinda/> (Erişim tarihi: 03.10.2016).

²⁸<http://www.birlesikmetal.org/> (Erişim tarihi: 03.10.2016).

²⁹<https://www.evrensel.net/haber/272930/birlesik-metal-is-eylem-planini-acikladi> (Erişim tarihi: 03.10.2016).

yapılamayan durumlar için kullanılmaktadır. Duygular, düşünceler, niyetler, geçmişte yaşanan davranışlar, gözlemcinin içine giremediği durumlar, insanların dünyayı nasıl organize ettiği ve anlamlandırıdığı gözlenememektedir. Bu durumları ortaya çıkarmak için katılımcılara sorular sorulmalıdır. Görüşmenin amacı, görüşme yapılan katılımcının bakış açısını öğrenmektir (Merriam, 2013, s. 86). Bu araştırmada da katılımcıların bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma bağlamında internet teknolojilerini ne yönde değerlendirdikleri ortaya konmaya çalışılmıştır.

Nitel araştırmada kullanılan görüşmelerin en güçlü özelliği araştırmacının göremediği durumlar hakkında bilgi verme, araştırmacının gördüğü durumlar hakkında ise alternatif açıklamalar yapma olanağı sunmasıdır. Bu olanağa, görüşme sırasındaki sohbetten doğan beklenmedik ve rastlantısal öğrenmelerin de eklendiğini söylemek gerekir (Glesne, 2013, s. 143). Aslında, burada vurgulanmak istenen, nitel araştırmanın olay ve durumları derinlikli bir şekilde ortaya çıkardığıdır. Bunun için, nitel çözümleme yöntemi kapsamında kullanılan en etkili veri toplama tekniklerinden biri de görüşmedir.

Görüşme, yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme olarak ikiye ayrılmaktadır. Ancak, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılandırılmış görüşmeye göre daha üstündür. Nitel çalışmalarda, yapılandırılmış görüşmenin problemi, önceden hazırlanmış sorulara bağlı kalmaktan dolayı, araştırmacının katılımcıların bakış açısına ve dünyasına girememesine neden olmaktadır. Yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapan bir araştırmacının, katılımcılar tarafından önyargılı olarak nitelendirilmesi de söz konusu olabilir. Yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler katılımcıları ortak kelimeler kullanmaya zorlamakta ve katılımcıların aynı görüşleri ifade etmesine neden olmaktadır. Görüşme sırasında, sadece demografik bilgilerin öğrenilmesinde yapılandırılmış soruların sorulması uygundur. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler ise katılımcıların algıladığı dünyayı kendi düşünceleriyle anlatmalarını sağlamaktadır. Yarı yapılandırılmış görüşmede, keşfedilmesi gereken konular kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmede görüşme kılavuzu yarı yapılandırılmış soruları içermektedir ve bu sorular esnek sorulardır. Görüşme sırasında, genel olarak her katılımcıdan ayrıntılı veriler toplanmaktadır. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmenin büyük bir kısmı açıklığa kavuşturulması istenen sorular ve sorunlardan oluşmaktadır (Merriam, 2013, s. 87-88). Bu açıklamalardan hareketle, yarı yapılandırılmış

derinlemesine görüşmenin bir olgu, olay ya da durumu katılımcılar üzerinden derinlikli şekilde ortaya çıkarmada kullanıldığı söylenebilir. Bunu ortaya çıkarırken de araştırmaya katılan katılımcıları sıkmadan, belirli sınırlara sokmadan görüşmeler yapılmaktadır. Böylelikle, yarı yapılandırılmış soruların yanında, görüşmenin gidişatına göre katılımcılara farklı sorular da sorulabilmekte ve derinde kalan düşünceler öğrenilebilmektedir.

Bu araştırmanın örnek çalışma grubunu, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi araştırma görevlileri oluşturmaktadır. Araştırma kapsamında, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi araştırma görevlilerinin seçilmesinin bazı nedenleri bulunmaktadır. Öncelikli olarak, bu çalışmanın bir kıyas çalışması olmadığı söylenmelidir. Bu bağlamda, bu çalışmada üniversiteler ya da fakülteler arası bir farklılığın ortaya çıkarılması amaçlanmamıştır. Ayrıca, Anadolu Üniversitesi merkez ve çevre konumundaki şehirler kapsamında, yarı merkez konumunda bulunmaktadır. Bu açıdan da Anadolu Üniversitesi seçimi anlamlıdır. Bununla birlikte, Anadolu Üniversitesi kurumsal altyapısını tamamlamış köklü bir üniversitedir. Çalışma grubunun, İletişim Bilimleri Fakültesi araştırma görevlilerinden oluşturulmasının bir başka nedeni de her bölümün lisansüstü eğitim programlarında internet ve yeni teknolojilerle ilgili dersleri barındırmasıdır. Bu durum, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden daha derinlikli sonuçlar alınmasını sağlamıştır. Son olarak ise, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi zaman ve imkân sınırlığından dolayı seçilmiştir. Çünkü, bu çalışma maddi anlamda herhangi bir kurum tarafından desteklenmemektedir.

Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nde 4 bölüm bulunmaktadır. Bu bölümler Basın ve Yayın, Sinema ve Televizyon, Reklamcılık ve Halkla İlişkiler ile İletişim Tasarımı ve Yönetimi'dir. Her bölümden 4 araştırma görevlisi toplam $4 \times 4 = 16$ kişi ile yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılmıştır. Çalışma kapsamında, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme yapılan katılımcıların seçiminde, basit rassal örnekleme tekniği kullanılmış ve örnek çalışma grubu bu şekilde oluşturulmuştur. Basit rassal örneklemede evreninin tamamını oluşturan her elemanın örneklem içine girme şansı eşittir. Böylelikle bu seçim tekniği, tarafsız bir seçim tekniği olarak karşımıza çıkmaktadır (Arıkan, 2004, s. 141). Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi'nde çalışan araştırma görevlileri için kura çekilerek örnek çalışma grubu

oluşturulmuştur. Bu kura her bir bölüm için ayrı şekilde yapılmış, kurallar bu tezin danışmanı Prof. Dr. Erdal Dağtaş'ın gözetiminde gerçekleştirilmiştir.

Basit rassal örnekleme tekniği ile seçilen katılımcıların 9'u erkek, 7'si ise kadındır. Görüşmeler, 22-26 Ekim tarihleri arasında, İletişim Bilimleri Fakültesi araştırma görevlilerinin üniversitedeki ofislerinde, onların serbest zamanlarında gerçekleştirilmiştir. Görüşmelerden önce her araştırma görevlisinden randevu alınmıştır. Süre olarak en kısa görüşme 8 dakika sürerken, en uzun görüşme ise, 18 dakika sürmüştür. Ayrıca, görüşmeler sırasında ses kaydı alınmıştır.

Çözümleme bölümünde katılımcıların isimleri verilmemiş bunun yerine her bir bölümün katılımcıları için farklı kısaltmalar kullanılmıştır. Basın ve Yayın Bölümü araştırma görevlileri için BYaraş1, BYaraş2, BYaraş3 ve BYaraş4; İletişim Tasarımı ve Yönetimi araştırma görevlileri için İLTYaraş1, İLTYaraş2, İLTYaraş3 ve İLTYaraş4; Sinema ve Televizyon Bölümü araştırma görevlileri için STVaraş1, STVaraş2, STVaraş3, STVaraş4 ve son olarak Halkla İlişkiler ve Reklamcılık bölümü araştırma görevlileri için HİRaraş1, HİRaraş2, HİRaraş3 ve HİRaraş4 kısaltmaları kullanılmıştır.

Görüşmeler sırasında ses kaydı yapılmış, sonrasında ise belli başlıklar altında görüşmelerden elde edilen bulgular metin çözümlemesi tekniğiyle analiz edilmiştir. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler kapsamında, katılımcılara aşağıda yer verilen açık uçlu sorular sorulmuştur:

- (1) İnternet ve yeni teknolojileri tüketim kültürü bağlamında nasıl değerlendirirsiniz?
- (2) İnternet ve yeni teknolojilerin gözetim konusundaki rolü hakkındaki düşünceleriniz nelerdir? Ayrıca, bireylerin sosyal medya aracılığıyla daha fazla görünür olmasını özgürleşme ekseninde nasıl yorumlarsınız?
- (3) Sosyal medya siteleri aracılığıyla düzenlenen eylemler, imza kampanyaları vb. hakkında ne düşünüyorsunuz? Bu tür etkinlikler toplumsal dayanışmaya ne yönde etki etmektedir?
- (4) Toplumsal dayanışmanın sağlanmasında sosyal medyanın gücünü ve rolünü nasıl değerlendirirsiniz?

- (5) Türkiye’deki internete erişim oranlarını da göz önünde bulundurarak, sosyal medya ve internetin etkin ve yararlı bir şekilde kullanılıp kullanılmadığı hakkındaki görüşleriniz nelerdir?

Bu bağlamda, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular üç başlık altında çözümlenmiştir. Bu kategorilerin oluşturulmasında çalışmanın konusu ve sorunsalı göz önünde bulundurulmuştur. Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulguların çözümlendiği başlıklar şu şekildedir:

- (1) Kültür Endüstrisi Olarak İnternet ve Yeni Teknolojiler
- (2) İnternet Teknolojileri ve Bireysel Özgürleşme
- (3) Yeni Teknolojiler ve Enformasyon Toplumu Bağlamında Toplumsal Dayanışma
- (4) İnternet Teknolojileri ve Türkiye

Özetle, bu çalışmanın sorunsalı, kuramsal ardalanı ve tezi nitel çözümleme yönteminin yaklaşımına daha yakın olduğu için çalışmada iki farklı nitel veri toplama tekniği kullanılmış ve bu tekniklerin sağladığı olanaklardan yararlanılmıştır.

3.3. Doküman Analizi Bulguları ve Yorumları

Yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme sonuçlarının değerlendirilmesine geçmeden önce, bu bölümde çalışmanın sorunsalı çerçevesinde seçilen örnek olgu, olay ve dokümanlar çözümlenmiştir. Doküman analizi tekniğinin kullanıldığı bu bölümde, öncelikli olarak bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma konularının ikisiyle de doğrudan bağlantılı olan *twitter sosyal medya sitesi* konu edilmiştir. Ayrıca, yakın dönemde twitter üzerinden gerçekleşen ve kamusal alanda ses getirmiş örnek olaylar da twitterin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya yaptığı katkı çerçevesinde irdelenmiştir. Doküman analizinin ikinci çözümleme konusu ise *Change.org sitesidir*. Site üzerinden, bireysel internet kullanıcıları ya da sivil toplum adacıkları toplumsal olaylar hakkında imza kampanyası düzenleyebilmektedir. Bu kampanyalar, sosyal medyada yayılmakta ve böylelikle daha fazla kişiye ulaşmaktadır. Bu bölümde, Change.org sitesi, sitenin özellikleri ve yapısı incelenmiş, ayrıca site üzerinden

düzenlenen ve ses getiren kampanyalar örneklendirilmiştir. Doküman analizi bölümünün üçüncü başlığını, internet üzerinden örgütlenen ve özellikle beyaz yakalıların dayanışma ağı olan *Plaza Eylem Platformu* oluşturmaktadır. Bu platformun oluşmasında internet başat bir konumdadır. Bu dayanışma ağının internet sitesi olduğu gibi, facebook ve twitter hesapları da vardır ve bu alanlarda da aktif olmaya devam etmektedir. Plaza Eylem Platformu'nun amacı, Türkiye genelinde çalışan beyaz yakalıların haklarını savunmaktır. Çalışmanın bu bölümünde, platformla ilgili internet üzerindeki dokümanlar çalışmanın sorunsalı kapsamında analiz edilmiştir. Doküman analizinin son başlığını ise, *Metal İş Eylemleri ve İnternet Araçları* oluşturmaktadır. Bu bölümde, Birleşik Metal İşçileri Sendikası tarafından düzenlenen eylemler sırasında önemli bir rol oynayan internetin olanak ve sınırlıklarının neler olduğu irdelenmiştir.

3.3.1. Bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmayı Twitter üzerinden okumak

Twitter mikroblog sitesi, kullanıcılarına “tweet” adı verilen 280 karakterlik metinler yazarak iletişim kurmalarına izin vermektedir. Twitter, 2006 yılında Jack Dorsey tarafından geliştirilmiş yeni nesil bir iletişim ortamı olarak karşımıza çıkmaktadır. Site, kurulduğu yıldan başlayarak sürekli olarak gelişimini ve popülerliğini arttırmaktadır. Twitter mikro blog sitesi diğer sosyal medya sitelerine göre oldukça popüler hale gelmiştir. Bunun en önemli nedeni ise, günümüz çağının dinamiklerini karşılamasıdır. Site, kısa ifadeler üzerinden bireylerin, kurumların vb. nin iletişim kurmasına olanak vermektedir. Ayrıca, eşzamanlı etkileşimi de sağlamaktadır (Akyazı ve Akyazı, 2013, s. 213-214). Kuşkusuz, günümüzde twitter sadece kısa ifadelerle iletişim kurmaya olanak verdiği için popüler değildir. Sitenin etkileşime izin vermesi, mobil araçlar üzerinden de kullanılması, ayrıca twitter hesabı olan, siyasetçi, sporcu, gazeteci vb. figürleri de takip etmeye olanak vermesi sitenin popülerliğini arttırmaktadır.

Alexa verilerine göre, twitter dünyada en çok tıklanan bir başka deyişle, giriş yapılan 12. sitedir. Dünya genelindeki tüm siteler bu sıralamaya dahil edildiği için bu erişim sırası önemli bir rakam olarak karşımıza çıkmaktadır.³⁰

³⁰<https://www.alexa.com/siteinfo/twitter.com> (Erişim tarihi: 24.10.2017).

Twitter, kurulduğu ilk zamanlarda kişilerin anlık durumlarını paylaşmasını amaçlamıştır. Sitenin kullanıcı sayısını gün geçtikçe arttırması ve bireysel kullanıcıların dışında ticari, kültürel vb. kurumların iletişim ortamı haline gelmesi sitenin yapısal bazı değişikliklere de gitmesine neden olmuştur. Twitterın ana sayfasındaki ileti kutusunda, ilk zamanlarda “What are you doing? (Şu anda ne yapıyorsun?)” şeklinde bir soru yer alırken; Kasım 2009’dan itibaren bu mesaj kutusunda “What’s happening? (Şu anda ne oluyor)” sorusu yer almıştır (Genç, 2010, s. 483). Bu soru değişimi, aslında twitterın bireysel internet kullanıcılarına verdiği önemli bir mesajdır. Twitter, böylece kullanıcılarından çevrelerinde olup biten olaylar ile ilgili olarak paylaşımda bulunmalarını beklemektedir. Twitter, zaman içerisinde kişisel bir site olmaktan çıkmıştır. Artık, site üzerinden insanlar sadece yaptıkları şeyleri değil, gündelik ve toplumsal yaşamda gördükleri ya da yaşadıklarını da paylaşmaya başlamıştır (Akyazı ve Akyazı, 2013, s. 214). Aslında bu durum, twitterın hem toplumsal dayanışma ile bağlantısını sağlamış hem de bireysel özgürleşme konusuna katkı yapmıştır. Artık bireyler, hashtagler³¹ aracılığıyla twitter üzerinden bir konuda gündem yaratmaya ve bu gündemin kamu gündeminde kalmasına aracı olabilmektedir.³² Örneğin, 11 Ekim 2017 tarihinde, twitter aracılığıyla önemli bir dayanışma örneği sergilenmiştir. #BedelliAskerlikGeliyor hashtagi altında atılan tweetler uzun süre gündemde kalmış ve twitter üzerinden en çok konuşulan konulardan biri olmuştur.³³ Bedelli askerlik son zamanlarda en çok konuşulan konulardandır. Özellikle sosyal ağlar aracılığıyla örgütlenen ve bedelli askerlikten yararlanmak isteyen gruplar, özellikle twitterı etkin şekilde kullanmaktadır. Ancak, buradaki sorun, gerçekleşen dayanışma ve gündemin uzun süreli olmaması, geleneksel medyaya çok fazla yansımaması ve şu ana kadar herhangi bir sonuç alınamamasıdır. Kuşkusuz, şu an için geçerli olan bu durum, önümüzdeki zamanlarda değişebilir ve bedelli askerlik kararı açıklanabilir.³⁴

Twitter internet şirketi, “hakkında” kısmında yer verdiği misyonunu “herkese fikir ve bilgiyi anında, hiçbir bariyer olmaksızın yaratıp paylaşma gücü vermek”³⁵

³¹<http://www.sabah.com.tr/teknoloji/haber/2011/11/17/hashtag-nedir> (Erişim tarihi: 24.10.2017)

³²http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141205_twitter_takipciler (Erişim tarihi: 24.10.2017).

³³<https://www.cnnturk.com/ajanda/bedelli-askerlik-cikacak-mi-twitterda-gundem-bedelliaskerlikgeliyor> (Erişim tarihi: 24.10.2017)

³⁴Verilerin toplandığı dönemde bedelli askerlik ile ilgili bir gelişme yaşanmamıştır. Ancak bedelli askerlik, 2018 yılı Kasım ayında çıkmıştır. Bu anlamda bedelli askerliğin çıkması ile, durumun 2017 yılında twitter üzerinde gündem olması arasında bir bağlantı olduğu düşünülmemektedir.

³⁵<https://about.twitter.com/tr/company> (Erişim tarihi: 24.10.2017).

olarak açıklamıştır. Aslında, bu açıklama kendi içerisinde farklı anlamları da beraberinde getirmektedir. Bu anlamlar hem bireysel özgürleşme hem de toplumsal dayanışma bağlamında somut hale getirilebilir. Bilginin herkese, hiçbir bariyer olmaksızın aktarılması bireysel özgürleşmeye katkı sağlarken; bilginin anında ve herkese iletilmesi de toplumsal dayanışma için anahtar bir güç haline gelebilir.³⁶ Bu anlamda twitter, kendi misyonunda insanlığın yararı için faaliyetlerde bulunduğunu aktarmaya çalışmaktadır. Şirket, kendi sitesinin “değerler” kısmında ise ifade özgürlüğünü korumaya özen gösteren bir oluşum olduğunu ifade etmiştir.

Şirketin “değerler” kısmının diğer bir bölümü “twitter for good” şeklinde ifade edilmektedir. Bu bölümdeki çarpıcı başlık, “açık bilgi değiş tokuşunun dünyaya olumlu etki edebileceğine inanıyoruz” şeklindedir. Bu bölümde, özellikle bir şirket olarak twitterın gerçekleştirdiği faaliyetler ve bazı konulardaki düşünsel açılımları vurgulanmaktadır.³⁷

Twitterın en çok önem verdiği konulardan biri, internet güvenliği ve eğitimi bölümüdür. Şirkete göre, ifade özgürlüğü bir insan hakkıdır ve herkesin bir sesi ve onu kullanma hakkı vardır. Twitterda bireyler, sadece kendisine ait olan bakış açısını her tweette kendisini güvende hissederek ifade etmelidir ve bunun gerçekleşmesini sağlamak da oldukça önemlidir. Şirkete göre, twitterda zaman zaman bireysel kullanıcıların atmış olduğu tweetlerde sınır aşılabilmekte ve taciz ile tehdit unsurları olabilmektedir. Bu bağlamda, twitter bu tür durumlarla mücadele etmektedir ve bu tarz içerikleri üreten kullanıcıları twitterdan uzaklaştırmaktadır. Şirket, güçlü fikirlere ve tartışmaya açık görüşlere izin verdiklerini belirtmektedir. Şirketin en çok dikkat ettiği nokta ise kullanıcıların taciz edildiği ya da susturulduğu bir ortama izin verilmemesidir. Şirket, bu anlamda bazı ilkeler belirlemiştir. Bu ilkelerden en önemlileri ise sitenin herkes için ifade özgürlüğü sunmasıdır; ayrıca, twitterın asla taraf tutmaması ve herkes için eşit olması da vurgulanan diğer noktalardır.³⁸ Kuşkusuz, şirketin “hakkında” bölümünde vurgulamış olduğu bu noktalar oldukça önemlidir. İfade özgürlüğü ve güvenli kullanım konusunda ifade edilenler, twitter mikroblog sitesini kullanıcı odaklı bir platform olarak göstermektedir. Ancak, twitter üyeliğine sahip kişilerin bu konuda

³⁶<https://about.twitter.com/tr/values/civic-engagement.html> (Erişim tarihi: 25.10.2017).

³⁷<https://about.twitter.com/tr/values/twitter-for-good.html> (Erişim tarihi: 26.10.2017).

³⁸<https://about.twitter.com/tr/safety.html> (Erişim tarihi: 26.10.2017).

twitter hakkında ne düşündükleri de oldukça önemli bir sorunsal olarak karşımıza çıkmaktadır.

Twitter, ifade özgürlüğü ve sivil özgürlüklere önem veren bir şirkettir. Şirket, maddi, etkinlik ve kampanya anlamında internet hakları ve konuşma özgürlüğünü savunup ileriye götüren kuruluşları desteklemektedir.³⁹ “Twitter for good” bölümünde, şirketin twitter üzerinden başlatmış olduğu #PositionofStrength kampanyası hakkında bilgi verilmiştir. Şirket, her yaştan kadın ve yeterli oranda temsil edilmeyen azınlıklara bilim, teknoloji, mühendislik ve matematik alanlarında programların kapısını açan çabaları desteklemektedir.⁴⁰ Şirketin, kendi sayfası üzerinden paylaşmış olduğu ve herkese açık olan bu bilgiler twitterın insan hakları, demokrasi ve ifade özgürlüğü gibi konularda duyarlı bir şirket olduğunu göstermektedir. Bu anlamda, diğer sosyal paylaşım ağlarına göre twitterın ayrıksılığını koruduğu söylenebilir.

Bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmanın en önemli önkoşulları, evrensel erişim ve teknolojinin herkes tarafından benimsenmesi gerektiğidir. Twitter, bu konuda da bazı çalışmalar yapmaktadır. Şirket, “twitter for good” bölümünde tüm toplulukların internete düşük maliyetli erişimi olması gerektiğini ifade etmektedir. Bunu sağlamak için şirket, dünyanın farklı yerlerinden Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve hayır kurumlarıyla yakın şekilde çalışmaktadır. Çalışılan STK’ların kendi topluluklarında yürüttüğü ilgi uyandıran çalışmalar aracılığıyla misyonlarını twitterda paylaşabilmeleri ve internet erişiminin yararlarını sergilemeleri amaçlanmaktadır.⁴¹ Kuşkusuz, yapılan bu çalışmalar internete erişimin artması ve internetin bireyler tarafından daha fazla benimsenmesi için önemlidir. Ancak, internet erişiminin ekonomi politik boyutunun olduğu da unutulmamalıdır. İnternet üzerinden yapılan sosyal aktivite ve kampanyaların etkisi yine sadece internet erişimi olan insanlarla sınırlı kalabilmektedir. Bu sınırlamanın giderilmesi için farklı politikaların hayata geçirilmesi önem taşımaktadır.

Şirketin internet sayfasında üzerinde durulan bir diğer konu ise acil durum müdahalesi ve afetle mücadele ile ilgilidir. Sayfada, “Bizler aktif dünya vatandaşlarıyız. Acil durum veya doğal afetler meydana geldiğinde mağdurlar, ilk müdahale edenler ve insani yardım girişimleri arasındaki iletişimi destekleyen araç ve programlar sunarız”

³⁹https://blog.twitter.com/official/en_us/a/2016/participating-at-oslo-freedom-forum-davos-for-dissidents.html (Erişim tarihi: 30.10.2017).

⁴⁰<https://twitter.com/hashtag/PositionOfStrength?src=hash> (Erişim tarihi: 30.10.2017).

⁴¹<https://about.twitter.com/content/dam/about-twitter/values/twitter-for-good/Twitterfor nonprofits.pdf> (Erişim tarihi: 30.10.2017).

şeklinde bir açıklama yer almaktadır.⁴² Doğal afetler sırasında olay yerinden anında haber vermek ya da yardım çağrısında bulunmak için twitter kullanımı oldukça önemlidir. Ancak, şirketin internet sayfasında acil durum müdahalesi ve afetle mücadele için hangi araç ya da programların kullanıldığı belirtilmemiştir.

Twitter, topluluk ve çalışan etkileşimine önem veren bir şirket olarak karşımıza çıkmaktadır. Şirket, San Francisco'daki genel merkezinde özellikle çocuklara ücretsiz şekilde takım çalışması, grup iletişimi ve yeni medya konuları hakkında eğitimler vermektedir.⁴³ Çalışan etkileşimi kapsamında ise şirket, #TwitterForGood adı altında çalışanlarıyla birlikte kâr amacı gütmeyen gruplarla ortaklık kurmakta ve yerel toplulukların düzenlemiş olduğu hizmetlere yardımcı olmaktadır.⁴⁴ Şirketin kâr amacı gütmeyen kuruluşlarla çalışması ve bazı aktiviteler yapması toplumsal sorumluluk anlamında önemlidir. Ayrıca, bu durum, bireylerin twittera olan bakış açılarının da olumlu olmasını sağlamaktadır. Ancak, yapılan bu etkinliklerin sadece Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile sınırlı kalması evrensel bir ortaklık ve işbirliğinin kurulmasını engellemektedir.

Şirket, internet sitesine koyduğu twitter sivil etkileşimi bölümünde maddi anlamda destek verdiği kuruluş ve organizasyonları sıralamıştır. Özellikle şirket, ABD'deki bazı kamu kuruluşları ve ticaret birliklerine belirli zamanlarda maddi anlamda destek vermektedir.⁴⁵ Şirketin destek verdiği kuruluşlar, daha çok internet ve teknolojinin daha özgür bir şekilde nasıl kullanılması konusunda çalışmalar yapan organizasyonlardır. Bu açıdan değerlendirildiği zaman, bir şirket olarak twitterın kamu kuruluşları ve bazı organizasyonlara sağlamış olduğu destek internet ve teknoloji kullanımı bağlamında önemlidir. Ayrıca, bu katkıların, bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya doğrudan olmasa bile dolaylı yönden yarar sağladığı söylenebilir. Ancak, bu katkı sadece ABD ile sınırlı kalmaktadır. Twitterın dünya genelinde destek verdiği bir kamu kuruluşu ya da organizasyona rastlanılmamıştır. Bu bağlamda, twitterın toplumsal dayanışma ve bireysel özgürleşmeye yapmış olduğu

⁴²<https://about.twitter.com/tr/values/twitter-for-good.html> (Erişim tarihi: 02.11.2017).

⁴³https://blog.twitter.com/official/en_us/a/2016/twitter-neighborhood-how-we-learn-connect-and-grow-together.html (Erişim tarihi: 14.11.2017).

⁴⁴https://blog.twitter.com/official/en_us/topics/events/2017/TwitterForGood-Day.html (Erişim tarihi: 14.11.2017).

⁴⁵<https://about.twitter.com/tr/values/civic-engagement.html> (Erişim tarihi: 15.11.2017).

katkının ABD dışındaki ülkelerde, bireysel twitter kullanıcılarının etkinlikleriyle sınırlı kaldığı söylenebilir.

Twitter hakkında söz edilecek son özellik ise şirketin #PAC oluşumudur. #PAC, şirket tarafından kullanıcının sesini duyurmak ve saygı göstermek üzere twitterın kullandığı bir araç olarak tanımlanmaktadır.⁴⁶ Eşdeyişle, #PAC oluşumu, bireysel odaklı internet kullanımını sağlamak adına faaliyetlerini sürdürmektedir.

#PAC kapsamında internet özgürlüğünün artırılması, ulusal güvenlik gözetimi, dijital gizlilik, özgür yazılımların patentli ve aday desteği gibi konularda çalışmalar yapılmaktadır.⁴⁷ Burada üzerinde durulması gereken konu ise bu çalışma bağlamında değerlendirilebilecek olan aday desteğidir.

Kuşkusuz, teknolojinin, internet mecralarının ve sosyal ağların bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma yaratma konusunda bazı avantajları vardır. Ancak, insandan bağımsız bir teknolojinin varlığı da sorgulanmalıdır. Toplumsal olaylar, özgürlük, dayanışma, eşitlik vb. konularda sadece teknolojiyi ön plana çıkarmak teknolojik determinist düşüncüyü daha fazla güçlendirecektir. Bu bağlamda, insan etkileşimli ve insanın yönlendirmesiyle gelişen teknolojinin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya olan katkısı daha fazla olacaktır. Twitter, ABD genelindeki yerel ve genel seçimlerde aday olan bazı kişileri desteklemektedir. Bu kişilerin seçimi ise teknoloji konusunda bazı vaatlerinin olması ile ilgili olmaktadır. Bu adayların projeleri internet özgürlüğü, özgür yazılımlar ve teknolojinin eşit şekilde kullanılmasını sağlamak adına gelişmektedir.

Dolayısıyla, Türkiye üzerinden de bir değerlendirme yapmak gerekmektedir. Türkiye’de siyasi anlamda teknolojiye bazı yatırımlar olduğunu kabul etmek gerekir. Ancak, bu yatırımlar genellikle teknik, altyapı vb. sınırlı kalmaktadır. Bununla birlikte, OECD ülkeleri arasında teknolojiye yatırım yapma anlamında Türkiye son sıralarda yer almaktadır.⁴⁸

Özetle, tüm internet sitelerinin aynı zamanda kapitalist sistem içerisinde yapılanan birer şirket olduklarını kabul etmek gerekmektedir. Kuşkusuz, twitter da bu yapılanma içerisinde yükselmiş ve son yıllarda değerini oldukça arttırmıştır. Şirketin

⁴⁶<https://about.twitter.com/tr/values/pac.html> (Erişim tarihi: 29.11.2017).

⁴⁷<https://about.twitter.com/tr/values/pac.html> (Erişim tarihi: 29.11.2017).

⁴⁸<https://webrazzi.com/2015/02/21/turkiye-2014-avrupa-teknoloji-yatirimlari-raporunun-neresinde/> (Erişim tarihi: 29.11.2017).

değeri 11 milyar dolardır.⁴⁹ Bu oldukça büyük bir ekonomidir ve enformasyonel kapitalizmin ne denli yükseliş gösterdiğine işaret etmektedir. Buna karşın, twitter, özellikle görsel öğelerin yoğun şekilde tüketildiği diğer internet mecralarına göre ayrıksılığını korumaktadır. Hem kullanıcı potansiyeli açısından hem de şirketin kendi politikaları bağlamında sitenin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya katkı sağlamak için çaba gösterdiği söylenebilir. Ancak, sözü edilen faaliyet ve çalışmaların sadece ABD ile sınırlı kalması, sitenin bireysel özgürleşme, toplumsal dayanışma, internet özgürlüğü vb. konularda yapmış olduğu katkının uluslararası ölçekte sekteye uğramasına neden olabilmektedir. Tüm bunlara karşın, hem dünya hem de Türkiye genelinde gerçekleşen bazı olaylarda twitterın etkilerinin olduğu gözlemlenmiştir.

2013 yılında dönemin hükümetinin Taksim'deki Gezi Parkı'nı yıkma ve yerine alışveriş merkezi ile topçu kışlası inşa etme amacıyla yapmış olduğu çalışma Türkiye'de önemli bir direnişle karşılaşmıştır. Gerçekleşen gösteriler, dünya basınının yoğun ilgisiyle karşılaşırken,⁵⁰ olaylar "Türk Baharı" şeklinde sunulmuştur. Ayrıca, olaylar Brezilya'da toplu taşıma ücretlerine yapılan zamdan sonra gerçekleşen protestolara da örnek oluşturmuştur.⁵¹ Gezi Parkı olayları sırasında twitterın oldukça etkin bir şekilde kullanıldığı gözlemlenmiştir.

Özellikle 31 Mayıs 2013 tarihinde Türkiye'nin dört bir yanında başlayan olaylar, aynı gece ile 1 ve 2 Haziran'da hiçbir anaakım medya kanalında yer almamıştır. Bu tarihlerde, sadece Halk TV ve Ulusal Kanal olaylar çerçevesinde yayınlar gerçekleştirmiştir. Bu zaman aralığında, polisin göstermiş olduğu orantısız güç görüntüleri sosyal ağlarda özellikle twitterda yayılmaya başlamıştır. Bu görüntüler, genellikle göstericilerin kendi medya araçlarıyla çekmiş oldukları görüntülerdir. Ayrıca, göstericilerin birbirleriyle yardımlaşması ve örgütlenmesi de sosyal ağlarda özellikle twitter üzerinden gerçekleşmiştir. Yaşanan olaylar sırasında sokağa çıkamayan bireyler, dijital aktivizm yoluyla eylemcilere yardımcı olmaya çalışmıştır.

Günümüzde, bireysel internet kullanıcılarının kitlesel yayın yapabilmeleri, yeni medya araçlarıyla mümkün olmuştur. Özellikle anaakım medyanın yayın yapmaktan çekindiği zamanlarda, bireyler birer medya aracına dönüşebilmekte ve iletilerini

⁴⁹<http://www.ekofinans.com/twitterin-piyasa-degeri-ne-kadar-h17556.html> (Erişim tarihi: 29.11.2017).

⁵⁰http://www.radikal.com.tr/dunya/gezi_parki_olaylari_dunya_basininda-1135814 (Erişim tarihi: 29.11.2017).

⁵¹<http://www.gundemanset.com/2013/06/gezi-brezilyaya-da-ilham-odu/> (Erişim Tarihi: 29.11.2017).

kitlelerle paylaşabilmektedir. Taksim Gezi Parkı'nda yaşananlar sırasında 31 Mayıs 2013 gecesi olaylarla ilgili 15 milyon 77 bin 5 yüz tweet atılırken; 1 Haziran gecesi ise bu sayı 18 milyon 935 bin 909'a çıkmıştır. New York Üniversitesi'nin hazırlamış olduğu rapora göre buradaki önemli nokta, atılan tweetlerin yüzde doksanın Türkiye'deki IP adreslerinden gelmesidir. Raporda geçtiğimiz yıllarda Mısır'da gerçekleşen olaylar sırasında atılan tweetlerin yüzde otuzunun Mısır'daki IP adreslerinden geldiğine dikkat çekilmiştir. Bunlara ek olarak, *hashtag* olarak bilinen trend topic sayfasında ise #direngeziparkı, #occupygezi, #direnankara etiketleri uzun süre en önlere yer almıştır.⁵²

Gezi Parkı olayları sırasında sosyal medyada, özellikle twitterda yoğun bir dezenformasyon (yanıltıcı haber) olduğu gerçeği de görmezden gelinmemelidir. Beşiktaş taraftar grubu Çarşı'nın bir polis tomasını ele geçirdiği haberi, eylemler 48 saat sürerse hükümetin düşeceği haberleri olaylar sırasında yayılan dezenformasyonlara örnek olarak verilebilir.⁵³ Ancak, sosyal medyanın özellikle Gezi Parkı olayları sırasında anaakım medyanın yayın yapmadığı zamanlarda sağladığı yararlar da göz ardı edilmemelidir. Kaldı ki, sosyal medyadaki dezenformasyon oranının azalması ise anaakım medyanın yayın yapmasına bağlıdır.

Dönemin Başbakanı Recep Tayyip Erdoğan, olayların büyüdüğü günlerde Kuzey Afrika'ya bir gezi gerçekleştirmiştir. Gezi öncesi düzenlenen basın toplantısı sırasında, kendisine görece daha keskin sorular yönelten Reuters Haber Ajansı Türkiye muhabiri Birsen Altaylı'nın twitter üzerindeki izleyici sayısı dakikalar içinde binlerce artış göstermiştir.⁵⁴ Bu durum, Türkiye halkının Gezi Parkı olaylarını sosyal medya, özellikle twitter aracılığıyla izlediğinin bir göstergesidir.

Gezi Parkı olayları sırasında yeni medya araçları, özellikle twitter, egemen sistemin üstünlüğünü kırmak için önemli bir güç olmuştur. Bu durum, o dönemde egemen sistem tarafından da fark edilmiştir. Gezi Parkı olaylarıyla ilgili olarak Twitter

⁵²http://www.radikal.com.tr/yazarlar/m_serdar_kuzuloglu/gezi_parki_eylemlerinin_sosyal_medya_karnesi-1138146, <http://www.hurriyet.com.tr/planet/23425695.asp> (Erişim tarihi: 29.11.2017).

⁵³<http://www.insanhaber.com/guncel/gezi-surecinde-sosyal-medya-dezenformasyonlari-h5091.html> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

⁵⁴http://www.radikal.com.tr/turkiye/basbakana_geziyi_soran_reuters_muhabiri_birsen_altayliya_dakikada_1000_takipci-1136051 (Erişim tarihi: 30.11.2017).

yönetiminden bazı kullanıcıların bilgilerini isteyen Türkiye hükümetinin isteği geri çevrilmiştir.⁵⁵

Gezi Parkı olayları sırasında birçok ünlü isim de twitter aracılığıyla düşüncelerini dile getirmiştir.⁵⁶ Bu bağlamda, Gezi Parkı olayları sırasında yurttaşların genel olarak toplumsal dayanışma ve birliktelik için twitterı kullandığı söylenebilir. Ancak, bu dönemde, yurttaşları isyana yönlendiren ve propaganda yaptıkları iddia edilen bireylere yapılan operasyonlarda Türkiye genelinde pek çok kişi gözaltına alınmıştır.⁵⁷ Ne var ki, bu kişilerin atmış oldukları tweetler nitel anlamda içerik olarak değerlendirilmelidir. Bireysel özgürleşmenin sağlanabilmesi için bireylerin fikirlerini özgürce ifade etmesi önemlidir. Bu dönemde attıkları tweetler nedeniyle gözaltına alınanların olması, bireysel özgürleşmenin önünde bir engel olarak değerlendirilebilir.

Özetle, Gezi Parkı olayları, Türkiye yakın siyasi tarihinin önemli olaylarından biridir. Olaylar sırasında internet araçları, yeni medya ve sosyal ağlar oldukça önemli hale gelmiştir. Bu bağlamda, olaylar sırasında twitterın etkisi ve aktifliği diğer sosyal medya sitelerine göre daha fazla olmuştur. Gezi Parkı olayları sırasında twitter her ne kadar bazı açılardan dezavantajlar yaratsa da özellikle toplumsal dayanışmanın sürdürülmesinde aktif olmuştur.

2011 yılında Arap coğrafyasında gerçekleşen ve bazı ülkelerde yönetim değişikliklerinin yaşanmasına neden olan ve kamuoyunda “Arap Baharı” olarak nitelendirilen olaylar sırasında da sosyal medya ve twitterın ne şekilde aktif olduğu yıllardır tartışılmaktadır. Buradaki temel nokta, olayların gelişiminde twitter vb. sosyal ağların aktif olduğu ancak, bu olayları sadece sosyal medyaya bağlamanın yanlış olduğudur. Özellikle o dönemdeki olayların gerçekleştiği ülkelerdeki nüfus ve internete erişim oranları göz önüne alındığında bu yorumu yapmak yanlış olmayacaktır.⁵⁸

2008 yılında ABD’deki ekonomik krizin ortaya çıkması, Amerikalıların pek çoğunun ekonomik eşitsizlikle karşı karşıya kalması, işsizliğin yükselmesi, evlere el konulması ve kazançların düşmesi gibi sonuçlar; “Occupy Wall Street” olaylarının

⁵⁵<http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/1042948-bakan-yildirim-twitter-isbirligine-yanasmadi> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

⁵⁶<http://www.habergazete.com/haber-detay/1/25862/iste-Sanatcilardan-Diren-Gezi-Parki-Twitter-Mesajlari-2013-06-03.html> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

⁵⁷<http://www.hurriyet.com.tr/tweet-atanlara-isyana-tesvik-gozaltisi-23438875> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

⁵⁸<http://politikakademi.org/2013/07/arap-bahari-ve-sosyal-medya/>, <http://www.dw.com/tr/sosyal-medyan%C4%B1n-arap-bahar%C4%B1ndaki-rol%C3%BC/a-15175703>, <https://prezi.com/dgmcuxnrbqkg/sosyal-medyanin-arap-bahari-uzerindeki-etkisi/> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

yaşanmasına neden olmuştur. Bu dönemde, ABD’de uygulanan neo-liberal politikalar zengini daha zengin, yoksulu ise daha yoksul hale getirmiştir. Böylesi bir ortamda, “Occupy Wall Street” olayı patlak vermiş ve ABD’den tüm dünyaya yayılan bir dizi protestolar gerçekleşmiştir. Olaylar sırasında twitter, eylemcileri birleştirmek için başarılı bir şekilde kullanılmıştır. Ancak, twitterın olaylar başladıktan sonra etkin olduğu, olayların ortaya çıkmasında bir etkiye sahip olmadığı bilinmelidir. Protestoların başlangıcı sırasında, Adbusters isimli bir dergi internet üzerindeki tüm sosyal medya sitelerinden 17 Eylül 2011 günü için New York Zuccoti Park’ta bir gösteri çağrısı yapmıştır. Bu çağrıya, internet üzerinden 20 bin kişi katılacağını diye tıklamış ancak, Zuccotti Park’a sadece 300 kişi gitmiştir. Genel olarak “Occupy Wall Street” hareketinde, sosyal ağ siteleri ve özellikle twitter aracılığıyla sağlanan destek fiziksel katılıma evrilememiştir.⁵⁹ Bu anlamda, İşgal Et hareketi için sosyal ağların ve özellikle twitterın hareketin başlamasının ardından önemli hale geldiği söylenmelidir. Ancak, burada bu olayların başlangıcını sosyal ağlara dayandırmak zorlama bir yaklaşım olacaktır. Kapitalizmin gelişmesi ve bireylerin kapitalist sistem içerisinde kendilerine yer edinmesi için ekonomik refah önemli bir konudur. Bu bağlamda, ekonomik anlamda kendisini güvende hisseden bir bireyin bu türden eylemlere her zaman katılması söz konusu değildir. Eşdeyişle, “İşgal Et” hareketinin başlangıç noktası, işçi sınıfı ve beyaz yakalıların yaşadığı ekonomik belirsizlik olmuştur. Twitter, bu bağlamda toplumsal dayanışmanın sürdürülmesinde aktif olsa da toplumsal dayanışmanın devamlılığını sağlayamamıştır.

Türkiye’de Kasım 2017 tarihinde hükümet araçlarda kullanılan cam filmi ile ilgili bir karar çıkarmıştır. Buna göre, cam filmi kullanımı özellikle güvenlik nedeniyle yasaklanmış ve cam filmi kullanan sürücülere 427 lira para cezası kesilmesine karar verilmiştir. Türkiye genelinde 5 milyon araçta cam filmi bulunması nedeniyle, bu yasaklamanın ardından halkın tepkisi oldukça yükselmiştir.⁶⁰

Günümüzde sosyal ağlar özellikle twitter, bireylerin kendilerini ilgilendiren konularda tepki verdikleri ve seslerini yetkililere duyurmaya çalıştıkları bir mecra haline gelmiştir. Cam filmi konusunda da #camfilmi hashtagi kullanılarak birçok ileti

⁵⁹<http://sendika62.org/2015/01/basarisiz-bir-sosyal-medya-deneyimi-occupy-wall-street-onder-ozdemir/> (Erişim tarihi: 01.12.2017).

⁶⁰<http://www.hurriyet.com.tr/cam-filmi-yasagi-resmi-gazeteye-nasil-yansidi-cam-filmi-cezasi-ne-kadar-40627500> (Erişim tarihi: 04.12.2017).

yazılmış ve hâlâ yazılmaya devam etmektedir.⁶¹ Cam filmi yasağının ardından, tüm sosyal medya mecralarında bu durum protesto edilmiş ve özellikle twitter bu durumda öncü olmuştur.⁶²

Yaşanan yoğun protestolar sonucu, durum hükümetin de dikkatini çekmiş ve cam filmi ile ilgili yeni bir düzenleme yapılmıştır. Ancak, cam filmi tamamıyla serbest bırakılmamış; belirli ölçü ve standartlar içerisinde kullanımına izin verilmiştir.⁶³ Pek çok sürücü, cam filmini sağlık ve güneş ışınlarının zararlı etkilerinden korunmak ve sürüş sırasında daha rahat bir görüntü kazanmak adına kullanmaktadır. Hükümetin güvenlik gerekçesiyle aldığı bu karar, toplumun bazı kesimlerinden tepki almış; sosyal medya özellikle twitter, bu tepkinin gösterilmesinde öncü olmuştur. Ancak, tepkilere karşın, cam filmi yasağı tam olarak kaldırılmamış, konu hakkında yeni bir düzenleme yapılmıştır. Kuşkusuz, yapılan düzenleme ve değişiklikler gösterilen tepkilerin bir sonucudur. Bununla birlikte, yasağın tam olarak kaldırılmaması da sosyal medyanın yasal düzenlemelerdeki aksaklıkları tek başına önleyemediğini göstermektedir.

Türkiye kamu gündemini Eylül 2016'da meşgul eden en önemli konulardan biri Ayşegül Terzi olayı olmuştur. Ayşegül Terzi, 12 Eylül 2016 tarihinde şort giydiği için Abdullah Ç. tarafından belediye otobüsünde darp edilmiş ve saldırıya uğramıştır.⁶⁴ Saldırıyı gerçekleştiren Abdullah Çakıroğlu'nun tutukluluk hali devam etmekte ve kendisi "inanç, düşünce ve kanaat hürriyetinin kullanılmasını engelleme", "halkı kin ve düşmanlığa tahrik veya aşağılama", "kasten yaralama" ve "hakaret" suçlarından 2 yıl 7 aydan, 9 yıl 4 aya kadar hapis istemiyle yargılanmıştır.⁶⁵

Yaşam tarzına müdahale olarak görülen bu olay, toplum vicdanını derinden sarsmış ve bu konu hem geleneksel hem de yeni medyada yoğun şekilde yankı bulmuştur. Olayın yaşanmasının ardından, twitterda #AyşegülTerzininSesiOlalım etiketi ile kampanya başlatılmıştır. Twitter kullanıcıları, saldırganı ve gerici zihniyeti eleştirirken Ayşegül Terzi'ye sahip çıkmıştır. Twitterda yaşanan gerici olaya verilen

⁶¹<https://twitter.com/hashtag/camfilmi> (Erişim tarihi: 04.12.2017).

⁶²<http://www.hurriyet.com.tr/suruculer-dikkat-cam-filmi-cezasi-cebinizi-yakabilir-40634461> (Erişim tarihi: 04.12.2017).

⁶³<http://www.haberturk.com/cam-filmi-yasagi-kalkti-mi-cam-filmi-serbest-mi-oldu-iste-sicak-gelismeler-1712910-ekonomi> (Erişim tarihi: 04.12.2017).

⁶⁴http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/606483/Sort_giydigi_icin_darp_edilen_Aysegul_Terzi_ilk_kez_konustu_Sofor_saldirganin_kacmasina_yardim_etti.html# (Erişim tarihi: 05.2017).

⁶⁵<http://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/sortlu-diye-hemsireye-saldiran-abdullah-cakiroglunun-avukatindan-soke-edem-savunma-1829020/> (Erişim tarihi: 05.12.2017).

tepkiler Trend Topic sırasında ilk sıraya yerleşmiştir.⁶⁶ Twitter aracılığıyla yaşanan bu toplumsal dayanışma, olayın kamu gündeminde yer edinmesini sağlamıştır.

Kamu gündeminde yer alan ve kamunun ortak şekilde tepki gösterdiği olaylar, kamusal alanı yönlendiren siyasetin de gündemine girmek durumundadır. Çünkü, siyasal iktidar kamu gündeminde yer alan ve tepki çeken olaylara ilgi göstermezse, bu durum sonucunda iktidarın oy kaybı yaşaması olasıdır. Kaldı ki, toplumun farklı kesimlerinin tepkisini çeken ve ortak şekilde hareket edilen Ayşegül Terzi olayıyla ilgili devletin öncelikli/sorumlu görevlileri; Binali Yıldırım, Nurettin Canikli ve Fatma Betül Sayan Kaya tarafından açıklamalar yapılmıştır. Yapılan açıklamaların ortak noktaları ise böylesi bir saldırının asla kabul edilemeyeceği, bu tür olaylarda yargılama devam ederken tutukluluk halinin devam etmesi gerektiği üzerine şekillenmiştir.⁶⁷

Özetle, gündelik yaşamda Ayşegül Terzi'nin yaşadığı olayın herkesin başına gelme olasılığı bulunmaktadır. Bu tür olaylar sonrasında, toplumda ortak bir tepki oluştuğunda ise bu türden saldırı ve davranışların azalması beklenmektedir. Çünkü, oluşan kamusal tepki ve toplumsal dayanışma hem karar alıcıları hem de siyasileri etkilerken; bu tür davranışlarda bulunan kişilerin daha fazla ceza almalarına da öncül olabilmektedir. Bu bağlamda, sözü edilen olay ekseninde twitter, toplumsal dayanışma için oldukça önemli ve ortak tepkinin gösterilmesi için bir aracı olmuştur.

Twitterın hem bireysel özgürleşme hem de toplumsal dayanışma ile doğrudan bağlantısının olduğunu söylemek gerekir. Özellikle şirketin kendi politikaları değerlendirildiğinde, özgürlükçü ve demokratik bir internet ağının arzulandığı ve bu yönde çalışmaların yapıldığı vurgulanabilir. Bu durum ise twitter kullanıcılarının bireysel özgürleşmesine doğrudan katkı sunarken; bu siteyi diğer sosyal ağ sitelerine göre daha ayrıksı bir konuma getirmektedir. Ancak, bir şirket olarak twitterın sosyal medya sitesi olmak dışındaki diğer faaliyetlerini sadece ABD'de sürdürmesi, sitenin toplumsal anlamda sağladığı yararlarının etkisinin sınırlanmasına neden olmaktadır. Bununla birlikte, twitter hem dünyada hem de Türkiye'de pek çok toplumsal olay ve kamunun gündeminde yer alan konuda, bireylerin biraraya gelmesine ve dayanışma

⁶⁶<http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/sosyal-medya-aysegul-terziye-sahip-cikti-1395448/>, <https://www.aydinlik.com.tr/aysegul-terziye-sosyal-medya-sahip-cikti;> <http://odatv.com/sosyal-medyadan-aysegul-terziye-buyuk-destek-1609161200.html> (Erişim tarihi: 06.12.2017).

⁶⁷<http://www.mynet.com/haber/politika/canikliden-aysegul-terzi-aciklamasi-2637307-1;> [http://www.yenicaggazetesi.com.tr/binali-yildirimdan-aysegul-terzi-aciklamasi-146668h.htm;](http://www.yenicaggazetesi.com.tr/binali-yildirimdan-aysegul-terzi-aciklamasi-146668h.htm) <http://t24.com.tr/haber/aile-bakanindan-aysegul-terzi-aciklamasi-saldirganin-tutuklu-olarak-yargilanmasini-istiyoruz,368688> (Erişim tarihi: 06.12.2017).

sağlamasına aracı olmuştur. Ne var ki, bu birlikteliğin ne kadar başarılı olduğu ve ne kadar sonuç getirdiği ise tartışmalı bir konudur. Toplumsal anlamda başarılı olan konuların, sadece teknoloji ve twitter kullanımı ile ilişkilendirilmesi siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyolojik nedenlerin önüne asla geçmemelidir. Bir toplumsal olay sırasında sağlanan başarıda, bu unsurların varlığı oldukça önemli ve gereklidir. Bu açıdan, twitter toplumsal dayanışmayı doğrudan sağlayan bir araç değil, farklı nedenlerle ortaya çıkan toplumsal dayanışmayı sürdüren araçlardan biri olarak görülmelidir.

3.3.2. Toplumsal dayanışmanın çevrimiçi hali: Change.Org sitesi

Bu bölümde, *Change.org* sitesinin toplumsal dayanışma bağlamında nasıl bir rol oynadığı örnekler üzerinden değerlendirilmiştir. *Change.org* sitesi bireysel internet kullanıcıları, internet aktivistleri ve gönüllü katılımcıların bazı olaylar karşısında internet üzerinden imza kampanyası düzenlemelerini sağlayan bir sitedir. Bu bağlamda, bu bölümde sitenin düzenlediği önemli imza kampanyaları, sağlanan başarılar, siteye getirilen eleştiriler ve slaktivizm kavramı üzerinde durulmuştur.

Slaktivizm, siyasi ve sosyal olaylar sırasında ve sonrasında internet üzerinden oluşturulan ve çok fazla çaba gerektirmeyen etkinlikler olarak tanımlanmaktadır. Çevrimiçi etkinlikler ve online imza kampanyaları buna örnek olarak verilebilir.⁶⁸ Bu bağlamda, *Change.org* sitesi üzerinden başlatılan imza kampanyalarının slaktivizm ekseninde değerlendirilmesi gerekmektedir.

Online imza kampanyaları, dijital ortamda düzenlenen imza kampanyalarıdır. Dijital aktivistler, toplumsal sorunları çözüme kavuşturmak için, bu kampanyaları kullanmaktadır (Yılmaz vd., 2015, s. 490). Online imza kampanyaları, insanların görmek istedikleri değişiklikleri dile getirmek için fırsat sağlar. *Change.org* sitesinde bireyler, herhangi bir konuda kampanya başlatabilmekte ve yeterli sayıda imza toplandığında bunları ilgili organlara iletebilmektedir. Bu tür sitelerin etkin bir biçimde kullanılması, kişinin ya da bir topluluğun görüşlerini yayıp daha fazla destekçi bulması açısından önemlidir (Furuncu, 2014, s. 41'den aktaran Yılmaz vd., 2015, s. 490). Bu bağlamda, online imza kampanyalarının toplumsal dayanışmaya katkı sağlayabileceği söylenebilir. Buradaki temel nokta, düzenlenen kampanyaların ilgililere iletilmesi ve sonuç alınabilme durumudur.

⁶⁸<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/slaktivizm> (Erişim tarihi: 13.12.2017).

Change.org sitesi, slaktivizm içerisinde yer almaktadır. Çünkü, slaktivizm hem online imza kampanyalarını hem de internet üzerinden diğer mecralarda süren kampanyaları kapsamaktadır. Yeni iletişim teknolojilerinin gelişimi ve internet ile sosyal ağların bu denli kullanılır hale gelmesiyle birlikte, geleneksel anlamdaki aktivizm ağlar üzerinde yaşanmaya başlamıştır. Artık, toplumsal aksiyon ve birliktelikler internet dolayımında sürmektedir (Glenn, 2015, s. 81-82).

Slaktivizm, durduğu yerden dijital eylemi destekleme anlamında kullanılmaktadır. İngilizce'deki slacker (tembel) ve activism (aktivizm) kelimelerinin biraraya gelmesiyle oluşmuştur. Slaktivizm, fiziksel herhangi bir hareket içerisinde olmayı gerektirmektedir. Slaktivizmde internet üzerinden fotoğraf paylaşmak, profil fotoğrafı değiştirmek, gönderiyi beğenmek ya da başkasının yayınladığı gönderiyi tekrar yayınlamak gibi eylemler yapılır. Slaktivistler, internet üzerinden imza kampanyalarına katılıp, sosyal medya üzerinden savunduklara gruplarla biraraya gelirler, bir eylem alanında destek vermek yerine, bilgisayar başında herhangi bir şey yaparak destek vermeyi tercih ederler (Yılmaz vd., 2015, s. 491-492). Bu anlamda, slaktivist hareketleri günümüz çağının bir yansıması olarak da görmek mümkündür. Geleneksel toplumsal hareketler bağlamında gerçekleşen sokak eylemleri ve dayanışmalarını, günümüzde internet üzerinden gerçekleşen dayanışma ve eylemler almaya başlamıştır. Aslında, bu durum, bireylerin zamanla apolitik hale gelmesine neden olabilmektedir. Çünkü, eylem ve mücadele bir bütün olarak klavyelerin arkasına saklanmaktadır.

Slaktivizm aracılığıyla aktivizmin içi boşaltılmıştır. İnternet üzerinden bir şeylere tıklayarak günlük aktivizm kotasını doldurup huzura eren kitlelerin ataletine indirgeme tehlikesine işaret etmektedir. Ağlar aracılığıyla aktivizm içerisinde bulunan bireyler, sokak aktivizminden kaçınmaya başlamışlardır (Karagöz, 2013, s. 141-142). Toplumsal olaylar sonrasında, internet üzerinden mesajlar yazmak, sloganlar içeren iletiler yazmak, tweet atmak ya da change.org aracılığıyla bir imza kampanyasına katılmak; bireyi özgürleştirmekte ve kamusal alana katılım hissi uyandırmaktadır. Ancak, bu tepkileri veren kişinin o sırada bilgisayar karşısında olduğu gerçeği değişmemektedir (Topbaş ve Doğan, 2016, s. 143). Aslında, bu durumun farklı açılardan değerlendirilmesi gerekmektedir. Kuşkusuz, bilgisayar başında çaba gösterilmeden verilen tepkiler daha kolay olmaktadır. Çünkü, bu şekilde bir tepki için

sadece internet bağlantısı ve yeni medya araçlarından biri gerekmektedir. Modern toplumun, konformist yaşam biçimini ön plana çıkardığı dikkate alındığında ise bu iki durumun doğru orantılı şekilde ilerlediği gözlemlenmektedir.

Slaktivist hareketlerin bir bütün olarak olumsuz olduğunu söylemek yanlıştır. Slaktivizm, sadece eylem ve aktivitelerin biçim değiştirmiş hali olarak nitelendirilebilir. İnternet, yurttaşların farklı yolları kullanarak politik anlamda aktif olmalarına aracı olabilmektedir. İnternet üzerinden düzenlenen imza kampanyaları ya da bazı yetkililere elektronik posta yollamak bazı şeyleri değiştirmek için aracı olabilir (Christensen, 2012, s. 2-3). Slaktivizmde, minimal çaba ile maksimum başarı elde edilmek istenir. Aslında, bu durum da belirli bir tembellik yaratabilir (Skoric, 2012, s. 77-79). İnternet ve yeni medyanın sağladığı açılımların birçoğunun hem olumlu hem de olumsuz yönlerinin olduğu önemli bir gerçektir. Slaktivist hareket ve çabalar mutlak şekilde çift yönlü bir değerlendirmeye tabi tutulmalıdır. Bu anlamda, çalışmanın bu bölümünde, Change.org sitesi tüm yönleriyle incelenmiştir.

Slaktivizmde, bir pasif eylemcilik durumu söz konusudur. Bu durum, web 1.5 ironisiyle açıklanmaktadır. Bu ironi, internet kullanıcılarının sadece izleyici olduğu ve internet içeriklerine müdahale edemediği web 1.0 dönemi ile internet kullanıcılarının içerik ürettiği web 2.0 döneminin sentezine atıfta bulunmaktadır. Bireylerin aktivist hareketleri, söz konusu içeriği beğenme, yorumlama ve yine internet üzerinden paylaşmakla sınırlı kalmaktadır. Dolayısıyla, aktivizm adına farklı olanaklara sahip olan bireyler, web 2.0 tabanının özelliklerinden çok sınırlı bir düzeyde yararlanmaktadır (Jackson ve Lilleker, 2009'dan aktaran Narmanlıoğlu, 2016, s. 446). İnternet üzerinden gerçekleşen eylemlerde, bireyler belirli bir düzeyde tatmin sağlamaktadır. “Sanal ortamdaki tatmin kişinin fiziki dünyadaki kamusal süreçlere katılmasını, kendi kimliğini fiziki dünyada ilan etmesini ya da aktivist eylemde bulunmasını engellemektedir. Sanal eylemin fiziki eylemliliğin filizlenmesini engellediği noktada slaktivizmden bahsedilebilir” (Narmanlıoğlu, 2016, s. 447). Bu anlamda, imza kampanyaları, twitter üzerinden yürütülen kampanya vb. hareketlerin fiziki eylemliliği ve gerçek bir toplumsal dayanışmayı engelleme olasılığı bulunmaktadır. Bu olasılığı ortadan kaldırmak için de eylem ve dayanışma gibi unsurların fiili şekilde gerçekleşmesi ve toplumsal bilincin kazanılması önem taşımaktadır.

Slaktivist çabalar çaba sarf etmeyi gerektirmeyen, internet erişimine sahip herkesin yapabileceği ve düşük riskli çabalardır. Ayrıca, sosyal hareket ve toplumsal dayanışmaların uzun süreli amaçlarına olumsuz şekilde etki edebilmektedir (Butler, 2011, s. 45 ve s. 50). Kuşkusuz, bu noktada sınıf bilincinden söz etmek gerekmektedir. Geleneksel toplumsal hareketlere katılan bireylerin sınıf bilincine sahip olduğu ve bu bilinçle hareket ettiği söylenebilir. Ayrıca, bu kişiler toplumsal dayanışma anlamında birbirlerine daha bağlı olurken; aynı zamanda bireysel çıkarlardan ziyade toplumsal çıkarları daha fazla ön plana çıkarmışlardır. Bununla birlikte, internet üzerinden gerçekleşen eylem, dayanışma hareketleri ve online imza kampanyalarında herkesin sınıf bilincine sahip olduğunu söylemek zorlama bir yaklaşım olacaktır. İnternet ortamlarının anonim ve heterojen yapısı, bir tıklama ile aktif olma şansı vb. unsurlar internet üzerinden gerçekleşen eylemlerin etkisini azaltmaktadır. Bu anlamda, zaten son yıllarda zayıflayan sınıf bilincinin, internetin yapısındaki teknik özelliklerden dolayı bu eylemlerde daha fazla kaybolduğu söylenebilir.

Slaktivist hareketleri eleştirenler, bu faaliyetlerin sadece katılımcıların memnuniyetine yönelik olduğunu ifade etmektedir. Slaktivistlerin kullandıkları araçlar ve eylemlerinin sonuçları, politik hedeflere ulaşmak için yetersizdir. Bu açıdan, internet üzerinden örgütlenen toplumsal hareketlerde yer alan siber aktivistlerin güçlü bir bağlılıkları bulunmamaktadır. Siber kuşkucu yaklaşıma göre, internet üzerinden gerçekleşen aktivist hareketler toplu eylemleri dejenerasyona uğratmaktadır (Yılmaz, 2017s. 154). Bu bağlamda, slaktivist hareketlerin saman alevi gibi olduğu da söylenebilir. Etkisi uzun süreli olmayan bu hareketler, gelişebilecek fiziki hareketlere de zarar verebilmektedir.

Dünyada ve Türkiye’de faaliyet gösteren Change.org sitesi, en çok bilinen çevrimiçi imza platformudur. Ancak, enformasyonel kapitalist sistem içerisinde yükselen bu site aynı zamanda bir şirkettir. Sitenin imza kampanyaları aracılığı ile başardığı pek çok kampanya bulunmakla birlikte, eleştirildiği bazı noktalar da bulunmaktadır.

Şirket, çevrimiçi imza kampanyası başlatma konusunda herkesi teşvik etmektedir. Şirkete göre, bireylerin fark yaratabilmek için sahip olduğu olanaklar geçmiş döneme oranla daha fazladır. Şirket, teknolojinin gelişmediği zamanlarda bireylerin bir konu hakkında biraraya gelmesinin daha zor olduğunu ve biraraya gelme

durumunun daha fazla zaman ve para ile olabileceğini ifade etmektedir. Teknolojinin bireyleri birbirine yaklaştırdığını ifade eden şirket, internet kullanıcılarının egemen yapıları daha rahat sorguladığını ve bu yapıların daha fazla hesap verebilir olduğunu ifade etmektedir.⁶⁹ Ne var ki, burada kullanılan teknolojinin gelişmediği zamanlarda bireylerin biraraya gelmesinin zorluğu ifadesine katılmak mümkün değildir. Geçmişteki pek çok başarılı devrim, bireylerin hatta kitlelerin biraraya gelmesi ve ortak hedef ile idealler etrafında toplanması sonucu gerçekleşmiştir. Bu devrimlerin yaşandığı dönemlerde internet ve bugün kullandığımız pek çok teknoloji icat edilmemiştir.⁷⁰ Teknolojinin bu kadar yüceltilmesi ve bazı değişimlerin gerçekleşmesi için teknolojiyi başat bir konuma sokmak geçmişte gerçekleşen değişimlerin önemini kavrayamamamıza neden olacaktır.

Change.org şirketi, düzenlenen imza kampanyalarının başarılı şekilde sonuçlanması için bazı strateji ve öneriler sunmaktadır. Başarılı imza kampanyaların ortak noktası, ikna edici ve ulaşılabilir olmasıdır. Ayrıca, başarıya ulaşan kampanyaların, karar verici kişilerin gerçekleştirebileceği değişiklikleri içermesi önemlidir.⁷¹ Kampanyaların başarılı olması, kampanyaya imza atan birey sayısı ile doğru orantılıdır. Çünkü, kamu gündeminde yer alan bir konu zaman içerisinde karar verici mekanizmaların da dikkatini çekmektedir. Change.org şirketinin bireysel internet kullanıcıları aracılığıyla yapmış olduğu kampanyalar, diğer bireylere elektronik posta ve sosyal ağlar aracılığıyla ulaşmaktadır. Bu bağlamda, dünya genelinde ve Türkiye'deki internete erişim oranlarındaki nicel ve nitel sınırlık düşünüldüğünde, çevrimiçi imza kampanyalarının etkisinin sınırlı olacağı söylenebilir.

Şirketin üzerinde durduğu bir diğer konu ise, kampanyalar için atılan imzaların hedefine ulaşması ile ilgilidir. Şirket, kampanyaların doğrudan karar vericiye iletilmesi ile başarının sağlanabileceğini ifade etmektedir.⁷² Bu noktada, Change.org gerçekçi bir tutum sergilemektedir. Çünkü, ilgili karar vericiye ulaşmayan bir kampanyanın başarısızlığı daha en başında bellidir.

Change.org, belirli konularda imza kampanyası düzenleyen önemli bir oluşumdur. Bu site, internet kullanıcılarına nerede oldukları fark etmeksizin gördükleri

⁶⁹<https://www.change.org/tr> (Erişim tarihi: 12.01.2018).

⁷⁰<https://www.dunyaatlasi.com/tum-zamanlarin-en-onemli-10-devrimi/> (Erişim tarihi: 12.01.2018).

⁷¹<https://www.change.org/tr> (Erişim tarihi: 12.01.2018).

⁷²<https://www.change.org/tr> (Erişim tarihi: 12.01.2018).

haksızlıkları ya da istedikleri değişimleri dile getirme olanağı vermektedir. Kaldı ki, change.org bir slaktivizm mecrasıdır. Change.org, 2007 yılında Benjamin Micheal tarafından kurulmuştur. Change.org sitesi, 2012 yılının Eylül ayında Türkçeleşmiş ve aynı yıl Change.org'un Türkiye ofisi açılmıştır (Yeğen, 2014, s. 92).

Benjamin Micheal, gündelik yaşam ve iş yaşamında Ben Rattray ismini kullanmaktadır. Rattray, bireyleri kamu kuruluşlarına, küresel şirketlere ve hükümetlere karşı savunabileceğine inanmıştır. Bunun için de change.org sitesini aracı olarak görmüştür. 2008-2013 yılları arasında, dünya genelinde change.org aracılığıyla 10 binden fazla dilekçe milyonlarca kişi tarafından imzalanarak taleplerin duyurulması sağlanmıştır. Ancak, site geliştirmekte olan ülkelerdeki etkinliği açısından sorgulanır hale gelmiştir. Küresel kapitalist şirketlerin yayılcı politikalarına, yasa değişikliklerine karşı örgütlenen sivil toplum kuruluşları ya da bireysel kullanıcılar için dayanışma olanağı veren change.org için özellikle Batı'lı ülkelerde fazla bir etkinlik yapılmaması sitenin küresel güçlere hizmet ettiği şüphesini uyandırmaktadır.⁷³

Change.org Doğu Avrupa ve Batı Asya Direktörü Uygur Özesmi'dir. Change.org Türkiye ofisinin başında da Uygur Özesmi bulunmaktadır. Özesmi'ye göre, ayda ortalama bir milyon 600 bin kişi çevresinde görmek istediği değişim için imza vermektedir. Ayrıca, her üç imzacıdan biri de katıldığı değişim hareketiyle başarıyı tatmaktadır. "Özgecan Yasası" olarak da bilinen ve Ege Üniversitesi öğrencisi Gözde Salur'un Özgecan Aslan cinayetinden sonra başlattığı ve kadına karşı şiddet ve cinayet davalarında keyfi uygulanan cezai indirimlerin son bulmasını talep eden change.org/ozgecan adresindeki kampanya bir milyon 200 bin imzayla Türkiye'de en yüksek desteğe sahip olan kampanyalardan biri olmuştur.⁷⁴

Uygur Özesmi, change.org üzerinden imza kampanyası başlatmanın kurallarını şu şekilde açıklamıştır:

Change.org sitesine giriyorsun. Kırmızı 'Kampanya Başlat' butonuna tıklıyorsun; 3 sorunun yanıtını kısaca veriyorsun;

(1) Başlatacağın kampanyanın muhatabı kim yani kime yönelik? Kişi, kurum adı ve varsa e-mailleri.

⁷³<http://www.iyigunler.net/kimdir/ben-rattray-kimdir-changeorg-nedir-h171533.html> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

⁷⁴<http://t24.com.tr/haber/changeorg-degisim-istiyoruz-tbmm-duyuyor-mu,334677> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

(2) Muhataplarından ne talep ediyorsun?

(3) Bu senin için neden önemli? Yani insanlar bu kampanyaya neden destek vermeli?

Daha sonra ‘kurallar’ bölümünü dikkatlice okuduktan sonra, isterseniz fotoğrafla da süsledikten sonra kampanya hazır. Muhataba ilk imzalayan 50 kişinin e-maili gidiyor. Sonrasında muhataba azalan sıklıkta kampanyanın yorumlu e-maileri ve durumuna dair bilgilendirme mailleri gidiyor. Yani muhataba talep ve artan destekçi sayısı mutlaka iletilmiş oluyor. Ama karşıdakinin e-mail hesabını kilitlemeden, sonuçta amacımız bağcıyı dövmek değil, üzüm yemek. Kurallara gelince basitçe karalama yok, nefret söylemi yok, şiddete ve suça teşvik yok, kanunlar çerçevesinde hareket zorunluluğu var yani.⁷⁵

Change.org, dünyada 19 ofiste hizmet vermektedir. 196 ülke üzerinden imzalar ve kampanyalar change.org üzerinden sürdürülmeye devam etmektedir. Site üzerinden yapılan kampanya konularını yoğun bir şekilde çevre, insan hakları, doğa koruma, hayvan hakları, sağlık, kadın hakları, LGBT hakları, eğitim ve gıda oluşturmaktadır.⁷⁶ Kampanya konularına bakıldığında, düzenlenen kampanyaların oldukça önemli olduğu söylenebilir. Çünkü, sözü edilen konularda hem Türkiye’de hem de dünyada pek çok aksaklık yaşanmış ve yaşanmaya devam etmektedir. Ancak, bu konuların elektronik imzalar aracılığıyla düzelmesini umut etmek iyimser bir yaklaşım olacaktır. Kaldı ki, bilgisayar karşısında atılan imzalar, gerçek mücadele ve dayanışmayı engellemektedir. Böylelikle, bireyler oturdukları yerden yaşanan aksaklıkların giderilmesini beklemektedir.

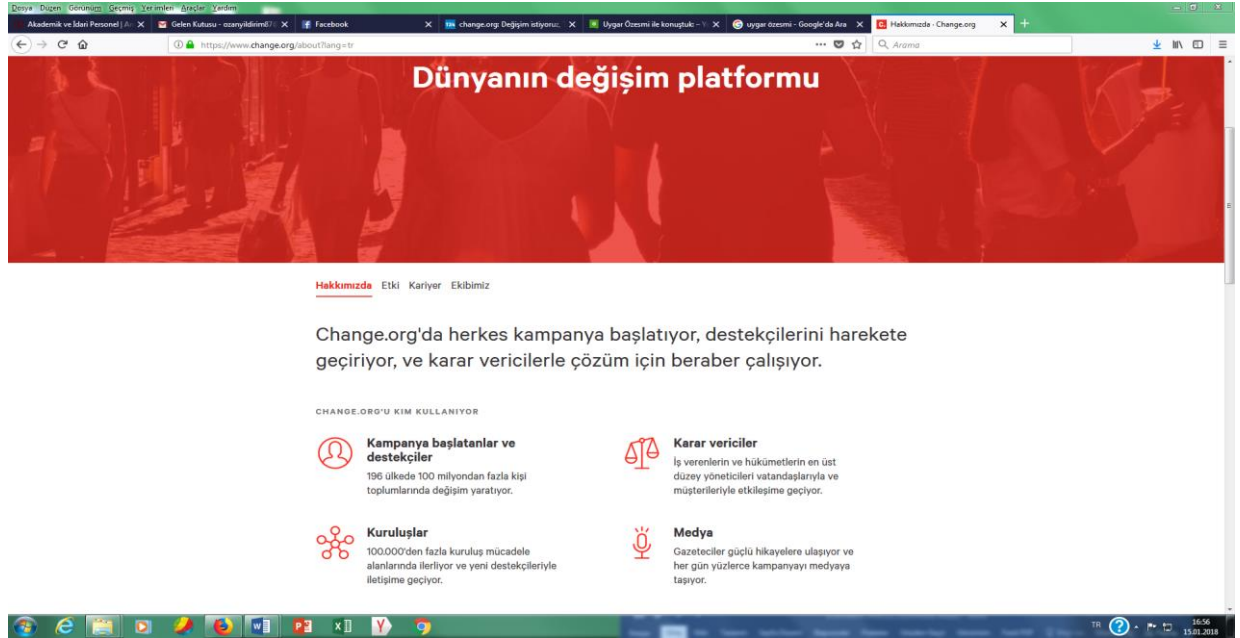
Change.org şirketinin internet sitesindeki “hakkımızda” bölümüne bakıldığında, farklı açılardan çözümlenebilecek bölümlerin olduğu görülmektedir. Bu bölümde, “hakkımızda” kısmının yanı sıra, etki, kariyer, ekibimiz ve iş modeli başlıkları bulunmaktadır⁷⁷ (Bkz. Görsel 3.1.). Bu bölümdeki kariyer başlığı dikkat çekicidir. Bazı kaynaklarda ve internet sitelerinde, change.org sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilmektedir. Ancak, kariyer sözcüğü burada istihdam anlamında kullanılmaktadır. Eşdeyişle, bireyler change.org üzerindeki açık iş ilanlarına başvurabilmekte ve change.org sitesi için ücretli olarak çalışabilmektedir. Bu durum ise sitenin aynı zamanda enformasyonel kapitalist sistem içerisinde bir şirket olduğunu

⁷⁵<https://www.yesilist.com/uygar-ozesmi-ile-konustuk/> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

⁷⁶<https://www.yesilist.com/uygar-ozesmi-ile-konustuk/> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

⁷⁷<https://www.change.org/about?lang=tr> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

göstermektedir. Kaldı ki, bu bölümde oluşum kendisini bir şirket olarak da tanımlamaktadır.⁷⁸

Görsel: 3.1. Change.org Sitesi Hakkımızda Bölümü

Şirket, “hakkımızda” kısmında kendisini dünyanın değişim platformu olarak tanımlamaktadır. Change.org’da herkes kampanya başlatabilmekte, destekçilerini harekete geçirebilmekte ve karar vericilerle ortak şekilde çalışabilmektedir. 196 ülkede 100 milyondan fazla kişi toplumlarında change.org sayesinde değişim yaratabilmektedir. 100 binden fazla kuruluş, site üzerinden farklı mücadele alanlarında ilerleyebilmekte ve yeni destekçileriyle iletişime geçebilmektedir. Bu bölümde, vurgulanan bir diğer konu ise işverenler ve hükümetler ile ilgilidir. Şirket, işverenler ve hükümetlerin en üst düzey yöneticilerinin vatandaşlar ve müşterileriyle etkileşime geçebildiğini ifade etmektedir. Son olarak ise, bu bölümde bir medya vurgusu bulunmaktadır. Şirkete göre, gazeteciler change.org aracılığı ile güçlü hikâyelere ulaşabilmekte ve her gün yüzlerce kampanyayı medyaya taşımaktadır.⁷⁹ Bu bölümde, şirketin kendi olumlu özelliklerini ön plana çıkardığı görülmektedir. Bu bölümdeki bilgiler, enformasyonel kapitalist sistem içerisinde kendine yer edinmeye çalışan bir şirketin kendi reklamını yapması olarak yorumlanabilir.

⁷⁸<https://www.change.org/careers> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

⁷⁹<https://www.change.org/about> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

“Hakkımızda” kısmının altbaşlığında bulunan ve sitenin enformasyonel kapitalizm içerisinde geliştiğini kanıtı olan şirketin iş modeli başlığı bulunmaktadır.⁸⁰ Change.org, pek çok platformda kendisini kâr amacı gütmeyen bir oluşum olarak tanımlamaktadır. Ancak, iş modeli, kariyer vb. unsurların oluşum içerisinde yer alması kâr amacı gütmeyen kuruluşların ortaya çıkış felsefesine aykırıdır. Bu anlamda, change.org, kâr amacı güden bir internet şirketi olarak nitelendirilebilir.

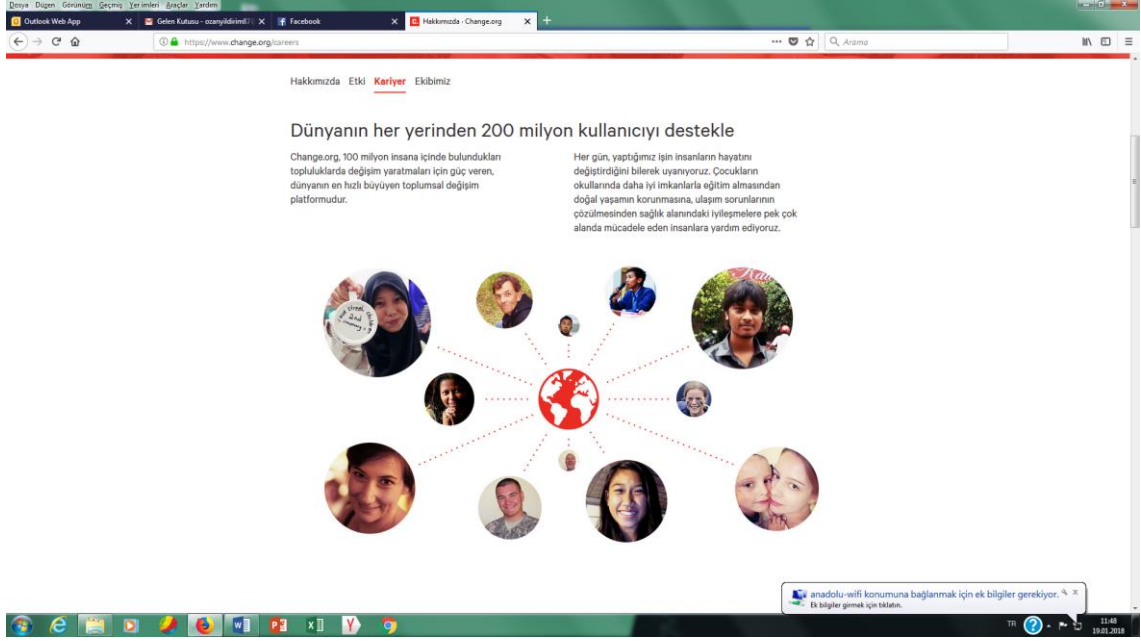
Şirketin internet sitesinin etki bölümünde, şu ana kadar change.org aracılığı ile 220.944.778 insanın harekete geçtiği belirtilmiştir. Şirkete göre, bireyler change.org’da önemsedikleri konuları desteklemek için coğrafi ve kültürel sınırları aşarak biraraya gelmektedir. Bu bölümde, change.org’daki insanların yaşamlarını etkileyen büyük ve küçük çaptaki sorunlara yeni çözümler bulmak için karar vericilerle birlikte çalışıldığı ifade edilmektedir. Change.org sitesi üzerinden şu ana kadar 196 ülkede 25.138 başarı sağlanmıştır.⁸¹ Kuşkusuz, bu nicel başarı önemlidir. Ancak, başarı sağlayan kampanyaların nitel anlamda değerlendirilmesi de önemlidir. Ayrıca, site üzerinden atılan imza sayısı ile sağlanan başarılı kampanya sayısı arasında büyük bir uçurum söz konusudur. Bu ise toplumsal dayanışma ve bazı konularda değişiklik ve iyileştirilme yapılması için sadece elektronik imza kampanyalarının yeterli olmadığını göstermektedir.

Change.org bir internet şirketi olduğu için “hakkımızda” kısmında, kariyer ve ekibimiz bölümlerini de kamuoyuna sunmakta ve bu konular hakkında bilgi vermektedir. Kariyer bölümünde, 100 milyon insanla birlikte değişim için çalışıldığı ve şirketin dünyanın en hızlı büyüyen toplumsal değişim platformu olduğu belirtilmektedir (Bkz. Görsel 3.2.). Change.org, kendisini insanların yaşamlarını değiştiren bir oluşum olarak görmektedir. Çocukların okullarda daha iyi eğitim alması, doğal yaşamın korunması, ulaşım sorunlarının çözülmesi ve sağlık alanındaki iyileştirmeler için mücadele edilmesi şirketin üzerinde durduğu konular olarak vurgulanmaktadır.⁸²

⁸⁰<https://www.change.org/about/business-model> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

⁸¹<https://www.change.org/impact> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

⁸²<https://www.change.org/careers> (Erişim tarihi: 19.01.2018).

Görsel: 3.2. Change.org Sitesi Kariyer Bölümü

Change.org, daha önce hiçbir şirketin yapmadığı bir şeyi inşa ettiğini ifade etmektedir. Şirket, tüm dünyadaki en başarılı sosyal değişim profesyonelleriyle birlikte teknoloji uzmanları ve yaratıcı ekiplerle dünya standartlarında bir ekip kurmaktadır. Şirkete göre, bu işbirliği de dünya çapında gerçekleşen mücadeleye katkı sağlamak için şirkete güç vermekte ve etkili araçlar oluşturmalarına yardımcı olmaktadır. Şirket, kendi bünyesine farklı alanlarda başarılarıyla öne çıkan insanları katmakta, bu durum da başarıyı olumlu etkilemektedir. Kariyer bölümünde, şirket çalışanlarına sınırsız izin verildiği dile getirilmektedir; ancak, bu izinler dünyayı gezmek ve farklı yerlerdeki toplumsal dayanışmaları yerinde görmek için kullanılmaktadır. Bir diğer konu da ebeveynlere 18 hafta ücretli izin verilmesidir. Kariyer bölümünde, şirketin değerleri de sıralanmıştır. Eğlenmeyi ciddiye almak, değişim için çalışmak, tutkuyla hizmet etmek, çözüm sunmak, mükemmeli istemek, sevmek-anlamak ve son olarak büyük düşünmek şirketin değerleri olarak sıralanmaktadır. Kariyer bölümünün son kısmında ise, şirketin dünyanın farklı yerlerinde olan açık iş ilanları bulunmaktadır.⁸³ İş yapılanması olarak şirketin, pek çok şirkete göre daha avantajlı ve cazip olduğu bir gerçektir. Ancak, ücret politikası, çalışma ortamı vb. hakkında bilgi sunulamaması bazı soru işaretlerini de beraberinde getirmektedir. Teknoloji aracılığıyla, toplumsal değişimin hız kazandığı bir

⁸³<https://www.change.org/careers> (Erişim tarihi: 19.01.2018).

gerçektir. Teknoloji ve teknolojinin ortaya çıkardığı ürünler gündelik, toplumsal, siyasi ve ekonomik yaşam içerisinde kullanım alanlarını arttırmıştır. Günümüzde pek çok teknoloji şirketi, geleneksel şirketler gibi yapılanmasını sürdürmekte ve enformasyonel kapitalizm içerisinde yer almaktadır.

Change.org internet sitesinin “hakkımızda” kısmındaki son bölüm ise, “ekibimiz” başlıdır. Burada, şirketin kurucusu ve Ceo’su, genel müdürü, bölge temsilcileri ve bölge müdürleri ile dünya genelindeki çalışanlarının fotoğraf ve isimleri yer almaktadır.⁸⁴

Kendilerini dünyanın değişim platformu olarak tanımlayan şirket, yapmış oldukları kampanyaları sadece değişim aracı olmak ya da iyilik adına yapmamaktadır. Bu bağlamda, şirketin internet sitesinde en çok dikkat çeken bölüm “maddi destekçi ol” bölümüdür. Bu bölümde, change.org şirketinin dünyada 200 milyon, Türkiye’de ise 9 milyon kullanıcısı olduğu vurgulanmakta ve her yıl yüzlerce kampanyanın başarılı olduğu belirtilmektedir.⁸⁵

Her gün daha çok kampanyanın başarıya ulaştığı, kimsenin kendini çaresiz hissetmediği, her yıl daha çok kişinin ülkesinde, yaşadığı şehirde, mahallesinde, sokağında görmek istediği değişim için harekete geçtiği bir dünya hayal ediyoruz. Ve bunu sizin yardımınız olmadan yapamayız. Formu doldurarak her ay bütçenizden ayıracağınız bir miktarla değişime destek verin. Miktarı ne olursa olsun yapacağınız katkı misyonumuzu arttırarak devam etmemize olanak sağlayacak.⁸⁶

Şirket, sözü edilen söylemlerle kitlelerden maddi destek istemektedir. Kuşkusuz, şirketin faaliyetlerini sürdürüp, kampanyalarını devam ettirmesi için maddi gelire gereksinimi vardır. Buradaki temel itiraz bu noktada oluşmamakta, şirketin kendisini bir sivil toplum kuruluşu olarak tanımlaması ve yaptıkları işten sanki hiçbir gelir elde edilmemiş gibi davranması üzerinde şekillenmektedir. Burada, şu saptamayı yapmak yerinde olacaktır: Change.org, bir internet şirketi olarak faaliyet göstermektedir ve belirli bir ekonomik yapılanma içerisinde yer almaktadır. Tüm yönleriyle, kapitalist sistem içerisinde yer almak da toplumsal dayanışma ve bireysel özgürleşme açısından bir olumsuzluk olarak görülüp ona göre değerlendirilmelidir.

⁸⁴<https://www.change.org/about/team> (Erişim tarihi: 31.01.2018).

⁸⁵<https://www.change-destek.org/> (Erişim tarihi: 31.01.2018).

⁸⁶<https://www.change-destek.org/> (Erişim tarihi: 31.01.2018).

Geçmişten günümüze reklam, kapitalizmin gelişiminde önemli bir rol oynamıştır. İnternet ve yeni teknolojilerin gelişimiyle birlikte, reklamda da bazı değişiklikler olmuştur. Günümüzde hem dijital reklamcılık gelişmiş hem de reklamverenlerin kullandıkları mecralarda değişiklikler olmuştur. Artık, şirketler, kendi reklamlarını yüksek erişime sahip internet sitelerine verme eğilimine girmektedir. Bu bağlamda, reklam ilişkisinde karşılıklı bir kazanım söz konusudur. Böylece, reklamı alan internet şirketi para kazanırken, reklamveren de ürününü, hizmetini vb. daha fazla kişiye ulaştırmaktadır. Facebook, twitter vb. sosyal ağlar kadar olmasa da change.org dünya genelinde yoğun şekilde kullanılan bir sitedir.⁸⁷ Bu bağlamda site bazı kurum, kuruluş ve şirketlerden reklam almaktadır. Bu açıdan, change.org reklam geliri olan bir internet şirketi olarak değerlendirilebilir.⁸⁸

Change.org şirketinin en önemli gelirlerinden birini de site üzerinden öne çıkarılan kampanyalar oluşturmaktadır. Öne çıkarılan kampanyalar sayesinde Change.org kullanıcıları, önem verdikleri kampanyaları başka bir şekilde bu kampanyalardan haberi olmayacak geniş bir kitleye ulaşmasını sağlamaktadır. Kampanyaların öne çıkarılması, Change.org kullanıcılarına istedikleri kampanyaları sitedeki diğer kullanıcıların görmesi için ödeme yaparak öne çıkarmaları olanağını vermektedir.⁸⁹ Şirketin bu özelliğinin bazı haksızlıkları ortaya çıkarması da olasıdır. Örneğin, hayati öneme sahip olan ve kısa zamanda müdahale edilmesi gereken bir olayla ilgili düzenlenen kampanya, kampanyayı oluşturan bireylerin maddi yetersizliklerinden dolayı ön plana çıkmayabilir. Aksi olarak, maddi durumu daha iyi olan ve hayati öneme sahip olmamasına karşın belirli bir ücret karşılığında kampanyasını öne çıkaran kişiler olabilir. Bu bağlamda, bu durumun nasıl bir toplumsal dayanışma yarattığı da tartışmalıdır. Kaldı ki, şirket açıklamasında, kendilerini bir hayır kuruluşu olarak görmediklerini ifade etmektedir. Change.org, toplumsal fayda yaratmak adına oluşturulmuş yeni bir şirket formudur. Şirket, ticaretin gücünü toplumsal fayda yaratmak için kullanmayı amaçlamaktadır.⁹⁰

Change.org şirketinin faaliyetlerini sürdürmesine aracı olan bir diğer unsur ise sponsorlardır. YouTube'daki sponsorlu videolar, Google'daki sponsorlu linkler ile

⁸⁷<https://www.alexa.com/siteinfo/change.org> (Erişim tarihi: 06.02.2018).

⁸⁸<https://www.change.org/policies/advertising?lang=tr> (Erişim tarihi: 06.02.2018).

⁸⁹<https://help.change.org/s/article/Promoted-Petitions-FAQs?language=tr> (Erişim tarihi: 06.02.2018).

⁹⁰<https://help.change.org/s/article/Promoted-Petitions-FAQs?language=tr> (Erişim tarihi: 06.02.2018).

twitterdaki sponsorlu tweetler şirket için önemli bir finans kaynağıdır.⁹¹ Buradaki sponsorluk ilişkisinin karşılıklı bir kazanım sağladığı unutulmamalıdır. Çünkü, enformasyonel kapitalizmde her tıklama, para anlamına gelmektedir.

2016 yılı Aralık ayında Change.org şirketinin Türkiye ofisi tarafından Türkiye'deki kullanıcılara gönderdikleri e-postada, internet medyasında bazı haberlerin yapılmasına neden olmuştur. E-postada özetle, şirkete Türkiye'den gelen maddi yardımların yetersiz olduğu ve bu anlamda Türkiye ofisinin kapanma tehlikesi altında olduğundan söz edilmiştir.⁹² Ancak burada, şirketin Türkiye'deki üyelerine karşı çok da açık olmadığı söylenebilir. Gönderilen e-postada, şirketin gelir-gider tablosu ve ne kadar maddi desteğe ihtiyacı olduğu belirtilmemiştir. Bu bağlamda, toplumsal dayanışma için mücadele ettiğini her ortamda söyleyen şirketin daha açık ve somut olması beklenmektedir.

Enformasyonel kapitalist yapılanma içerisinde yer alması ve farklı ekonomik ilişkileri barındırmasına karşın, Change.org üzerinden önemli kampanyalar düzenlenmektedir. Dolayısıyla, bu kampanyalar ve kampanyaların elde ettiği başarılar yok sayılmamalıdır.

Change.org, 196 ülkede faaliyet göstermektedir. Türkiye'de ise Change.org, aktiflik oranına göre bu ülkeler arasında beşinci sıradadır. 2016 yılı itibariyle Türkiye'de farklı kampanyalara 40 milyon imza atılmıştır. Atılan bu imzalar aracılığıyla, birçok konuda değişiklik ve düzenlemeler yapılması sağlanmıştır. Bununla birlikte, pek çok kampanya ise yeterli sayıda imza alamamış ve bu kampanyalar kanun yapıcıların ilgisini çekmemiştir. Change.org 2016 değişim raporuna göre, Türkiye'de 2016'da toplamda 7.5 milyon kişi farklı kampanyalara imza atmıştır. 2016 yılında Türkiye'de düzenlenen kampanyalarda “kadın hakları” ve “ceza adaleti” gibi konuların ön planda olduğu görülmüştür. Örneğin, 2015 yılında başlayan ve 2016 yılında da devam eden “Özgecan Yasası çıksın, yasalar kadınları korusun” isimli kampanya, 1 milyon 235 bin imza alarak Türkiye'de bugüne kadar gerçekleştirilen en büyük imza kampanyası olmuştur. Özgecan yasası, dünyanın altıncı en büyük Change.org kampanyası olarak tarihe geçmiştir. Change.org, Türkiye üzerinden 2014 yılında 13 bin 594, 2015 yılında 23 bin 263, 2016 yılında ise 34 bin 805 kampanya başlatılmıştır. Yine Change.org Türkiye üzerinden 2014 yılında 5 milyon 845 bin, 2015 yılında 15 milyon

⁹¹<https://www.change.org/tr> (Erişim tarihi: 06.02.2018).

⁹²<https://pchocasi.com.tr/change-org-turkiye-ofisi-kapaniyor-22608/> (Erişim tarihi: 06.02.2018).

812 bin ve 2016 yılında 16 milyon 157 bin 892 imza atılmıştır. Son yıllarda hem kampanya sayısında hem de atılan imza sayısında artış olmuştur.⁹³

Change.org 2016 değişim raporuna göre, kadın haklarıyla ilgili kampanyaların yüzde 37'si, hayvan haklarıyla ilgili kampanyaların ise yüzde 29.2'si başarılı olmuştur. Öte yandan, ekonomik adalet talebi olan kampanyaların yüzde 11.9'u istenilen değişimi yaratmıştır. Change.org'da en çok artan talep ekonomik adaletle ilgili karışımıza çıkmaktadır. Öyle ki, "ekonomik adalet talebi" 2016 yılında bir önceki yıla oranla dört kat artmıştır. Değişim talebinde "ceza adaleti" üç kat artarak ikinci sırada yer alırken, "LGBT hakları" üçüncü sıraya yükselmiştir. "İnsan hakları", "eğitim" ve "çevre" konularındaki kampanyalar ise yüzde 50'lik bir kısmı oluşturmuştur.⁹⁴

2015 ve 2016 yılı değişim raporları karşılaştırıldığında, kampanyaları başarıya ulaştıran imza sayılarındaki düşüş fark edilmektedir. 2015'te 2 milyon 675 bin 460 imza sayesinde 235 kampanya amacına ulaşırken; 2016'da 2 milyon 50 bin 709 imza sayesinde 168 kampanya başarılı olmuştur.⁹⁵

Change.org Türkiye üzerinden bu zamana kadar en fazla imza alan kampanyalar ise şu şekilde sıralanabilir:

1. Özgecan Yasası çıksın, yasalar kadınları korusun (2015): 1 milyon 235 bin imza,
2. Cinsel istismara uğrayan mağdur, tecavüzcüsüyle evlendirilsin önergesi iptal edilsin. "Çocuklar istismarcıyla evlendirilecek" kararı yürürlüğe girmesin (2016): 823 bin 481 imza,
3. Ömer Baranım yurtdışında tedavi edilsin daha fazla acı çekmesin (2015): 398 bin 100 imza,
4. Devlet ilacımızı versin, çocuklarımız da yaşasın (2015): 365 bin 322 imza,
5. Üç yaşındaki çocuğumun ölümüne izin vermeyin (2017): 338 bin imza
6. Faytona binme, atlar ölüyor! (2017)157 bin 417 imza.⁹⁶

⁹³<https://blog.quicksigorta.com/yasam/change-orga-gore-turkiyenin-son-bes-yili-430> (Erişim tarihi: 08.02.2018).

⁹⁴<http://www.webmasto.com/change-org-turkiye-2016-degisim-raporu> (Erişim tarihi: 08.02.2018).

⁹⁵<http://www.webmasto.com/change-org-turkiye-2016-degisim-raporu>,
<http://www.hurriyet.com.tr/change-orgun-2015-raporu-aciklandi-turkiye-ne-istiyor-40034335> (Erişim tarihi: 08.02.2018).

⁹⁶<https://blog.quicksigorta.com/yasam/change-orga-gore-turkiyenin-son-bes-yili-430> (Erişim tarihi: 08.02.2018).

Kuşkusuz, toplumsal bilinç, dayanışma, bireylerin biraraya gelmesi ve ortak farkındalık içerisinde hareket etmesi için online imza kampanyaları aracı olmaktadır. Change.org değişim raporları bunu göstermektedir. Ancak, düzenlenen imza kampanyası sayısı ile başarıya ulaşan kampanya sayısı arasında önemli uçurumlar söz konusudur. Bu saptama ise, Change.org üzerinden mutlak bir toplumsal dayanışma ve değişimin yaratılamayacağının göstergesidir.

2016 yılında, Change.org üzerinden düzenlenen kampanyalarda özellikle eğitim, çevre ve insan hakları üzerinden daha yüksek seviyede değişimlerin gerçekleştirildiği görülmektedir. Başarı kazanan kampanyaların yüzde 17'si eğitim, yine yüzde 17'si çevre alanında ve yüzde 16'sı ise insan hakları alanında olmuştur (Change.org Değişim Raporu, 2016, s. 14).

2016 Change.org değişim raporuna göre; insan hakları, çevre, ekonomik adalet alanlarında değişim için harekete geçenlerin 2015 yılına oranla daha başarılı olduğu dikkat çekmektedir. İmzalar yoluyla değişim yaratmada en büyük sıçrama ise ekonomik adalet alanında gerçekleşmiştir. Örneğin, 1162 kişinin desteğini alan “Vodafone Arena 3lü bilet satış dayatması kalksın, tekli opsiyon istiyoruz” ve 752 kişinin desteğini alan “Pamukkale Üniversitesi araç giriş ücretleri makul fiyatlara çekilsin” kampanyaları, ekonomik adalet alanında başarı elde eden kampanyalar arasında yer almıştır. Yine, 2016 yılında üniversitelilerin yemekhane ücretlerinin düşürülmesi için açtığı kampanyalardan ikisi başarı kazanmıştır. Ankara Üniversitesi’nde miktar ve kalitesinde hiçbir değişim olmadığı halde yemek ücretlerine yapılan orantısız zammın düşürülmesi talebiyle açılan kampanya, 3 bin 644 imza desteği ile kazanılmış ve üniversite yönetimi yemek ücretlerinde indirim gitmiştir. Dokuz Eylül Üniversitesi’nde de aynı taleple açılan kampanya desteği sayesinde yemek fiyatları düşmüştür (Change.org Değişim Raporu, 2016, s. 15). Bu kampanyaların başarı sağlamasındaki en büyük etken, özellikle genç nüfus tarafından sürdürülmesidir. Çünkü, genç nüfusun interneti daha etkin ve aktif kullandığı bir gerçektir. Bu bağlamda, Change.org internet şirketinin toplumun her kesimi için bir dayanışma sağladığından söz etmek mümkün değildir.

Kadına karşı şiddet, özellikle son yıllarda Türkiye’de oldukça artmıştır. Bu durum, Türkiye adına çözülmesi gereken en büyük problemlerden biri olarak karşımıza

çıkmaktadır.⁹⁷ 25 Kasım Kadına Şiddete Karşı Uluslararası Mücadele Günü'nde yayınlanan bir araştırmaya göre Türkiye'de 2016 yılının ilk 11 ayında 236 kadın erkekler tarafından öldürülmüştür. Kadına karşı şiddet arttıkça, şiddete karşı sesler de yükselmeye başlamıştır. 2016 yılında kadın hakları alanında, Change.org üzerinden hem açılan kampanya sayısında hem de başarı kazanan kampanyaların sayısında bir artış gözlenmiştir. Mücadele alanlarına göre başarı kazanan kampanyalar karşılaştırıldığında, kadın hakları alanında açılan kampanyaların yüzde 37.4'ünün başarı kazandığı görülmektedir. Başarı oranlarında, ikinci sırada yüzde 29.2 ile hayvan hakları ve üçüncü sırada ise yüzde 11.9 ile ekonomik adalet talep eden kampanyalar vardır (Change.org Değişim Raporu, 2016, s. 17). Bu veriler, özellikle toplumun duyarlı olduğu konularda harekete geçtiğini ve bu hareketin de karar verici mekanizmaları etkilediğini göstermektedir. Özellikle kadına şiddet konusunda toplumun farklı kesimlerinden farklı düzeylerde önemli tepkiler gelmektedir. Burada, bir devlet politikası olarak kadına yönelik şiddetin önlenmesi konusunda adımlar atılmalıdır. Çünkü, kadına yönelik şiddetin hem ekonomi politik hem de sosyolojik ve psikolojik boyutları bulunmaktadır. Bu bağlamda, sadece internet üzerinden düzenlenen imza kampanyaları ile kadına yönelik şiddetin önüne geçilmesi oldukça zor görülmektedir.

2016 yılında, Türkiye'de Change.org üzerinden düzenlenen imza kampanyalarında her ne kadar eğitim alanında açılan kampanyalar birinci sırada yer alsa da; 2016 yılı, adalet ile ilgili kampanyaların da yoğun şekilde düzenlendiği bir yıl olmuştur. 2016 yılında hayvan hakları, ceza hukuku ve ekonomi alanında adalet isteyenlerin açtığı kampanyalar, toplamda bin dört yüz elli dokuz (1459) ile diğer alanlarda açılan kampanyalardan daha fazla olmuştur. Bununla birlikte, ceza adaleti alanında açılan kampanya sayısının az olduğu görülmeye karşın bu kampanyalara atılan imza sayısının yüksek olduğu gözlemlenmiştir (Change.org Değişim Raporu, 2016, s. 18). Bu bağlamda, bu alanda bireylerin daha zor harekete geçtiği söylenebilir. Ancak, açılan kampanyaların da desteklenmesi önemlidir. Bu yolla bireyler, seslerini duyurarak ceza adaleti ile ilgili kararları değiştirmek istediklerini göstermektedir.

2016 yılında açılan kampanyalar arasında özellikle politik kampanyaların azaldığı görülmektedir. Özellikle 2016 yılının sonlarına doğru başlatılan kampanyalar daha çok sağlık, çevre ve hayvan hakları alanında olmuştur. 2016 yılında gerçekleşen

⁹⁷<https://www.evrensel.net/haber/338724/rakamlarla-kadinlarin-ugradigi-siddet-ve-esitsizlik-tablosu> (Erişim tarihi: 13.02.2018).

akademisyenlere yönelik görevden alma ve gözaltılar, gerçekleşen terör olayları ve 15 Temmuz Darbe Girişimi ardından yaşananlar change.org'daki imza kampanyalarına yansımamıştır. Change.org'a göre, 15 Temmuz'dan sonra gerçekleşen bazı tutuklamalara karşı çok sayıda kampanya açılmış, ancak bu kampanyalara toplamda verilen destek 50 bin imzayı geçmemiştir. (Change.org Değişim Raporu, 2016, s. 19). Bu durum, Türkiye'nin içerisinde bulunduğu siyasal atmosferle doğru orantılıdır. Özellikle, 15 Temmuz Darbe Girişimi ardından hem ülke içinde hem de ülke dışında pek çok sorun ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda, devletin ortaya çıkan sorunları yok etmek adına, daha baskıcı bir anlayışla hareket ettiği söylenebilir. Dolayısıyla, siyasi kampanyaların azalması durumu ortaya çıkmıştır.

Özetle, Change.org Türkiye'de son yıllarda yoğun şekilde kullanılmaya başlanmıştır. Bireyler, özellikle duyarlı oldukları konularda imza kampanyaları düzenlemekte ve zaman zaman bu konularda başarı sağlamaktadır. Ancak, açılan imza kampanyası sayısı ile sağlanan başarı arasında büyük bir uçurum söz konusudur. Bu durum ise toplumsal dayanışmanın sadece çevrimiçi imza kampanyaları aracılığıyla sağlanamayacağının göstergesidir. Toplumsal dayanışmanın tam olarak sağlanabilmesi için toplumsal konum aidiyeti ve sınıf bilinci ön planda olmalıdır ve bireyler buna göre hareket etmelidir.

Web 2.0 teknolojisinin gelişimi ile birlikte, bireylerin internet içeriklerine müdahale edebilmesi, içerik yaratması ve karşılıklı etkileşim gibi özellikler ortaya çıkmıştır. Bu durum, özellikle teknolojik deterministler tarafından oldukça önemsenmiş ve internetin bireylere büyük özgürlükler sağladığı söylemi ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte, internet üzerinden bireylerin sürdürmüş olduğu faaliyetler bazı özgürlük alanlarını da sınırlamaktadır. Çünkü, içinde aktif olduğumuz her internet sitesi bireysel internet kullanıcılarının bazı bilgilerine erişmektedir. Bu erişim de beraberinde, bu bilgilerin ticari faaliyetler adına kullanılmasına neden olmaktadır. Ayrıca, gözetim daha da artmaktadır. Bu bağlamda, Change.org şirketi de bireysel kullanıcıların bazı bilgilerine ulaşmaktadır.

Şirket, Change.org üzerinde faaliyette bulunan bireysel internet kullanıcılarının pek çok bilgisine erişim sağlayabilmektedir. Buna göre, şirket ad, posta adresi, telefon numarası, e-posta adresi, profil resmi, gönüllü olarak sunulan bilgiler, mobil cihaz özel kimlik numarası, sosyal medya hesap kimlikleri, change.org platformundaki faaliyetler,

platformdaki faaliyetlere dayalı olarak önem verilen konular, internetteki veritabanlarında bulunan bilgiler, üçüncü taraf veri tedarikçilerinden elde edilen bilgiler, tarayıcı ve cihaz bilgileri, çerezler, piksel etiketleri ve demografik bilgilere erişim sağlayabilmektedir.⁹⁸ Bu bilgiler, pek çok şirketin geleneksel anlamda toplayamayacağı kadar fazladır. Ancak, elektronik ortamlarda bu bilgilerin toplanması oldukça kolay hale gelmektedir. Erişilen bu bilgiler, bireysel özgürleşme önünde büyük bir engeldir. Çünkü, bireysel internet kullanıcılarının bu bilgiler aracılığıyla metalaşması söz konusudur.

Change.org şirketi, bu bilgileri kendisi için kullanabildiği gibi farklı kurum ve kuruluşlara bu bilgileri verebilmektedir.⁹⁹ Aslında bu durum, Change.org üzerinden faaliyette bulunan kullanıcıların, aslında bir yanılsama içerisinde olduklarının da göstergesidir. Çünkü, şirketin elde ettiği bu bilgiler, bireysel özgürleşmeyi engellediği gibi bireyler üzerinde denetim mekanizması kurulmasına neden olmaktadır.

Change.org şirketinin internet sitesindeki açıklamalarda, toplanan bilgilerin kimler tarafından alınıp kullanılabileceği de belirtilmiştir. Öncelikli olarak, change.org kullanıcılarından alınan bilgiler yine şirket tarafından kullanılmaktadır. Örneğin, bir kampanyaya imza atıldığı zaman kullanıcı bilgileri diğer site kullanıcıları tarafından da görüntülenebilmektedir. Şirket, Change.org kampanya başlatıcıları, imza kampanyası imzacıları ya da diğer üyeleri hakkında takip, doğrulama ve arkaplan denetimi yapmadığını ifade etmektedir. Site kullanıcılarının birbiriyle etkileşime girmesi ve bunun sonucundaki karşılıklı bilgi paylaşımı kullanıcıların kendi riski olarak vurgulanmıştır.¹⁰⁰ Eşdeyişle, şirket hem kullanıcıların bilgilerini diğer kullanıcılara vermektedir hem de bundan doğabilecek tehlike ve risklerden sorumlu olmayacağını ifade etmektedir.

Twitter, facebook, instagram vb. sosyal ağlar da change.org sitesi üzerinden bireysel kullanıcıların bilgilerine erişebilmektedir. Ayrıca, reklamverenler ve reklam ağları da bu bilgileri alabilmektedir.¹⁰¹ Bu bağlamda, toplumsal dayanışma ve bireysel özgürleşme için faaliyetlerini sürdürdüğünü ifade eden şirket aslında, bireylerin birer meta haline gelmesine neden olmaktadır.

⁹⁸<https://www.change.org/policies/privacy> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

⁹⁹<https://www.change.org/policies/privacy> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

¹⁰⁰<https://www.change.org/policies/privacy> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

¹⁰¹<https://www.change.org/policies/privacy> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

Change.org şirketi, kendi tedarikçileri ve mahkemelere de bireysel kullanıcıların bilgilerini verebilmektedir.¹⁰² Bu durum ise internet özgürlüğü konusunda Change.org şirketinin tezat söylemler içerisinde olduğunun bir göstergesidir.

Özetle, bu bölümde dünyada ve Türkiye’de özellikle son yıllarda yoğun şekilde kullanılan Change.org tüm yönleriyle değerlendirilmeye alınmıştır. Öncelikli olarak bu bölümde dijital aktivizm ve slaktivizm kavramları ayrıntılı şekilde incelenmiş ve bu kavramlara eleştirel bir bakış açısıyla yaklaşmıştır. Daha sonra ise bir şirket olarak Change.org sitesi üzerinden değerlendirilmelerde bulunulmuştur. Ekonomi politik çözümleme çerçevesinde şirketin yapılanması, ticari faaliyetleri, gelirleri kısaca üretim aşamaları ayrıntılı şekilde çözümlenmiştir. Bu bağlamda, şirketin tam anlamıyla enformasyonel kapitalizm yapılanması içerisinde yer aldığı sonucuna varılmıştır. İlerleyen bölümlerde yapılan çözümlemelerde ise kültürel çalışmalar geleneği benimsenmiştir. Özellikle Change.org üzerinden düzenlenen kampanya sayıları, başarıya ulaşan kampanyalar, hangi türden kampanyaların daha fazla başarılı olduğu gibi konular hem nicel hem de nitel anlamda çözümlenmiştir. Bu bağlamda, toplumsal dayanışmanın sürdürülebilir olması adına çevrimiçi imza kampanyalarının önemli olduğu sonucuna varılmıştır. Bununla birlikte, düzenlenen toplam imza kampanyası sayısı ile başarıya ulaşan kampanya sayısı arasındaki uçurumun fazla olması toplumsal dayanışmanın farklı unsurlara dayalı olduğunu göstermiştir. Ayrıca, şirketin gizlilik politikalarının da, bireysel özgürleşme önünde engel teşkil ettiği sonucuna varılmıştır.

3.3.3. Plaza eylem platformu: "Beyaz yakalıların dayanışma ağı"

Plaza Eylem Platformu, özel sektörde ücretli olarak çalışırken işten atılmış ya da halen çalışmakta olan bir grup fikir emekçisinin öncülüğünde ortaya çıkmış bir dayanışma ağıdır. Platform, ofis çalışanlarının da işçi olduğu bilincini uyandırmak ve ortak çıkarlara sahip bu kitlenin birlik olup, haklarını savunması yolunda çalışma yapmak amacıyla kurulmuştur.¹⁰³ Bu bağlamda, sınıf bilinci uyandırmak ve beyaz yakalıların da aslında birer işçi olduğunu anlamaları için mücadele eden platform, özellikle farklı mecralar aracılığıyla aktif olmaya çalışmaktadır.

Plaza Eylem Platformu (PEP), beyaz yakalıların kendi aralarında dayanışma ilişkileri geliştirmek, örgütlenme, hak üretimi ve savunusu konusunda beceri edinmek

¹⁰²<https://www.change.org/policies/privacy> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

¹⁰³<https://eksisozluk.com/plaza-eylem-platformu--2220784> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

için kurulmuştur.¹⁰⁴ Bu bağlamda, Plaza Eylem Platformu'nun hem toplumsal dayanışma hem de bireysel özgürleşme ile doğrudan bağlantısı bulunmaktadır. Platform, yapmak istediği eylemleri gerçekleştirmek için hem internet hem de geleneksel medya kanallarını kullanmaktadır.

Plaza Eylem Platformu'nun dikkat çeken bir diğer çalışması ise istenatildim.org internet sitesi üzerinden sürdürülmektedir. “İşten Atıldım”, beyaz yakalıların işten atılma süreçlerinde birbirlerine destek olmanın yollarını geliştirmeyi amaçlayan bir site olarak kurulmuştur. Site üzerinden bireysel deneyimler paylaşılmakta ve hak arama süreçlerinde çalışanların güçlenmesi ile ilgili bilgilendirmeler yapılmaktadır.¹⁰⁵ Bu bölümde, hem Plaza Eylem Platformu hem de İşten Atıldım internet siteleri üzerinden çözümlemeler yapılmıştır. Ayrıca, farklı dokümanlar da ayrıntılı şekilde incelenmiştir.

Öncelikli olarak, “Plaza Eylem Platformu” ve platformun kurduğu “İşten Atıldım” sitelerinin wordpress aracılığıyla ücretsiz şekilde kurulduğu söylenmelidir. İki platformun internet mecrası blog mantığı ile ilerlemektedir. Bu durum, ilgili sitelerin reklam ya da sponsor alması yönündeki zorunluluğu ortadan kaldırmaktadır. Bununla birlikte, kişiye özel ortaya çıkan Google reklamları bu sitelerde de karşımıza çıkmaktadır. Ayrıca, Plaza Eylem Platformu kendisini bir alan ve emek örgütü olarak tanımlamaktadır. Bu durum ise, bu platformun sınıf bilincini daha fazla kavradığını ve ekonomi politik anlamda daha etkin olduğunu göstermektedir.¹⁰⁶

Plaza Eylem Platformu'nun internet sitesinde, “hakkında” kısmında şu açıklamalara yer verilmiştir:

Servisimiz var mı? Sigortamız maaşımız üzerinden mi yatırılıyor? Maaşın çoğunun gittiği kira derdimiz yok mu? Fazla mesailerimiz ödeniyor mu? İşe ulaşmak için iş saatinden sayılmayan trafikte zaman geçirmiyor muyuz? Önümüzdeki sene bu zamanlar hâlâ bir işimiz olacağından emin miyiz? Her dakika yüksek motivasyon beklenmiyor mu? Performans kılıcı tepemizde sallanmıyor mu? Sürekli izlendiğimizi hissetmiyor muyuz? Mesleki bilgimizi yenilememiz beklenirken bunun için zaman ve para sorunu yok mu? Yaşımız geçtikçe değerimiz kayıp olmuyor mu? Şanslıysak evet. Yıl sonu hedeflerinin tutup tutmadığının hesabı yapılırken hesabı yapılmayanlar hayatımızı vasat, işten ibaret bir döngüye mahkum ediyor. Farklı işler yapıyoruz. Yazılımcı, sigortacı, bankacı, araştırmacı

¹⁰⁴<https://issuu.com/plazaeylem> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

¹⁰⁵<https://istenatildim.org/> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

¹⁰⁶<https://plazaeylem.org/2014/04/16/plaza-calisanlari-turnikeler-ayirir-meydanlar-birlestirir-28-mart-2014-2/> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

ya da grafikeriz. Bu farklar hepimize dokunan sorunların aynılığını gizleyemiyor. “Kariyer”, “takım çalışması”, “statü” başka türlü bir hayat isteğimizin sesini kısamıyor. Bu kelimelerin gerçek anlamının rekabet, performans baskısı, mobbing, kubik hapsi, rol yapmak ve rutin olduğunu biliyoruz. Bu yüzden taleplerimizi ancak örgütlenerek alabileceğimizi biliyor sesimizi yükseltiyoruz: Plaza Eylem Platformu, beyaz yakalıların kendi aralarında dayanışma ilişkileri geliştirmek, örgütlenme, hak üretimi ve savunusu konusunda beceri edinmek ve emek cephesinin bir parçası olarak varlık göstermek için oluşturduğu bağımsız bir zemindir.¹⁰⁷

Plaza Eylem Platformu’nun kendisini tanımlama şekli, kapitalist sistemin kavramlarına karşı çıkış olarak temellenmektedir. Çünkü, kariyer, takım çalışması, performans ve statü gibi kavramlar kapitalist sistemin kavramlarıdır. Ayrıca, tanımlamada işçi sınıfının örgütlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bu anlamda, Plaza Eylem Platformu’nun ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde sınıf bilinci ile hareket ettiği söylenebilir.

Plaza Eylem Platformu beyaz yakalılar arasında dayanışma ilişkilerini geliştirmeye çalışan emek temelli bir örgütlenmedir. Platform, 2008 yılında IBM’deki sendikalaşma döneminde biraraya gelmiştir. Platform, sadece “plazada” çalışanlara seslenmemektedir. Freelance çalışanlar, STK çalışanları, finans, araştırma, basın yayın, iletişim gibi sektörlerde çalışanlar, çağrı merkezi çalışanları, çeşitli profesyoneller ve ofis çalışanlarıyla birlikte “beyaz yakalı işsizler” de platformun hedef kitlesi içerisinde yer almaktadır.¹⁰⁸

Plaza Eylem Platformu ile ilgili farklı zamanlarda, farklı internet mecralarında haberler çıkmıştır ve çıkmaya devam etmektedir. Bu haberlerde platform üyeleri, kimlik bilgilerini gizli tutarak röportaj ve platform hakkında bilgi vermektedir. Bunun en önemli nedeni ise işten çıkarılma tehlikesi olarak gösterilmektedir.¹⁰⁹ Plaza Eylem Platformu üyeleri beyaz yakalılarından oluşmaktadır. Beyaz yakalılar olarak fikir ve düşünce emekçisi olduklarını kabul eden platform, kendilerini işçi sınıfından ayırt etmemektedir. Kuşkusuz, işten atılma tehlikesi kimlik saklamak için önemli bir nedendir. Ancak, bu durum bireysel özgürleşmeyi engellemektedir.

¹⁰⁷<https://plazaeylem.org/pep-hakkinda/> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

¹⁰⁸<http://www.sivilsayfalar.org/2017/06/07/plaza-eylem-platformu-beyaz-yakalilarin-birbirleriyle-dayanisma-kosullarini-uretmeleri-gerekliyor/> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

¹⁰⁹<https://plazaeylem.org/basindan/> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

Plaza Eylem Platformu’nun geleneksel olarak yayımladığı ve elektronik ortamda da sunduğu “Plaza Postası” bülteni bulunmaktadır. Bülten çok fazla aktif olmasa da şu ana kadar 5 sayı çıkmıştır. Bu sayılardan bir tanesi sadece bir röportajdan oluşmaktadır.¹¹⁰ Bu bültenlerin aktif şekilde çıkmama nedeni, günümüzde sosyal ağların yoğun kullanımına bağlanabilir. Özellikle son yıllarda pek çok oluşum sesini daha fazla duyurabilmek için özellikle twitter ve facebook gibi sosyal ağ sitelerini kullanmaya başlamıştır. Plaza Eylem Platformu da bu ağları kullanmaktadır.

Plaza Postası’nın birinci sayısı 8 Mart 2012’de yayımlanmıştır. Sayının ilk sayfalarında, beyaz yakalı kadınlara ve iş ortamında yaşadıkları sorunlara değinilmiştir. Özellikle erkek egemen çalışma ortamlarında yükselmenin zorluğu vurgulanmıştır. Bununla birlikte, evli olmayan kadınların iş ortamında taciz ve mobbing ile daha fazla yüzleştiği belirtilmiştir. Sonraki bölümlerde, Türkiye’nin 2010 yılından itibaren sürdürmüş olduğu Ulusal İstihdam Stratejisi eleştirilmiştir. OECD ülkelerinde asgari ücretlinin toplam çalışana oranı %48 iken; Türkiye’de %71 olarak belirtilmiştir. Bültende üzerinde durulan bir diğer konu ise özellikle ofis çalışanlarında ortaya çıkan “Karpal Tünel Sendromu”¹¹¹ olmuştur. Hastalık ile ilgili ayrıntılı bilgiler verilmiş ve ofiste üstlenilen fazla iş yükünün bu hastalığın en önemli nedenlerinden biri olduğu vurgulanmıştır.¹¹²

Plaza Postası’nın ikinci sayısı 1 Mayıs 2012 tarihinde yayımlanmıştır. Kuşkusuz, bültenin 1 Mayıs tarihinde çıkması, sınıf bilinci bağlamında anlamlı bir zamanlamadır. Bültenin birinci sayfasında, beyaz yakalı işçilerin 1 Mayıs İşçi Bayramı’nda sokaklarda olacağı ve kendilerine karşı yapılan haksızlıklara karşı mücadele edecekleri vurgusu yer almaktadır. “Sınıfı bölen, dayanışma ortamını yok eden, rekabeti pompalayan, baskı altında çalışmayı normalleştiren, kıdem tazminatımızı bile elimizden almaya çalışan, güvencesizliğe mahkûm eden politikalara karşı sonuna kadar mücadele edeceğimizi haykırmak üzere tüm büro işçilerini aramıza davet ediyoruz.”¹¹³ Kullanılan bu ifade,

¹¹⁰<https://plazaeylem.org/plaza-postasi/> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

¹¹¹Karpal Tünel Sendromu, sürekli klavye ve fare ile çalışmak durumunda olan birçok beyaz yakalının hayatını daha da zorlaştıran, ağrısıyla gece uyandırmaya dahi neden olabilen bir hastalıktır. Karpal Tünel Sendromu, el parmaklarının hareket etmesi ve hissinin sağlanmasında büyük rol üstlenen ve median sinir olarak adlandırılan yapının sıkışması sonucu ortaya çıkmaktadır. <https://www.medicalpark.com.tr/karpal-tunel-sendromu/hg-95> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

¹¹²https://plazaeyleplatformu.files.wordpress.com/2013/01/plazapostasi_sayi1.pdf (Erişim tarihi: 15.02.2018).

¹¹³https://plazaeyleplatformu.files.wordpress.com/2013/01/plazapostasc4b1_sayi2.pdf (Erişim tarihi: 16.02.2018).

özellikle söylem anlamında önemlidir. Çünkü, bu söylemler devrimci ifadelerdir ve işçi sınıfı için önem taşımaktadır. Ayrıca, bu ifade bağlamında, toplumsal dayanışma için bireyler sokağa çağrılmaktadır. Bu noktada dayanışma için dışarıda olmanın önemi vurgulanmakta ve internet bir duyurum aracı olarak kullanılmaktadır.

Bültenin ikinci sayfasında iki farklı konu üzerinde durulmuştur. Bunlardan birincisi, o yıllarda bankalarda yaşanan toplu işten çıkarmalardır. 2012 yılında, üç farklı bankanın sadece üç ay içerisinde 949 kişiyi işten çıkardığı verilerle ifade edilmiştir. Diğer konu ise çağrı merkezinde çalışıp, işten çıkarılan bir beyaz yakalıyla yapılan röportajdır. Röportajda Aylin A. yaşadığı zorlukları ifade etmiştir. Aylin A. yaşadığı zorlukları ayakta çalışmak, molaların verilmemesi, ücretsiz fazla mesai ve hor görülme olarak açıklamıştır. Bültenin diğer sayfalarında ise iş hukuku kapsamında doğum izin hakkı yasal dayanaklarla ifade edilmeye çalışılmıştır.¹¹⁴ Doğum izin hakkı, İş Kanunu ile güvence altına alınmış bir haktır. Ancak, özel sektörde bu hakkın kullanımı zaman zaman problemlere yol açabilmektedir. Bu bağlamda, çalışanların doğum izin hakkı konusunda bilinçlendirilmesi ve bilgilendirilmesi önem taşımaktadır.

Plaza Postası'nın üçüncü sayısı 25 Haziran 2012 tarihinde yayımlanmıştır. Bültenin birinci sayfasında, "Plaza Eylem Platformu olarak BİÇDA (Bilişim ve İletişim Çalışanları Dayanışma Ağı), TODAP (Toplumsal Dayanışma İçin Psikologlar Derneği) ve SOMDER (Sosyoloji Mezunları Derneği) ile birlikte Gümüşsuyu'ndan Taksim'e yürüdük" ifadesi yer almaktadır. Bu bağlamda, bir önceki sayıda duyurulan 1 Mayıs yürüyüşü farklı katılımlarla gerçekleşmiştir. Bu durum ise toplumsal dayanışmanın somut bir örneği olarak karşımıza çıkmaktadır. Bültenin diğer bölümlerinde üzerinde durulan bir diğer konu, İng Bank ve Novartis firmasında yaşanan işten çıkarılmalar olmuştur. Özellikle haksız yere işten çıkarılan pek çok çalışanın olduğu belirtilmiş ve tazminat konusunda problemlerin yaşandığı vurgulanmıştır. Öne çıkarılan diğer bir konu ise o dönemde Türk Hava Yolları'nda yaşanan problemlerdir. "Dünyanın en hızlı büyüyen havacılık şirketi THY'nin dayatması ile havacılık sektöründe grev yasaklandı. Aşırı çalışma şartlarına ve grev hakkının yasaklanmasına isyan eden işçiler eyleme çıktı. Eyleme çıkan işçilerden 305'i THY tarafından gönderilen SMS'ler ile tazminatsız işten atıldı" ifadesiyle havacılık sektöründe çalışan bireylerin yaşadığı sıkıntılar anlatılmaya çalışılmıştır. Bültende üzerinde durulan son konu da, yıllık izinlerle

¹¹⁴https://plazaeylemplatformu.files.wordpress.com/2013/01/plazapostasc4b1_sayi2.pdf (Erişim tarihi: 16.02.2018).

ilgilidir. Özel sektörde yaşanan yıllık izne çıkma sorunları ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.¹¹⁵

Plaza Postası'nın son sayısı ise 5 Ekim 2012 tarihinde yayımlanmıştır. Bu tarihten sonra başka bir bülten çıkmamıştır. Bu sayıda, yazar Sinan Sülün ile romanı Karahindiba hakkında röportaj yapılmıştır. Romanda geçen şu alıntı ise günümüz kapitalist dünyasında bireylerin içinde yaşadığı durumu özetler niteliktedir.

Sabahları işe gelirken kapıdaki güvenlik görevlilerine günaydın demiyorlar, masalarını temizleyen yahut çay getiren kadınlara teşekkür etmiyorlar, kendilerinden aşağı statüdeki insanlarla zaman geçirmiyorlar. Eğer onlarla eşitlenebilecek bir yeteneğiniz yoksa size bıçağın ucundaki peynir kadar değer veriyorlar. Trajikomik bir durum. Çünkü hayat zenginliklerle, statülerle, yeteneklerle ilgilenmiyor...¹¹⁶

Plaza Eylem Platformu'nun yayımladığı “Plaza Postası” anlamlı bir yayın olarak karşımıza çıkmaktadır. Her sayıda farklı konuların olması ve işçi sınıfının haklarına yönelik ifadelerin yer alması oldukça önemlidir. Ancak bülten, 2012 yılından sonra yayımlanmamıştır. Toplumsal dayanışma bağlamında bu tür yayınların olması ve artması önemlidir. Kuşkusuz, Plaza Eylem Platformu faaliyetlerini internet ve yeni medya mecraları üzerinden duyurmaya devam etmektedir. Ancak, internet erişimi sorunu yaşayan bireyler için geleneksel anlamda yayınların yapılması önem taşımaktadır.

Plaza Eylem Platformu'nun internet sitesinde yer alan bir diğer bölümde, platformun şu ana kadar yaptığı etkinlikler sıralanmıştır. Platformun kurulduğu günden beri yaptığı etkinlik ve faaliyet sayısı 75'tir. Buradaki önemli nokta, yapılan etkinliklerin çeşitliliğidir. Konferans, yürüyüş, piknik, internet etkinlikleri platformun gerçekleştirdiği faaliyetlerdendir.¹¹⁷ Bu anlamda, Plaza Eylem Platformu, toplumsal dayanışma için sadece internet ve internet araçlarını değil farklı unsurları da kullanmaktadır.

¹¹⁵https://plazaeylemplatformu.files.wordpress.com/2013/01/plazapostasi_sayi_3.pdf (Erişim tarihi: 16.02.2018).

¹¹⁶https://plazaeylemplatformu.files.wordpress.com/2013/01/plazaepostasi_rop1.pdf (Erişim tarihi: 16.02.2018).

¹¹⁷<https://plazaeylem.org/eylemetkinlik/> (Erişim tarihi: 19.02.2018).

Platform, 13 Mayıs 2009 tarihinde mobbinge karşı bir seminer düzenlemiştir. Makine Mühendisleri Odası'nda mobbing konusu ayrıntılı şekilde ele alınmıştır.¹¹⁸ Türk Dil Kurumu, mobbing kavramının karşılığı olarak “bezdiri” kelimesini belirlemiş ve bezdiriyi “İş yerlerinde, okullarda vb. topluluklar içinde belirli bir kişiyi hedef alıp, çalışmalarını sistemli bir biçimde engelleyip huzursuz olmasına yol açarak yıldırma, dışlama, gözden düşürme” olarak tanımlamıştır. Mobbing, mevcut gücün ya da pozisyonun kötüye kullanılarak sistematik olarak psikolojik şiddet, baskı, kuşatma, taciz, aşağılama, tehdit vb. şekillerde oluşan duygusal bir saldırdır.¹¹⁹ Bu anlamda, mobbing ile mücadele oldukça önemlidir. Çünkü, pek çok insan mobbing ile karşı karşıya gelmekte, ancak, özellikle işini kaybetmemek adına bunu söyleyememektedir. Bu anlamda, toplumsal dayanışma için mobbing konusunda bilgilendirme ve bilinçlendirme çalışmaları önemlidir.

Plaza Eylem Platformu, 17 Ocak 2010 tarihinde Tekel işçilerine destek için Ankara Mitingi'ne katılmıştır. İstanbul'dan yola çıkan platform, Tekel Direnişi'ne destek vermiştir.¹²⁰ 2010 yılı içerisinde platform, İstanbul'un farklı bölgelerinde broşür ve tanıtım kitapçığı dağıtmıştır. Bu noktada, platformun faaliyetlerinin sadece İstanbul ile sınırlı kalması eleştirilebilir. Çünkü, broşür dağıtma, seminer ve konferans gibi etkinliklerin genellikle İstanbul'da gerçekleştirildiği görülmektedir.

1 Ekim 2011 tarihinde platform önemli bir etkinlik düzenlemiştir. Plaza Eylem Platformu tarafından 1 Ekim 2011 cumartesi günü saat 14:00'te Makine Mühendisleri Odası'nda, 80 kişilik bir katılımıla “Boşuna mı okuduk” söyleşisi gerçekleştirilmiştir. Tanıl Bora'nın kaleme aldığı kitapla ilgili sunuştan sonra sorular ve söyleşi bölümü düzenlenmiştir. Vasıfların değersizleştirilmesi, sınıfsal onursuzlaştırma, işçi sınıfı ve beyaz yakalılar, daha az ücreti kabullenmek, mobbing gibi kavramlar etkinliğin konularını oluşturmuştur.¹²¹ Etkinlikte ele alınan konular, işçi sınıfının bilinçlenmesi ve özellikle düşünsel emeğini satan beyaz yakalı işçiler için oldukça önemlidir. İşçi sınıfının bütünsel olarak toplumsal dayanışma sağlayabilmesi için bu kavramlardan haberdar olması gerekmektedir. Ancak, etkinliğe 80 kişinin katılımı toplumsal dayanışmanın sağlanması için yetersiz bir sayıdır.

¹¹⁸<https://plazaeylem.org/eylemetkinlik/> (Erişim tarihi: 19.02.2018).

¹¹⁹<http://mobbing.gazi.edu.tr/posts/view/title/mobbing-nedir-37863> (Erişim tarihi: 19.02.2018).

¹²⁰<https://plazaeylem.org/eylemetkinlik/> (Erişim tarihi: 19.02.2018).

¹²¹<http://www.soldefter.com/2011/10/04/beyaz-yakalilara-bipolar-duygu-durumu-bozuklugu-teshisi/> (Erişim tarihi: 19.02.2018).

23 Şubat 2012’de Oyunbaz tiyatro ekibi, Plaza Eylem Platformu için “Ekmek Parası” oyununun özel gösterimi gerçekleştirilmiştir. Oyun, beyaz yakalı çalışanların yaşadığı sorunlar üzerinedir. Mobbing, fazla mesai, tazminatsız işten çıkarma vb. konular oyunun ana temaları arasında gösterilebilir.¹²² Yine 3 Ekim 2012 tarihinde platform üyeleri toplu olarak İspanyol yapımı “Metod” filmini izlemiştir. Film dünyada son yıllarda ortaya çıkan küreselleşme hareketlerine karşı, İspanyol hükümetinin seçtiği görüşmecilerle, eylemcilerin arasında geçen etkileşimleri anlatmaktadır.¹²³ Platform bu etkinlikleri düzenlemeden önce, etkinlikler hakkındaki bilgileri sosyal ağ hesaplarından da duyurmuştur. Kültürel etkinlikler, bireylerin gelişimi ve entelektüel bilgi birikimlerini arttırmaları için anlamlıdır. Plaza Eylem Platformu’nun yapmış olduğu etkinliklerdeki çeşitlilik bu anlamda önem taşımaktadır.

Platform, 2012 yılında kültürel faaliyetlerin yanı sıra, farklı etkinlikler de düzenlemiştir. Örneğin, 2012 yılında İstanbul Teknik Üniversitesi’nde işten çıkarılan araştırma görevlilerinin gerçekleştirmiş olduğu eyleme katılan platform, işten çıkarılan araştırma görevlilerinin yanında olacaklarını ifade etmiştir.¹²⁴ Kuşkusuz, bu tür eylemler ve eyleme farklı gruplar tarafından yapılan katkılar önemlidir. Ancak, İTÜ eylemi sonuçsuz kalan bir eylem olmuştur.¹²⁵ Bu bağlamda, toplumsal dayanışma kanallarının tam anlamıyla oluşturulabilmesi için pek çok paydaşın biraraya gelmesinin gerekli olduğu ileri sürülebilir.

2013 yılında Platform tarafından gerçekleştirilen en önemli etkinlik ise kıdem tazminatı hakkında gerçekleştirilen bilgilendirme toplantıdır. Kıdem tazminatı özetle, işçinin çeşitli nedenlerden dolayı işinden ayrılırken çalıştığı yıllar için işveren tarafından ödenen tazminat olarak tanımlanır. Kıdem tazminatı, işçi ve işveren arasındaki en büyük sorunlardan biridir. Özellikle kendi rızası dışında işten çıkarılan işçiler, zaman zaman hakettikleri bu tazminatı almakta zorlanmaktadır.¹²⁶ Platformun çeşitli zamanlarda İstanbul’un farklı mekânlarında yapmış olduğu bu etkinlikte, özellikle çalışanların hangi durumlarda kıdem tazminatını alabilecekleri yönünde

¹²²<https://plazaeylem.org/2012/02/23/ekmek-parasi-oyunu-pep-etkinlik-metni-subat-2012/> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

¹²³<http://www.imdb.com/title/tt0427582/> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

¹²⁴<http://ituasistandayanismasi.blogspot.com.tr/2012/11/plaza-eylem-platformu-direnisi-cadrmz.html> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

¹²⁵<https://www.evrensel.net/haber/38709/itu-direnisi-hikayesi> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

¹²⁶<http://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/kidem-tazminati-nedir-nasil-hesaplanir-1875675/> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

bilgilendirmelerde bulunulmuştur.¹²⁷ Çalışanların kıdem tazminatı konusunda bilgilendirilmeleri, belirli mağduriyetlerin yaşanmaması için önemlidir. Ancak, bu etkinliklerin sadece İstanbul’da yapılması bir sınırlılık olarak karşımıza çıkmaktadır.

Plaza Eylem Platformu, beyaz yakalılar için bazı mücadelelere girdiği gibi mavi yakalı çalışanlar için de eylemler düzenlemektedir. Manisa’nın Soma ilçesinde 13 Mayıs 2014 tarihinde Soma Holding şirketlerinden Soma Kömür İşletmeleri A.Ş.’nin işlettiği madende çıkan yangın ve su basması sonucu 301 madenci yaşamını yitirmiştir.¹²⁸ Yaşanan bu facianın ardından, özellikle maden işçilerinin iş güvenliği konusunda büyük tartışmalar yaşanmıştır. Plaza Eylem Platformu, 14 Mayıs 2014’te Soma Holding önünde basın açıklaması yapmıştır. Bu açıklamanın ardından, Soma Nöbeti gerçekleşmiş; 16 Mayıs’ta ise Spine Tower’a yürüyüş yapılmıştır. 25 Mayıs 2014 tarihinde de Maslak 1453 inşaatında gerçekleşen işçi ölümleri protesto edilmiş ve konu ile ilgili basın açıklaması yapılmıştır. 26 Eylül 2014 tarihinde de Cuma Torunlar İnşaat’ta yaşanan ölümler, Maslak metro çıkışında protesto edilmiş ve konu hakkında forum düzenlenmiştir.¹²⁹ Bu anlamda, platformun özellikle 2014 yılında iş kazalarında gerçekleşen ölümlere dikkat çektiği söylenebilir. Kaldı ki, Türkiye’nin iş kazaları konusunda toplumsal dayanışma ve birlikteliğe ihtiyacı vardır. Bu konunun farklı mecra ve farklı topluluklar tarafından gündeme getirilmesi bir zorunluluktur. Plaza Eylem Platformu’nun bu konuya eğilmesi ise daha fazla bireye ulaşılması açısından önemlidir.

Plaza Eylem Platformu, 31 Ocak 2015’te Tümbelsen ve Psikososyal Travma Derneğinin davetlisi olarak İzmir’de düzenlenen mobbing panelinde bir sunum gerçekleştirmiştir. Etkinliğin afişinde sunum yapan kişilerin adı yer almamış, sunumun Plaza Eylem Platformu tarafından yapılacağı belirtilmiştir.¹³⁰ 12-15 Mayıs 2015 tarihleri arasında ise platform Boğaziçi Üniversitesi’nde düzenlenen 7. Emek Haftası’na konuk olmuşlardır. Bu etkinlikte, “Emek Rejiminde Yeni Mücadeleler: Beyaz Yakalılar” oturumunda sunum gerçekleştirmişlerdir. Etkinliğin afişinde, sunum yapan kişilerin adı yine yer almamıştır. Sunumun, Plaza Eylem Platformu tarafından

¹²⁷<https://plazaeylemplatformu.files.wordpress.com/2012/11/pepbanka.jpg> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

¹²⁸<http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/soma-maden-faciasinin-yildonumu-1227667/> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

¹²⁹<https://plazaeylem.org/eylemetkinlik/> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

¹³⁰<https://plazaeylem.org/eylemetkinlik/> (Erişim tarihi: 21.02.2018).

yapılacağı vurgulanmıştır.¹³¹ Platformun yapılan bu tür etkinliklerde kişisel isim belirtmemesi iki açıdan yorumlanabilir. Öncelikli olarak, platformun ekonomi politik bilinçle eleştirel bir şekilde hareket ettiği söylenebilir. Özellikle yaptıkları etkinliklerden bu sonucu çıkarmak mümkündür. Hem beyaz yakalılar hem de mavi yakalılar için mücadele etmeye çalışan platformun kolektif bilinci benimsediği açıktır. Bununla birlikte, platform içerisinde faaliyetlere katılan, etkinliklerde görev alan kişilerin çoğu farklı kurumlarda çalışan kişilerden oluşmaktadır. Kapitalist sistem ve özellikle işverenlerin hoşuna gitmeyeceği etkinlik ve faaliyetlerde bulunan bu kişilerin kimliklerini saklamak istedikleri sonucuna varılabilir.

Plaza Eylem Platformu, 14-16 Ekim 2016 tarihleri arasında Mersin’de 5. Eleştirel Psikoloji Sempozyumu’na katılmıştır. Etkinlikte, Plaza Eylem Platformu üyesi Eylem Akçay, “Beyaz Yakalıların Psikososyal Dayanışma İlişkileri” başlığında bir konuşma yapmıştır.¹³² Bu konuşma ve etkinlik iki farklı açıdan önemlidir. İlk olarak, konuşmacının ismi açıkça belirtilmiştir. İkinci olarak ise etkinlik İstanbul dışında farklı bir şehirde gerçekleşmiştir. Platformun, katıldığı etkinliklerde farkındalık yaratabilmesi adına farklı bir şehirde olması önemlidir.

Plaza Eylem Platformu, 10-11 Mayıs 2017’de Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Kulübü’nin düzenlediği Emek Haftası kapsamında Akbank’ta gerçekleşen grev sürecini işlemiştir. 2017 yılında başka bir eylem ve etkinlik bilgisi bulunmamaktadır.¹³³ Aynı durum 2018 için de geçerlidir. Bu anlamda, etkinlik ve faaliyet duyurularının internet sitesinden çok sosyal ağ mecralarına kaydığı söylenebilir.

Özetle, Plaza Eylem Platformu’nun yaptığı eylem ve etkinliklerin farklı açılardan değerlendirilmesi mümkündür. Öncelikli olarak beyaz yakalıların dayanışma ağı olarak kurulsu da platform mavi yakalıların haklarının korunmasında da aktif olmaya çalışmaktadır. Ayrıca, tüm çalışanları ilgilendiren mobbing, kıdem tazminatı ve diğer işçi hakları için hem İstanbul hem de farklı şehirlerde seminerlere katılmaları oldukça önemlidir. Bunun yanında platform, kültürel faaliyetlere de önem vermektedir. Etkinliklerden önce internet araçlarını özellikle duyurum için kullanan platformun, fiili etkinlikleri ön plana çıkardığı ve bu bağlamda eleştirel bakış açısını savunduğu

¹³¹<https://plazaeylemplatformu.files.wordpress.com/2012/11/emekhaftasiafis.jpg> (Erişim tarihi: 21.02.2018).

¹³²<https://plazaeylem.org/2016/10/23/beyaz-yakalilarin-psikososyal-dayanisma-iliskileri-plaza-eylem-platformu-etkinlikleri/> (Erişim tarihi: 21.02.2018).

¹³³<https://plazaeylem.org/eylemetkinlik/> (Erişim tarihi: 21.02.2018).

söylenebilir. Ayrıca, kolektif sınıf bilinci konusunda ortak şekilde hareket etmenin önemini yaptıkları etkinliklerle göstermiştir.

Plaza Eylem Platformu'nun internet sitesindeki diğer bölümlerden biri, platformun tavsiye ettiği film ve kitap listesinden oluşmaktadır. Bu bölümdeki kültürel ürünler; dayanışma, emek, işbirliği, direniş bilgisini oluşturan, tazeleyen ve dönüştüren ürünler olarak tanımlanmaktadır. Sitede, toplamda 77 film tavsiyesi bulunmaktadır. Bu filmler arasında, yönetmenliğini Charles Chaplin'in yaptığı "Modern Zamanlar", yönetmenliğini John Ford'un yaptığı "Gazap Üzümleri" ve yönetmenliğini Vittorio De Sica'nın yaptığı "Bisiklet Hırsızları" gibi filmler bulunmaktadır. Bu filmlerin ortak noktası, kapitalizm ve sistem eleştirisi üzerine şekillenmeleridir. Önerilen filmlerden dikkat çeken diğer bir film ise yönetmenliğini Richard Linklater'ın yaptığı "Fast Food Ulusu"dur. Bu filmde, Amerikan emperyalizmi ve kitle toplumu eleştirilmektedir. Yine kapitalizmin her şeyi paraya çevirmesi üzerine önerilen filmlerden biri de, Iciar Bollain'in yönettiği "Yağmuru Bile" filmidir. Film tavsiyeleri arasında bazı Türk filmleri de bulunmaktadır. Bu filmlerden birisi, Seren Yüce'nin yönetmenliğini yaptığı "Çoğunluk" filmidir. Filmde, özellikle sınıfsal farklılıklara vurgu yapılırken; işçi sınıfı ve burjuva sınıfının yaşam biçimi arasındaki kopukluk anlatılmaktadır. Önerilen bir başka Türk filmi ise Reha Erdem'in yönettiği "Kaç Para Kaç" filmidir. Bu filmde de, paranın insanların gündelik yaşamlarında ne gibi etkiler yaptığı anlatılmaktadır. Bu bölümde, platform tarafından bazı kitaplar da tavsiye edilmektedir. Toplamda 16 kitap tavsiyesi bulunmaktadır. Bu kitaplar arasında romanlar olduğu gibi araştırma-inceleme kitapları da bulunmaktadır. Kitapların ortak noktası, günümüz toplumunu ve iş dünyasını eleştirir nitelikte olmasıdır.¹³⁴ Tavsiye edilen kitaplar arasında, "Boşuna mı Okuduk?", "Ortak Zenginlik", "Türkiye'de Kapitalizmin ve Sosyal Güvencesizliğin İnşası" ve "Fahrenheit 451" gibi kitaplar bulunmaktadır.

Özetle, Plaza Eylem Platformu'nun internet sitesi aracılığıyla tavsiye edilen film ve kitaplara bakıldığında, platformun amacını yansıtan kültürel ürünler karşımıza çıkmaktadır. Bu bağlamda, filmlerde ortak nokta kapitalizm eleştirisi olarak görülmektedir. Ayrıca, sınıfsal farklılıklar, kitle toplumu eleştirisi gibi konuları da kapsayan filmlerin paylaşıldığı görülmektedir. İnternet sitesinde paylaşılan kitaplarda ise genel anlamda kapitalizm ve kapitalist toplum eleştirisi söz konusudur.

¹³⁴<https://plazaeylem.org/filmkitap/> (Erişim tarihi: 22.02.2018).

Kitle iletişim araçları kişilerin ve grupların göz önünde olabilmesi, kendilerini kamuya tanıtabilmesi, kısacası gündemde kalabilmeleri açısından oldukça önemlidir. Bu anlamda, toplumsal dayanışma bağlamında ortaya çıkan hareketlerin, hem geleneksel hem de yeni medyada haber olması önem taşımaktadır.

Plaza Eylem Platformu'nun internet sitesinde, platformla ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak bağlantısı olan haber, röportaj, radyo yayını, televizyon programı gibi medya ürünlerinin listesi ve erişimleri verilmiştir. Buna göre, Plaza Eylem Platformu'ndan özellikle haber portalları olmak üzere internet mecralarında 10 kez söz edilmiştir. Dergi, gazete, radyo ve televizyon programı gibi geleneksel kitle iletişim araçlarında ise platformdan 14 kez söz edilmiştir. Kasım 2010-Haziran 2017 tarihleri arasında Plaza Eylem Platformu'nun sitesinden alınan bilgiye göre, platform 24 farklı medya kanalına konu olmuştur.¹³⁵

Plaza Eylem Platformu'nun konu olduğu medya mecralarına bakıldığında, genellikle Marksist yayın yapan mecraların ön planda olduğu görülmektedir. Express ve Birikim dergileri buna örnek olarak verilebilir. Ayrıca, Bianet, IMC TV ve Açık Radyo da yayınlarında Plaza Eylem Platformu'na yer vermiştir. Bunların yanı sıra, platform, Radikal, Cumhuriyet, Haber Türk gazeteleri ile Kültür Mafyası gibi dergilere de konu olmuştur. Özetle, Plaza Eylem Platformu'nun kitle iletişim mecralarında nicel anlamda çok fazla yer almadığı görülmektedir. Ayrıca, muhafazakâr sayılabilecek gazete, dergi, televizyon kanalı ve radyolarda yer almayan platform, daha çok Marksist yayın yapan medya mecralarıyla anaakım medyaya konu olmuştur. Kuşkusuz, geleneksel ya da yeni medya mecraları üzerinden daha ayrıntılı bir tarama sonucunda, Plaza Eylem Platformu hakkında daha fazla haberle karşılaşılması olasıdır. Ancak, bu çalışmada bu bölüm, platformun internet sitesinde kendi paylaştığı haberler üzerinden değerlendirilmiştir.

Plaza Eylem Platformu'nun internet sitesinin ana sayfasında farklı kategorilerde yazıların bulunduğu bazı içerikler bulunmaktadır. Buna göre, bu bölümde 14 içeriğin bulunduğu çeviriler, 3 içeriğin bulunduğu deneyim paylaşımı, 10 içeriğin bulunduğu deneyim paylaşım atölyesi, 52 içeriğin bulunduğu emeğin birikimi, 39 içeriğin bulunduğu haber var kategorisi ve 19 içeriğin bulunduğu iş hukuku bölümleri bulunmaktadır.¹³⁶

¹³⁵<https://plazaeylem.org/basindan/> (Erişim tarihi: 22.02.2018).

¹³⁶<https://plazaeylem.org/> (Erişim tarihi: 27.02.2018).

Çeviriler bölümüne bakıldığında, iş yaşamında yaşanan zorlukların vurgulandığı yazılara rastlanmıştır. Ayrıca, günümüz kapitalizmi üzerine yapılan bazı eleştiriler de bulunmaktadır. Bu bölümdeki dikkat çeken çevirilerden biri, Evgeny Morozov'un Dijital Hippiler ile ilgili yazdığı yazının çevirisidir. Yazıda özetle, yeni medya teknolojilerinin gündelik yaşamı daha sıradan hale getirdiğinden ve bireyleri hayatın farklı alanları ile ilgili mücadele etmekten alıkoyduğundan söz edilmektedir. Günümüzde teknoloji hem gündelik yaşamda hem de iş yaşamında bireyleri konformist hale getirirken yaratıcılıklarını azaltmaktadır. Ayrıca, teknolojik şirketler günümüz kapitalist sisteminde bireyleri daha fazla sömürmektedir. Özellikle beyaz yakalı işçilerin bilgi birikimi (know-how) işverenler tarafından yüksek ücretli metalara dönüştürülebilmektedir.¹³⁷ Morozov, günümüz kapitalist sisteminin teknoloji aracılığıyla farklı bir boyutta yapılandığını ifade eden önemli bir araştırmacıdır. Morozov, dijital gözetim, enformasyonun meta haline gelmesi ve enformasyonel kapitalizm gibi konularda çalışmaktadır. Günümüzde beyaz yakalıların, aynı mavi yakalılarda olduğu gibi emeği sömürülmektedir. Burada sadece emek türünde farklılık olmaktadır. Enformasyonel kapitalist sistem içerisinde bireyler düşünsel emeklerini satmakta ve bunun karşılığında belirli ücretler almaktadır. Oysaki, işveren düşünsel emeğini satan beyaz yakalı işçi üzerinden çok daha büyük miktarlarda kâr elde etmektedir.

Deneyim paylaşımı ve deneyim paylaşımı atölyesi bölümlerinde, özellikle beyaz yakalı çalışanların iş hayatı, iş arama ve işe alım süreçlerinde yaşadıkları deneyimler anlatılmaktadır. Paylaşılan bir yazıda, özellikle işe alım mülakatlarında, işe alınması düşünülmeyen kişilere söylenen “Şirketimize gösterdiğiniz ilgiye teşekkür ederiz” tanımı eleştirilmektedir. Bu eleştiri sırasında da mizahi bir dil kullanılmaktadır. İnsan kaynakları uzmanlarının ukala söz ve soruları mobbing simülasyonu olarak nitelendirilirken; mülakata giren çalışan adaylarının işe girmek için adeta takla atmak zorunda oldukları ve tüm yeteneklerini kısa sürede sergilemek durumunda oldukları vurgulanmaktadır.¹³⁸ Kuşkusuz, iş mülakatları bireylerin gerçek yetenek ve kapasitelerini göstermesi açısından yetersiz bir ortamdır. Bu anlamda mülakatlar,

¹³⁷<https://plazaeylem.org/2017/12/08/dijital-hippiller-hayati-ve-isi-birlestirmek-istiyor-ama-iyi-anlamda-degil-evgeny-morozov/> (Erişim tarihi: 02.03.2018).

¹³⁸<https://plazaeylem.org/2016/04/06/bir-mulakatlar-hikayesi-ya-da-sirketimize-gosterdiginiz-ilgiye-tesekkur-ederiz/> (Erişim tarihi: 02.03.2018).

özellikle beyaz yakalı çalışanlar için oldukça zordur. Mülakatlarda yaşanan olumsuz durumları özellikle mizahi bir dille anlatmak da akılda kalıcılığı sağlamaktadır. Çünkü, mizah geçmişten günümüze bazı konuların bireylerin zihninde daha fazla yer almasına aracı olmaktadır. Bu bağlamda, belirli toplulukları ilgilendiren konuların mizahi bir dille anlatılması toplumsal dayanışmayı arttırmada aracı olabilmektedir.

Emeğin Birikimi bölümünde, toplamda 52 yazı bulunmaktadır. Bu bölümde özellikle işyerinde yalnızlık, kadınların iş hayatında yaşadığı zorluklar, işten çıkarılmalar ve grevler ile ilgili yazılar bulunmaktadır.¹³⁹ Bu bölümdeki, “İşyerinde Kadınlara Uygulanan 13 Üstü Kapalı Ayrımcı Tavır” başlıklı yazı dikkat çekmektedir. Yazıda, iş hayatındaki kadınlar üzerinde uygulanan ayrımcı tavırlar maddeler halinde sıralanmıştır:

1. Kadınlar girişkenlerse bu agresiflik gibi görünebilir,
2. Şayet kadın başarılıysa çoğunlukla “şirret” olarak adlandırılır ya da pek sevilmez,
3. Kadınların erkeklerden daha düşük başlangıç ücretleri almaları kuvvetle muhtemeldir,
4. Grup projelerinde kadınların takdir edilmesi olasılığı düşüktür,
5. Kadınlar kendilerini kanıtlayana dek beceriksiz addedilir,
6. Kadınlar performanslarına, erkekler potansiyellerine göre terfi almaktadır,
7. Konuşkan erkek yetkin, konuşkan kadın beceriksiz görünür,
8. Kadınlar sinirlendiklerinde genellikle fazla duygusal oldukları yargısına varılır,
9. Erkekler babalık teşviki, kadınlar annelik cezası alır,
10. Toplantılarda genellikle kadınların sözü kesilir ya da göz ardı edilir,
11. Topluluk önünde konuşma yaparken kadınlar ilgiyi çekmek için hâkimiyet sağlamak zorunda kalır,
12. Kadınlar, sosyal etkinliklere davet edilmeyebilir,
13. Kadınlar dış görünüşleri dolayısıyla daha acımasızca eleştirilir.¹⁴⁰

Kadınların iş yaşamında olması, toplumsal kalkınma ve eşitlik için önemlidir. Ancak, kadınlar iş yaşamında, erkeklere göre daha fazla problemle karşı karşıya gelmektedir. Bu anlamda, kadınların bu konu hakkında bilinçlenmesi ve toplumsal dayanışma oluşturması hem birbirlerine destek vermeleri hem de bireysel özgürleşmeye erişmeleri için zorunludur. Bu bağlamda, bu tür bilgilendirme yazılarının internet ortamlarında paylaşılması anlamlıdır.

¹³⁹<https://plazaeylem.org/category/emegin-birikimi-2/> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

¹⁴⁰<https://plazaeylem.org/2015/09/20/isyerinde-kadinlara-uygulanan-13-ustu-kapali-ayrimci-tavir/> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

Kategorilerden bir diğeri ise “Haber Var” kategorisidir. Bu bölümde, platform ile ilgili haberlerle, genel anlamda grev, işten ayrılma, işten çıkarılma gibi haberlere yer verilmiştir.¹⁴¹ Bu bölümdeki son kategori, “İş Hukuku” kategorisidir. İş hukuku, işçiler ve işverenler arasındaki ilişkileri düzenleyen ve inceleyen bir hukuk dalıdır.¹⁴² Bu anlamda hem işverenlerin hem de çalışanların iş hukukundan haberdar olmaları önemlidir. Bu bölümde yer alan yazılardan biri, “İşten Çıkarılma Durumunda Ne Yapmalıyız” başlıklı yazıdır. Bu yazıda işten çıkarılan çalışanların ilk aşamada neler yapacağı üzerinde ayrıntılı şekilde durulmuştur.¹⁴³ Kuşkusuz, işçi sınıfının bilinçlenmesi ve toplumsal dayanışma sağlaması için iş hukukunu bilmesi önem taşımaktadır. Ancak, burada işverenler çerçevesinde duruma bakılmadığı görülmektedir. Bu açıdan, bu bölümün tek taraflı şekilde internet sitesinde yer aldığı söylenebilir. Ancak, bu durum doğal bir sonuçtur. Çünkü, Plaza Eylem Platformu, sınıf bilinciyle çalışanların haklarını savunmaya çalışan bir oluşumdur.

Plaza Eylem Platformu sitesinde dikkat çeken bir nokta, site üzerinden yönlendirilmenin sağlandığı bağlantılar kısmıdır. Bu bölümde verilen iki bağlantı üzerinden yine platform bünyesinde oluşturulan “İşten Atıldım” ve “Dünyada Mekân” platformlarına geçiş yapılabilmektedir.

“İşten Atıldım” (istenatildim.org), Plaza Eylem Platformu’nun bir çalışmasıdır. İnternet sitesinin kuruluş amacı işten atılma süreçlerinde, beyaz yakalıların birbirlerine destek olmalarını sağlamak olarak açıklanmıştır. Sitenin kuruluş hedefi ise deneyimlerin paylaşılması ve hak arama süreçlerinde çalışanların güçlenmesine yardımcı olmak olarak tanımlanmıştır.¹⁴⁴ Ancak, bu ifadeler karşın sitedeki şu bölüm dikkat çekmektedir:

“Eğer işten atılma sürecinize ait sorunlarınız varsa, öncelikle “İşten Çıkarılma Durumunda Ne Yapmalıyız?” sayfasındakileri okumanızı, hâlâ desteğe ihtiyaç duyuyorsanız “Destek İstiyorum” sayfasını ziyaret etmenizi öneririz. Sayfamıza yorum yazarak veya bize e-mail göndererek destek istemeyiniz.”¹⁴⁵ Bu ifadenin Plaza Eylem Platformu’nun faaliyetleriyle örtüşmediği söylenebilir. Çünkü, bireyler çaresiz oldukları

¹⁴¹<https://plazaeylem.org/category/haber-var/> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

¹⁴²<https://www.tasdemir.av.tr/is-hukuku-nedir> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

¹⁴³<https://plazaeylem.org/2013/12/23/isten-cikarilma-durumunda-ne-yapmalıyız-20-aralık-2013/> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

¹⁴⁴<https://istenatildim.org/> (Erişim tarihi: 06.03.2018).

¹⁴⁵<https://istenatildim.org/> (Erişim tarihi: 06.03.2018).

anlarda, kendilerine yardımcı olabileceklerini düşündükleri insanlardan yardım isteyebilir ve bu anlaşılabilir bir durumdur. Bu noktada, platform olumsuz bir ifadeyle bireylerin kendilerinden doğrudan yardım istemesinin önüne geçmektedir.

Sayfanın devam eden bölümünde ise şu açıklamalara yer verilmiştir: “Bu sitede yer alan bilgiler, sadece bilgilendirme amacıyla ve genel bilgi olarak sunulmaktadır. Her olayın kendine özgü koşulları olduğunu ve cevaplarımızın hiçbir şekilde hukuki danışmanlık ilişkisi içermediğini, bilgilerin uygulanmasından ya da uygulanmamasından doğan sorumluluğun tarafınıza ait olduğunu bilmenizi isteriz. Bu sayfa çalışanların kendi deneyimlerini paylaşmalarını teşvik etmeyi, dayanışma ilişkilerini geliştirmeyi hedeflemektedir.”¹⁴⁶ Bu açıklamalardan hareketle, platformun eyleme geçme konusunda sınırlı kaldığı söylenebilir. Ayrıca, sorumluluk anlamında, konunun sadece mağdura bırakılması toplumsal dayanışma idealine aykırı bir davranış olarak yorumlanabilir.

“Dünyada Mekân” platformu ise Plaza Eylem Platformu’nun internet ağları üzerinden oluşturmaya çalıştığı dayanışmanın gerçek fiziksel mekâna dönüşme hayali ile kurulmuştur. Dünyada Mekân, freelance ve beyaz yakalı çalışanlar/işsizler için bir dayanışma mekânıdır. Birlikte üretmenin, ortaklıklar kurmanın yollarını aramak, sorunlara birlikte çözüm bulmak için yola çıkan Dünyada Mekân kolektif, dayanışmacı, müdürsüz, patronsuz bir çalışma hayatı tasarlamaktadır. Dünyada Mekân 10:00-17:00 saatleri arasında bireysel çalışmalar için kullanılabileceği gibi 17:00-19:00 arası ufak grupların toplantılarını yapmaları için de uygundur. 17:00-19:00 arasında genellikle toplantılar, film gösterimleri, atölyeler, etkinlikler düzenlenmektedir. Dünyada Mekân kurulma amaçları dahilinde kullanmak isteyen herkese açıktır. Dünyada Mekân’ın adresi ise, Hazzopulo (Danışman) Pasajı No:1 Kat:1 Galatasaray/Beyoğlu’dur.¹⁴⁷ Teknolojik gelişmeler, gündelik ve toplumsal yaşamı etkilediği gibi iş yaşamını da etkilemiştir. Artık, bireyler bir firma, şirket vb. bağlı kalmadan ev tipi ofislerden iş yapabilmekte ve geçimlerini bu şekilde sağlayabilmektedir. Bu bağlamda, Plaza Eylem Platformu’nun kurmaya çalıştığı toplumsal dayanışmayı sadece internet ağları üzerinden sınırlandırmaması ve bu dayanışmayı fiziksel bir mekân üzerinden sürdürmesi oldukça anlamlıdır. Bu şekilde, işten atılan ve yetenekleri doğrultusunda

¹⁴⁶<https://istenatildim.org/> (Erişim tarihi: 06.03.2018).

¹⁴⁷<https://dunyadamekan.wordpress.com/bilgi/> (Erişim tarihi: 06.03.2018).

para kazanabilecek olan beyaz yakalılar biraraya gelebilmektedir. Ancak, bu birliktelik ve dayanışma mevcut toplumsal düzenin ve iş yaşantısının değişmesine katkı yapmamaktadır. Bu noktada önemli olan haksız işten çıkarılmaların önüne tümenden geçmektir. Çünkü, Dünyada Mekân platformuna kimin ne şekilde eriştiği tartışmalı bir konudur. Özellikle bu mekânın İstanbul'da olması, her şeyden önce coğrafi bir erişim sıkıntısı da yaratmaktadır.

İşten Atıldım ve Dünyada Mekân platformları hem olumlu hem de olumsuz şekilde değerlendirilebilir. İşten Atıldım, özellikle bireylerin birbirlerine öneride bulundukları bir ortamdır. Eyleme geçme fiilinde yetersiz kalan oluşum, işten çıkarılan kişilerin kendilerini yalnız hissetmemesine yönelik kurulmuş bir topluluk olarak yorumlanabilir. Çünkü, site üzerinden verilen öneriler doğrultusunda harekete geçmek ya da geçmemek kişilerin kendi sorumluluklarına bırakılmıştır. Dünyada Mekân ise bu bağlamda daha fazla önemsenebilecek bir düşüncenin ürünüdür. Çünkü, bu platform, internet ve sosyal ağlar aracılığıyla örgütlenmeye çalışan bir topluluğu gerçek fiziksel bir mekâna toplamaktadır. Kuşkusuz, bu mekâna erişim konusu sıkıntılı bir konudur; ancak, gösterilen çaba önemlidir. Gerçek toplumsal dayanışma ve sonrasında oluşabilecek özgürleşme için yüz yüze iletişim ve gerçek kamusal alanlar önem taşımaktadır.

İnternet teknolojilerinin gelişimi ve web 2.0'ın ortaya çıkması, sosyal ağların ortaya çıkmasını sağlamış ve günümüzde sosyal ağlar internet sitelerinden daha önemli hale gelmiştir. Karşılıklı etkileşim, anlık iletişim, içerik üretme ve yorum gibi eylemlere izin veren sosyal ağlar; ayrıca, akıllı telefonlar aracılığıyla uygulamalar üzerinden de daha rahat takip edilebilmektedir. Özellikle facebook ve twitter bu bağlamda daha fazla kullanılan sosyal ağlar haline gelmişlerdir. Özellikle, bir çaba etrafında oluşan platformlar, kendilerini daha geniş kitlelere ulaştırabilmek adına facebook ve twitter kullanmaktadır. Sosyal ağların kamusal alan oluşturma potansiyeli, toplumsal dayanışma sağlamaya olan etkisi ve bireysel özgürleşme üzerinden değerlendirilmesi bu açıdan önemlidir. Plaza Eylem Platformu'nun da hem facebook hem de twitter hesapları bulunmaktadır. Ancak, bu hesaplar üzerinden gerçekleşen etkileşimin çok da fazla ve etkili olduğu söylenememektedir.

Plaza Eylem Platformu'nun facebook hesabı toplamda 3 bin 890 kişi tarafından beğenilmiştir. Kaldı ki bu sayı, sosyal ağ başarısı anlamında düşük bir sayıdır. Facebook

ara yüzünün erişime izin vermemesinden dolayı, platformun gönderilerine 2013 yılına kadar gidilebilmiştir. Değerlendirmeye alınan yıllar ise daha güncel olayları kapsamı açısından 2018 (7 Mart'a kadar), 2017, 2016 ve 2015 yıllarıdır.

2018 verilerine bakıldığında, 1 Ocak 2018-7 Mart 2018 tarihleri arasında 11 gönderi paylaşılmıştır. Bu gönderiler, toplamda 45 beğeni alırken, 13 kez de farklı kullanıcılar tarafından paylaşılmıştır. 11 gönderiye gelen toplam yorum sayısı ise sadece 4'tür. 2018 yılının ilk 3 ayında en fazla beğeni alan gönderi fazla mesai ile ilgili paylaşılan bir içerik olmuştur. Bu içerik, 12 beğeni alırken, 3 kez farklı bireyler tarafından paylaşılmıştır. 2018 yılının ilk 3 ayında paylaşılan gönderiler, genellikle etkinlik haberlerinden oluşmaktadır. 2018 yılının ilk 3 ayı göz önüne alındığında hem platform tarafından paylaşılan gönderilerin hem de bu gönderilere gelen etkileşimin az olduğu sonucuna varılabilir.

2017 yılında Plaza Eylem Platformu facebook sayfasında, toplamda 145 gönderi paylaşılmıştır. Eşdeyişle, gün başına 0.39'luk bir paylaşımda bulunulmuştur. Gönderilen 145 gönderi toplamda 1.462 beğeni almıştır. Gönderilerin farklı internet kullanıcıları tarafından paylaşılma sayısı ise 696'dır. 145 gönderiye gelen toplam yorum sayısı da 16 olarak hesaplanmıştır. 2017 yılında daha fazla etkileşim alan gönderilere rastlanılmıştır. 2017 yılının Mart ayında Akbank çalışanlarının almış olduğu grev kararı Bakanlar Kurulu tarafından yasaklanmıştır.¹⁴⁸ Bu konu ile ilgili platformun facebook sayfasından farklı içeriklerle 4 gönderi paylaşılmıştır. Bu gönderiler toplamda 284 beğeni, 105 paylaşım, 2 adet de yorum almıştır. 2017 yılında en fazla etkileşim alan gönderilerden biri de Fransa'da hafta sonu iş ile ilgili e-posta atmanın ve cevaplamamanın yasaklandığı ile ilgili haberdur. Bu tek gönderi 74 beğeni, 160 paylaşım ve 2 yorum almıştır. 2017 yılında diğer gönderilere göre fazla etkileşim alan diğer içerikler ise otomatik bireysel emeklilikten çıkış, doktorların çalışma koşulları ve haksız yere Turkcell tarafından işten çıkarılan Alper Mertoğlu'nun işe iade davasını kazanması ile ilgili içerikler olmuştur. Bu bağlamda, daha fazla etkileşim alan içeriklerin iş yaşamı ile ilgili içerikler olduğu sonucuna varılabilir. Kaldı ki, Plaza Eylem Platformu da beyaz yakalıların dayanışma ağı olarak kurulmuştur.

Bununla birlikte, sayı olarak oldukça az etkileşim alan gönderilere de rastlanılmıştır. Plaza Eylem Platformu'nun sosyal ağlardaki dayanışma ağının gerçek

¹⁴⁸<https://www.evrensel.net/haber/313425/akbanktaki-grev-yasagina-banka-onunde-protesto> (Erişim tarihi: 07.03.2018).

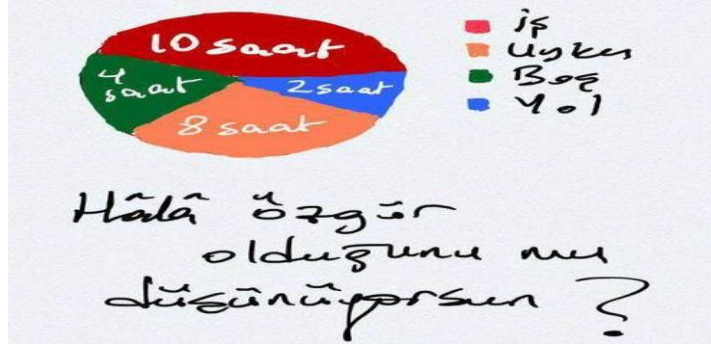
fiziksel mekâna çevirmek adına oluşturduğu Dünyada Mekân toplanma ve biraraya gelme etkinliğinin duyurusu; site üzerinde sadece 1 beğeni almış, bu gönderi kimse tarafından paylaşılmamış ve yorumlanmamıştır. Plaza Eylem Platformu üyeleri ve platform aracılığıyla farklı mecralar üzerinden etkin olan kişiler, zaman zaman bazı etkinliklerde biraraya gelebilmektedir. Bu etkinlikler, piknik ve sohbet benzeri etkinlikler olmaktadır. Facebook üzerinden 2017 yılında Plaza Eylem Platformu, toplamda 10 kez fiziksel olarak biraraya gelme etkinliğini paylaşmıştır. Ancak, bu gönderiler toplamda sadece 8 beğeni alırken; hiç paylaşılmamış ve yorum almamıştır. Burada, slaktivizm bir kez daha karşımıza çıkmaktadır. Günümüz internet kullanıcıları, fiziksel mekânlarda biraraya gelmekten ağlar üzerinden katılımda bulunmayı tercih etmektedir.

2016 yılında Plaza Eylem Platformu'nun facebook sayfası üzerinden paylaşılan gönderilere bakıldığında, 2017 yılından farklı bir tablo karşımıza çıkmıştır. 2016 yılında sayfa üzerinden paylaşılan gönderi, beğeni, paylaşım ve yorumların 2017 yılına göre daha az olduğu görülmektedir. 2016 yılında 102 gönderi 694 beğeni alırken; 307 kez farklı kullanıcılar tarafından paylaşılmış ve bu gönderilere 13 yorum yapılmıştır. 2016 yılı gönderileri nicel anlamda tek başına değerlendirildiğinde ise paylaşılan gönderi sayısına göre beğeni ve paylaşım oranı fazladır. Buna karşın, yorum sayısı oldukça azdır. Bu durum ise facebook kullanıcılarının kendi yorumlarından ziyade olan içerik üzerinden etkileşime geçtiklerinin göstergesidir. 2016 yılında özellikle 1 Mayıs İşçi Bayramı ile ilgili paylaşılan 2 gönderi toplamda 53 beğeni ve 40 paylaşım almıştır. Yine “Onur Haftası” ile ilgili paylaşılan bir gönderi toplamda 44 beğeni ve 17 paylaşım almıştır. 2016 yılında da diğer yıllarda olduğu gibi bazı aktiviteler düzenlenmiştir. “Nasıl iş bulabiliriz” atölye çalışması ve “Dayanışma Akademisi” bunlara örnek olarak verilebilir. Ancak, bu etkinliklerin facebook gönderilerinin fazla beğeni ve paylaşım almadıkları görülmüştür. 2016 yılında Plaza Eylem Platformu facebook grubunu oluşturan üyeler ağlar üzerinden katılımcılığa daha fazla önem vermişlerdir. Ayrıca, Plaza Eylem Platformu facebook hesabını kullanan kullanıcıların 2016 yılında daha çekingen kaldıkları söylenebilir. Bu durum, Türkiye'nin 2016 yılı siyasal atmosferiyle ilişkilendirilebilir. Çünkü, facebook üzerinden yapılan bir beğeni ya da paylaşım hem profilimizdeki arkadaşlarımız tarafından görülebilmekte hem de bireysel kullanıcılar gözetim bağlamında daha fazla iz bırakabilmektedir.

Plaza Eylem Platformu'nun 2015 yılına ilişkin facebook hesabı gönderi, beğeni, paylaşım ve yorum açısından diğer yıllara göre daha verimli bir yıl olmuştur. Sayfa üzerinden toplamda 270 gönderi paylaşılmıştır. Bu sayı, 2016 yılında paylaşılan gönderi sayısının neredeyse 3 katıdır. 270 gönderi toplamda 2 bin 222 beğeni almıştır. Farklı kullanıcılar tarafından gerçekleştirilen bu beğeni sayısı 2016 ve 2017 yıllarına göre oldukça fazladır. 2015 yılında paylaşılan gönderiler ise toplamda 1407 paylaşım almıştır. 2016 ve 2017 yılı gönderilerinin toplam paylaşım sayısının 1003 olması, 2015 yılında bireylerin kendi sayfalarında daha özgürce paylaşım yapabildiklerinin bir göstergesidir. 2015 yılında gönderi, beğen, paylaşım sayılarının fazlalığı yorumlarda da kendisini göstermiş ve paylaşılan gönderilere toplamda 36 yorum yapılmıştır. 2015 yılı, nicel anlamda facebook aktiviteleri açısından diğer yıllara göre daha aktif olmuştur. Günümüzde bireylerin sosyal medya paylaşımları, siyasal ve toplumsal iklimin koşullarına göre şekillenmektedir. Çünkü, sosyal medya bireylerin egemen sistem yapıları tarafından gözetlenmesine neden olabilmektedir. Özellikle siyasi ve muhalif oluşumların sosyal medya hesaplarında bu durum daha fazla görülmektedir. Bu bağlamda, 2015 yılı içinde özellikle Plaza Eylem Platformu facebook hesabını kullanan kullanıcıların kendilerini daha özgür hissettikleri sonucuna varılabilir.

2015 yılında Plaza Eylem Platformu facebook sayfasında yer alan gönderilerden bazıları, diğer gönderilere göre daha fazla etkileşim almıştır. Bunlardan biri, Yargıtay'ın vermiş olduğu emsal kararlardan birinin haberidir. Bu karara göre, işverenin zorlamasıyla dilekçe vererek istifa eden bir işçinin yine de tazminat almasına yöneliktir. Bu içerik toplamda 19 beğeni alırken, kullanıcılar tarafından 92 kez paylaşılmıştır. Bu bağlamda, Plaza Eylem Platformu'nun hem beyaz hem de mavi yakalıları yönelik paylaşımlar yaptığı söylenebilir. Kaldı ki, platform bütün çalışanların bir bütün olarak proleterleştiğini düşünmektedir.

En fazla etkileşim alan paylaşımlardan bir diğeri ise, kapitalist üretim sistemi içinde yer alan tüm çalışanların gündelik yaşam düzenini anlatan bir görsel olmuştur.

Görsel 3.3. Kapitalist Düzen İçerisinde Çalışan Kişilerin Gündelik Yaşamlarına İlişkin Görsel

Görsel 3.3.'de çalışan kesimin 24 saatlik zaman diliminin 10 saat iş, 2 saat yol (ulaşım), 4 saat serbest zaman ve 8 saat uyku ile geçtiği anlatılmaktadır. Ayrıca, böylesi bir gündelik yaşamda “özgür olma” durumu sorgulanmaktadır. Bu paylaşım 114 beğeni, 85 paylaşım ve 6 yorum almıştır. Bu rakamlar, diğer gönderilere gelen etkileşimlere göre nicel anlamda fazladır. Ancak, burada sorgulanması gereken durum facebook üzerinden bir gönderi ya da iletinin beğenilmesi, paylaşılması ve yorumlanmasıyla mevcut düzende bir değişikliğin gerçekleşmemesidir.

Plaza Eylem Platformu'nun facebook sayfası üzerinden paylaşılan iki karikatür, 2015 yılında nicel anlamda yüksek sayıda etkileşim almıştır. Mizah, geçmişten günümüze bireylerin ilgisini çeken ve muhalefet için kullanılan önemli bir araçtır. Karikatürlerden birisi, esnek çalışma saatleri ile ilgilidir. Karikatürde, ünlü ressam Salvador Dali'nin Belleğin Azmi¹⁴⁹ isimli tablosu üzerinden özel sektördeki özellikle reklam ajanslarındaki esnek çalışma saatleri alaya alınmaktadır (bkz. Görsel 3.4.).

¹⁴⁹<https://www.sanatabasla.com/2012/06/04/bellegin-azmi-the-persistence-of-memory-dali/> (Erişim tarihi: 20.03.2018).

Görsel 3.4. Özel Sektördeki Esnek Çalışma Saatlerine Vurgu Yapan Görsel

Ajansta çalışmak için başvuru yapan bir adaya işveren tarafından Dali'nin tablosunun anlamı sorulmaktadır. Aday, tablonun gerçek anlamıyla ilgili estetik anlatılar yaptığı sırada, işveren araya girerek tablonun anlamının kendileri için esnek çalışma olduğunu ifade etmektedir. Bu paylaşım, 110 beğeni alırken diğer kullanıcılar tarafından 62 kez paylaşılmıştır. Bu paylaşımdan hareketle, özellikle reklam ajanslarındaki esnek çalışma saatlerinin çalışanları oldukça olumsuz etkilediğinden söz edilmesi gerekir. Reklam ajanslarında bir işi, projeyi vb. bitirebilmek için esnek çalışma saatleri uygulanabilmekte ve bunun için çalışanlara fazla mesai saati ücreti verilmemektedir.¹⁵⁰ Kuşkusuz, bu tür paylaşımların sosyal ağlar aracılığıyla paylaşılması önemlidir. Ancak, sosyal ağlar kitlesel yayıncılığın geleneksel medyaya göre daha sınırlı şekilde olduğu medya ortamıdır. Bu anlamda, esnek çalışma saatleri, fazla mesai saati ücreti vb. konularda çalışanların bilinçlenmesi ve belirli bir dayanışma sağlanması için bu tür yayınların kamu hizmeti yayıncılığı kapsamında geleneksel medyaya taşınması önemlidir.

Etkileşim sayısının fazla olduğu diğer bir karikatür ise geçmiş dönemin Başbakanı Ahmet Davutoğlu'nu konu almaktadır. Görsel 3.5.'de 2015 yılı Ekim ayında yaptığı İzmir gezisi sırasında taşeron bir işçi Davutoğlu'nun yanına gelerek, ailesinin ve kendisinin yaşadığı sıkıntıları anlatmak adına kendi telefonu üzerinden başbakanı ailesiyle görüştürmek istemiştir. Bu sırada, Ahmet Davutoğlu "taşeron ama, telefonu

¹⁵⁰<https://listelist.com/reklam-sektorunde-calismak/> (Erişim tarihi: 20.03.2018).

var” şeklinde bir ifade kullanmıştır. Görsel 3.5, 71 beğeni alırken, farklı kullanıcılar tarafından 60 kez paylaşılmıştır.

Görsel 3.5. Taşeron İşçilere İlişkin Karikatür

Özetle, Plaza Eylem Platformu facebook sayfası muhalif bir grup olarak değerlendirilebilir. Yapılan paylaşımlar, gönderiler, haberler ekonomi politik yaklaşım çerçevesinde değerli unsurlardır. Platform, ezilenler ve haksızlığa uğrayanlar için herhangi bir ayırım gözetmeden bu kişilerin yanında olmaya çalışmaktadır. Bu bağlamda, Platform, ayrımcılık anlayışından uzak bir şekilde hem ağlar üzerinden hem de fiziki mekânlar aracılığıyla dayanışma sağlamayı amaçlamaktadır. Plaza Eylem Platformu, faaliyetlerini hem internet üzerinden hem de fiziki birtakım etkinliklerle sürdürmeye çalışmaktadır. Ancak, platformun facebook hesabı üzerinden paylaşılan fiziki mekân aktiviteleri fazla etkileşim almazken; diğer paylaşımların daha fazla etkileşim aldığı görülmüştür. Dolayısıyla, platformun sağladığı dayanışma “tıklama” dayanışmasından öteye geçmemektedir.

Plaza Eylem Platformu’nun twitter hesabı da bulunmaktadır. Bu hesap üzerinden toplamda 6 bin 148 tweet atılmıştır. Hesabın takipçi sayısı 4 bin 412 iken, hesabın takip ettiği hesap sayısı ise 1576’dır.¹⁵¹ Plaza Eylem Platformu’nun twitter hesabı hareketleri ile facebook hesabı hareketleri arasında belirgin bir farklılık olmadığı için platformun twitter hesabı burada ayrıntılı şekilde sunulmamıştır.

Plaza Eylem Platformu, beyaz yakalı çalışanların dayanışma ağı olarak kurulan muhalefet ve toplumsal dayanışmanın hem ağlar hem de birlikte hareket etme ile sağlanabileceğini düşünen bir gruptur. Platform, internet sitesi olarak ücretsiz internet

¹⁵¹<https://twitter.com/plazaeylem> (Erişim tarihi: 20.03.2018).

sitelerini kullanırken; aynı zamanda sosyal ağları da kullanmaktadır. Platform ile ilgili en çok dikkat çeken nokta, sınıf bilinci ile hareket etmeleri ve ezenler karşısında ezilenlerin haklarını savunmaya çalışmalarıdır. Platformun her türden faaliyeti gerçekleştirmesi de önemli bir noktadır. Bu faaliyetler arasında yürüyüş, protesto, direniş, film izleme, sempozyum, tiyatro vb. pek çok faaliyet bulunmaktadır. Bu bölümde, Plaza Eylem Platformu ile ilgili internette yer alan tüm dokümanlar incelenmeye çalışılmıştır. Bu inceleme sonucunda, platformun kendi bünyesi bağlamında yüz yüze olan etkinlik ve dayanışma faaliyetlerine daha fazla önem verdiği söylenebilir. Ancak, bu faaliyetlerin ne kadar başarılı olduğu bir soru işaretidir. Burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta, Plaza Eylem Platformu’nun internet ve internet araçları üzerinden dijital bir eylem düzenlemediği, yapacakları ve yaptıkları tüm faaliyetleri internet ve internet araçları üzerinden duyurmalarıdır. Aynı zamanda, internet ve internet araçları aracılığıyla gerçekleştirilen faaliyetlerin içerikleri de paylaşılmaktadır. Platformun, özellikle kendi internet sitesini çeviri, bilgilendirici yazılar gibi yararlı içerikleri paylaşmak adına kullandıkları söylenebilir.

3.3.4. Metal iş eylemleri, Metal İşçileri Birliği ve internet araçları¹⁵²

Grev, topluca ve önceden tasarlayarak iş bırakma anlamına gelmektedir. Grev sırasında faaliyete son verilir. Grev hem iş hukukunda hem de toplu sözleşme düzeninin önemli entrümanlarından¹⁵³ İşçi sınıfı mücadelesinin somut hale geldiği en önemli alanlardan biri grevlerdir. Genel olarak yeni toplumsal hareketler ile özdeşleştirilen yeni iletişim ve enformasyon teknolojileri aracılığıyla gerçekleşen karşı hegemonya mücadelesi, sendikal hareketlerde de ortaya çıkabilmektedir. Bu duruma verilebilecek örneklerden biri, “Metal Fırtına” olarak bilinen ve Otomotiv ve Metal işkolunda gerçekleşen metal işçileri direnişi ve grevidir. Bosch fabrikasında çalışan işçilerin, diğer işçilere göre daha iyi koşullara sahip bir toplu sözleşme imzalaması sonrasında, Türk Metal’in örgütlü olduğu diğer fabrikalarda çalışan işçiler kendilerine dayatılan olumsuz sözleşme maddeleri nedeniyle sendikaya tepki göstermeye başlamıştır. İşçiler tepkilerini hem Türk Metal Sendikası’na hem de patronlara göstermeye başlamıştır. Bu bağlamda,

¹⁵²Bu bölüm, Erdal Dağtaş ve Mehmet Emir Yıldız tarafından 2016 yılında yayımlanan, *Grevler ve Sosyal Ağlar: Olanaklar ve Zorlukların “Metal Fırtına” Direnişi Üzerinden Değerlendirilmesi* başlıklı makale baz alınarak yazılmıştır.

¹⁵³<https://www.nedir.com/grev> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

21 Nisan 2015 tarihinde Bursa'daki Renault fabrikasında başlayan direniş, kısa sürede Eskişehir ve Kocaeli'de aynı işkolunda faaliyet gösteren çok sayıda fabrikaya sıçramıştır. Bu fabrikalar Tofaş, Coşkunöz ve Ford Otosan gibi metal sektöründe faaliyet gösteren fabrikalardır (Dağtaş ve Yıldız, 2016, s. 87-88).

Sendikal örgütlenmeden bağımsız bir şekilde biraraya gelen ve direnen metal işçilerinin sosyal ağlar üzerinden sürdürdükleri faaliyetler de olmuştur. Metal İşçileri Birliği'nin başlattığı ve sürdürdüğü direniş için sosyal ağlar hem olanak hem de zorlukları beraberinde getirmiştir (Dağtaş ve Yıldız, 2016, s. 88-89). Bu bağlamda, bu bölümde Metal İşçileri Birliği'nin sosyal ağlar, özellikle facebook ve twitter üzerinden kurduğu gruplar ve 2015 yılında gerçekleşen direniş ve sonrasında sürdürdükleri faaliyetler incelenmiştir. Ayrıca, Metal İşçileri Birliği ile ilgili internet haber portallarında çıkan haberler yorumlanmıştır. Son bölümde ise Erdal Dağtaş ve M. Emir Yıldız'ın çalışmasından hareketle 2015 yılında gerçekleşen direnişteki sosyal ağların rolü değerlendirilmiştir.

Metal İşçileri Birliği'nin facebook grubu toplamda 52 bin 309 kişi tarafından takip edilmektedir.¹⁵⁴ Bu sayı bir facebook grubu için fazla olsa da Türkiye'deki toplam metal işçisi sayısına oranlandığı zaman, bu sayının çok da büyük olmadığını söylemek gerekmektedir. 2016 yılı verilerine göre, Türkiye'de "Metal" iş kolunda 1 milyon 480 bin 48 işçi çalışmaktadır.¹⁵⁵

Metal İşçileri Birliği'nin (MİB) facebook sayfasında yer alan "hakkında" kısmında şu açıklamalar yer almaktadır: "İşçi sınıfının kölelik zincirlerini kırmak için sınıfa karşı sınıf duruşuyla hareket eden MİB, mücadelesinde fiili ve meşru yöntemleri baz alır."¹⁵⁶ Hakkında kısmındaki açıklamalardan hareketle, bazı yorumların yapılması mümkündür. Öncelikli olarak, Metal İşçileri Birliği'nin sınıf bilincine sahip olduğu söylenmelidir. Ayrıca, kapitalist sistem içinde işçilerin ezildiği vurgusu ön plandadır. Metal İşçileri Birliği için mücadele ön plandadır ve bu mücadelede grev ve iş bırakma gibi meşru yöntemlerle haklarını savunacakları ifade edilmektedir.

¹⁵⁴<https://www.facebook.com/metaliscileribirligi.mib/> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

¹⁵⁵<http://www.fortuneturkey.com/isci-sayisi-aciklandi-36826> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

¹⁵⁶https://www.facebook.com/pg/metaliscileribirligi.mib/about/?ref=page_internal (Erişim tarihi: 04.04.2018).

Birliğin facebook grubunun profil fotoğrafı ise Görsel 3.6.’dan gözlemleneceği üzere işçi sınıfı ile özdeşleşmiş olan çekiç figürüdür.¹⁵⁷ Çekiç figürü, genellikle orak ile birlikte kullanıldığı zaman bir bütün şekilde proletaryayı temsil etmektedir. Orak, genel olarak tarım işçileri için kullanılırken; çekiç sanayi ve metal işçileri için kullanılmaktadır.¹⁵⁸ Grubun profil fotoğrafı 113 beğeni, 27 paylaşım ve 6 yorum almıştır.

Görsel 3.6. Metal İşçileri Birliği Facebook Grubu Profil Fotoğrafı

Metal İşçileri Birliği facebook sayfasında paylaşılan gönderiler çeşitlilik göstermektedir. Sayfada genel olarak Türkiye ve dünyanın farklı yerlerinden paylaşılan grev haberleri, farklı ürün gruplarına gelen zamlar, Türk Metal İş Sendikası Başkanı’na yönelik gönderiler ve farklı iş gruplarında çalışan işçilerin sorunlarını aktaran gönderiler bulunmaktadır. Ancak, gönderilere gelen etkileşim sayılarının grubu takip edenlere göre az olduğu görülmektedir.¹⁵⁹

Metal İşçileri Birliği facebook sayfası, grubun düzenlediği “Metal Fırtına” direnişi sırasında özellikle işverenlerin talebiyle kapatılmak istenmiştir. Türkiye’deki metal işçilerinin işverenlerinin örgütü olan Türkiye Metal Sanayicileri Sendikası; Metal İşçileri Birliği facebook sayfasında gerçeği yansıtmayan, eleştiri dozunu aşan ve hakaret içeren paylaşımlar yapıldığını ifade etmiştir. Sosyal medya üzerinden iş bırakılması, iş yavaşlatılması, fabrikaların işgal edilmesi ve çalışılmayacak duruma getirilmesi yönünde çağrılarda bulunulduğu belirtilerek; hukuka aykırı eylemlerle maddi hasar

¹⁵⁷<https://www.facebook.com/metaliscileribirligi.mib/photos/a.301731976611383.73904.301730729944841/488946074556638/?type=1&theater> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

¹⁵⁸https://www.wikisozyalizm.org/Orak_ve_%C3%A7eki%C3%A7 (Erişim tarihi: 04.04.2018).

¹⁵⁹<https://www.facebook.com/metaliscileribirligi.mib/> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

verilmesi, malvarlığı hakkının ihlalini oluşturmaktadır şeklinde savcılığa suç duyurusunda bulunulmuştur. Bu suç duyurusunun ardından, savcılık bir süre Metal İşçileri Birliği facebook sayfasını erişime kapamıştır.¹⁶⁰ “Metal Fırtına” direnişi sırasında yaşanan bu gelişme, iktidar yapılanmalarının sosyal medyanın gücünden çekindiğinin bir göstergesi olarak okunabilir.

Metal İşçileri Birliği’nin twitter hesabı da bulunmaktadır. Hesap üzerinden şu ana kadar 50 bin 400 tweet atılmıştır. Hesabın takipçi sayısı 4 bin 806 iken, hesabın takip ettiği diğer hesapların sayısı ise 900’dür.¹⁶¹ Bu anlamda, Metal İşçileri Birliği’nin twitter hesabının içerik üretimi açısından üretken bir hesap olduğu söylenebilir. Ancak, bu üretkenlik özellikle takipçi sayısına etki etmemiştir.

Sayfanın sloganı, “Metal İşçisinin Gür Sesi, Sıkılı Yumruğu” olarak ifade edilmiştir. Ayrıca, sayfa üzerinden toplamda 140 fotoğraf paylaşılmıştır.¹⁶² Sayfa üzerinden paylaşılan tweetlerin genel bir değerlendirilmesi yapıldığında, birliğin facebook hesabı üzerinden yapılan paylaşımlarla arasında belirgin bir farklılığın olmadığı saptanmıştır. Metal İşçileri Birliği twitter hesabındaki en büyük zayıflıklardan biri, etkileşim sayısının oldukça az olmasıdır. Bu saptamayı somutlaştırmak adına, hesap üzerinden 1 Mart-1 Nisan 2018 tarihleri arasında atılan tweet sayısı ve aldığı etkileşimlere Tablo 3.1.’de yer verilmiştir.

Tablo 3.1. Metal İşçileri Birliği Twitter Sayfası 1 Mart-1Nisan 2018 Analizi

Atılan Tweet sayısı	Aldığı beğeni	Aldığı retweet
149	73	18

Metal İşçileri Birliği sosyal medyayı etkin şekilde kullanmaya çalışsa da bu sosyal ağların takipçi, etkileşim vb. sayıları göz önüne alındığında, grup için sosyal medyanın sınırlı bir etkide kendini gösterdiği söylenebilir. Sosyal medyanın bilişsel, davranışsal ve duygusal düzeyde daha etkili olabilmesi için geniş kitlelerce takip edilip kullanılması gerekmektedir.

¹⁶⁰<http://www.soldefter.com/2015/06/19/patronlar-istedi-metal-iscileri-birligi-facebook-sayfasina-erisim-engellendi/>(Erişim tarihi: 04.04.2018).

¹⁶¹<https://twitter.com/metalmib> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

¹⁶²<https://twitter.com/metalmib> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

Metal İşçileri Birliği ile ilgili internet üzerinden yayınlanan haberler, büyük çoğunlukla 2015 yılı ve öncesine aittir. Bunun en önemli nedenlerin biri, birliğin 2015 yılında oldukça aktif ve popüler hale gelmesi ve “Metal Fırtına Direnişi”ni gerçekleştirmiş olmasıdır.

Metal İşçileri Birliği’nin farklı kaynaklarda kendilerini tanımladıkları bir manifestoları bulunmaktadır. Bu manifestoda bazı önemli noktalar bulunmaktadır. Manifestoda, öncelikli olarak Metal İşçileri Birliği’nin hiçbir sendika ile bağlantısı olmadığına altı çizilmektedir. Ayrıca, sadece metal işkolunda değil farklı işkolunda çalışan işçilerin de birliğe üye oldukları belirtilmektedir. Birlik, sendika ve patron yapılanmalarına karşı olduklarını belirtmektedir. Çünkü, birliğe göre sendikalar da işverenler de işçilerin haklarını gözetmemektedir. Birliğin kurucuları ve üyeleri, kendilerini sosyalist olarak tanımlamakta; ancak, birliğin kapılarının her türlü görüşe açık olduğunu da ifade etmektedir.¹⁶³ Sendikalar, bağlı oldukları işkolundaki çalışanların haklarını savunmalıdır. İşçi ile işveren arasında bir köprü vazifesi gören sendikalar, demokratik sistemlerin en önemli unsurudur. Ancak, Türkiye’deki sendikaların işleyişinde bazı problemler bulunmaktadır. Bu anlamda, Metal İşçileri Birliği; Metal İş Sendikası ve DİSK gibi oluşumlardan bağımsız şekilde kurulmuş ve faaliyetlerini işçi sınıfının haklarının savunulmasına yönelik sürdürmektedir.

Metal İşçileri Birliği ve 2015 yılında düzenlemiş oldukları “Metal Fırtına Direnişi” ile ilgili farklı haber portalları ve farklı internet sitelerinde bazı içerikler bulunmaktadır. Bu bölümde, bu içeriklerden bazıları öne çıkarılarak değerlendirilmiştir.

İhlas Haber Ajansı’nın internet sitesinde 18 Mayıs 2015 tarihinde çıkan haberin başlığı, “Fabrikalar durdu. Metal İşçileri dört gündür eylemde” şeklinde verilmiştir. Haberde, Bursa’da 2015 yılında başlayan eylemlerin nasıl ortaya çıktığı, nasıl geliştiği ve hangi fabrikalara sıçradığı üzerinde durulmuştur. Haberdeki önemli nokta, eylemlerin Bursa’daki halk tarafından da desteklendiği vurgusudur.¹⁶⁴ Genel anlamda, yapılan tüm eylemlerin halk desteğini alması oldukça önemlidir. Halk desteği, gerçekleşen eylemlerin başarıya ulaşmasını sağlayabilecek önemli bir unsurdur.

¹⁶³<https://www.facebook.com/metaliscileribirligi.mib/photos/a.301734266611154.73907.301730729944841/760212450763331/> (Erişim tarihi: 05.04.2018).

¹⁶⁴<http://www.ihha.com.tr/haber-fabrikalar-durdu-metal-iscileri-dort-gundur-eylemde-463841/> (Erişim tarihi: 05.04.2018).

15 Mayıs 2015 tarihinde BBC Türkçe'nin internet sitesinde yer alan haberde de eylemin ortaya çıkışı ve gelişimi ile ilgili bilgiler sunulmuştur. Haberde, farklı olarak işçilerin söyledikleri “ölmek var dönmek yok” ve “direne direne kazanacağız” gibi sloganlara yer verilmiştir. Haberde, Metal İşçileri Birliği Bursa temsilcisi Yıldırım Doğan'ın görüşlerine de yer verilmiştir. Doğan, bu direnişin işçilerin yıllardır büyüyen öfkesinden doğduğunu ifade ederken; başka bir çalışma düzeninin olabileceğini ifade etmiştir.¹⁶⁵

Sendika.org'un sitesinde, 20 Mayıs ve 26 Mayıs 2015'de yer alan haberler ise eylemler sırasında yaşanan gözüaltılar ile ilgilidir. 20 Mayıs tarihinde yayınlanan haberde, Bursa'da yaşanan eylemlerde gözüaltına alınan kişilerin sayısı ve isimlerine yer verilmiştir. Habere göre, gözüaltına alınan kişilerin sosyal medya paylaşımları bu gözüaltılarda etkili olmuştur. Bu kişilerin, sosyal medya hesapları üzerinden diğer işçileri kışkırttığı ve provokatörlük yaptıkları iddia edilmiştir.¹⁶⁶ 26 Mayıs tarihindeki haber ise gözüaltına alınan kişilerin serbest bırakılması ile ilgilidir.¹⁶⁷ Sosyal medya, bireylerin kendilerini ifade ettikleri bir mecradır. Ancak, sosyal medya üzerinde şirketlerin, devletin ve kolluk güçlerinin denetim mekanizması kurmaya çalıştığı açıktır. Bu anlamda, nasıl ki eylemciler, direnişçiler vb. karşıt güçler sosyal medyayı kullanıyorsa; karşıt güçleri denetim altında tutmak isteyen oluşumlar da sosyal medyayı kullanmaktadır. Bu bağlamda, sosyal medya üzerinden gerçekleşen gözetim bireysel özgürleşmeyi engellemektedir.

Onedio.com, son zamanlarda Türkiye'de oldukça popüler hale gelmiştir. Enformasyon aktarımını farklı sosyal içeriklerle yapmaya çalışan site tıklanma oranlarını kurulduğu günden bu yana arttırmaktadır. Pek çok kişi, Onedio.com sitesinde yer alan içerikleri, sosyal medya hesaplarında da paylaşmaktadır. Onedio.com sitesi haberler, galeriler, videolar ve testler bölümlerinden oluşmaktadır. Haberler bölümünde, Türkiye ve dünyadan en güncel haberler bulunmaktadır (Yıldırım ve Başer, 2016, s. 191). Nisan 2018 itibarıyla onedio.com sitesi, Türkiye'de tıklanma oranı sıralamasında

¹⁶⁵http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150514_bursa_renault_metal_iscileri (Erişim tarihi: 05.04.2018).

¹⁶⁶<http://sendika62.org/2015/05/metal-iscileri-birligine-polis-operasyonu-11-gozalti-265437/> (Erişim tarihi: 05.04.2018).

¹⁶⁷<http://sendika62.org/2015/05/bursada-gozaltina-alinan-10-mib-uyesi-serbest-birakildi-266415/> (Erişim tarihi: 05.04.2018).

8.'dir.¹⁶⁸ Bu anlamda, onedio.com sitesinde bir haberin yayınlanması, o haberin duyurumunun artmasına da sağlayacaktır. 18 Mayıs 2015 tarihinde Onedio.com Metal İşçileri Birliği'nin düzenlendiği eylemi sitede haber olarak vermiştir. Haber içeriğinde, bir haberde olması gereken 5N1K unsurları eksiksiz olarak verilmiştir. Ayrıca, işçilerin talepleri de haberde sunulmuştur.¹⁶⁹ Haberde, işçilerin sosyal medyadaki örgütlenmesi ya da sosyal medya paylaşımları nedeniyle gözaltına alınanlarla ilgili herhangi bir bilgi verilmemiştir.

Öte yandan, Can Şafak'ın 30 Mayıs 2015 tarihinde sendika.org sitesinde yazmış olduğu köşe yazısı, "Metal İşçileri Birliği"nin eylemleri hakkında önemli saptamalar içermektedir. Yazıda öncelikli olarak birliğin sendikalardan bağımsız şekilde hareket etmesi üzerinde durulmuş ve bu durum önemsenmiştir. Ayrıca, birliğin özellikle facebook üzerinden aktif olduğu ve dayanışma için sosyal medyayı kullandıkları vurgulanmıştır. Birliğin sınıf ve sendika siyaseti yürütmesi ön plana çıkarılmıştır. Ayrıca, belirli bir siyasi harekete yakın durmadan her türlü görüşe açık olması da sınıf siyaseti bağlamında değerlendirilmiştir.¹⁷⁰ Bir hareketin başarıya ulaşmasında, hareketin farklı görüşleri biraraya getirmesi önemlidir. Özellikle enformasyon toplumunda bu daha fazla önemli hale gelmiştir. Dışlayıcı, belirli bir zümreyi ön plana çıkaran hareketlerin başarı oranı daha azdır.

İncelenen bir başka köşe yazısı da Lale Aksoy'un Yeni Dönem gazetesinin internet sitesinde 21 Mayıs 2015 tarihinde yazmış olduğu "Metal İşçileri Birliği" başlıklı köşe yazısıdır. Bu yazıda, işçilerin birliğinin önemi üzerinde durulmuştur. Örgütlenmenin ve ortak şekilde hareket etmenin son yıllarda unutulduğunun ancak, bu hareketle bu durumun tekrar ortaya çıktığı belirtilmiştir.¹⁷¹

Metal İşçileri Birliği ile ilgili içeriklerin genel anlamda anaakım medya kapsamında değerlendirilen internet sitesi ve portallarında görünür olmadığı saptanmıştır. Dolayısıyla, bu işçi sınıfı hareketine yaygın medya sınırlı oranda yer vermiştir. Bu bölümdeki sonuçlara, Google arama motoruna "Metal İşçileri Birliği" yazılarak ulaşılmıştır. Ulaşılan içeriklerin genel anlamda 2015 yılının Mayıs ayında

¹⁶⁸<https://www.alex.com/siteinfo/onedio.com> (Erişim tarihi: 06.04.2018).

¹⁶⁹<https://onedio.com/haber/tofas-renault-ve-coskunoz-un-ardindan-mako-iscileri-de-is-birakti-510123> (Erişim tarihi: 06.04.2018).

¹⁷⁰<http://sendika62.org/2015/05/grev-atesi-ve-siyaset-can-safak-267378/> (Erişim tarihi: 06.04.2018).

¹⁷¹<http://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/lale-akasoy-0/metal-iscileri-birligi-916.html> (Erişim tarihi: 06.04.2018).

gerçekleşen “Metal Fırtına Direnişi” ile ilgili olduğu saptanmıştır. Bu noktada, bu bölüm içerisinde “Metal Fırtına Direnişi” ile ilgili ulaşılan içerikler de değerlendirilmiştir.

21 Mart 2016 tarihinde Evrensel gazetesinin internet sitesinde çıkan haberde, genel anlamda 2015 yılında gerçekleşen işçi eylemleri üzerine analizler yapılmıştır. Buna göre, 2015 yılındaki eylemlere katılan işçilerin %60’ı bir sendika aracılığıyla, %40’ı ise sendika dışı kendi örgütlenmeleriyle eylem yapmıştır. Haberde vurgulanan önemli noktalardan biri de taşeron işçilerin örgütsüz olduklarıdır. Haberde, 2015 yılında gerçekleşen Metal Fırtına Direnişi’ne farklı bir noktadan dikkat çekilmiştir. Bu direnişe katılan işçilerin sendikaya karşı oldukları ve sendikal örgütlenmeler dışında biraraya geldikleri haberde belirtilmiştir.¹⁷² Ayrıca, haberde, işçilerin biraraya gelmesinde sosyal medyanın etkili olduğu ile ilgili bir ifade bulunmamaktadır. Benzer şekilde, habersom.com internet sitesinde 19 Mayıs 2015 tarihinde yer alan haberde de, Metal Fırtına Direnişi’ne katılan işçilerin biraraya gelmesinde sosyal medyanın etkili olduğuna ilişkin bir bilgiye rastlanılmamıştır. Bu haberde, özellikle eyleme katılan işçi sayısının 14 bin olduğu belirtilmiş ve bu ifade ön plana çıkarılmıştır.¹⁷³

Metal Fırtına Direnişi’nin ortaya çıkmasının en önemli nedenlerinden biri, metal işçilerinin Türk Metal Sendikası’na ilişkin beslediği güvensizliktir. İşçiler, sendikanın işçi haklarını korumadığını iddia etmiş ve sendikayı özellikle işverenlerle işbirliği yapmakla suçlamıştır. Cumhuriyet gazetesinin internet sitesinde 13 Temmuz 2016 ve ABCgazetesi.com’da 14 Temmuz 2016’da yayınlanan iki haber bu iddiaları doğrular niteliktedir. Bu haberler, Metal Fırtına Direnişi’nden yaklaşık bir yıl sonra yayınlanmıştır. Çünkü, konu ile ilgili belgeler bir yıl sonra ortaya çıkmıştır. Buna göre, direniş sırasında Türk Metal Sendikası yöneticileri, bazı işçilerin bilgilerini işverenlere vermiş ve bu direnişten rahatsız olduklarını işverenlere bildirmiştir. Belgelerin sosyal medyada yayılması ile direniş sırasında yaşanan bu olay ortaya çıkmıştır.¹⁷⁴ Günümüzde, sosyal medya bilgi ve belgelerin yayılmasında aktif olabilmektedir. Özellikle internet üzerinden yayınlanan belgeler sonucunda, gizlenen bazı bilgilerin

¹⁷²<https://www.evrensel.net/haber/275476/metal-firtina-yili-2015e-bakis-savas-iscilerin-eylemini-baskiliyor> (Erişim tarihi: 09.04.2018).

¹⁷³<http://www.habersom.com/metal-firtina-esiyor-14-bin-isci-direniste/> (Erişim tarihi: 09.04.2018).

¹⁷⁴http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/566685/Sendikanin_iscileri_sattiginin_belgesi.html; <http://www.abcgazetesi.com/metal-firtinaya-sari-sendika-ihaneti-iscileri-sikayet-ettiler-21442h.htm> (Erişim tarihi: 09.04.2018).

ortaya çıkması mümkün olabilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, internet ortamları aracılığıyla dezenformasyon unsurlarının da çok hızlı bir şekilde yayılabileceği gerçeğidir.

Tuncay Alp'in Marksist.net sitesinde 2 Haziran 2015 tarihinde yazmış olduğu "Metal Direnişini Doğru Anlamak" başlıklı köşe yazısı, direnişin herkese önemli mesajlar verdiğini ifade etmektedir. Alp'e göre, Metal Fırtına Direnişi, işçi sınıfının öldüğünü iddia eden kişilere karşı verilen önemli bir yanıt olmuştur. Haberde, bu eylemi değerli kılan en önemli unsurun, işçilerin sendikadan bağımsız şekilde hareket etmesi olarak belirtilmiştir. Ayrıca, sınıf bilinci ile hareket eden işçi sınıfının önemli haklar kazanabileceği üzerinde durulmuştur.¹⁷⁵

21 Mayıs 2015 tarihinde BirGün.net'te Aziz Çelik'in yazmış olduğu köşe yazısı, Türkiye'deki sendikacılığı eleştirmektedir. Türkiye'de sınıf olgusunun varlığına dikkat çeken Çelik bu olgunun en beklenmedik zamanlarda kendini hatırlattığını, görmek istemeyen kişiler olsa da sınıfın kendini gösterdiğini vurgulamıştır. İş bırakma eylemlerinin barışçıl olduğu sürece hukuka uygun olduğunu belirten Çelik, işverenlerin ve diğer bazı kesimlerin yaptığı hukuka uygunsuzluk açıklamalarının ciddiye alınmaması gerektiğini söylemiştir. Çelik'e göre, sendikalar bundan sonraki süreçte yaşananlardan ders almalı ve işçilerin haklarını korumak için daha fazla mücadele etmelidir.¹⁷⁶

Metal İşçileri Birliği tarafından 2015 yılında düzenlenen Metal Fırtına Direnişi, çalışmanın sorunsal bağlamında farklı açılardan değerlendirilebilir. Öncelikli olarak, Metal İşçileri Birliği özellikle facebook hesabını etkin şekilde kullanmaktadır. Ancak, facebook üzerindeki etkileşimlerin yeterli sayıda olmadığı görülmüştür. Aynı durum, grubun twitter hesabı için de geçerlidir. Metal Fırtına Direnişi sırasında bazı işçilerin facebook paylaşımları nedeniyle gözaltına alınması önemli bir noktadır. Bu durum, internet üzerindeki gözetimin fazla olduğunu ve internet ortamları üzerinden gerçekleşen bireysel özgürleşmenin engellenebileceğini göstermektedir. Bir başka nokta ise internet üzerinden ulaşılan haber ve köşe yazılarının bazılarında sosyal medyanın Metal Fırtına Direnişi sırasında işçilerin örgütlenmesinde etkin olduğunun vurgulanması; bazılarında ise bu durumdan söz edilmemesidir. Bu durum, sosyal medyanın Metal Fırtına Direnişi'nde başlı başına başat bir faktör olmadığını ortaya

¹⁷⁵<http://marksist.net/tuncay-alp/metal-direnisini-dogru-anlamak.htm> (Erişim tarihi: 09.04.2018).

¹⁷⁶<https://www.birgun.net/haber-detay/metal-firtina-sarsiyor-81359.html> (Erişim tarihi: 09.04.2018).

koymaktadır. Ancak, Metal Fırtına Direnişi’nde sosyal medyanın etkili olduğu zamanlar da olmuştur. Bu bağlamda, Dağtaş ve Yıldız’ın (2016) çalışması, Metal Fırtına Direnişi’nde sosyal medyanın sağladığı olanak ve zorlukları tartışmaya açması bakımından önemlidir.

Direnış sırasında sosyal medyanın olanak ve zorlukları, eyleme katılan işçilerle yapılan yarı yapılandırılmış görüşmeler sonucu ortaya çıkarılmıştır. Buna göre, özellikle işçilerin facebook grubu, haberleşmede öncü olmuştur. İşçilere göre, sosyal medyada popüler hale gelen direniş, geleneksel medyada görmezden gelinmiştir. Eşdeyişle, sosyal medya gündemi, geleneksel medya gündemine etki etmemiştir. Farklı fabrikalar ve şehirlerde çalışan işçilerin birbirlerinden haberdar olması ve bazı eylemleri eşzamanlı olarak yürütmesinde facebook oldukça etkili olmuştur. İşçilerin, internetin sınırlıklarıyla ilgili söylediğı temel noktalardan biri, internetteki iletişim kanallarının yanlış yönlendirmelere açık olmasıdır. Örneğın, direniş sırasında, facebook grubu üzerinden paylaşılan bazı ileti ve içeriklerin anlaşılır olmadığı belirtilmiştir. Ayrıca, işçiler, sosyal medyadaki tepkinin saman alevi gibi olduğunu ve mekânsal eylemlerin önemini vurgulamışlardır. İşçiler tarafından vurgulanan bir başka sınırlık noktası da fabrikaların insan kaynakları bölümlerinin işçilerin özellikle facebook hesapları üzerinden hangi grupları beğendiğini takip etmesidir. Bu konuda, eylemler başlamadan önce pek çok işçi uyarı almıştır. Yarı yapılandırılmış görüşmelerden elde edilen bulgulara göre, işçiler internet üzerinden yürütölen algı yönetimi ve kara propagandanı da yakınmışlardır. Bazı işçiler “terörist” olarak nitelendirildiklerini, bunun yanlış olduğunu sadece haklarını aradıklarını söylemişlerdir. Metal Fırtına Direnişi sırasında sosyal medya eyleme hızlı bir başlangıç yapılmasını sağlasa da sonrasında sağlıklı bir şekilde eyleme katkı sunamamıştır (Dağtaş ve Yıldız, 2016, s. 114-119).

Özetle, “Metal Fırtına Direnişi” sınıf bilinciyle hareket eden işçilerin üye oldukları sendikalardan bağımsız şekilde gerçekleştirdiğı ve farklı şehir ve fabrikalarda gerçekleşen önemli bir harekettir. Hareketin ortaya çıkmasında özellikle işçilerin facebook üzerinden kurdukları ve hâlâ faaliyette olan Metal İşçileri Birliğı sayfası etkili olmuştur. Bununla birlikte, internet ve sosyal medyanın eylemler konusunda bazı sınırlıkları da olmuştur. Gözetim, yanlış yönlendirmeler, kara propaganda gibi unsurlar buna örnek olarak verilebilir. Dolayısıyla, Metal Fırtına Direnişi’nin başarı

sağlamadaki temel unsur, eylemin sosyal medya üzerinden yayılması değil sınıf bilinciyle hareket eden işçilerin mekânsal eylemlerde bulunması olmuştur.

3.4. Yarı Yapılandırılmış Derinlemesine Görüşme Bulguları ve Analizi

Bu bölümde, yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmelerden elde edilen bulgular farklı tematik kategoriler altında analiz edilerek yorumlanmıştır.¹⁷⁷

3.4.1. Kültür endüstrisi olarak internet ve yeni teknolojiler

Bu başlık altında, internet ve yeni teknolojiler (akıllı telefon, akıllı televizyon ve tabletler) kültür endüstrisi bağlamında değerlendirilmiş ve katılımcılara internet teknolojileri ile tüketim kültürü bağlantısının ne yönde olduğu sorulmuştur. Kuşkusuz, çalışma kapsamında görüşme yapılan kişiler eğitim seviyesi yüksek kişilerdir ve cevaplar da bu durumu yansıtır nitelikte ortaya çıkmıştır. Katılımcılar tarafından genel anlamda, internet ve yeni teknolojilerin tüketim kültürü ile bağlantısı farklı dinamikler çerçevesinde kurulsa da eleştirel bakış açısının yaşam biçimlerine tam olarak yansımadağı gözlemlenmiştir. Bu durum, internetin toplumun pek çok kesiminin yaşam biçimine etki ettiğini gösterir niteliktedir.

BYaraş1, internet teknolojilerine belirli bir ücret karşılığında eriştiğimizi belirterek, bu anlamda kültür endüstrisi ürünleriyle yeni teknolojilerin birbirinden farkı olmadığını ifade etmiştir:

...bence bir mağazadan ayakkabı, pantolon veya tişört satın almakla; internet ve akıllı telefon vb. araçları satın alıp kullanmak açısından pek fazla bir fark yok. Özellikle bu demek istediğim üretim açısından. Yani, bir ayakkabıyla, akıllı telefon üretim sistemi arasında bir fark görmüyorum. Yine bir kültürel ürünün üretimiyle, akıllı telefon üretimi arasında da fark yok. Bu açıdan internet de bir kültür endüstrisi ürünü. Bir de bence, internet aracılığıyla kültür endüstrisi ürünleri insanlar tarafından üretiliyor. Bugün bütün profiller birbirine benziyor, birbirini tekrar ediyor. Hepsi yeniden üretilmiş metalar gibi.

STVaraş3 de özellikle sosyal medya siteleri aracılığıyla üretilen benzer profillere dikkat çekerken, bireysel profillerin birer kültür endüstrisi ürünü olduğunu ifade

¹⁷⁷Çalışma kapsamında kullanılan tematik kategoriler yöntem kısmında ayrıntılı şekilde anlatılmıştır.

etmiştir. Katılımcı, ileri sürdüğü bu düşünce karşısında, kendi sosyal medya hesaplarından da bazı rutinleri gerçekleştirdiğini sözlerine eklemiştir.

Günümüzde sosyal medya ile ilgili en çok eleştirilen konulardan biri bireyleri tektipleştirdiğine yöneliktir. Tektipleşme, kültür endüstrilerinin en önemli özelliklerden biridir. Bu anlamda, özellikle görüntü tüketimine yönelik oluşturulan sosyal medya siteleri bireyleri tektipleştirmektedir. Enformasyon toplumundaki en büyük sıkıntılardan bir diğeri de pek çok insanın farkındalık taşımasına karşın, bu toplum içerisindeki mecralardan uzak kalamamasıdır. Bu anlamda, sosyal medya mecralarının içerikleri, bireysel kullanıcılar tarafından üretilip, tüketilmektedir.

Enformasyon toplumu içerisinde yükselen yeni teknolojilerin hem olumlu hem de olumsuz yönleri bulunmaktadır. HİRaraş3, bu konuya dikkat çekmiş aynı zamanda tüketim kültürü bağlamında internet aracılığıyla ihtiyaç dışı tüketimin arttığını dile getirmiştir.

Yeni teknolojilere tek taraflı bakılmaması gerektiğini düşünüyorum. Eş zamanlı/hızlı haberleşme, kamusal alanın sınırlarını genişletme, dünya çapında tartışma platformları oluşturma önemli özellikler. Ancak tüketim kültürü bağlamında söz konusu teknolojilerin insanı doyumsuzlaştırdığını düşünüyorum. İnternet yoluyla alışveriş olanağının kolaylaşmasının ve internet sitelerindeki reklamların da ihtiyaç dışı tüketimi arttırdığı bir gerçek. Mesela ben, ihtiyacım olmamasına rağmen, sırf daha ucuz diye internet üzerinden bir sürü şey satın aldığımı biliyorum. Sıkıntılı bir durum bu...

STVaraş1 de hem ihtiyaç dışı tüketim hem de bireylerin tüketerek varolma biçiminin internet teknolojileri ile birlikte arttığını ifade etmiştir. Ayrıca, bireylerin artık oturdukları yerden ürün satın alabilmelerini eleştirmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Bence internetle birlikte, tüketim artık bireyin kim olduğunu belirleyen yeni bir kavram haline geldi. İnsanlar artık gerçekten ihtiyaç duyduklarını değil, internet ve yeni teknolojiler aracılığıyla sürekli karşısına çıkan ürünleri tüketmeye başladı... Teknoloji tüketimi de buna dahil. İleri bir kültür endüstrisi çağı yaşıyoruz sanki. Her yerde ısıltılı, parıltılı ürünler. Ve bunları artık mağazalarda değil, internette veya sosyal medyadaki arkadaşlarımızda görüyoruz. Daha fazla görünürlük, daha fazla tüketime neden oldu. Eskiden evden çıkmadığın zaman para harcamazdın. Şimdi evden çıkmadan da para harcayabiliyorsun. Bu da internet ve yeni teknolojiler aracılığıyla oluyor.

İhtiyaç dışı tüketim, tüketim kültürü ve kapitalizmin devamlılığını sağlayan en önemli unsurlardan biridir. Bu bağlamda, özellikle ileri bir post-fordist çağ olarak da nitelendirilebilecek olan enformasyon toplumunda, internet reklamları ve internet üzerinden alışveriş, hem ihtiyaç dışı tüketimi hem de tüketim kültürünü farklı bir noktaya taşımıştır. İnternet mecraları aracılığıyla daha fazla reklama maruz kalan bireylerin bunlardan etkilenmesi olasıdır. Bu durum da beraberinde ihtiyaç dışı tüketimi getirmektedir.

BYaraş4, internet reklamlarının farklı bir noktasına değinmiş ve kişiselleştirilmiş reklamlara vurgu yapmıştır. Ayrıca, internet üzerindeki kullanıcı deneyimlerinin interneti tüketimin kalesi haline getirdiğini ifade etmiştir.

İnternet ve yeni teknolojilerle birlikte tüketim alanları, buna bağlı olarak da tüketim ürünleri daha görünür oldu. Arama motorlarında ya da herhangi bir web sitesinde aradığımız kelimeler sayesinde satın alma alışkanlıklarımıza uygun sonuçlar çıkarılıyor. Bu sonuçlar bize özel, kişiselleştirilmiş bir şekilde sunuluyor. Aynı zamanda aradığımız ya da karşımıza çıkan ürünü farklı ürünlerle kıyaslayabiliyor, tüketici yorumlarını okuyabiliyor ve ürün kullanma deneyimimizi en iyi hale getirmek için vakit harcıyoruz. Bana kalırsa tüketimin yeni kalesi, hiçbir zaman peşimizi bırakmayan ve gelecekte de bırakmayacak olan internettir. Tabi ben bunu harika bir şeymiş gibi de söylemiyorum. Varolan durumu anlatmaya çalışıyorum...

Bu bağlamda, BYaraş4'ün dikkat çektiği iki konu internet, kültür endüstrileri ve tüketim kültürü bağlamında oldukça önemlidir. Bunlardan ilki, enformasyon toplumu içerisinde kişiye özel reklam uygulamalarının yoğun şekilde karşımıza çıkmasıdır. Web 3.0 teknolojisinin bir özelliği olarak ortaya çıkan kişiye özel reklam uygulamaları, enformasyon toplumunun en önemli dinamiklerinden biri haline gelmiştir. Buna göre, bireylerin arama motorları aracılığıyla yaptığı aramalara uygun olun ürün, hizmet vb.'nin reklamları kişilerin sosyal medya hesaplarında karşısına çıkmaktadır. Bir diğer önemli konu ise ürün, hizmet vb. hakkında internet mecralarında pek çok kullanıcı yorumunun olmasıdır. Kullanıcı yorumları, bireylerin ürün ya da hizmetleri satın alıp kullanmadan önce deneyimlemelerini sağladığı için tüketimi kolaylaştırmaktadır. Bu açıdan, BYaraş4'ün kurmuş olduğu internet, kültür endüstrileri ve tüketim toplumu bağlantısı önem taşımaktadır.

İnternet reklamları pek çok birey üzerinde etkili olabilmektedir. Genel anlamda duygusal ve bilişsel düzeylere etki eden reklamlar, zaman içinde davranışsal düzeyde bir değişimi de beraberinde getirmektedir. BYaraş2, zaman zaman internet reklamlarından etkilendiğini belirtmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Başka bir sitede incelediğimiz ürünü bizim facebook sayfamızda ya da sosyal medya sayfamızda yoğun şekilde görebilmemiz mümkün artık... Eğer tüketici o ürünü almaya niyetliyse sık sık görmesi onu daha çok koşullandırabilir. Tabi etkiliyor. Şahsen kendi açımdan bazen etkilendiğim oluyor...

Kapitalizmin gelişim süreci içinde tüketim, sadece satın almak anlamında kullanılmamaktadır. Günümüzde tüketimin pek çok sembolik anlamı vardır. Pahalı cep telefonları, akıllı ev aletleri vb. ürünleri kullanmak, statü ve sembolik anlamlar içermektedir. BYaraş2, bu konuda şunları söylemiştir: “Marka tutkusu ve statü gereği üst düzey teknolojik aletler kullananlar var. Aslında tüm telefonların temel özellikleri aynı, işte burada amaç farklı.” Benzer şekilde, İLTYaraş4 de bu durumu şu şekilde eleştirmiştir:

Günümüzde tüketim faydalı bir tüketim olmaktan çıkmış durumda. Bugün herkes, tükettikleriyle farklı statülere çıktığını sanıyor ve diğer insanlarla daha farklı konuma geldiğini hissediyor. İnternet ve yeni teknolojiler de bu durumu pekiştirdi bence. İnternet hızlı, erişimi görece daha kolay... Böylelikle tüketicilere farklı avantajlar sunuluyor. Artık belirsiz bir tüketim alanı var. Üretilen çok fazla ürün olduğu için bu tüketim alanı daha belirsiz hale geliyor. İşte internet bu belirsizliği ortadan kaldırmak için kullanılıyor...

Sembolik anlam, kapitalizmin tüketim bağlamında en fazla kullandığı kavramlardan biridir. Günümüzde sembolik anlamlar yeni teknolojiler üzerinden şekillenirken; tüketicilerin bu ürünleri daha fazla tüketmesi amaçlanmaktadır. Çünkü, sembolik anlam yüklenen ürünler aracılığıyla bireyler kendilerini üst sınıfa ait hissetmektedir. Böylece, tüketim üzerinden bir kendini tanımlama gerçekleşmektedir. Oysaki, tüketerek varolmak, bireyin kendini geliştirmesini engelleyen en önemli unsurlardan biridir.

İnternet ve yeni teknolojiler aracılığıyla gerçekleşen tüketim sermaye birikimine neden olmaktadır. Bu durum sermaye içinde; bilgi, ağ ve bilgisayar temelli bir oluşuma

yol açmaktadır. Bu bağlamda, enformasyon toplumu içinde üretim, sömürü, güç, hegemonya ve karşı hegemonya yoğun şekilde gerçekleşmektedir. Buradaki temel nokta, internet mecralarında faaliyet gösteren tüm bireysel kullanıcıların bu ilişkilere bir şekilde dahil olmasıdır.

İnternet ve yeni teknolojilerin bireylere pek çok avantaj sağladığı önemli bir gerçektir. Bilinçli internet ve teknoloji kullanımı özellikle bilgiye ulaşma ve iletişim açısından önemli olanaklar sunmaktadır. Öte yandan, bilinçsiz, ihtiyaç dışı ve aşırı internet kullanımı bazı problemleri de beraberinde getirmektedir. Ayrıca, internet mecralarının denetimi diğer kitle iletişim araçlarına göre daha zor olduğu için kullanıcılar farklı risklerle de karşı karşıya kalabilmektedir. BYaraş3, enformasyon toplumunda önemli hale gelen internet ve internet teknolojileriyle ilgili oldukça kapsamlı açıklamalar yaparak, yeni teknolojilerin hem olumlu hem de olumsuz yanlarını şöyle ifade etmiştir:

İnternet başta olmak üzere yeni enformasyon teknolojileri, artık her yaştan birey için önemli bir ihtiyaç olmakla beraber, tüketim kültürünün de önemli nesnelerinden... Sadece, bireyin bu teknolojilere duyduğu ihtiyacın derecesi, sosyo-demografik özelliklerine göre artıyor ya da azalıyor. Bir iş insanı iseniz maddi ihtiyaçlar listenizde yer alabilir, almak zorundadır da... Ama artık eğitim durumu düşük, 65 yaşın üzerindeki yaşlı bireyler de akıllı cep telefonu kullanıyor ve haklı olarak kullanmak istiyorlar. Zira çağa ayak uydurma ve “normal” olarak gösterilen, kabul edilen standartlarda yaşayabilme isteği herkes için geçerli. Diğer taraftan bu araçların sağladığı bir sembolik doyum var... Telefonla konuşmak, internette mesajlaşmak, e-mailleri kontrol etmek vb. ihtiyaçlar haricinde hangi marka telefonu kullandığınız tüketim toplumu, daha özelde sembolik tüketim kavramlarıyla açıklanabilir. Akıllı telefonlar günümüzde çok çeşitlendi... Fakat özellikle genç bireyler arasında iPhone marka bir cep telefonu kullanmak bir prestij göstergesi olarak kabul edilebiliyor. En pahalısının prestij göstergesi olarak kabul edildiği bir toplumsal düzende, en ucuzuna sahip olmayanlar da dışlanabiliyorlar... Bu yüzden ben, bu teknolojilerin bir yerden sonra, tam da tüketim toplumunun istediği gibi sembolik bir ihtiyaca hizmet ettiğini düşünüyorum.

Tüketim toplumunun hedeflediği en önemli unsurlardan biri, tüm ürünlere belirli sembolik anlamlar yüklemek ve böylelikle bu ürünlerin tüketimini arttırmaktır. Enformasyon toplumunda ise artık internet ve yeni teknolojilere sembolik anlamlar yüklenmektedir. BYaraş3’ün belirli bir yaş dilimi üzerindeki insanların da akıllı telefon

kullanma isteklerini doğal karşılaması eleştirilebilecek bir ifadedir. Çünkü, yaşlı olarak değerlendirilebilecek bu kişiler, akıllı telefon kullanma konusunda bazı risklerle karşılaşabilmektedir. Özellikle dolandırıcılık, bilgilerin ele geçirilmesi vb. durumlar dikkate alınmalıdır.

Kitle iletişim araçlarının en önemli işlevlerinden biri, bireylere kimlik kazandırmasıdır. Bireyler kitle iletişim araçları aracılığıyla kimlik kazanarak, bu kimliklerini sürdürme eğilimine girerler. STVaraş2, internet teknolojilerinin bireyin kimlik oluşumuna olumsuz etki ettiğini ifade etmiş; ayrıca, bireylerin internet nedeniyle diğer insanlara daha bağımlı olduğunu belirtmiştir:

İnternet hepimizin iletişim kurma olanaklarını arttırdı. Ancak, kimlik oluşumuna olumsuz etkileri var...İnternetle birlikte her şey o kadar görünür hale geldik ki, özellikle tüketim nesneleri, bireyler de bu nesneleri tüketerek var olmaya başladılar. Tüketerek var olmak elbette kapitalizmin başlangıcından beri vardı ama internet mecraları bunu arttırdı. Bir de onaylanma ihtiyacı denen bir şey çıktı ortaya. Sanırım bu da beğeni almak. İyi şeyler tüketiyorsak daha fazla beğeni alıyoruz ve tüketmeye devam ediyoruz... Ben sanırım böyle değilim. Gittiğim yerlerden, yediğim yemeklerden veya aldığım kıyafetler üzerinden paylaşım yapmıyorum. Genellikle doğa, manzara paylaşımı benimki.

Günümüzde bireysel sosyal medya paylaşımları oldukça popüler hale gelmiştir. Gidilen mekânlar, yenilen yemekler, satın alınan giysiler vb. sosyal medya kullanıcılarının en fazla paylaştığı değişkenler olarak sıralanabilir. Bu paylaşımların en önemli nedenlerinden biri de beğeni alma ihtiyacıdır. Sosyal medya mecraları üzerinden beğeni almak, bir anlamda onaylanmak anlamına gelmektedir. Onaylanan ve beğenilen birey, daha fazla paylaşımda bulunmaktadır. Böylece hem internet mecralarını hem de kendisini tüketmektedir. Bu durum, Christian Fuchs'ın tanımladığı çift yönlü metalaşmanın somut hale gelmiş şeklidir.

Kapitalist üretim sistemi içinde pek çok meta üretilmektedir. Aynı ürün grubu içinde üretilen metaların teknik özelliklerinin benzer olduğu ve birbirini ikame edebileceği söylenebilir. Ayrıca, teknolojik gelişmeler üretim sistemlerinde de bazı değişiklikler yaratmıştır. Özellikle, yeni medya araçları çok küçük değişiklikler yapılarak pazara sunulmaktadır. Kaldı ki, bazı markalar küçük değişikliklerle bir üst modeli piyasaya çıkarmasına rağmen, bu metaya en önce sahip olmak isteyen insanlar

alışveriş merkezlerinin önünde kuyruklar oluşturabilmektedir.¹⁷⁸ STVaraş3 bu konuya dikkat çekmiş ve pazarda varolan metaların küçük eklentilerle değiştirilerek yeniden üretildiğini ifade etmiştir. STVaraş3'e göre yapılan küçük değişiklikler, sanki çok büyük değişikliklermiş gibi sunulmakta ve böylece tüketim ideolojisi yaygınlaştırılmaktadır.

Popüler kültür kapsamında yer alan ürünler bireyler tarafından daha fazla tüketilmekte ve zamanla kitle kültürü ürünlerine dönüşmektedir. Popüler kültür göz önünde olan, reklamlar ve kitle iletişim araçlarında daha fazla görünür halde bulunan ürünleri kapsamaktadır. Reklam ve kitle iletişim araçlarında daha fazla görünür olan ürünlerin daha fazla tüketilmesi doğal bir sonuçtur. İLTVaraş1, yeni teknolojilerin popüler kültür içerisinde yer aldığını belirtmiş; hem teknolojinin hem de beraberinde getirdiği ürünlerin tüketim arzusu yaratarak daha fazla tüketildiğini ifade etmiştir. Kendisi açısından ise durumun böyle olmadığını örneğin şu anda kullandığı akıllı telefonu 2 yıldır kullandığını ve bozulmadan da yenisini almayı düşünmediğini vurgulamıştır.

Tüketimin en önemli dinamiklerinden biri de başka insanlarda gördüğümüz metaların beğenilmesi üzerinden şekillenmektedir. Kuşkusuz, bu durum internet ve sosyal ağların ortaya çıkmasından önce de yaşanmaktaydı. Ancak, günümüzde sosyal ağlar pek çok insanı aynı anda görmemize neden olmaktadır. Böylece, farklı ürünler daha fazla görünür hale gelirken, adeta bir görüntü bombardımanı yaşanmaktadır. HİRVaraş1, bu duruma dikkat çekerken şunları söylemiştir:

İnternet ve yeni teknolojilerin yaygınlaşması bizim birçok şeye aynı anda maruz kalmamıza neden oldu. Daha çok ve bize hitap eden reklamlar, dünyanın her yerindeki kişilerin kullandığı eşyaları, giydikleri kıyafetleri görmek bunların hepsi tüketim kültürünün artmasına neden oldu. Üstelik yeni ve hızlı gelişen teknolojiyle de kişiler telefon alıyor yeni modeli çıkıyor onu almak istiyor bir ekran kartı alıyor sonra yenisini çıkıyor ondan almak istiyor... Bu süreç bu şekilde devam ediyor... Elbette bu durumu eleştiriyorum. Çünkü, parası olan da olmayan da bu şekilde davranıyor.

İnternet ve yeni teknolojiler, meta tüketimi dışında farklı tüketim kavramlarını da ortaya çıkarmıştır. İLTVaraş3, bu duruma dikkat çekerek şu ifadeleri kullanmıştır:

¹⁷⁸<http://www.postgazetesi.ch/iphone-xe-once-sahip-olmak-isteyenler-kuyruk-olusturdu-8244h.htm> (Erişim tarihi: 08.10.2018).

Yaşamın hızı arttıkça tüketim de artıyor... Sürekli koşuşturan bir topluma dönüştüğümüzü düşü nüyorum. Hız arttıkça tatminsizlik ve tüketim de artıyor. Hızlı ve çabuk tüketime dayalı bir hayatımız var. Artı insanların kitap veya makale okuduklarını sanmıyorum. Özellikle internet ve sosyal medya üzerinden tüketilen hap şeklindeki bilgiler daha kolay geliyor. Artık bilinçli bir izleme de yok. Sadece bilgisayar ekranına veya televizyona bakılıyor. Zaten televizyondaki programlar çok basit düzeyde. Başka şeyle meşgulken anlayabileceğiniz seviyede programlar sunuluyor. Kafa yormaya gerek duyulmuyor...

Kuşkusuz, İLT Yaraş3'ün belirttikleri önemlidir. Özellikle yeni teknolojilerin hayatımıza bu kadar nüfuz etmesi, kültürel tüketim dinamiklerini de etkilemiştir. Sosyal ağlar aracılığıyla emek verilmeden tüketilmeye çalışılan kültürel ürünler, daha az okuyan ve düşünen bir neslin yetişmesine neden olmaktadır.

Hİ Raraş4, yeni teknolojilerin tüketim kültürü bağlamında hem olumlu hem de olumsuz sonuçlar doğurduğunu belirterek; içinde bulunduğumuz dönemi çift yönlü değerlendirmemiz gerektiğini ifade etmiştir. Enformasyon toplumu içerisinde daha değerli hale gelen zamanın, internet aracılığıyla daha etkin kullanıldığına dikkat çeken Hİ Raraş4, bilinçli internet kullanımının tüketim bağlamında da olumlu sonuçlar verebileceğini söylemiştir. Ancak, bilinçli tüketim halinin toplumsal olarak benimsenmediğini belirten Hİ Raraş4, ihtiyaç dışı tüketimin artmasını eleştirmiştir.

Hız ve zaman, enformasyon toplumunun en önemli dinamiklerindendir. Enformasyon toplumunda iletişim, bilginin yayılması vb. unsurlar oldukça hızlı hale gelmiştir. Bu bağlamda, internet ve yeni teknolojiler zamanın etkin şekilde kullanılabilmesine aracı olabilmektedir. Ancak, bu hız durumu bilinçsiz internet tüketimini beraberinde getirebilirken; internetin aşırı ve ihtiyaç dışı hallerde kullanılması da ortaya çıkabilmektedir.

Özetle, bu bölümde internet ve yeni teknolojiler ile kültür endüstrisinin bağlantısı ortaya konulmaya çalışılmıştır. Tüketim kültürü, internet ve kültür endüstrileri bağlamında; katılımcıların düşüncelerinde ortak noktalar olduğu gibi farklılaşan noktalar da gözlemlenmiştir. Ancak, genel anlamda, internetin tüketim kültürünü beslediği ve tüketim kültürünün etki alanını genişlettiği sonucuna ulaşılmıştır. Ayrıca, katılımcıların çoğu tarafından internet reklamlarının ihtiyaç dışı tüketimi daha fazla teşvik ettiği vurgulanmıştır. Buna ek olarak, enformasyon toplumu içinde hem metaların hem de bireylerin daha fazla görünür olması eleştirilmiş, bu durumun

tüketime etki ettiği belirtilmiştir. Bununla birlikte, yeni teknolojilere tüketim bağlamında çift yönlü bakılması gerektiğini vurgulayanlar da olmuştur. Özellikle zamandan tasarruf ve internet üzerinden yapılan işlemlerin daha hızlı olması bu söylemleri pekiştirmek adına kullanılmıştır. Sonuç olarak, günümüzde internet ve internet teknolojilerine erişmek için belirli ücretler ödenmek zorundadır. Ayrıca, internet ve yeni teknolojiler, tüketim kanallarını kullanmak için birer aracı konumuna gelmiştir. Bu bağlamda, internet ve yeni medya araçlarının kültür endüstrileriyle bağlantılı olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

3.4.2. İnternet teknolojileri ve bireysel özgürleşme

İyimser teknolojik determinist düşüncülere göre, internet ve sosyal ağlar, bireylerin kendilerini özgürce ifade ettikleri bir alandır. Sanal uzamda bireyler her anlamda özgür bir hareket alanı bulmaktadır. Ayrıca, sosyal ağlar aracılığıyla bireylerin daha fazla görünür olması teknolojik determinist düşüncülere göre olumsuz bir durum değildir. Bununla birlikte internet mecraları aracılığıyla gerçekleşen elektronik gözetim ve bireylerin daha fazla görünür olması bireysel özgürleşmenin önünde bazı engeller oluşturmaktadır. Bu altbaşlıkta, internet teknolojileri ve bireysel özgürleşmenin hangi yönde bir ilişkide olduğu katılımcıların düşünceleri doğrultusunda irdelenmiştir.

İLTYaraş3, internet üzerinden sürdürülen faaliyetlerin kayıt altına alındığını belirtmiş; ancak, sosyal medya üzerinde görünür olmanın hem olumlu hem de olumsuz yanları olduğunu vurgulamıştır:

Kullanıcının gündelik yaşamda arkasında bıraktığı bütün elektronik izler kaydedilmektedir. Örneğin, bilgisayarda arattığım veya ihtiyacım olan bir ürün telefonda karşıma reklam olarak çıkıyor. Bu da ister istemez bilgilerimin kaydedildiğini düşündürüyor. Bizler bir Gösteri ve gözetim toplumu internet üzerinden daha kolay yaşıyoruz. Sosyal medyada görünür olmanın ifade özgürlüğü bakımından önemli olduğunu düşünüyorum. Fakat sosyal medya bir yandan haberleşme özgürlüğü sunarken bir yandan da provokatif söylemlerin rahatlıkla vücut bulduğu bir mecra oluyor. Bu yüzden özgürlük ve başıboşluk kavramlarının ayrımını iyi yapmalıyız. Bilgi kirliliğine sebep olan paylaşımlar, karşındakine hakaret etme gibi durumlar özgürlük olarak nitelendirilemez...

İnternet üzerinden attığımız her adım alışveriş, fatura ödeme, sosyal ağ sitelerinde gezinme, yer bildirimi vb. üzerinden takip edilebilmektedir. Bu takip, aynı

zamanda kayıt altına alınabilmekte ve sonrasında kullanılabilir. Hem devlet hem de enformasyonel kapitalizmin aktörleri bu takibin içinde olurken; bu anlamda özgürleşmenin sekteye uğradığı söylenebilir. İLTVaraş3, sosyal medyanın haberleşme özgürlüğü sunduğunu belirtmiştir. Kuşkusuz, sosyal medya belirli sınırlar çerçevesinde haberleşme özgürlüğü sunmaktadır. Ancak, dezenformasyon, nefret söylemi gibi unsurlar sosyal medyanın özgürleştirici yanına zarar vermektedir.

STVaraş1'e göre de enformasyon toplumunda bireyler, hem kendi istekleriyle hem de istekleri dışında gözetlenmektedir. STVaraş1, bu konuyu eleştirerek şu yorumda bulunmuştur:

İnternet ve yeni teknolojiler gözetim konusunda oldukça etkili... Sosyal medya aracılığıyla birey kendi isteğiyle ya da isteği dışında gözetimin odak noktası olmaktan kaçamıyor. Mesela sosyal medya kullanmayan biri var, ancak onunla ilgili de başka biri bir fotoğraf paylaşabiliyor...Herhangi bir sosyal medya mecrasında paylaşılanlar beğeni aldıkça ya da takip edilme oranı arttıkça başarılı olduğunu düşünenler bunu gerçek hayatta yaşadıklarında taciz olarak nitelendirebilmektedir. Birey her anını paylaşarak özgür olduğunu düşünse de aslında görünür olmak özgürleşmenin önünde bir engel... Her an nerede kimlerle olduğu, ne yaptığı, neler düşünüp hissettiği bilinen bir insan ne kadar özgür olabilir? Ben kendi adıma bilinçli bir kullanım içinde olduğumu düşünüyorum. En azından yediğim yemeği, içtiğim içeceği paylaşmıyorum...

STVaraş1'in konuyla ilgili yaklaşımı, iki farklı açıdan çözümlenebilir. Bunlardan ilki, enformasyon toplumunda bilinçli ve bilinçsiz şekilde gözetlenmektir. Öncelikli olarak şunu belirtmek gerekir ki; enformasyon toplumu içerisinde sosyal ağ hesabına sahip olmayan insanlar bile çok kolay bir şekilde gözetlenebilmektedir. Kaldı ki, kendi isteğiyle sosyal ağ hesabı sahibi olan kişiler daha rahat gözetlenmektedir. İkinci nokta ise bireylerin gündelik yaşamlarının her anını sosyal ağlar aracılığıyla paylaşmalarıdır. STVaraş1'in de söylediği gibi, her anını sosyal ağlar aracılığıyla paylaşan insanların özgür olması düşünülemez. HİRaraş1 de bilinçli ve bilinçsiz gözetlenme konusuna değinmiştir. Ayrıca, internet üzerinden kişisel verilerin kaydedilmesinin olumsuz bir durum olduğunu ifade etmiştir. HİRaraş1'e göre, internet ve sosyal medya kullanıcılarının kendi istek ve iradeleriyle fotoğraflarını paylaşmaları bilinçli bir şekilde takip edilmelerine neden olmaktadır. Ancak, sosyal ağların kullanıcı sözleşmelerini okumadan bazı şeylere izin veren kullanıcıların ise bilinçsiz şekilde

gözetlenmesi durumu ortaya çıkmaktadır. HİRaraş1, özellikle konum takip etme uygulamalarının gözetlenmeyi arttırdığını söylemiştir.

Sosyal ağlar, bireylerin gündelik ve sosyal yaşamlarında daha fazla olmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de bireylerdeki beğenilme ve onaylanma arzusu olarak görülebilir. Çünkü, sosyal ağ hesaplarından paylaşılan fotoğraf, ileti vb. içerikler sosyal ağ hesaplarının izleyicileri tarafından beğenilmektedir. Bu noktada BYaraş4, beğenilme arzusunun beraberinde gözetimi getirdiğini ve gözetleme araçlarını artık ceplerimizde taşıdığımızı belirtmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Artık gözetim araçlarını cebimizde taşıyoruz. Yeni teknolojilerin ve sosyal medyanın gelişmesinin bir özgürleşme sağlamadığını, aksine toplumu ve bireyi güvenli gözükken bir kapana soktuğunu düşünüyorum. Yediğimiz yemeği, giydiğimiz kıyafeti, arkadaşımızı, sevgilimizi ve hatta ailemizi sosyal medyada özel an farkı gözetmeksizin sunuyoruz. Bu paylaşımların “güzel anlarımı sevdiklerimle paylaşayım” hissinden daha farklı bir anlama geldiğini düşünüyorum. Kendini kanıtlamak, olduğundan farklı ve “daha” iyi, zengin, güzel görünmek teknolojinin gelişmesiyle birlikte bireyleri de psikolojik bir çıkmaza sürüklemeye başladı. Aynı zamanda internette ya da sosyal medyada verdiğimiz bilgilerle iktidarın bizi kontrol etmesini de kolaylaştırıyoruz. Bundan kaçamıyoruz. Ben mesela bu durumu eleştiriyorum ama eleştirdiklerimi de yapıyorum...Kaçış yok sanırım.

Enformasyon toplumunun en büyük olumsuzluklarından biri, BYaraş4’ün ifadeleriyle daha somut hale gelmiştir. Özellikle eğitim seviyesi yüksek bireyler enformasyon toplumunun pek çok olumsuz yönünün farkındadır. Bununla birlikte hem zorunlu hem de bilinçli şekilde internet ve sosyal ağlar yoğun şekilde kullanılmaktadır. Bu anlamda, enformasyon toplumu bireysel özgürleşmeyi getirmekten ziyade bireylerin daha fazla gözetlenmelerine ve kayıt altına alınmalarına neden olmaktadır.

HİRaraş1, enformasyon toplumunda gerçekleşen gözetimin kendisini oldukça korkuttuğunu belirtmiş; ancak yine de sosyal ağlar aracılığıyla daha fazla görünür olmanın özellikle dezavantajlı gruplar için önemli olduğunu da vurgulamıştır. HİRaraş1’e göre, “Sosyal medya; toplumda ikinci plana itilmiş kişi veya grupların kendilerini ifade edebilecekleri özgür bir alan olarak değerlendirilebilir.” Kuşkusuz, bu ifade ütöpik ve iyimser teknolojik determinizm bağlamında değerlendirilebilir. Günümüzde, kamu hizmeti yayıncılığı kapsamında geleneksel medya organlarında yer

bulamayan kişi ve gruplar sosyal ağlar aracılığıyla biraraya gelebilmekte ve seslerini duyurmaya çalışmaktadır. Ancak, bu durumun ne kadar etkili olduğu tartışılabilir bir konudur. Ayrıca, sosyal ağlar üzerinden gerçekleşen nefret söylemi de bu durumu etkilemektedir. Sosyal ağlarda, katılımcı kültür kapsamında oluşturulan pek çok ayrımcı grup da mevcuttur. Bu gruplar, farklı düşündükleri kişi ve gruplara karşı nefret söyleminde bulunabilmektedir. Bu durum diğer grupların sesini duyurmalarını engelleyebilmektedir. Ayrıca, Türkiye’deki internete erişim oranları düşünüldüğünde, farklı grupların sosyal ağlar aracılığıyla seslerini duyurmaları zordur.

İLTYaraş2, internet ve gözetim konusunda farklı konulara değinmiştir. Bunlar mahremiyet, görünür olma arzusu ve çocuklara yönelecek zararlar hakkında şekillenmiştir. İLTYaraş2’nin konuya ilişkin düşünceleri şu şekildedir:

Günümüzde, fotoğraf ve videolar çoğunlukla sosyal medyada başkaları ile paylaşılmak üzere çekiliyor. Birçok insan, sosyal medya aracılığıyla kullanıcı hesaplarında o an nerede olup ne yaptığını, hayatındaki çeşitli gelişmeleri paylaşmakta sakınca görmüyor... Üstelik bu, kişisel özgürlük alanı olarak nitelendiriliyor. Elbette kişinin paylaşımları kendi zelidir. Fakat paylaşılan her türlü fotoğraf, video, bilgi vb. sosyal medyada hızla yayılabilir özellikte olması nedeniyle onu aynı zamanda toplumsal bir niteliğe de brndryor. Kişideki görünür olma arzusu onun zamanının büyük bir bölümünü sosyal medya hesaplarını kontrol ederek geçirmesine neden olabilmektedir. Yapılan paylaşımlara kaç beğeni geldiği, kaç retweet alındığı, takipçi sayısını ne kadar arttırdığı gibi uğraşıların gündelik yaşamın ayrılmaz bir parçası haline gelmesi, kişinin sosyal medyada sosyalleşme ğruna ailesi ve çevresiyle olan ilişkilerini koparma noktasına getirebilmektedir. Dahası, bazı ebeveynlerin sosyal medyada çocuklarıyla ilgili paylaşımlarda bulunmaları da günümüzde yaygın bir hale gelmiştir. Bu durum çocukları art niyetli insanların hedefi haline getirebilir.

İLTYaraş2, sosyal medya ve gözetim konusunda önemli noktalara değinmiştir. Bunlardan ilki mahremiyettir. Sosyal medya üzerinden paylaşılan fotoğraf, ileti vb. içerikler kişisel olmaktan çıkarken; toplumsal anlamda da yayılabilir. Bu durum, paylaştığımız içerikler üzerinden daha fazla gzetlenmemize ve mahremiyetin ihlal edilmesine neden olabilmektedir. Bir diğer konu ise bazı ebeveynlerin sosyal medya üzerinden çocuklarının fotoğraflarını paylaşmalarıdır. Bu durum, pek çok anlamda olumsuz sonuçlar doğurabilmektedir. ocuk istismarı, çocukların kaçırılması vb. olaylara neden olabilecek bu paylaşımların oldukça tehlikeli olduğu bilinmelidir. Son

zamanlarda Türkiye’de bu tür olayların arttığı göz önüne alınmalı ve ona göre davranılmalıdır.¹⁷⁹ Bu tür olumsuzluklar, internet teknolojilerinin bireysel özgürleşmeye olan katkısını azaltmakta hatta yok etmektedir.

BYaraş3 de internet üzerinden gerçekleşen bireysel özgürleşme konusunda eleştirel ifadeler kullanarak siber zorbalığa dikkat çekmiştir. Siber zorbalık, bir kişi veya grubun, farklı kişi veya gruplara karşı yeni teknolojiler üzerinden uyguladıkları kasıtlı, saldırgan davranışlardır.¹⁸⁰ Bu anlamda, gözetim ve siber zorbalığın olduğu bir ortamda bireysel özgürleşmenin ne derecede sağlandığı tartışmalı bir konudur. BYaraş3’ün düşünceleri şöyledir:

Gözetim, enformasyon toplumunda özgürlük sağlamanın önünde büyük bir engel. Özellikle, beğenme ve beğenilme isteğiyle sayısız içerikte paylaşım yapan birçok kullanıcı, kullandığı sosyal medya sitesinin gizlilik ayarlarından haberdar değil. Özellikle gençler, anne ve babalarının da kontrolü sınırlıysa gizlilik ayarlarına hiç önem vermiyorlar. Ama ne zaman ki, sosyal medya üzerinden olumsuz bir deneyim yaşasınlar, o zaman bazı ayarları sınırlandırabiliyorlar. Hesapları çalındığında, tanımadıkları kişiler fotoğraflarının altına yorum yaptığında veya farklı siber-zorbalık örneklerine maruz kaldıklarında... Bu durum oldukça tehlikeli. Yani internetin faydalarının ve risklerinin farkında olmak çok önemli... Bu yüzden internet ve özgürlük arasında kurulan ilişkinin faydalar ve riskler ekseninde yeniden ele alınması gerekiyor. Yapılan her paylaşım aslında hayatına dair bir izi internet ortamında bırakmış oluyorsun. Sadece arkadaşlarının görüyor olması da önemli değil. Bu çağda artık hepimiz birer veri öznesi haline geldik.

Sosyal medya sitelerinin hepsi, kullanıcı odaklı siteler olarak kendilerini tanımlamaktadır. Bu noktada, kullanıcılar istedikleri zaman gizlilik ayarlarından profillerini sınırlayabilmektedir. Buna karşın, sosyal medyada attığımız her adımda iz bırakma durumu devam etmektedir. Ayrıca, siber zorbalık enformasyon toplumundaki en büyük problemlerden biridir. Siber zorbalık, bireylerin gündelik ve toplumsal yaşamlarına olumsuz etki eden bir durumdur. Kaldı ki, siber zorbalığın özgürlük kavramıyla bir ilgisi de yoktur. Çünkü, istediğimiz kişiye istediğimiz şekilde davranmak özgürlük olarak nitelendirilemez.

¹⁷⁹<https://www.cnnturk.com/turkiye/sosyal-medya-cocuklarinin-fotograflarini-paylasanlar-dikkat?page=1> (Erişim tarihi: 11.10.2018).

¹⁸⁰<https://www.webtekno.com/yeni-nesil-siddet-siber-zorbalik-nedir-nasil-onlenir-h37901.html> (Erişim tarihi: 11.10.2018).

STVaraş3, bireysel özgürleşme ve internet hakkında oldukça eleştirel bir tutum sergileyerek şu saptamalarda bulunmuştur:

Sosyal medya, kendimizi pazarladığımız bir araca dönüşmüş durumda. Nelerden hoşlandığımız, nereleri gezdiğimiz, boş zaman aktivitelerimizin neler olduğu, yediğimiz, içtiğimiz ve daha niceleri göz önünde. Aslında bu da bir nevi kartvizit oldu. Paylaştıkça özgür olduğunu sanan bireylerin aslında paylaştıkça etrafındaki çemberin daraldığını fark etmesi de epey zor. Sürekli ulaşılabilir olmak, yer bildirimlerinden takip edilebilir olmak aslında özgürlüğe ket vuruyor. Göz önünde olma isteği beraberinde gözetlenmeyi de getiriyor ve bu da özel hayat, özel alan gibi kavramların sadece kavram olarak kalmasına neden oluyor.

Özgürlük, bir noktada kaçış anlamına gelmektedir. Bireyler özgür olabilmek adına, bir şeylerden kaçarken ulaşamaz olmayı tercih edebilir. Ancak, gittiğimiz her yerden ya da gündelik yaşamımıza eşlik eden her unsurdan sosyal medya mecraları aracılığıyla takipçilerimizi haberdar etmek bireysel özgürleşme önünde büyük bir engeldir. Kuşkusuz, pek çok birey bu paylaşımları kendi isteği ve iradesi doğrultusunda yapmaktadır. Örneğin, doğa yürüyüşü yapan ve doğada kendini özgür hissetmeye çalışan bir kişi, bu aktivitesini sosyal medyada da paylaşabilmektedir. Bu tür durumlar, çelişkili bir yaşam biçimini ortaya koymaktadır.

Sosyal medya üzerinden gerçekleşen gözetim, sadece bireylerin birbirlerini gözetlemesi şeklinde sürmemektedir. Gözetim, enformasyonel kapitalist şirketler ya da devletler tarafından da yapılabilmektedir. HİRaraş3, bu durumu özellikle Türkiye üzerinden eleştirmiş ve sosyal medyada fikirlerini ifade eden insanların yargılanabildiklerini söylemiştir. Ayrıca, sosyal medya üzerinden sürekli görünür olmanın özgürleşmekten ziyade teknolojik araçlara bağımlılığa neden olduğunu da belirtmiştir.

İnternet ve yeni teknolojiler bireyde sürekli izlenme/gözetim altında olma hissi yaratıyor. İnsanların sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlarına dikkat etmeye çalışması, yanlış anlaşılmaya sebep olacak şeyler paylaşmamaya çalışmaları ya da başlarına iş açacağını düşündükleri içerikleri paylaşmamaları bunun bir göstergesi. Her ne kadar sosyal medya ortamları bireysel özgürlük alanları olarak görülse de özgürce paylaşım yapamamak gözetim altında olunduğu hissinin bir göstergesi. Ki Türkiye açısından değerlendirildiğinde insanların attıkları tweetler yüzünden yargılandıklarını düşünürsek bunun bir his olmaktan

öte olduğu da bir gerçek. Ben de bazı konularda fikirlerimi sosyal medya üzerinden açıklamaya çekiniyorum açıkçası. Bireyin sosyal medya aracılığıyla görünür olması özgürleşmekten öte bireyi bir şeylere daha bağımlı duruma getirdi. Bireylerin sosyal medyada görünür olmalıyım hissi içinde sıkışıp kaldığını düşünüyorum. Daha açık ifade etmek gerekirse insanlar özgürleşmekten ziyade sosyal medya ortamlarında nasıl daha güzel görüneceğini düşünüyorlarsa öyle yaşama zorunluluğu içine hapsolmuş demektir.

BYaraş2 de HİRaraş3 ile benzer düşüncelere sahiptir. İnternet üzerinden gerçekleşen bir gözetim olduğuna inandığını ifade eden BYaraş2, özellikle Türkiye’de son yıllarda bireylerin sosyal medya hesaplarında düşündüklerini söylemesinin zorlaştığını vurgulamıştır. Fikirlerini beyan etmek isteyen insanların genellikle sahte hesap açtığını söyleyen BYaraş2 gözaltı, tutuklama gibi durumların internet kullanıcılarını zora soktuğunu belirtmiştir. BYaraş2, internet üzerinden daha fazla görünür olma konusunda ise şunları söylemiştir: “İfade özgürlüğü ülkemizde az, bundan dolayı kimseye dokunmayacak paylaşımlar arttı. Bunun temel nedeni de beğenilme arzusu. Bunun özgürlükle bir ilgisi yok.”

İfade özgürlüğü, bireysel özgürleşmenin ön koşuludur. İfade özgürlüğünün olmadığı bir ortam ve toplumda bireysel ya da toplumsal özgürlükten söz etmek mümkün değildir. Ancak, başkalarının haklarına müdahale edecek şekilde gerçekleşen ifade özgürlüğü tam anlamıyla bir özgürlük alanı değildir. Bu, altı çizilmesi gereken bir durumdur. Bu açıdan, sosyal medya üzerinden düşünce ve fikirlerimizi açıklarken ilgili konunun niteliğine ve yapacağımız açıklamaların başkalarının haklarına müdahale anlamına gelip gelmediğine dikkat etmemiz gerekmektedir. İfade özgürlüğünün birinci tarafı sözü edilen kişisel sorumluluklardır. Bir diğer yanı da devlet eşdeyişle, sistemle ilgilidir. Günümüzde, baskıcı pek çok yönetim bireylerin sosyal medya hesaplarını takip etmektedir. Bu durum, sosyal medya üzerinden gerçekleşen bireysel özgürleşmenin önündeki önemli engellerden biridir.

İnternet teknolojileri; günümüzde ekonomik, siyasal ve kültürel yaşam için oldukça önemli hale gelmiştir. Enformasyon toplumunda, hem teknolojiyi üretenler, hem de tüketenler arasında karşılıklı bir bağımlılık vardır. Bu karşılıklı bağımlılık özellikle tüketiciler için bazı dezavantajları da beraberinde getirmektedir. Kuşkusuz, internet kullanımının faydaları vardır. Ancak, bu kullanım durumu çift yönlüdür.

İLTYaraş1, enformasyon toplumunda bireysel özgürleşme ile ilgili olarak bu noktaya dikkat çekmiş ve şu açılımlarda bulunmuştur:

İnternet bize dünyayı açarken aynı zamanda da bizi dünyaya açmaktadır. Genel anlamda teknoloji, birçok gizlilik ihlaline sebebiyet vermektedir. Buna kullanılan uygulamaların erişimine izin verdiğimiz ve hayatımızın bir parçasını tüm dünyaya gözetleme imkânı verdiğimiz özellikler örnek gösterilebilir. Bunu kimi zaman uygulamaların izinleriyle yapabilirken kimi zaman da kendi isteğimizle gözetlemek isteyenlerin ellerine teslim edebilmekteyiz. Yeni teknolojilerin web erişimleri de bununla paralel olarak bu noktada benzer şeyler düşündürmektedir. Bireyler sosyal medya aracılığıyla genellikle yaşadıkları değil yaşamak istedikleri hayatı yansıtmaktadır. Bu durum kişiye bir özgürlük sağlarken diğer yandan da kendini gösterme çabası, göstermelik hayatlar yaşamamıza sebep olabiliyor. Pek çok kişide, özellikle gençlerde bunu daha çok görüyorum. Aslında, biz de yaşlı sayılmayız ama 80'lerin sonunda doğmak sanırım avantaj bu konuda. Ben, sosyal medya hesaplarımda da normalde ne isem, öyleyim. Her insanın tek derdi, kendisini bir şekilde ifade etmek. Sosyal medya da buna izin veriyor. Ama sosyal medya aracılığıyla özgürleştik, kendini yetiştirmiş insanlar olduk dersek yalan söylemiş oluruz. Bireysel özgürlük okuyarak, farklı coğrafyaları tanıyarak, gezerek ve farklı insanları tanıyarak gerçekleşebilir.

İnternet, bizlere farklı dünyaların kapılarını açabilmektedir. İLTYaraş1'in bireysel özgürleşmenin sağlanması için belirttiği eylemler aslında internet üzerinden de gerçekleştirilebilmektedir. Örneğin, internet üzerinden pek çok e-kitap, makale okunabilmektedir. Ayrıca, dünyanın farklı yerleri internet üzerinden araştırılabilir ve o coğrafyalardaki insanlar ile ağlar üzerinden tanışılıp iletişim kurulabilir. Buradaki kritik nokta, kaç kişinin entelektüel bilgi birikiminin buna izin vereceği ve kaç kişinin bunu başarabileceğidir. Çünkü, internet üzerinde pek çok gereksiz, yanlış ve yönlendirilmiş bilgi ve kaynak da bulunmaktadır. Bunların ayıklanması oldukça önemlidir. Ayrıca, ağlar üzerinden tanışılan insanların dolandırıcı ya da tehlikeli insanlar olabileceği olasılığı da söz konusudur. Eşdeyişle, internet ve sosyal ağların gerçek deneyimlerin yerine geçmesi oldukça zordur. Bu anlamda, sanal aktivitelerin gerçek bir eylem olan özgürleşmeyi sağlaması düşük bir olasılık olarak değerlendirilebilir.

Teknoloji, enformasyon toplumu içerisinde oldukça önemli bir kavramdır ve bu inkâr edilemez bir gerçektir. Günümüzde ekonomik, siyasal ve kültürel yaşam içerisinde sürdürülen pek çok zorunlu ve isteğe yönelik aktiviteye teknolojik araçlar

eşlik etmektedir. İnternet mecralarının web 1.0'dan 2.0'a evrilme sürecinde ortaya çıkan sosyal ağlar ise özellikle insanların yaşamında farklı bir boyuta evrilmiş durumdadır. Fotoğraf, ileti ve bireylerin yaşamıyla ilgili her şeyin paylaşılmasına olanak tanıyan sosyal ağlar bireylerin vazgeçilmez uzuvlarından biri haline gelmiştir. STVaraş2, bu konuya değinirken; artık anı yaşayan insanların azaldığını belirtmiş ve sosyal medyanın özgürlükten ziyade tutsaklık yaratan bir ortama dönüştüğünü vurgulamıştır. STVaraş2'nin bu konudaki düşünceleri şöyledir:

Hepimiz, internet ve yeni teknolojilerin sunduğu imkânlarla sürekli kendi yaşamımızı başkalarının seyrine sunarak takdir ve beğeni kazanmaya çalışıyoruz. Bir makalem yayınlanıyor mesela, onu facebookta paylaşıyorum. Dışarı çıktığım zaman instagrama hikâye atıyorum. Kendimizi ne kadar çok dışarıya sunarsak o kadar beğeni alacağımıza inanıyoruz sanırım. Ne kadar görünür olursak o kadar toplum içerisinde varolacağımıza inanıyoruz. Hepimiz, anın keyfini yaşamayı bıraktık. Bir paylaşım yapanlar var, bir de sürekli gözetleyip, dikizleyenler. Aktif paylaşım yapmayan çoğu kişi de takipte. Kim ne yapmış, ne içmiş, ne yemiş. Kısır bir döngü sosyal medya. Şimdi bunları açık açık konuşunca insan daha fazla farkediyor. Yaşadığımız özgürlük mü? Yoksa başkaları tarafından yaratılmış ve bu sisteme hizmet eden ağlara tutsaklık mı? Çok derin konular...

Sorgulamak eleştirel düşüncenin temelini oluşturmaktadır. Bulunduğumuz durumu, yaptıklarımızı, eylemlerimizi, aktivitelerimizi ve en önemlisi yaşamımızı sorgulamak bunları değiştirmek için bize bir olanak sunacaktır. Bu anlamda, STVaraş2 ile yapılan görüşme, STVaraş2'nin bazı şeyleri sorgulamasına neden olmuştur. İnternet ve sosyal ağlar ile örülü dünyamızda bu teknolojilerin olumsuz etkilerinden kaçınmak ve yararlı bir kullanım sağlamak adına öncelikli olarak sorgulamayı ve eleştirel düşünmeyi öğrenmemiz gerekmektedir.

Enformasyon toplumunda, sosyal ağlar ile daha bağlantılı olan teknoloji, akıllı telefonlar düzleminde değerlendirilebilir. Masaüstü ve dizüstü bilgisayarlar daha çok ofis ve ev ortamlarında genellikle iş için kullanılmaktadır. Akıllı telefonlar ise sahip olduğu özellikleriyle internet bağlantısı sağlayabilmekte; ayrıca, tüm sosyal ağların uygulamalarını bünyesinde barındırabilmektedir. Bu teknolojik özellikler de akıllı telefonların gün içinde sürekli bizlere eşlik etmesine neden olmaktadır. BYaraş1, akıllı telefonların insanların birer uzvu haline geldiğini söylemiş ve şu vurguları yapmıştır:

Akıllı telefonlar organımız gibi oldu. Ya mobil veri üzerinden ya da gittiğimiz yerlerde kablosuz bağlantılar ile internete erişim sağlıyoruz. Bu durum hem sistem tarafından hem de sosyal ağlardaki izleyicilerimiz tarafından takip edilmemizi kolaylaştırıyor. Sosyal medyanın merak uyandıran bir yapısı var. Ben açıkçası merak ediyorum. Kim ne yapmış? Keşke bu kadar bağımlı olmasaydık bu araçlara. Yani özgürlük değil, bağımlılığa varıyor sosyal medya ve internet.

İnternet bağımlılığı ifadesi, kültürel çalışmalar ekseninde internet ve yeni medya çalışmaları içerisinde yer alan araştırmacılar tarafından kullanılmamaktadır. Bu araştırmacılar, “bağımlılık” yerine “aşırı kullanım” ifadesini kullanmaktadır. Hangi kavramla ifade edilirse edilsin, internet ve özellikle sosyal ağların aşırı kullanımı tehlikeli bir durumdur. Deloitte araştırma şirketinin 2018 yılı içerisinde Türkiye’de yapmış olduğu bir araştırmaya göre, bildirim gelsin ya da gelmesin kullanıcılar 13 dakikada bir akıllı telefonlarına bakmaktadır. Gün içinde toplamda ise akıllı telefonlara bakma sayısı 78’dir.¹⁸¹ Aslında bu durum, belirli ücretler karşılığında sahip olduğumuz araçların zaman içerisinde bizlere sahip olduğunun da bir göstergesidir. Böylesi bir ortamda, internetin aşırı kullanımının bireysel özgürleşmeye katkı sağladığı söylenemez.

Enformasyon toplumu, bir gösteri toplumu olarak nitelendirilebilir. Bu gösteri toplumunun sürdürülmesinde, sosyal medya başat konumdadır. Sosyal medya bireysel internet kullanıcılarının, markaların, şirketlerin ve devlet kurumlarının kullandığı bir alan olmuştur. Özellikle bireyler için sosyal medya gündelik yaşamın vazgeçilmezleri arasındadır. Sosyal medya üzerinden gerçekleşen gözetimin farkında olan ancak, bundan rahatsız olmayan bir kitlenin olduğu da söylenebilir. İLTYaraş4, bireylerin gözetlenmekten rahatsız olmadıklarını, kitlesine sosyal medya içerikleriyle mesaj yollayabildiğini ve özgürce içerik üretmenin sosyal medyada görünür olmayı arttırdığını söylemiştir. Bu anlamda, İLTYaraş4’e göre gözetime karşın sosyal medyanın özgürleştirici bir yönü bulunmaktadır.

Özetle, bu altbaşlıkta enformasyon toplumunda internet ve sosyal medyanın bireysel özgürleşmeye ne yönde katkı yaptığı katılımcıların düşünceleri üzerinden değerlendirilmeye çalışılmıştır. Sosyal medya ve internet, liberal çoğulcu kuram ve salt kültürel çalışmalara üye araştırmacılar tarafından; bireylerin kendilerini özgürce ifade

¹⁸¹<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/teknoloji/535643.aspx> (Erişim tarihi: 16.10.2018).

ettiği bir alan olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca, bu araştırmacılar sosyal medyanın bireylerin özgürleşmesine katkı sağladığını vurgulamaktadır. Bu ifadeleri kullanırken, genel olarak teknolojik gelişmelerin olumlu tarafları üzerinden değerlendirme yapmaktadırlar. Bu bölümde, katılımcıların çoğunluğu sosyal medyanın bireysel özgürleşmeye katkı sağlamaktan çok bireysel özgürleşmeyi farklı yönlerden azalttığını tanımlanmıştır. İnternet ve sosyal medyada attığımız adımların kayıt altına alınması; hem bireylerin hem de devletin sosyal medya kullanıcılarını gözetlemesi özgürlüğü azaltan bir durum olarak ifade edilmiştir. Bunun yanı sıra, katılımcılar tarafından bilinçli ve bilinçli olmayan gözetlenme durumu üzerinde durulmuştur. Ayrıca, beğenilme arzusunun artık, sosyal medyaya kaydığı; bu durumun ise sürekli paylaşım yapma isteğini pekiştirdiği irdelenmiş ve sosyal medya bağımlılığının arttığı sonucuna ulaşılmıştır.

Günümüzde sosyal medyaya olan tutaklık artmış, bu durum da bireysel özgürleşmeyi sekteye uğratmıştır. Eleştirilen farklı bir nokta da sosyal medya hesapları nedeniyle bireylerin sürekli ulaşılabilir hale gelmeleridir. Sürekli ulaşılabilir olmanın özgürlüğün önünde önemli bir engel olduğu vurgulanmıştır. Bir diğer önemli konu ise sosyal medyada görünürlüğün artmasıyla doğru orantılı gerçekleşen; mahremiyet ihlali, çocuklara zarar verilmesi ve siber zorbalıktır. Bu olumsuz durumların, bireysel özgürleşmeyi yüksek oranda olumsuz etkileyeceği sonucu ortaya çıkmıştır. Son olarak da ifade özgürlüğü ve sosyal medya konusu gündeme gelmiştir. Sosyal medya hesaplarının kolluk güçleri tarafından denetim altında tutulması ve baskıcı yönetimlerin sosyal medyayı bireyleri takip etmek için kullandıkları söylenmiştir. Enformasyon toplumunda bireysel özgürleşme hakkında bu olumsuz düşünceler ifade edilirken, bazı katılımcılar tarafından olumlu ifadeler de kullanılmıştır. Bunlardan biri haberleşme ve içerik üretme özgürlüğüdür. Ayrıca, dezavantajlı grupların sosyal medyada kendilerini daha rahat şekilde ifade ettikleri, bunun da bireysel özgürleşmeye olumlu katkı yaptığı söylenmiştir.

Son olarak, enformasyon toplumunda bireysel özgürleşmenin sağlanmasında internet ve sosyal medyanın rolü hakkında farklı düşünceler bulunmaktadır. Buna karşın, internet ve sosyal medyanın bireysel özgürleşmeyi olumsuz etkilediği görüşü daha baskındır. Enformasyon toplumunun olumsuzlukları, bireysel özgürleşme konusunda da ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, bireysel özgürleşmenin, sadece internet ve

sosyal medya üzerinden gerçekleştirilebileceği ütöpik bir yaklaşım olarak değeriendirilebilir.

3.4.3. Yeni teknolojiler ve enformasyon toplumu bağlamında toplumsal dayanışma

Dayanışma kavramı, toplum biliminden ileri gelmektedir. Dayanışma, bir topluluğu oluşturanların duygu, düşünce ve ortak çıkarlarda birbirlerine karşılıklı bağlanmasıdır.¹⁸² Dayanışma, toplumsal dayanışma kavramını da içinde barındırmaktadır. Toplumsal dayanışma, insanlığın varoluşundan itibaren ortaya çıkmış önemli bir sosyal olgudur. İlk çağlarda, doğanın sert koşulları altında dayanışma içerisinde olan bireyler, modern çağlarda ise fikişsel anlamda dayanışma içerisine girmişlerdir. Toplumsal dayanışma, kamusal alan kavramıyla da doğrudan ilgilidir. Kamusal alanda dayanışma içinde olan bireyler, karar alıcı mekanizmalara etki edebilmektedir.

İnternet ve sosyal ağların gelişimiyle, enformasyon toplumunda gerçekleşen dayanışma öğelerinde de değışiklikler yaşanmıştır. Toplumsal dayanışmanın sosyal ağlar üzerinden sürmesi, twitter vb. sosyal ağlarda yapılan etkinlikler ve internet üzerinden düzenlenen imza kampanyaları bunlara örnek olarak verilebilir. Bu bağlamda, bu altbaşlık altında, internet ve sosyal medyanın toplumsal dayanışmadaki etkisi katılımcıların düşünceleri doğrultusunda değeriendirilmeye çalışılmış ve enformasyon toplumunda gerçekleşen toplumsal dayanışma dinamiklerinin neler olduğu yorumlanmıştır.

HİRaraş3, internet ve sosyal medya üzerinden gerçekleşen toplumsal dayanışmanın gücüne değinerek şu ifadeleri kullanmıştır:

Dayanışmanın gerekli olduğu zamanlarda bunu bireylere duyurmak kamuoyu yaratmak ve görünür kılmak noktasındaki en güçlü, aynı zamanda da proaktif enstrüman şu anda sosyal medya bence. Bu dayanışmanın sosyal medyadan ilgili kurumlara, kişilere hatta sokaklara taşınabildiği birçok örnek de mevcut, hem ülkemizde hem de yurtdışında...

¹⁸²http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc706f76af330.54960830 (Erişim tarihi: 17.10.2018).

HİRaraş3 bu ifadelerine karşın, sosyal medya üzerinden gerçekleşen dayanışmanın süreklilik arz etmediğini ve saman alevi gibi söndüğünü de vurgulamıştır. Sosyal medyanın en önemli özelliklerinden biri, gündeminin çok sık değişmesidir. Bir konunun kamu gündeminde yer alması için medya gündeminde uzun süre kalması gerekmektedir. Sosyal medyada popüler hale gelen bir konu, tepki vb. etkisini kısa zamanlar içerisinde yitirebilmekte, bu durum da sosyal medya üzerinden gerçekleşen dayanışmanın sürekliliğine olumsuz etki etmektedir.

İLTYaraş2, geleneksel medyaya göre sosyal medyanın toplumsal dayanışma sağlamada daha etkili olduğunu vurgulamış ve internet dolayımı imza kampanyalarının enformasyon toplumunda oldukça değerli olduğunu söylemiştir. Ayrıca, İLTYaraş2 geleneksel medyayı şöyle eleştirmiştir.

Siyasal iktidarın maddi kaynaklarından beslenen bir medya var artık. İktidarı durmadan parlatan haber anlayışıyla adeta para basan ticari bir mecra... Medyanın iktidarı devamlı övüp olumsuz icraatlarını kamuoyundan gizlemesi halkın haber alma özgürlüğüne en büyük darbedir. Böylelikle kimsenin düşüncesi değişmiyor. Sosyal medya ise bu açıdan, yeni bir açılım oldu. Dile getirilmekten korkulan birçok fikir burda söylenebiliyor. İnsanlar kendi gibi düşünen diğer kişilerin varlığından haberdar oluyor. Böylece düşüncelerini daha net bir şekilde ifade etme şansı yakalıyor. Arap Baharı örneğinden sosyal medyanın aslında nasıl büyük bir güç olduğunu gördük... Sosyal medya siteleri aracılığıyla düzenlenen imza kampanyalarını, eylemleri olumlu buluyorum. Bu etkinlikler toplumsal dayanışmayı artırıyor. Tabi ben bu süreçte toplumsal duyarlılığın ağır bastığı ve toplumun lehine olacak olaylardan bahsediyorum...

İLTYaraş2'nin söyledikleri iki farklı açıdan eleştirilebilir. Bunlardan ilki, sosyal medyada kendimiz gibi düşünen insanlarla biraraya gelip onlarla dayanışma içerisinde olma durumudur. Bu durum, benzer severlik olarak tanımlanmakta ve sosyal medyanın olumsuz özelliklerinden biri olarak görülmektedir. Gerçek ve geçerli bir dayanışma için farklı düşüncelerin de biraraya gelmesi önemlidir. Eşdeyişle, İLTYaraş2'nin söylediği kendimiz gibi düşünen insanlarla biraraya gelmemiz olumlu bir durum değildir. Diğer bir eleştiri noktası ise Arap Baharı bağlamında yapılabilir. Arap coğrafyasında 2010 yılında başlayan ve uzun süre devam eden olayların başlangıç noktası sosyal medya değil; toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel nedenlerdir.

STVaraş3, sosyal medya üzerinden gerçekleşen dayanışmayı daha mikro düzeyde düşündüğünü belirtmiş ve bu durumun olumlu olduğunu söylemiştir. STVaraş3 ayrıca, medya okuryazarlığına önem verilmesi gerektiğini de vurgulamıştır:

Toplumsal dayanışma açısından ben mikro düzeyde düşünüyorum. Yaşadığım bir sorunla ilgili ki bu bir üründen rahatsız olmam, bir hizmeti sevmemem ve bu ikisi arasında bir haksızlığa uğradığımı hissetme durumum, sesimi duyurmak için sosyal medyada dayanışma kurmak istiyorum. Bu noktada sosyal medya imdadıma yetişiyor, örneğin sosyal medyada oluşturulan gruplar ya da forum siteleri, tüketici şikâyet platformları ve hatta whatsapp ihbar hatları var. Bunlar çok güzel gelişmeler. Bir de ben medya okuryazarlığının önemine değinmek istiyorum. Sosyal medya kanalları üzerinden oluşturulan gruplar, platformlar, içerikler ya da imza kampanyaları Post-Truth kurbanı da olabilir. Buna dikkat etmek gerekiyor.

STVaraş4, internet ve toplumsal dayanışmaya farklı bir açıdan bakmış ve mikro düzeyde düşünmüştür. Kuşkusuz, satın alınan mal ve hizmetlerden memnun kalınmadığı zamanlarda sosyal medya dayanışma sağlamak için bir aracı olabilmektedir. Ancak, bu durum da kapitalist sisteme katkı sağlamaktan öteye geçememektedir. Bir diğer konu ise medya okuryazarlığı ve post truth durumudur. İnternet üzerinden yayılan her bilginin ve her olayın iyi okunması ve analiz edilmesi gerekmektedir. Gerçek olmayan bir durum, internet ve sosyal medya üzerinden gerçekmiş gibi sunulabilmekte ve pek çok insan harekete geçebilmektedir. İnternet ve toplumsal dayanışma bağlamında bu tür durumlara dikkat etmek gerekmektedir.

Son yıllarda, dünyada ve Türkiye’de internet üzerinden örgütlenen pek çok yeni toplumsal hareket ortaya çıkmıştır. Bu hareketler, toplumsal dayanışma konusunda internetin önemli olabileceğini göstermiştir. BYaraş4, güncel bazı sosyal hareketlere değinmiş ve bu hareketlerde internet ile sosyal medyanın başat konumda olduğunu söylemiştir. Ancak, internet üzerinden düzenlenen imza kampanyalarının ise bir işe yaramadığını sözlerine eklemiştir:

Mesela, Cumartesi Anneleri’nin 700. hafta eylemlerinin yasaklanmasını internetten duyduk. Birçok insan bu yasağa tepki göstermek için internetten örgütlendi ve sokağa çıktı. Toplumsal dayanışmanın sokakta daha güzel ve görünür olduğunu düşünüyorum ama birbirlerini tanımamasına rağmen aynı düşünceye sahip insanların buluşması ve tepkisini göstermesi için sosyal medyanın vazgeçilmez bir alan olduğunu düşünüyorum. Bu ülkenin

en büyük sivil itaatsizliklerinden biri olan Gezi Parkı Eylemleri, bilginin internet üzerinden yayılmasıyla gerçekleşti. Bu yüzden internetteki dayanışmanın önemini yadsıyamayız. Fakat, change.org gibi sitelerdeki imza kampanyalarının çok da yerini bulduğunu düşünmüyorum. Türkiye’de insan haklarıyla ilgili çok fazla üzerine düşünülmesi gereken konu var. Bunların hepsinin sırayla imza kampanyasına çevrilmesi, önemini azaltıyor ve bu sorunları görünmez kılıyor gibi geliyor...

BYaraş4, Türkiye’de devam eden ve gerçekleşmiş iki olay üzerinden örnek vererek toplumsal dayanışma konusunda internetin önemini vurgulamıştır. Ancak, bu noktada, her iki olayın da sadece internet üzerinden gerçekleşmediğinin altının çizilmesi gerekmektedir. Kuşkusuz, bazı olayların ilk duyulması ve düşünsel anlamda yayılması için internet ve sosyal ağlar önemlidir. Ancak, BYaraş4’ün vurguladığı gibi, toplumsal dayanışmanın sokağa inmesi ve orada buluşması anlamlıdır. Çünkü, bu şekilde görünürlük artmakta ve farkındalık ortaya çıkmaktadır. Doküman analizi bulgularından hareketle, Change.org internet sitesinin dünyanın ve Türkiye’nin en büyük çevrimiçi imza platformlarından biri olduğu söylenebilir. Ancak, sitenin şirket mantığı içinde hareket ettiği ve enformasyonel kapitalist bir şirket olduğu da bir gerçektir. Kaldı ki, düzenlenen imza kampanyası sayısı ile başarıya ulaşan imza kampanyası sayısı arasında anlamlı bir ilişki ortaya çıkmamıştır. Bu anlamda, BYaraş4’ün ifade ettiği, bazı olayların imza kampanyasına dönüştürülmesinin o olayın önemini azaltabileceği iddiası yerinde bir saptama olarak değerlendirilebilir.

Benzer şekilde, STVaraş3 de toplumsal dayanışma konusunda internete önemli atıflarda bulunmuş; ancak Change.org gibi dijital imza sitelerinin bir işe yaramadığını ifade etmiştir. STVaraş3’ün konuyla ilgili düşünceleri şöyledir:

Günümüzde geleneksel medya, dördüncü kuvvet olma vasfını tamamıyla yitirdi bana göre. Tüm anaakım medya, iktidarın propagandasını yapıyor. Sosyal medya, özellikle haber akışının çok hızlı olduğu bir mecra ve insanların kendilerini görece daha özgür hissedebildikleri bir alan. Sosyal hayatında yer aldığı çevre dolayısıyla suskunluk sarmalına tutulmuş bireyler, sosyal medya aracılığıyla kendi gibi düşünenlere ulaşip ciddi örgütlenmelere girebiliyor. Bu da toplumsal olaylar karşısında bir olma, birlikte eylem yapabilmeyi de beraberinde getiriyor... Change.org gibi imza kampanyası düzenlenen sitelerin işlevsel olduklarını düşünmüyorum.

Toplumsal dayanışmanın, STVaraş3'ün de ifade ettiği gibi; sadece bizimle benzer düşünceye sahip insanların biraraya gelmesiyle oluşması oldukça zordur. Bütünsel bir toplumsal dayanışma için farklı fikir ve düşüncelerin müzakere edilerek ortak bir paydada buluşulması gerekmektedir. Yapısı itibariyle de internet ortamları bunun için uygun değildir.

HİRaraş2, BYaraş4 ve STVaraş3 ile bazı konularda benzer düşüncelere sahiptir. Ancak, internet üzerinden düzenlenen imza kampanyaları konusunda BYaraş4'den ayrılmaktadır. HİRaraş2 de güncel bazı örneklerle internetin toplumsal dayanışmaya olumlu etki ettiğini vurgulamıştır. Özellikle başlangıç olarak internet üzerinden örgütlenen olayların bireyleri biraraya getirdiği ve sonrasında sokakta da bu dayanışmanın sürdüğünü ifade etmiştir. Verdiği örnekler ise 2013 yılında gerçekleşen Gezi Parkı olayları ve 2016 yılında gerçekleşen darbe girişimidir. HİRaraş2, toplumsal olaylarda internetin dayanışma sağlama açısından önemli olduğunu vurgularken; internet üzerinden gerçekleşen dezenformasyona da dikkat çekmiştir. HİRaraş2'ye göre, toplumsal dayanışma açısından güçlü bir araç olan sosyal medya, yanlış/hatalı/kasıtlı olarak sunulan bilgilerle aynı zamanda toplumun yanlış bir şekilde yönlendirilmesine de neden olabilmektedir. HİRaraş2'nin internet üzerinden düzenlenen imza kampanyaları ile ilgili düşünceleri ise şu şekildedir:

İnternet üzerinden düzenlenen imza kampanyalarının kişilerin seslerini duyurmaları ve bazı konularda farkındalık yaratabilmeleri adına çok faydalı olduğunu düşünüyorum. Örneğin Eskişehir'de kurulmak istenen termik santral uygulamasında bu imza kampanyaları oldukça dikkat çekti. Böyle durumlarda da problemi görüp, tespit edip, çözmeye çalışan kişiler biraraya gelerek bir hareket başlatıp sosyal medya siteleri üzerinden imza kampanyaları düzenleyebiliyor. Bu kampanyalar büyük kitlelerce desteklenirse daha ciddi seviyelerde kendisine muhatap bulabiliyor... Ben, önem verdiğim konularda dijital imza atıyorum ve bunun faydalı olduğunu düşünüyorum. Açıkçası, Eskişehir'deki termik santral konusunda internet üzerinden imza attım ama düzenlenen yürüyüş vb. olaylara katılmadım.

Bu noktada, çalışmanın kuramsal bölümüne ve doküman analizi bulgularına atıfta bulunmamız gerekmektedir. İnternet üzerinden düzenlenen imza kampanyaları, bireyleri tembel eylemciliğe alıştırabilmekte ve sokağa çıkmadan ağlar üzerinden tıklama ile bir eyleme katılmalarına aracı olmaktadır. Kuşkusuz, internet üzerinden

imza attığımız bir kampanya başarıya ulaşabilmektedir. Ancak, bu durumun gerçek toplumsal dayanışmaya ne yönde bir katkı yaptığı tartışılması gereken bir konudur.

İLTYaraş3 de hem Türkiye’den hem de dünyadan güncel örnekler vererek internetin, toplumsal dayanışma için önemli olduğunu vurgulamıştır. Ayrıca, internet üzerinden düzenlenen imza kampanyalarının internetin, toplumu ne denli değiştirdiğinin bir göstergesi olduğunu belirtmiştir. Buna karşın, internet üzerinden örgütlenen kitlelerin manipülasyona daha açık olduğunu ve kolay dağıldıklarını ifade etmiştir. İLTYaraş3’e göre, sadece internet üzerinden sürdürülmeye çalışılan eylemler kısa süreli olmaktadır ve sokağa çıkarak gerçekleştirilen eylemlerdeki duyguları vermemektedir. İLTYaraş3’e göre, insanlar başta facebook ve twitter üzerinden olmak üzere, geniş katılımlı gösteriler organize etmeyi başarmışlardır. İLTYaraş3, Arap Baharı, Gezi Parkı Olayları ve Wall Street’i İşgal Et olaylarını örnek olarak vermiştir. İLTYaraş3, enformasyon toplumunda internet üzerinden düzenlenen imza kampanyalarının ve özellikle Change.org sitesinin başarılı olduğunu söylemiştir.

İLTYaraş3’ün internet üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışma konusunda hem olumlu hem de olumsuz düşüncelere sahip olduğu söylenebilir. Ancak, İLTYaraş3 Arap Baharı, Gezi Parkı Olayları ve Wall Street’i İşgal Et olaylarında eylemcilerin yoğun şekilde sokağa çıktığını atlamıştır. Kuşkusuz, internet üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışmanın kolay dağılabilir olduğunun ve sokaktaki eylemlerin yaşattığı duyguyu vermediğinin söylenmesi önemlidir. Buna karşın, Change.org sitesinin sadece imza üzerinden sağladığı başarılarından söz edilmesi teknolojik determinist bir bakış açısı olarak yorumlanabilir.

Teknolojik determinist bakış açısıyla konuya yaklaşan bir başka katılımcı ise HİRaraş4 olmuştur. HİRaraş4’ün konuya yaklaşımı şöyledir:

Özellikle Arap Baharı’ndan bu yana sosyal medya ortamlarının toplumsal hareketlerde etkin kullanımı olduğunu düşünüyorum. Sosyal medya ortamlarının toplumsal dayanışma noktasında birleştirici, hızlandırıcı bir gücü ve rolü var. Sosyal medya üzerinden düzenlenen eylemlerin dünya çapında ses getirme olanağı sağlaması bu gücün önemli bir göstergesi. Sosyal medyanın her ne kadar tartışmaya açık yanları olsa da toplumsal eylemlerin, imza kampanyalarının vb. dünya çapında bilinirliğini arttırmakta ve bu eylemlere farklı boyutlar kazandırmakta. Ki bunun en güzel ve çarpıcı örneği 2015 yılında İspanya’da düzenlenen ve dünya çapında yaklaşık on sekiz bin kişinin katılımıyla gerçekleşen “Hologram for Freedom” eylemi. Elbette bu yalnızca bir örnek, ancak sosyal

medya ortamlarının özellikle toplumsal eylemlerdeki sınırları aşan etkisini önemsiyorum. Böylece bu eylemler ya da toplumsal dayanışma yerellikten çıkıp küresel bir boyuta ulaşıyor. Bu da söz konusu eylemlerin sağladığı küresel destekle amacına ulaşmasını kolaylaştırabilir diye düşünüyorum...

Hologram for Freedom, İspanya’da protesto özgürlüğüne sınırlama getiren ve gösteriler öncesi izin alma zorunluluğu koyan “Ulusal Güvenlik Yasası”na karşı oluşturulmuştur. Madrid’de 18 bin kişinin katılımıyla hologram yürüyüşü gerçekleştirilmiştir. Bu sanal yürüyüş için göstericiler güvenlik güçlerinden izin almamıştır.¹⁸³ Burada üzerinde durulması gereken sanal gerçekliktir. Teknolojik yöntemlerle yürüyüşçüler hologram ya da avatar olarak sokağa çıkmıştır ve sokaklarda gerçekmiş gibi yürümüştür. Ancak, egemen sistemin böylesi bir gösteriyi ne kadar önemseydiği ve ciddiye aldığı bir soru işaretidir. Kaldı ki, İspanyol hükümeti bu gösteriden sonra “Ulusal Güvenlik Yasası’nda” bir değişiklik yapmamıştır.

Toplumsal dayanışma, bir toplumda aksayan yönleri karar alıcılara göstermek ya da bir haksızlık karşısında bunu telafi edebilmek için önemlidir. Enformasyon toplumunda, internet toplumsal dayanışma ile doğrudan ilgilidir. Ancak, sadece internet üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışmanın kaç kişiye ve kime ulaştığı ve ne kadar görünür olduğu ise tartışılması gereken bir konudur. BYaraş2, özellikle sınıf eksenli hareketlerin alanda sürdürülmesi gerektiğini ifade etmiştir. İnternet üzerinden sürdürülen eylemlerde gösteri, eylem ve en önemlisi somut şekilde insanın olmadığını söyleyen BYaraş2, bu tür dayanışmaların sönük kaldığını ifade etmiştir. BYaraş2’ye göre, sokaktaki insana ulaşmakla sosyal medyada belli bir gruptaki insanlarla kendi aramızda tartışmak farklı şeylerdir. Ona göre, sokaktaki eylemi her eğitim seviyesinden, her yaştan insanın görmesi etkileşim açısından önemlidir. BYaraş2, internet üzerinden düzenlenen imza kampanyalarının ise etkili olmadığını ifade etmiştir. Bunun nedenini ise imza atılan kampanyaların sonradan bireyler tarafından takip edilmediğine bağlamıştır.

BYaraş2, internet üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışmaya göre, sokakta sürdürülen eylem ve toplumsal dayanışmanın daha önemli olduğunu vurgulamıştır. Bunun nedenini ise, sokakta herkese ulaşabilmek şeklinde ifade etmiştir. Buradan

¹⁸³<http://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/tarihin-ilk-hologram-protestosu-istryayada-gerceklestirildi-801238/> (Erişim tarihi: 18.10.2018).

hareketle, Habermas'ın burjuva kamusal alan tanımlaması ile internet mecraları arasında bir bağlantı olduğundan söz edilebilir. İnternet ve özellikle sosyal medyaya kim tarafından erişildiği ve kimlerin bu ortamlar üzerinden iletişimsel eyleme geçtiğinin tartışılması önemlidir.

İnternet ve sosyal ağların, kamusal alan ile toplumsal dayanışma konularıyla ilgisi bağlamında ortaya çıkan kavramlardan biri de klavye aktivizmidir. Klavye aktivizmi, toplumsal olaylar karşısında gösterilen tepkinin bilgisayar ve ağlar üzerinden sürdürülmesidir. Klavye aktivizmi, alana çıkmadan internet üzerinden gerçekleştirilmektedir. BYaraş3, günümüz enformasyon toplumunda bu durumu eleştirmiştir. BYaraş3'e göre, internet insanları hareketsiz hale getirmiş ve insanların gerçek anlamda eyleme geçmelerini azaltmıştır. BYaraş3, sanal ortamda yapılan eylemlerin gerçek hayatta yapılan eylemlerin yerine geçemeyeceğini ifade etmiştir. Bunlara ek olarak, BYaraş3 toplumsal dayanışma ve internet hakkında şunları söylemiştir:

Toplumsal dayanışmanın sağlanması konusunda sosyal medya önemli bir işlev görebilir elbette... Ama toplumsal dayanışmanın zarar görmesine de neden oluyor. Hatta ben bu konudaki etkisinin daha fazla olduğunu düşünüyorum. Yeni teknolojilerin enformasyona çok hızlı ve kolay ulaşma noktasında önemli bir kaynak olduğunu kabul etmek gerekir. Fakat eksik ve yanıltıcı bilgi de çok fazla. Özellikle, önemli toplumsal ve siyasi meselelerde yanlış, yanıltıcı ve çarpıtılmış haberlerin yapıldığını görüyoruz. Özellikle, farklı ve o an paylaşılan içerikte anlatılan olayla ilgili olmayan fotoğrafların bugün gerçekleşen bir olaya aitmiş gibi paylaşılması, okuduklarını farklı yerlerden teyit etme gereksinimini duymayan bireyler için oldukça tehlikeli... Doğruluğuna inananlar tarafından paylaşılabilirdiği gibi, kasıtlı paylaşımlar da yapılabiliyor. Bu noktada yine internet ve özgürlük arasındaki ilişki gündeme geliyor. "İçerik üreten sizsiniz, fakat ürettiğiniz içerik ne kadar faydalı?"; "size ne katıyor?"; "başkasına ne katıyor?"; "toplumsal dayanışmaya ne gibi bir katkı sağlıyor?" sorularının sorulması gerekli... Diğer taraftan, sosyal medyanın, alternatif medya olma işlevini görmezden gelemeyiz. Aslında, olumlu yanlarından çok olumsuz tarafları üzerinde daha fazla durdum. Ama avantajlardan faydalanabilmek, dezavantajların da farkında olmayı gerektirir. Çok iyi teknolojiler, çok zararlı teknolojiler haline de gelebiliyor insan elinde...

Sosyal medya ve internet, alternatif bir medya olarak toplumsal dayanışmanın sağlanmasına aracı olabilecek bir potansiyele sahiptir. Ancak, bunun sağlanabilmesi için

sosyal medya ve internetin bazı özelliklerinin dönüşüme uğraması gerekmektedir. Sosyal medya ve internetin bazı özellikleri dönüşüme uğrarken, bunları kullanan insan faktörünün de sahip olması gereken özellikler bulunmaktadır. Toplumsal dayanışmanın ağlar üzerinden sağlanabilmesi için, öncelikle bu teknolojilerin tabana yayılması gerekmektedir. Bununla birlikte, erişim maliyetleri ve teknik sorunların giderilmesi de oldukça önemlidir. Ayrıca, sosyal medya ve internet üzerindeki dezenformasyonun bireyler tarafından ayıklanabilmesi de önem taşımaktadır. Bu durum, sosyal medya ve internetin toplumsal dayanışma açısından daha yararlı kullanılmasını sağlayacaktır.

İnternet, enformasyon toplumunun en önemli dinamiklerindendir. İLTYaraş1, çağın dinamiklerine uygun olarak bir toplumsal olayda, toplumsal dayanışmanın tam olarak sağlanabilmesi için hem internet hem de fiziki eylemlere ihtiyaç olduğunu belirtmiştir. İnternet ve alan eylemlerinin birbirini destekleyebileceğini ifade eden İLTYaraş1; sadece internette ya da sokakta düzenlenecek bir eylemin tam anlamıyla başarı getiremeyeceğinin altını çizmiştir.

Bu anlamda, enformasyon toplumunun ortaya çıkmasından önce gerçekleşen ve pek çok kazanım sağlayan işçi sınıfı hareketlerine vurgu yapmak gerekmektedir. Özellikle 1960'lı yıllarda hem dünyayı hem de Türkiye'yi saran işçi sınıfı hareketleri; kolektif sınıf bilincine sahip kişilerin örgütlenmesiyle gerçekleşmiştir. Bu anlamda, iyi bir örgütlenme ve sınıf bilinciyle hareket eden bir toplumsal dayanışma hareketinin internet ve sosyal medya mecralarına ihtiyaç duymayacağı da söylenebilir.

Mekân, bulunan yer anlamına gelmektedir.¹⁸⁴ Toplumsal dayanışma için fiziki mekân oldukça önemlidir. Bu anlamda, internet mecraları ve sosyal ağlar fiziki olmayan mekânlar olarak değerlendirilebilir. Yeni iletişim teknolojilerinin karakteristik özelliklerinden biri mekân kavramını ortadan kaldırmasıdır. Buna göre, bireyler biraraya gelmek için somut fiziki mekânlara ihtiyaç duymadan internet ağları üzerinden biraraya gelebilmektedir. HİRaraş1, bunun önemini vurgulamış ve insanların biraraya gelmesi için nerede olduklarının önemi olmadığına değinmiştir. HİRaraş1'e göre, bu durumun toplumsal dayanışmaya olan etkisi olumlu şekilde gerçekleşmektedir.

Yeni iletişim teknolojilerinin somut mekân kavramını ortadan kaldırması; kuşkusuz, toplumsal dayanışmanın ihtiyacı olan belirli bir yerde bulunma durumunu da esnetebilecek güce sahiptir. Enformasyon toplumunda forumlarda, sosyal ağlarda ya da

¹⁸⁴http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mek%C3%A2n&uid=35221&guid=TDK.GTS.5bcee36444d5c3.55544538 (Erişim tarihi: 23.10.2018).

diğer internet mecralarında biraraya gelen bireylerin, toplumsal dayanışma sağlayabilecekleri düşünülebilir. Ancak, sayısal eşitsizlik, nefret söylemi, denzenformasyon gibi nedenlerden dolayı toplumsal dayanışmanın niteliği ve ne kadar etkili olduğu tartışılması gereken bir konudur.

STVaraş2, sosyal medya üzerinden oluşan toplumsal dayanışmanın hem olumlu hem de olumsuz yönlerine vurgu yapmıştır. Enformasyon toplumunda, bireylerin kendi rutinlerinin dışına çıkmasının zor olduğunu belirten STVaraş2, ağlar üzerinden gerçekleşen toplumsal dayanışma kampanyalarının daha az çaba ile farkındalık yaratabileceğinin altını çizmiştir. Buna karşın, STVaraş2, linç ve nefret kampanyalarının da birer toplumsal dayanışma hareketi olduğunu ifade etmiş ve linç kültürünün sosyal medya üzerinden daha kolay yayıldığını vurgulamıştır.

Ağlar üzerinden kurulan iletişim, yüz yüze iletişimden farklıdır. İnsanlar, sosyal medya ve internet üzerinden söyleyemeyecekleri ifadeleri daha rahat şekilde söylerken; davranış şekilleri de daha kaba olabilmektedir. Nasıl ki, internet ve sosyal medya üzerinden olumlu bir toplumsal dayanışmanın varlığından söz edilebilirse, olumsuz bir toplumsal dayanışma da ortaya çıkabilir. Özellikle nefret söylemi ve linç kültürü bu açıdan değerlendirilebilir. Bu bağlamda, internet üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışmanın olumlu ve olumsuz yönlerine vurgu yapmak önemlidir.

Herhangi bir konu hakkında, internet ve sosyal ağlar üzerinden gösterilen tepkilerin anlık olması ve konuların takibinin yapılmaması eleştirilen bir konudur. BYaraş1, bu konu üzerinde durarak şu ifadeleri kullanmıştır:

Sosyal medya, örgütlenmeyi ve haberleşmeyi hızlandırıyor. Bir düşünce, sosyal medya üzerinden hızlıca yayılıyor ve gelişebiliyor. Ancak, burada tüm bu aşamalar basite indirildiği için önemli olaylar konular bile çok hızlı bir biçimde sosyal medya kullanıcıları tarafından tüketiliyor. Anlık tepkiler veriliyor ve sonrasında da konuların takibi yapılmıyor. Ben mesela Change.org üzerinden iki kampanyaya imza attığımı hatırlıyorum. Bunlardan biri, hayvan haklarıyla ilgiliydi, yasa çıksın diye. Bir milyonun üzerinde imza atılmıştı ama yasa çıkmadı henüz. Bir de Anadolu Üniversitesi yemekhanesinde vegan menü çıksın diye imza attım ama takibini yapmadım. Zaten sonradan da çıkmadı. Dijital imza platformlarının pek etkili olduğunu düşünmüyorum açıkçası.

BYaraş1, ayrıca, bir toplumsal dayanışmanın mutlaka alana çıkması gerektiğini ifade etmiş bu konu hakkında da şunları söylemiştir:

Toplumsal olarak oluşan bir dayanışmanın sanal ortamda kalmasının bir başarı getireceğini düşünmüyorum. Sanal ortamda oluşturulan toplumsal dayanışma kampanyası sahte de olabilir. Bence bir toplumsal dayanışma sokağa çıkmalı ve sokakta da görünür olmalı. İnternet üzerinden de başlayacaksa, orada örgütlenerek sonrasında yine sokağa çıkmalı. Sokak ve internet birbirini desteklemeli.

STVaraş1 de toplumsal dayanışma konusunda, BYaraş1 ile aynı düşüncelere sahiptir. STVaraş1, bireylerin internet üzerinden sürdürdüğü eylemlerini ya da kampanyalarını sokağa taşımaları gerektiğini ifade etmiş; böylece fedakârlık ve dayanışmanın farklı boyutlara yükselebileceğini söylemiştir. Sosyal medyada yürütülen dayanışmanın, sadece sosyal medyada kaldığını söyleyen STVaraş1 insanların duyarlı görünmek adına sosyal medyada bu tür etkinliklere katıldığını vurgulamıştır.

Özetle, bu bölümde toplumsal dayanışma ve internet konusunda katılımcıların düşünceleri doğrultusunda çözümlemeler yapılmıştır. Genel anlamda internet teknolojileri ve tüketim ile enformasyon toplumunda gözetim konularına göre, toplumsal dayanışma konusunda katılımcıların daha olumlu düşüncelere sahip oldukları söylenebilir. Ancak, yine de toplumsal dayanışma ve internet konusunda hem olumlu hem de olumsuz düşünce ve deneyimlerin ortaya çıktığı gözlenmiştir. Katılımcılar, öncelikli olarak özellikle sosyal medyanın bir olayın duyulmasında ve başlangıç olarak bireyleri biraraya getirmesindeki gücüne vurgu yapmıştır. Ayrıca, internet ve sosyal medya mecralarının somut mekân kavramını ortadan kaldırması ve internet mecralarının birliktelik sağlamak için kullanılması oldukça önemsenmiştir. Buna ek olarak, toplumsal dayanışma için internet alternatif bir medya kaynağı olarak da görülmüştür.

Son olarak ise Türkiye ve dünyada yakın tarihte gerçekleşen ve toplumsal dayanışma anlamında internetin aktif olduğu bazı olaylar katılımcılar tarafından örnek olarak verilmiştir. Katılımcıların üzerinde durduğu toplumsal dayanışma ve internet konusunda bazı olumsuz düşünceler söz konusudur. Bunlardan ilki, özellikle sayısal eşitsizlik nedeniyle internet üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışma kampanyalarının herkese ulaşamamasıdır. Ayrıca, katılımcılar internet eylemlerinin alan eylemlerinin verdiği duyguları veremeyeceğini ifade etmişlerdir. Bir başka eleştiri konusu ise internet

üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışma eylemlerinin çabuk dağılması ve unutulmasıdır. Bununla bağlantılı olarak tepkilerin anlık olması ve taleplerin gerçekleşip gerçekleşmediğini kontrol edememek de internet üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışma eylemlerinin zayıf noktası olarak vurgulanmıştır. Farklı bir eleştiri konusu da internet üzerindeki toplumsal dayanışmanın sadece bizim gibi düşünen insanlarla gerçekleşmesidir. Kaldı ki, internet üzerinden sürdürülen bazı toplumsal dayanışma olaylarının yanıltıcı bilgiler içerdiği de eleştirilmiştir. Sosyal medya ve internet üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışma olaylarının zaman zaman linç kampanyasına dönüşmesi ve nefret söylemleri içermesi de farklı bir eleştiri konusu olmuştur.

Enformasyon toplumunda gerçekleşen toplumsal dayanışma ile internet teknolojilerinin görünür bir bağlantısı vardır. Sosyal ağlar ve internet, enformasyon toplumunda toplumsal dayanışmaya hem olumlu hem de olumsuz anlamda etki edebilmektedir. Kuşkusuz, enformasyon toplumunda toplumsal dayanışma için internet ve yeni teknolojiler başat bir aktör olabilir. Ancak, burada üzerinde durulması gereken nokta sadece internet üzerinden sürdürülen bir toplumsal dayanışma hareketinin başarıya ulaşmasının zor olacağıdır. İnternet ve sosyal medya üzerinden örgütlenen bir toplumsal olayın, alana taşınması ve fiziki mekânlarda da faaliyete geçmesi o toplumsal olayın başarılı olma ihtimalini arttıracaktır.

3.4.4. İnternet teknolojileri ve Türkiye

Bu altbaşlıkta, Türkiye’de enformasyon toplumunun hangi düzeyde yaşandığı katılımcıların düşünceleri doğrultusunda değerlendirilmiştir. Ayrıca, katılımcıların gözlemlerinden hareketle, Türkiye toplumundaki verimli ve etkin internet kullanımı ile ilgili çözümlemeler yapılmıştır. Kuşkusuz, bu konuda genel bir değerlendirme yapmak oldukça zor ve iddali bir yaklaşım olacaktır. Buradaki amaç, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi araştırma görevlilerinin kendi deneyim ve gözlemlerinden yararlanarak bazı saptamalar yapmak olmuştur. Yapılan çözümlemelerin, genellenmemesi ve sadece örnek çalışma grubunu ilgilendirdiğini belirtmek gerekmektedir.

Türkiye’de son yıllarda internet altyapılarında teknik olarak önemli iyileştirmeler yapılmış ve internet kullanımı yıllar içerisinde artmıştır.¹⁸⁵ Ancak, nicel olarak internete olan erişimin artması, nitelikli internet kullanımının arttığını göstermemektedir. STVaraş4, bu konuya dikkat çekmiş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Son yıllarda internete olan erişimin arttığı gerçeği söz konusu. Kapsamı çok geniş bir erişimden bahsediyoruz, telefon hatları, internet sağlayıcıları her şey inanılmaz ölçüde genişlemiş durumda. Ancak, internetin yararlı mı kullanıldığını düşündüğümüzde ben bu konuda karamsarım. Kullanılmıyor. İnsanlar kendilerine sunulan içerikleri olduğu gibi alıp, okumak ve paylaşmaktan öteye geçmiyor. Eleştirmek ya da doğruluğunu sorgulamak niyetinde değil. Belki, eğitim seviyesi daha yüksek olan insanlar bu içeriklerin yapısını ya da nasıl üretildiğini ve kimlere hizmet ettiğini biliyor. Elbette hayatı kolaylaştırdı, bankaya gitmeye gerek olmuyor çoğu zaman, faturaları ödüyoruz, diğer taraftan sesimizi insanlara duyuruyoruz ve onlarla zaman zaman dayanışma kurabiliyoruz. Her şey güzel gibi. Ama madalyonun diğer ucunda bir şeyi sorgulamadan, araştırmadan paylaşan insan sayısının daha fazla olduğunu düşünüyorum.

İnternet mecralarında yer alan dezenformasyonun ayıklanması, bu mecraların etkin ve yararlı şekilde kullanılması için önemlidir. Bunu yapabilmek için de yeni medya okuryazarlığının etkin bir şekilde yapılması gerekmektedir. Türkiye’de, hâlâ geleneksel medya okuryazarlığının yoğun şekilde tartışıldığı düşünülürse, yeni medya okuryazarlığının etkin bir şekilde yapıldığını söylemek mümkün değildir. Bu anlamda, internet ortamlarındaki yanlış bilgilere dikkat edilmelidir.

Benzer şekilde BYaraş4 de internet ve sosyal medyanın bireyler tarafından etkin şekilde kullanılmadığını gözlemlediğini ifade etmiş; özellikle yalan haberlerin hızla yayılmasına ve nefret söylemine dikkat çekmiştir:

Türkiye’de internet ya da sosyal medya etkin bir şekilde kullanılmıyor bana göre. Özellikle doğru bilgiye ulaşmak oldukça zor. Sosyal medyada çok fazla yalan haber ve bilgi dolaşıma giriyor. Hangisinin doğru olduğunu öğrenene kadar çoğunlukla o yanlış bilgiyle ya sinirimizi bozuyor ya da o yanlış bilginin daha fazla yayılmasına sebep oluyoruz. Yıllardır televizyon için söylediğimiz şeyler internet için de geçerli bir hale geliyor. Vatan, millet, din, cinsiyet eşitliği gibi konularda çok fazla nefret söyleminde bulunuluyor ve bu da

¹⁸⁵<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862> (Erişim tarihi: 24.10.2018).

interneti en çok kullanan kişiler olan gençler ve çocuklar için geri dönülemez sıkıntılara yol açıyor...

Dezenformasyon gibi, nefret söylemi de internet ve sosyal medyanın etkin şekilde kullanılmasını engelleyen en önemli unsurlardan biridir. Bu anlamda, sosyal medya mecralarında özellikle dil, din ve ırk konularında yoğun bir nefret söyleminin varlığından söz edilebilir.

BYaraş2 internet mecralarındaki siyasi haberlerle ilgili bilgi kirliliği, trol kültürü ve özellikle dijital göçmenlerin bilinçsiz internet kullanımına dikkat çekmiştir. Dijital göçmenlerin, özellikle facebook üzerinden pek çok yanlış haber paylaştığını ifade eden BYaraş2; gençlerin ve eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin genellikle twitter ve instagram kullanımlarının daha fazla olduğunu söylemiştir. Özellikle facebook üzerinden “x partisinde büyük istifa” diye bir haber paylaşıldığını ancak, bu haberin genellikle küçük bir ilçenin belde teşkilatı ile ilgili olduğunu vurgulamıştır. Böylesi haberler, “clickbait journalism (tık avcılığı habercilik)” olarak da tanımlanmaktadır. Bu tür paylaşımlar, okuyucunun merak duygusunu manipüle etmekte ve bireylerin o habere geçiş yapmasına neden olmaktadır. İnternet ortamlarında hem bireyler hem de diğer siteler üzerinden bu tür haber paylaşımları sıklıkla gerçekleşmektedir.¹⁸⁶

İnternet; kullanım açısından bireylere pek çok yarar sağlayabilmektedir. İLTYaraş2, bu yararları şu şekilde sıralamıştır: “...farklı kültürleri tanımak, farklı coğrafyalardan insanlarla tanışmak veya dil öğrenmek. İnternet bunların hepsini sağlayabilecek bir teknoloji.” Ancak, İLTYaraş2’ye göre, pek çok insan internet ve sosyal medyayı sadece eğlence ve can sıkıntısını gidermek için kullanmaktadır. Bu anlamda, İLTYaraş2, Türkiye’de yararlı ve etkin bir internet kullanımının az olduğuna vurgu yapmıştır. TÜİK her yıl, Türkiye’de internet kullanımı ile ilgili araştırma yapmaktadır. Her yıl yapılan bu araştırmanın; araştırma soruları ve amaçları değişmektedir. TÜİK en son 2016 yılında, Türkiye’de internet kullanan bireylerin hangi amaçlarla interneti kullandığına ilişkin bir araştırma yapmıştır. Buna göre ankete katılan bireylerin %80’i sosyal medyada vakit geçirmek, %63’ü internet üzerinden müzik dinlemek, %47’si kendi oluşturduğu içerikleri sosyal medya mecralarına yüklemek, %65’i mal ve hizmetler hakkında bilgi alma ve %40’ı oyun indirme seçeneklerini

¹⁸⁶<http://oziloz.com/clickbait-nedir/> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

işaretlemiştir.¹⁸⁷ Buna göre, Türkiye’de internetin özellikle eğlence, sosyal medya ve serbest zaman geçirmek için kullanımının ön planda olduğu söylenebilir.

İnternet üzerinden alışveriş son zamanlarda oldukça artmıştır. İnternet üzerinden yararlı ürünler satın alınabildiği gibi, zararlı ürünler de satın alınabilmektedir. Örneğin, Türkiye’de internet üzerinden gerçekleşen silah satışı son yıllarda artmıştır.¹⁸⁸ STVaraş3, son zamanlarda bu konunun kendisini rahatsız ettiğini belirtmiş ve insanlara duyduğu güvende azalma olduğunu ifade etmiştir. STVaraş3’ün konuyla ilgili düşünceleri şöyledir: “Şimdi ben komşumda silah olup olmadığını bilmiyorum. İnternet üzerinden insanlar silah satın alabiliyor. Mesela ben komşum gürültü yaptı diye onu şikâyet etmeye korkuyorum. Neden? Ya adam bana kafayı takıp gelip vurursa. Böyle şeyleri düşünüyor insan ister istemez.” Dünya genelinde bireysel silahlanma artmaktadır. İnternet de buna aracı olabilmektedir. Örneğin, 2016 yılında, Türkiye’de facebook üzerinden bireysel bir satıcı tam otomatik bir silahı 450 TL’ye satmak istemiştir.¹⁸⁹ Ayrıca, internet üzerinden verilen silah siparişleri son yıllarda Türkiye’de oldukça artmıştır.¹⁹⁰ Bunların yanı sıra, 2017 yılında gerçekleşen “Black Friday” indirim günlerinde, ABD’de internet üzerinden 200 binden fazla silah satılmıştır.¹⁹¹ Bu örneklerin hepsi, internetin bireysel silahlanmaya doğrudan etki ettiğini göstermektedir. Bu açıdan bu konuda birtakım sınırlamaların getirilmesi gerekmektedir.

HİRaraş2, etkin ve yararlı internet kullanımının kişiye ve amaca göre değişebileceğini söyleyerek şu ifadelerde bulunmuştur: “...bir patlayıcı yapmak isteyen kişi de interneti etkin bir şekilde kullanarak kendisi için yarar olarak tanımladığı bir kullanım gerçekleştirebilir. Fakat, bu durum toplumun geri kalanı açısından yarar değil zararlı bir davranışı ifade etmektedir.” Örneğin, youtube paylaşım sitesinde pek çok zararlı video bulunmaktadır. Patlayıcı madde yapımı ile ilgili pek çok videoya erişim sağlanabilmektedir. Youtube şirketi, 2018 yılı içerisinde zararlı içeriklerin yer aldığı toplamda 8.3 milyon videoyu silmiştir.¹⁹² İnternet ortamlarında yer alan zararlı içeriklerin silinmesi önemlidir. Ancak, internet ortamlarındaki zararlı içerikleri kontrol

¹⁸⁷<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

¹⁸⁸<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bir-tikla-silah-40634281> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

¹⁸⁹<https://eksisozluk.com/facebookta-450-liraya-satilan-otomatik-silah--5042307> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

¹⁹⁰<http://www.milliyet.com.tr/kargoyla-silah-gundem-2534098/> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

¹⁹¹<https://www.haberturk.com/kara-cuma-da-200-binden-fazla-silah-satildi-1730745#> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

¹⁹²<https://www.sabah.com.tr/teknoloji/2018/04/24/youtube-milyonlarca-video-yu-sildi> (Erişim tarihi: 26.10.2018).

edebilmek oldukça zordur. Çünkü, web 2.0 ile birlikte, dünyadaki tüm internet kullanıcıları aynı zamanda birer içerik üreticisi olmuştur. Dolayısıyla, bu kadar fazla kişinin ürettiği içerik beraberinde zararlı oluşumları da yaratmaktadır.

Günümüzde internet, en çok sosyal medyada vakit geçirmek ve sosyal medya üzerinden paylaşım yapmak için kullanılmaktadır.¹⁹³ İLTYaraş3, etrafındaki insanların, özellikle gençlerin ve kendisinin bile özellikle sosyal medyayı sadece beğeni almak için kullandığını belirtmiştir. Bu durumun da sahte bir dünya yarattığını ifade eden İLTYaraş3, yararlı internet kullanımının önünde engeller olduğunu vurgulamıştır.

STVaraş2, Türkiye'deki internet kullanıcılarının yetersiz olduğunu söylemiş ve bu konudaki eleştirileri şöyle dile getirmiştir:

Sosyal medyayı etkin kullanamıyoruz. Sosyal medyanın katkıda bulunması gereken etkileşim, topluma katılma ve bir söylem inşa edebilme yetisi ülkemizde gerçekleşmiyor. Çünkü, biz sosyal medyayı kendi narsistik tatminlerimizi perçinleme aracı olarak kullanıyoruz. Başkalarının fikirlerine saygı duymadan kendi görüşümüzü dayatıyoruz, tartışma kültürümüz bulunmuyor ve ben bunu toplumdaki cahilliğe bağlıyorum. Çünkü, hiçbir şeye sahip olmayan bir insan her şeye sahiptir aslında; yani fikri olmayan insan her şey hakkında atıp tutabilme yetkisini kendinde görebiliyor. Bu durum, ülkemizde sosyal medyayı, herkesin aynı anda bağırıp çağırdığı ama kimsenin kimseyi duymadığı bir platforma çeviriyor. Kendimize ait bir kimlik inşa etmede çok yetersiz olduğumuz için sosyal medyayı bir kimlik inşa etme aracı olarak görüp sahte kişilikler yaratıyoruz. Sosyal medyada sahte kişiliklerle varolmak gerçek yaşamda kendi öz benliğimizle varolmaktan daha zahmetsiz ve kolay olduğundan sosyal medyaya daha kolay adapte ediyoruz kendimizi. Gerçek yaşamı sosyal medya aracılığıyla deneyimler hale geliyoruz.

STVaraş2'nin söyledikleri iki farklı açıdan değerlendirilebilir. Bunlardan ilki, tartışma kültürü ile ilgilidir. "Tartışmak" kelimesi, Türk Dil Kurumu sözlüğünde, "Birbirine karşıt düşünceleri karşılıklı savunma" anlamında kullanılmaktadır. Tartışma kültürü, eğitim seviyesi yüksek olan ülkelerde "fikir alışverişi" olarak da bilinmektedir. Tartışma kültüründeki konular oldukça yaygındır. Tartışma kültüründe esas olan "saygı"dır. Karşısındaki insanın sözlerine değil, karşısındaki insanın kendisine saygı duyarak onu dinlemesi ve sözünü kesmemesi gerekir.¹⁹⁴ Yeni medya ortamları üzerinden bir değerlendirme yapmadan önce, geleneksel medyadaki tartışma kültürü ile

¹⁹³<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> (Erişim tarihi: 26.10.2018).

¹⁹⁴<http://www.ensonhaber.com/tartisma-kulturu-nedir-2013-06-12.html> (Erişim tarihi: 26.10.2018).

ilgili bazı şeyler söylemek gerekmektedir. Son yıllarda, Türkiye’deki açık oturum programlarında, tartışma kültüründen oldukça uzaklaşıldığı söylenebilir. Bu anlamda, yeni medya ortamlarındaki tartışma kültüründe de eksiklikler vardır. Bireylerin birbirine ağlar üzerinden daha rahat hakaret edebilmesi ve nefret söylemi, tartışma kültürünün sağlanmasını engellemektedir. Bir diğer nokta ise, bireylerin özellikle sosyal medya mecraları üzerinden kendilerine sahte kimlikler yaratmalarıdır. Pek çok insan, kendisini sosyal medya mecraları üzerinden gündelik yaşamdakinden daha farklı şekilde göstermekte ve sosyal medya üzerinden yeni bir kimlik oluşumuna girmektedir. Bu durum ise, bireylerarası ilişkileri olumsuz şekilde etkilemeye devam etmektedir.¹⁹⁵

HİRaraş3, internet ve sosyal medya ile ilgili genel bir değerlendirme yaparken hem olumlu hem de olumsuz yönler üzerinde durmuş ve şu ifadeleri kullanmıştır:

Türkiye’deki internete erişim oranları, sayısal olarak son beş yılda önemli ölçüde arttı. Bununla birlikte, bilinçsiz kullanımın da arttığını düşünüyorum. Söz konusu teknolojilerin bazı noktalarda amaçsız kullanıldığı bir gerçek. Hiçbir faydası olmadığı halde gün içinde insanların neler paylaştığını merak ederek sosyal medya hesaplarımızda gezinebiliyoruz. Bu noktada saatlerini harcayan insanlar var. Ancak, tamamen olumsuz yönden de bakmamak gerekir. Bilinçli ve yerinde kullanıldığı takdirde internetin özellikle hızlı bilgiye ulaşma, hızlı haberleşme, birtakım işleri internet üzerinden yapabilme noktasında faydalı olduğunu düşünüyorum...Mesela fatura ödeme, bilet alma, kitap sipariş etme vb...

Serbest zaman, kapitalist sistemde bireylerin iş dışı zamanlarını tanımlamak için kullanılmaktadır. Serbest zaman diliminde, bireyler kendilerine vakit ayırabilmekte ve farklı alanlarla uğraşma fırsatı yakalayabilmektedir. Ancak, kapitalist sistem serbest zamanı kendi lehine çevirmek için geçmişten günümüze pek çok enstrüman kullanmış ve kullanmaya da devam etmektedir. Bu enstrümanlardan en önemlileri de kitle iletişim araçlarıdır. Enformasyon toplumu öncesi televizyon, radyo, dergi ve gazete gibi kitle iletişim araçlarının gördüğü işlevi bugün internet ve sosyal medya görmektedir. İnternet ve sosyal medya sitelerinde vakit geçirmek, serbest zamanın en önemli aktivitelerinden biri haline gelmiştir. Böylece, kapitalist sistem serbest zamanın tüm alanlarını teknoloji ile doldurmaya başlamıştır.

Günümüzde sosyal medya siteleri sadece bireysel internet kullanıcıları tarafından değil, pek çok devlet kurumu ve özel şirket tarafından da kullanılmaktadır.

¹⁹⁵<https://www.bbc.com/turkce/vert-fut-42625744> (Erişim tarihi: 26.10.2018).

Bu durum, bir anlamda bireylerin devlet kurumlarına ve şirketlere ulaşmalarını daha kolay hale getirmiştir. Ayrıca, kurum ve şirketler sundukları hizmetler konusunda daha dikkatli davranmaya başlamıştır. Kuşkusuz, bu karşılıklı etkileşim sistemin devamlılığına aracı olmaktadır. BYaraşl hem bu konuya hem de nefret söylemi ve internetteki dezenformasyon gibi konulara değinerek şunları söylemiştir:

Geneli özel sektör olmak üzere çeşitli kurum ve kuruluşlar sosyal medyadaki görüşlere önem veriyor. Bu da demek oluyor ki sosyal medya bu alanda başarılı. Bazı belediyeler de sosyal medya üzerinden çeşitli şikâyet ve talepleri değerlendirebiliyor. Bu yönden etkin ve yararlı. Ancak bunun yaygınlaşması ve önemsenmesi gerekiyor. Nefret söylemi ve dezenformasyon çok fazla. Özellikle kendi düşüncesi dışındaki düşünceleri pek çok insan internet üzerinden daha rahat bir şekilde yok sayabiliyor. Bunun eğitim seviyesi ile de pek bir ilgisi yok. Üniversite mezunu ve okumuş pek çok insanın da birbirine kötü ifadelerle yaklaştığına şahit olabiliyoruz.

Tüm kitle iletişim araçlarında olduğu gibi internetin de olumlu anlamda kullanılabilecek pek çok özelliği vardır. Çalışmanın bütününde de internetin olumlu özellikleri vurgulanmış ve bu özelliklerin nasıl daha yaygın hale getirilebileceği ile ilgili çıkarımlarda bulunulmuştur. Ancak, internetin yapısı gereği nefret söylemi ve dezenformasyona çare bulmak oldukça zor görünmektedir. Nefret söylemi ve dezenformasyon internet teknolojilerinden yarar sağlamayı olumsuz etkileyen en önemli iki faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.

Özetle, bu bölümde internet ve sosyal medya ile ilgili katılımcıların düşünceleri doğrultusunda genel bir değerlendirme yapılmaya çalışılmıştır. Kuşkusuz, bu değerlendirme, genele yayılabilecek bir değerlendirme olmamakla birlikte katılımcıların niteliği ve eğitim durumları göz önüne alındığında önemli bir değerlendirmedir. Bu bölümde pek çok katılımcı ortak noktaların üzerinde durduğu için diğer bölümlere göre daha az katılımcının düşüncelerine yer verilmiştir. İnternetin etkin ve verimli kullanımı ile ilgili genel anlamda olumsuz düşünceler daha fazladır ancak, bazı olumlu noktalar da ortaya çıkmıştır. Bu olumlu düşüncelerden biri, sayısal anlamda Türkiye’de internete olan erişimin arttığı ile ilgilidir. Bir diğer nokta ise bilgiye hızlı ulaşma, hızlı haberleşme ve internet üzerinden iş yapabilmek olarak ortaya çıkmıştır. Bu anlamda, internetin özellikle iş yaşamına katkı sağladığı söylenebilir. Son olarak da internetin zamanın etkin kullanımına fayda sağladığı fikri önem kazanmıştır.

Bilet alma, fatura ödeme gibi işlemler buna örnek olarak verilmiştir. Katılımcıların birçoğu; internetin Türkiye’de genel anlamda etkin ve verimli kullanılmadığını ifade etmiştir. Buna neden olan en büyük etken ise dezenformasyon ve nefret söylemi gösterilmiştir. Ayrıca, katılımcılara göre, pek çok insanın internet içeriklerinin doğruluğunu araştırmadan paylaşması da yanlış bilginin yayılmasına neden olmaktadır. Bir diğer nokta ise, siyasi haberlerdeki bilgi kirliliğinin ve trol kültürünün yaygınlaşmasıdır. Katılımcılara göre, internet üzerinden reklam geliri elde etmek isteyen haber siteleri vb. tık avcılığı haberlere yönelmiştir ve bu haberlere tıklayan insanların sayısı da gün geçtikçe artmaktadır. Genel düşünceye göre, Türkiye’de internet ve sosyal medya daha fazla eğlence ve serbest zamanları doldurmak için kullanılmaktadır. Ayrıca, bireysel silahlanma ve farklı zararlı içerikler de internet aracılığıyla oldukça artmıştır. Genel anlamda Türkiye’de yararlı ve etkin bir internet kullanımının olduğu düşünülmemektedir. Burada son söz olarak, nicel artışın beraberinde nitel artışı getirmediği sonucu ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmada, enformasyon toplumunda en önemli kitle iletişim araçlarından biri haline gelen internet ve beraberinde ortaya çıkan teknolojiler farklı açılardan değerlendirilmiştir. Diğer çalışmalardan farklı olarak, bu çalışmada internet ve yeni teknolojilerin olumlu özelliklerinin yanı sıra, olumsuz özellikleri de bir bütün olarak irdelenmiş ve enformasyon toplumunun olumsuz yönleri ortaya çıkarılmaya çalışılmıştır. Kaldı ki, internet ve sosyal medyanın farklı konu ve kavramlar ile ilgisini kuran bu çalışma, iletişim ve yeni medya çalışmaları içerisinde belirgin bir farklılık kazanmaktadır. Çalışmada; kültür endüstrisi, bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma ile bunlarla ilişkili olan diğer konu başlıklarının da irdelenmesiyle zengin bir değerlendirme yapılması amaçlanmıştır.

Çalışmanın sorunsalı, kültür endüstrisi olarak internetin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya ne yönde katkı sağladığı üzerine şekillenmiştir. Bu soruya yanıt vermek için farklı veri toplama teknikleri kullanılmış ve kuramsal bölüm tarihsel bir bütünlük içinde inşa edilmiştir. Çalışma, nitel araştırma desenlemesi ile çerçevelenmiş ve bu bağlamda doküman analizi ve yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme çalışmanın veri toplama teknikleri olarak kullanılmıştır.

Çalışmanın kuramsal bölümünde; kültür endüstrileri ve teknoloji, enformasyon toplumunun temellerini oluşturan şartlar, internetin gelişimi, bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma kavramları ayrıntılı şekilde incelenmiştir. Kültür endüstrisi ile internetin bağlantısını kurmak adına çalışmanın kuramsal kısmının ilk bölümünde; sayısal eşitsizlik ve evrensel erişim ilkesi, günümüzde kamu hizmeti yayıncılığının geldiği durum ile internet ve tüketim konuları ayrı başlıklar altında değerlendirilmiştir. Kuramsal kısmın ikinci bölümünde ise enformasyon toplumunda bireysel özgürleşme, internet ve ifade özgürlüğü ile internet ve gözetim konuları tüm yönleriyle ele alınmıştır. Toplumsal dayanışma ve internet bağlamında da, kamusal alan ve toplumsal hareketler farklı görüş açılarından hareketle incelenmiştir.

Çalışmanın kuramsal bölümünün temel noktası ise kendi kuramsal yaklaşımını ortaya çıkarmış olmasıdır. Buna göre bu çalışmada eleştirel ekonomi politik yaklaşım ile kültürel çalışmalar eksenli “melez” bir yaklaşım benimsenmiş ve çözümleme bölümü buna göre yapılandırılmıştır. Çalışmada melez bir anlayışın nedeni ise

enformasyon toplumunda yükselen internet ve yeni teknolojilerin iki kuramsal yaklaşımı da kapsayan özelliklerinin olmasıdır.

İnternet ve yeni medya ile ilgili yapılan çalışmalar bir bütün olarak değerlendirildiğinde pek çok araştırmacının bu teknolojilerin olumlu özelliklerine daha fazla vurgu yaptığı görülmektedir. Ancak, içinde bulunduğumuz çağın enformasyonel kapitalist bir yapılanma içinde geliştiğinin de altı çizilmesi gerekir. İnternetin, diğer kitle iletişim araçlarından tek farkı, algısal bir yanılsama olarak kontrolün kullanıcıdaymışçasına sunulmasıdır. Oysaki, durum böyle değildir. İnternet ve sosyal medya mecralarının belirli sahiplik mekanizmaları vardır ve bu teknolojilere erişim tamamen ücretsiz değildir. Sadece kamusal alanlarda yer alan internet hizmetlerine bireyler ücretsiz şekilde erişebilmektedir. Ancak, bu erişim sırasında da gözetim ve denetim altına alma gibi durumlar devreye girebilmektedir. İnternet, gözetim ve ifade özgürlüğü son yıllarda üzerinde durulan önemli bir konudur. İnternet ortamlarında yazdığı düşüncelerden dolayı son yıllarda Türkiye’de pek çok kişi hakkında işlem yapılmıştır. Ayrıca, iktidarın ortaya çıkmasından beri varolan gözetim, internetin gelişimi ile birlikte elektronik mecralara geçiş yapmıştır.

Web 2.0 teknolojisinin ortaya çıkması bireysel internet kullanıcıları için pek çok olanak yaratmakla birlikte bazı tehditleri de ortaya çıkarmıştır. Çalışmanın bütünü içerisinde vurgulanan internet ortamlarındaki dezenformasyon ve nefret söylemi web 2.0 ile mümkün olmuştur. Çünkü, bireysel internet kullanıcıları hem içerik yaratma ve içeriğe müdahale etme hem de karşılıklı etkileşim olanağı bulmuştur. Özellikle Türkiye’de yeni medya okuyazarlığı konusunda pek çok eksiğin bulunması göz önüne alındığında; dezenformasyon ve nefret söyleminin tamamen ortadan kalkabileceğini söylemek iyimser bir yaklaşım olacaktır. Kuşkusuz, web 2.0 teknolojisi, web 1.0 teknolojisine göre daha demokratik bir internet anlayışını getirmiştir. Ancak, web 2.0 teknolojisi içinde de, internet servis sağlayıcıları, üreticiler ve sermaye sahiplerinin çizdiği sınırlar çerçevesinde hareket ettiğimizin altı çizilmelidir. Bu durum ise internet teknolojileri aracılığıyla gerçekleşen bireysel özgürleşmeyi sınırlandırmaktadır.

İnternet ortamlarında sınırsız bilgiye erişmek mümkündür. Bununla birlikte, bu bilgilerin belirli süzgeçlerden geçirilerek kullanılması önem taşımaktadır. İnternetin gündelik, ekonomik ve toplumsal yaşama kattığı en büyük üstünlüklerden biri de iletişimdir. Günümüzde, zaman ve mekân kavramı esnekleşmiş iletişim daha kolay ve

hızlı hale gelmiştir. Ancak, bu noktada internetin bu üstünlüğünden kaç kişinin ve ne şekilde yararlandığı önemlidir. İnternetin iletişim üstünlüğü ile bağlantılı şekilde ortaya çıkan etkileşim özelliğinin de üzerinde durulmalıdır. Artık, bireyler, özellikle sosyal medya mecraları aracılığıyla birbirleriyle eşzamanlı ya da eşzamansız olarak etkileşime geçebilmektedir. Etkileşimin bir başka üstünlüğü de bazı internet platformları ve bilgi tabanlı siteleri bireysel kullanıcıların işbirliğinde oluşturmaya olanak vermesidir. Bu oluşumlar sözlükler ya da vikiler olarak örneklendirilebilir. Kuşkusuz, hem sözlükler hem de vikiler demokratik internet platformlarıdır. Ancak, sahiplik yapısı açısından bu sitelerin de birer şirket olduğunun altı çizilmelidir. Örneğin, 2017 yılından itibaren Türkiye’de erişimi engellenen Wikipedia sitesinin kurucusu Jimmy Wales’ın serveti 15.2 milyon dolardır.¹⁹⁶ Türkiye’de faaliyet gösteren ekşisözlük.com sitesinin reklam gelirleri ise oldukça fazladır.¹⁹⁷ Kuşkusuz, hem sözlükler hem de vikiler bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya katkı sağlayabilir. Burada unutulmaması gereken nokta bu sitelerin ekonomi politik ilişkilerden bağımsız şekilde değerlendirilmesinin mümkün olamayacağıdır. Ayrıca, bu ve benzeri sitelerin sahipleri ve kurucuları bu servetleri kendi çabaları ile edinmemişlerdir. Nasıl ki bir fabrikada çalışan işçi, işvereni için çalışarak onun sermaye birikimine katkı sağlayıp, kazandırdığı ücret kadar bunun karşılığını alamıyorsa bu tür siteler için de durum aynıdır. Kaldı ki, bu tür ortam ve mecralarda, bireysel internet kullanıcıları ve içeriğe katkı sağlayan kişiler belirli zorunluluklar olmadan hareket etmektedir. Bireysel internet kullanıcıları ve içerik üretimine katkı sağlayan kişilerin, bu tür sitelerden ekonomik kazanç elde etmeleri söz konusu değildir. Bu durum, internet kullanıcılarını sermaye sahipleri için çalışan ücretsiz işçilere dönüştürmektedir. Enformasyon toplumunun bu özelliklerinin vurgulanması oldukça önemlidir. Çünkü, böylesi bir ortamda ortaya çıkan özgürlük ve dayanışma sınırlı bir şekilde gerçekleşmektedir.

Dünya genelinde varolan sayısal eşitsizlik, internet ortamları üzerinden yarar sağlamayı engelleyen gerçeklerden biridir. Her ne kadar, son yıllarda internet teknoloji ve altyapılarına önemli yatırımlar yapılsa da bu durum sadece nicel artışı sağlamıştır. Gerçekleşen nicel artış, beraberinde nitelikli internet kullanımını getirmemektedir. Çünkü, nitelikli internet kullanımında farklı parametreler söz konusudur. Eğitim

¹⁹⁶<https://www.teknonce.com/jimmy-wales-kimdir-jimmy-walesin-hayati.html> (Erişim tarihi: 01.11.2018).

¹⁹⁷<https://tr.instela.com/eksi-sozluk-un-aylik-geliri--488475> (Erişim tarihi: 01.11.2018).

durumu, cinsiyet, bölgesel farklılıklar, aile ortamı gibi değişkenler bunlara örnek verilebilir. Dünya genelinde gerçekleşen nicel internet kullanımı artışının olumlu olduğunu söyleyebilmek için diğer tüm değişkenleri sıfırlamak gerekmektedir. Bunu yapmak da mümkün görünmemektedir.

Türkiye’de bölgesel anlamdaki nicel sayısal uçurumun varlığı hâlâ devam etmektedir. Özellikle bu durum Türkiye için geçerliliğini korumaktadır. Türkiye’de Batı’dan Doğu’ya gidildikçe bilgi iletişim teknolojileri gelişmişlik endeksi düşmektedir. Batı bölgelerindeki yurttaşlar daha gelişmiş bir teknoloji altyapısına sahipken, Doğu bölgelerinde teknolojiye erişim konusunda sıkıntılar yaşanmaktadır. Ayrıca, Batı bölgelerindeki yurttaşlar teknolojiyi daha sık kullanırken; teknolojiyi kullanma konusundaki bilgi birikimleri de daha fazladır. Doğu bölgelerinde teknoloji kullanım sıklığı ve bilgi birikimi daha düşük seviyelerdedir (Toso vd., 2015, s. 48). Bu anlamda, Türkiye’nin genelini ilgilendirebilecek bir toplumsal hareketi ele alalım. Böylesi bir toplumsal hareketin; batı bölgelerinde yayıldığı ve duyulduğu kadar doğu bölgelerinde yayılıp duyulmasını beklemek hayali bir yaklaşım olacaktır.

Sayısal eşitsizlikle bağlantılı şekilde ortaya çıkan konulardan biri, evrensel erişim kanunu ve ilkesidir. Tüm OECD ülkelerinde evrensel erişim kanunu geçerlidir. Buna göre, tüm yurttaşlar internet hizmetleri ve teknolojiye eşit şartlarda yararlanmalıdır. Devlet ve internet hizmet sağlayıcıları bunu sağlamakla yükümlüdür. Ancak, coğrafi şartlar ve iklim gibi değişkenlerden dolayı dünya üzerinde yaşayan kişilerin aynı internet hizmetinden aynı şekilde yararlanması söz konusu değildir.

Enformasyon toplumunda, internet ve özellikle sosyal medyanın bu kadar yoğun kullanımı ile birlikte, kamu hizmeti yayıncılığı konusunda da farklı tartışmalar ortaya çıkmıştır. İnternet ve sosyal medya araçlarına olumlu anlamlar yükleyen araştırmacılar, sosyal medyanın kamu hizmeti yayıncılığına olumlu katkılar sağladığını söylemektedir. Onlara göre, geleneksel medyada kamu hizmeti yayıncılığı kapsamında yer bulamayan fikir, vb. unsurlar sosyal medya mecralarında kendilerine yer bulabilmekte ve kendilerini görünür kılabilirler. Bu durum iki açıdan değerlendirilebilir. Öncelikli olarak farklı fikir, etkileşim, tartışma vb. unsurların internet mecraları aracılığıyla daha görünür olması sayısal eşitsizliğin giderilmesiyle doğru orantılıdır. Sayısal eşitsizliğin önündeki engeller kalkmadıkça, kamu hizmeti yayıncılığının internet aracılığıyla etkin bir şekilde sürdürülmesi beklenemez. Bir diğer konu ise internet aracılığıyla yapılmaya

çalışılan kamu hizmeti yayıncılığı konusunun tartışılmasıdır. Kamu hizmeti yayıncılığı devlet tarafından yapılması gereken bir yayıncılıktır. Türkiye’de yaşayan tüm yurttaşlar vergilerini ödemektedir ve devlet herkese yönelik yayın yapmakla yükümlüdür. Dolayısıyla, internet üzerinden yapılabilecek kamu hizmeti yayıncılığının tartışılmasından ziyade, mevcut kamu hizmeti yayıncılığının nasıl düzeleceği konusunda düşünmek ve bu alanda çalışmalar yapmak daha önemlidir.

İnternet ve sosyal medya mecralarının yararlı ve etkin kullanılmasındaki engellerden biri de tüketim olgusudur. Tüketim kültürü ve tüketim ideolojisi oldukça ayrıntılı bir kavramdır. Ancak, günümüzde farklı değişkenlerden dolayı hem teknoloji tüketimi hem de internet aracılığıyla gerçekleşen tüketimde önemli artışlar yaşanmaktadır. Bu anlamda yapılan iki araştırmaya atıfta bulunmak gerekmektedir. Türkiye İstatistik Kurumu 2017 verilerine göre, Türkiye genelinde internet kullanıcılarının tamamının %24.9’u internet üzerinden alışveriş yapmaktadır. Bu oran 2016 yılında %20.1 olarak ortaya çıkmıştır.¹⁹⁸ GFK araştırma şirketinin 2017 yılında Türkiye genelinde 18 yaş üstü orta ile orta üst ekonomik seviyedeki kişilerle yaptığı araştırmaya göre ise internet kullanıcılarının %71’i internet üzerinden alışveriş yapmaktadır.¹⁹⁹ Dolayısıyla, internet aracılığıyla gerçekleşen tüketimin yıllar geçtikçe arttığı görülmektedir. Bu durum beraberinde ihtiyaç dışı tüketimi de getirmektedir.

Çalışmanın önemli noktalarından biri internet teknolojileri ve bireysel özgürleşme ile toplumsal dayanışma konularını ayrıntılı ve tüm yönleriyle incelemiş olmasıdır. İnternet ve yeni teknolojiler, bireysel özgürleşmeye katkı sağladığı gibi gözetim ve ifade özgürlüğü gibi konulardan dolayı özgürleşmeye engel de olabilmektedir. Bu anlamda, internet özellikle iktidar güçlerine kontrol, gözetim, izleme, dinleme, fişleme, sansür ve bastırma gücü vermiştir.²⁰⁰ Böylesi bir ortamda, internet mecraları üzerinden özgür bir şekilde hareket ettiğini düşünen bireyin, aslında özgürlük anlamında pek çok şeyi kaybettiği söylenebilir. İnternet ve toplumsal dayanışma konusunun başlangıcı ise kamusal alan ve internet kavramı ilişkisi üzerinden yürütülen tartışmalardan çıkmaktadır. İdeal bir kamusal alana, tüm bireylerin katılımı önemlidir. Dolayısıyla, internet ve özellikle sosyal medyanın ideal bir kamusal alan

¹⁹⁸<http://www.diken.com.tr/online-alisveris-yukseliste-turkiyede-bilgisayar-ve-internet-kullanimi-artti/> (Erişim tarihi: 01.11.2018).

¹⁹⁹<https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/internette-alisveris-tercihi-giderek-artiyor-338784.html> (Erişim tarihi: 01.11.2018).

²⁰⁰<https://yenimedya.wordpress.com/tag/internet-ve-gozetim/> (Erişim tarihi: 02.11.2018).

yarattığı söylenemez. Farklı değişkenlerden dolayı, internetin Habermasyan anlamda burjuva kamusal alan olduğu söylenebilir. Bununla bağlantılı olarak, internet üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışmanın pek çok dezavantajı vardır.

Twitter sosyal medya sitesi, diğer sosyal medya sitelerine göre son yıllarda bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma konularında ön plana çıkmıştır. Bu yüzden, doküman analizi bölümünde twitter bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışma bağlamında incelenmiştir. Özellikle Türkiye’de yakın geçmişte gerçekleşen bazı olaylarda twitter, toplumsal dayanışma konusunda oldukça etkili olmuştur. Ayşegül Terzi olayında oluşan kamusal tepki ve dayanışma hem karar alıcıları hem de siyasileri etkilemiştir. Bunula birlikte, twitter bir şirket olarak değerlendirilmelidir. Şirket, özellikle Amerika Birleşik Devletleri’nde özgürlükçü ve demokratik bir internet ağını ortaya çıkarmak için farklı çalışmalar sürdürmektedir. Bir sosyal medya sitesi olarak twitter, diğer sitelere göre bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya daha fazla katkı yapmaktadır. Ancak, twitter üzerinden sürdürülen bazı toplumsal dayanışma olaylarının sonuç getirmediği de söylenmelidir. Örneğin, 15 Temmuz darbe girişiminden sonra çıkan KHK’lar ile işine son verilen kişiler için de pek çok etkinlik düzenlenmiş ancak, bu etkinlikler herhangi bir sonuç vermemiştir. Ayrıca, twitter gündemi sürekli ve hızlı bir şekilde değişmekte; bu da bazı olayların gözden kaçabilmesine neden olabilmektedir. Toplumsal dayanışmanın tam anlamıyla sağlanması için twitter ve teknolojiye daha fazlasına ihtiyaç olduğu söylenebilir. Bütünsel bir toplumsal dayanışma için bireylerin siyasi, ekonomik, kültürel ve sosyolojik nedenlere ihtiyaçları vardır. Dolayısıyla, twitter toplumsal dayanışmanın ortaya çıkmasını sağlayan bir araç olarak değerlendirilmemelidir. Kaldı ki, twitter, toplumsal dayanışmayı doğrudan sağlayan bir araç da değildir. Twitter ortaya çıkan bir toplumsal dayanışmanın sürdürülmesine ve daha fazla duyulmasına aracı olmaktadır.

Doküman analizi bölümünün ikinci başlığı, dünyanın en büyük e-imza platformu olan Change.org’dur. Eleştirel ekonomi politik çözümleme çerçevesinde Change.org’un kapitalist üretim sistemi içinde faaliyet gösteren enformasyonel kapitalist bir şirket olduğu sonucuna varılmıştır. Şirketin belirli bir organizasyon şeması bulunmaktadır. Ayrıca, şirket pek çok ticari faaliyet içerisindedir. Sponsorlar, reklam gelirleri, üye olan kişilerden bağış toplanması, farklı ülke ve şehirlerde ofislerinin bulunması ve üye bilgilerinin üçüncü kişilerle paylaşılması gibi durumlar toplumsal dayanışma ile bireysel

özgürleşme konularında bazı soru işaretlerinin oluşmasına neden olmaktadır. Buna karşın, toplumsal dayanışmanın sürdürülmesinde elektronik imza kampanyalarının etkisi olabilmektedir. Ancak, bu tür olaylar genellikle küçük çaplı olaylar olarak karşımıza çıkmaktadır. Bir diğer önemli nokta ise Change.org üzerinden düzenlenen toplam imza kampanyası sayısı ile başarıya ulaşan imza kampanyası sayısı arasında doğru bir orantının olmamasıdır. Bu durum şirketin başarısını sorgulatmaktadır. Ayrıca, dijital aktivist hareketlerin, bireyleri slaktivizme eşdeyişle, tembel eylemciliğe yönlendirdiği söylenebilir. Ağlar üzerinden gerçekleştirilen eylemlerin, sokak eylemleri kadar başarılı olacağını düşünmek, gerçek eylem bilincine aykırı bir düşünce olarak karşımıza çıkmaktadır.

Plaza Eylem Platformu hem beyaz hem de mavi yakalı çalışanların haklarını korumak ve toplumsal dayanışma sağlamak için ağlar üzerinden kurulmuş bir gruptur. Grup, herhangi bir çıkar amacı gütmemektedir ve ücretsiz internet siteleri ile sosyal medya araçlarını kullanmaktadır. Grup, sınıf bilinciyle hareket ederken; ağlar dışında da pek çok eylem ve etkinlik düzenlemektedir. Grubun, kendi bünyesinde yüz yüze etkinlik ve dayanışma faaliyetlerine oldukça önem verdiği söylenebilir. Kuşkusuz, Plaza Eylem Platformu'nun ne kadar başarılı olduğu tartışılmalıdır. Ancak, burada üzerinde durulması gereken konu grubun ne kadar başarılı olduğu değil, internet ve sosyal medyayı bir amaçtan ziyade araç olarak kullanmalarındır. Grup için sosyal medya ve internet duyuruların, yararlı bilgilerin paylaşıldığı ve haberleşmenin sağlandığı bir platformdur. Grup için fiziki mekânlar, etkinlikler ve sokak eylemleri büyük önem taşımaktadır.

Plaza Eylem Platformu'nun internet ve sosyal medyayı kullanım şekli, ideal bir toplumsal dayanışma olarak karşımıza çıkmaktadır. Grup, enformasyon toplumunda da sınıf bilincine sahip olunabileceğini göstermekte ve sosyal medyayı sadece bir araç olarak kullanmaktadır. Kuşkusuz, internet ve sosyal medya toplumsal dayanışmaya katkı sağlayabilir. Ancak, sınıf bilincinden kopuk bir şekilde oluşan toplumsal dayanışma hareketlerinin başarılı olması düşünülemez.

Doküman analizinin son başlığında, 2016 yılında gerçekleşen “Metal Fırtına Direnişi” sürecinde sosyal medyanın nasıl bir rol oynadığı çözümlenmiştir. Bu direniş, sınıf bilincine sahip işçilerin bağlı oldukları sendikalardan bağımsız şekilde gerçekleştirdikleri bir eylem olmuştur. Direnişin ortaya çıkmasında ve Türkiye'deki

fabrikalara yayılmasında, özellikle işçilerin facebook üzerinden kurdukları grup büyük katkı sağlamıştır. Bu grup şu anda da faaliyettedir. Ayrıca, grubun twitter hesabı bulunmaktadır ve bu hesap da aktiftir. Ancak, internet ve sosyal medyanın işçilerin dayanışması konusunda bazı sınırlıkları da olmuştur. Bu sınırlıklar, Erdal Dağtaş ve M. Emir Yıldız tarafından yapılan araştırma sonucunda ortaya konmuştur. Buna göre; gözetim, dezenformasyon ve yanlış yönlendirmeler eylemlerin gidişatını etkilemiştir. Dolayısıyla, bu hareketin başarıya ulaşmasının temel nedeni sosyal medya değil, işçilerin sınıf bilinci ile alanda örgütlenmeleri olmuştur.

İnternet ve sosyal medya, kamusal alan yaratma konusunda bazı potansiyellere sahiptir. Ancak, günümüz enformasyon toplumunda internet ve sosyal medyanın burjuva kamusal alan olma özelliğini aşamadığı görülmektedir. Eşdeyişle, günümüzde internet ve sosyal medya mecralarına toplu bir erişimden söz edilememektedir. Kaldı ki, bu durum hem nicel hem de nitel anlamda geçerliğini korumaktadır. Toplumsal dayanışmanın başlangıcı, kamusal alanın genişlemesiyle oluşabilmektedir. Bu anlamda, bütünsel olarak internet ve sosyal medya aracılığıyla sürdürülen bir toplumsal dayanışma hareketinin başarılı olabilmesi oldukça düşük bir olasılıktır. Toplumsal dayanışmanın başarılı bir şekilde sağlanabilmesi için ekonomi politik sorunların farkında olan bir sınıfsal bilince ihtiyaç vardır.

Çalışmanın yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşme sonuçları dört farklı kategori içerisinde incelenerek yorumlanmıştır. Bu kategoriler; Kültür endüstrisi olarak internet ve yeni teknolojiler, internet teknolojileri ve bireysel özgürleşme, yeni teknolojiler ve enformasyon toplumu bağlamında toplumsal dayanışma ve son olarak internet teknolojileri ve Türkiye kategorileri şeklinde sıralanmıştır. Çalışmanın bu bölümü, Anadolu Üniversitesi İletişim Bilimleri Fakültesi araştırma görevlilerinin düşüncelerinden elde edilen bugluların yorumlanmasına dayanmaktadır. Kuşkusuz, farklı bir çalışma grubu ile yapılacak görüşmelerden ulaşılabilecek sonuçlar farklılık gösterebilecektir.

Kültür endüstrisi olarak internet ve yeni teknolojiler kategorisinde, internetin teknoloji olarak tüketimi ile internet teknolojileri aracılığıyla gerçekleşen tüketimin ne yönde bir eğilim gösterdiği çıkarılmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda, kültür endüstrisi ve internet bağlantısı kurulmuştur. Katılımcıların çoğu, teknoloji tüketiminin özellikle gösterge ve sembolik anlamlar için yapıldığını ifade etmişlerdir. Özellikle gençlerin

teknoloji tüketiminin daha fazla olduğu üzerinde durulmuştur. Katılımcılara göre, internet reklamları ve internet üzerinden alışveriş yapma kolaylığı tüketim kültürünü desteklemektedir. Ayrıca internet, ihtiyaç dışı tüketime de neden olabilmektedir.

İnternet ve kültür endüstrisi bağlamında farklı yorumlar yapılabilir. Öncelikli olarak, internetin bir endüstri olduğu gerçeği üzerinde durulmalıdır. İnternet teknolojilerinin yayılması ve altyapılarının sağlanması bir üretim sürecidir. Eşdeyişle, internet doğrudan, kendiliğinden ortaya çıkan bir ürün değildir. İnternet altyapılarının sağlanması sonrasında, internet bir meta gibi pazarlanmakta ve satışa sunulmaktadır. Bugün hanelerde internete erişmek için bazı şirketlere internet bağlantısının özelliklerine göre farklı miktarlarda ücret ödenmektedir. Ayrıca, akıllı telefonlar üzerinden internet bağlantısı sağlamak için farklı özelliklere göre farklı ücretler ödenmektedir. Teknolojinin farklı bir tüketim boyutu da, teknolojik yenilikleri takip etmek ve sürekli yeni teknolojileri tüketmek bağlamında gerçekleşmektedir. Örneğin, Türkiye’de 2007-2017 yılları arasında cep telefonu ve akıllı telefonlara 23 milyar 708 milyon 146 bin 266 dolar ödenmiştir.²⁰¹ Kuşkusuz, bu rakam Türkiye’de yaşayan herkesin ihtiyaç dışı akıllı telefon sahibi olduğunu göstermemektedir. Ancak, pek çok insan kullandığı akıllı telefonun tüm özelliklerini dahi bilmemektedir. Ayrıca, teknoloji pek çok insan için gösteriş aracı olarak da kullanılabilir. İnternet ve tüketimin son boyutu ise internet üzerinden alışveriş kapsamında kendisini göstermektedir. Enformasyonel kapitalist sistemde e-ticaret platformları önemli bir yer kaplamaktadır. Ürünlere kolay ve hızlı ulaşım olanağı sağlayan tüketiciler ayrıca, internet üzerindeki tüketici yorumlarıyla o ürün hakkında bilgi sahibi olabilmektedir. Böylece, internet üzerinden tüketim, ihtiyaç dışı tüketime de aracı olabilmektedir.

Bu çalışmada, Türkiye genelinde, hanelerdeki internet bağlantısının ücretsiz olması önerilmektedir. Burada, internet altyapılarının kontrolünün özel sektörde değil devlette olması önem taşımaktadır. Ancak, internet altyapısının sahibi olan devlet, aynı zamanda demokratik ve eşit bir bağlantı hakkını da tüm yurttaşlara sunmalıdır. Teknoloji tüketimi konusunda ise birey teknolojik araçlar dışında kendisini ifade edecek farklı alanlar bulmalıdır. İnternet üzerinden alışveriş, kuşkusuz bazı durumları kolaylaştırmıştır. Ürünlere hızlı ve kolay ulaşım, zamandan tasarruf gibi unsurlar buna

²⁰¹<https://businessht.bloomberght.com/grafik/haber/2103151-infografik-cep-telefonlarinin-turkiye-deki-pazar-payi> (Erişim tarihi: 05.11.2018).

örnek verilebilir. Bu anlamda, internet alışverişinin daha rasyonel şekilde yapılması savunulmaktadır.

İnternet teknolojileri ve bireysel özgürleşme kategorisinde, internet ve özellikle sosyal medyanın bireylerin özgürleşmelerine ne yönde katkı sağladığı ya da özgürleşmeyi nasıl engellediği tartışmaya açılmıştır. Bu altbaşlıkta özellikle internet mecraları üzerinden gerçekleşen gözetim, ifade özgürlüğü sorunsalı gibi konuların üzerinde durulmuştur. Katılımcıların çoğu, internet ortamları aracılığıyla özgürleşme konusunda olumsuz bir tablo çizmiştir. Pek çok bireyin teknolojinin tutsağı olduğu söylenmiştir. Ayrıca, Türkiye’de ve dünyada internet üzerinden söyledikleri nedeniyle hakkında işlem yapılan insanlar olduğu ifade edilmiştir. Gözetim konusunda ise çift taraflı bir gözetimden söz edilmektedir. Burada, hem devlet ve kolluk güçlerinin gözetimi hem de bireylerin sosyal medya aracılığıyla birbirlerini gözetlemeleri söz konusudur.

Gözetim, iktidar olgusunun ortaya çıkmasından beri vardır. Enformasyon toplumunda ise bu gözetim biçim değiştirmiştir. Günümüzde, elektronik gözetim kendisini her alanda göstermektedir. Bankada, internette ve bulunduğumuz her yerde gözetim özellikle teknoloji aracılığıyla devam etmektedir. Bir diğer konu ise ifade özgürlüğüdür. İnternet, bireylere kendilerini ifade edecekleri alan vermekle birlikte, bu ifade özgürlüğünün başkalarının hak ve özgürlüklerine müdahale etmemesi büyük önem taşımaktadır. Özgürleşmenin en önemli yolu bilgiden ve bilgiye erişmekten geçmektedir. Günümüzde bilgiye ulaşmak için internet önemli bir araçtır. Ancak, internet ortamlarındaki yanıltılmış ve yönlendirici bilginin varlığı da önemli bir gerçektir. Bu noktada, akademi ve devlet aracı olabilir. İnternet üzerindeki işe yarar bilginin ayıklanması, diğer bilgilere olan erişimin engellenmesi sağlanabilir. Ancak, burada bilginin ayıklanması konusunda tarafsız olunması gerekmektedir. İnternet ortamları aracılığıyla gerçekleşen gözetimin engellenmesi ya da yok edilmesi zor görünmektedir. Bu anlamda, gözetimin varlığından haberdar bir şekilde hareket edilmesi gerekmektedir. Özetle, özgür yazılımların kullanılmadığı, gözetimin üst seviyede olduğu bir internet ortamında özgürleşmekten söz etmek mümkün görünmemektedir.

Yeni teknolojiler ve enformasyon toplumunda toplumsal dayanışma kategorisinde, genel anlamda kamusal alan ve internet ile internet mecraları üzerinden

örgütlenen ve sürdürülmeye çalışılan toplumsal hareketler değerlendirilmeye çalışılmıştır. Bu konuda, katılımcıların diğer konulara göre daha olumlu bir tablo çizdiği söylenebilir. Özellikle enformasyon toplumundaki internet destekli eylemler katılımcılar tarafından örnek verilmiş ve bu konu örneklerle desteklenmiştir. Bu bölümde, bazı katılımcılar e-imza platformlarının da kamuoyu oluşturmada önemli olduğunu vurgulamıştır. Ancak, bazı katılımcılar da e-imza platformlarının bir işe yaramadığını, özellikle e-imza atıldıktan sonra insanların bunun takibini yapmadıklarını ifade etmiştir. Buradaki temel nokta, katılımcıların bazılarının toplumsal hareketlerde internetin oynadığı rolü ütopyikleştirmemeleri olmuştur. Katılımcıların çoğu, günümüz enformasyon toplumunda bir toplumsal hareketin internet üzerinde varolmasını önemsediklerini ancak, daha sonra bu hareketin alana çıkması gerektiğini de vurgulamışlardır. Alanlarda yürütülen eylemlerin, sadece internet üzerinden yürütülen eylemlerden daha etkili olacağı ifade edilmiştir.

İnternet, kamusal alan ve toplumsal dayanışma enformasyon toplumunun en popüler tartışma konularından biri haline gelmiştir. Dolayısıyla, bu konu kapsamındaki farklı durumları saptamak ve bunları yorumlamak önemlidir. Bunlardan ilki, günümüz internet mecralarının burjuva kamusal alan olma durumundan henüz çıkamamasıdır. Nicel ve nitel anlamdaki internete erişim oranları, sayısal eşitsizlik ve kamu hizmeti yayıncılığında teknoloji aracılığıyla beklenen gelişmelerin olmaması, internetin burjuva kamusal alan olduğunun göstergesidir. Bu anlamda, böylesi bir ortamda gerçekleşen toplumsal dayanışma hareketlerinin toplumun her kesimini kapsayacağı düşünülemez. Bir başka konu ise internet üzerinden sürdürülen toplumsal dayanışma hareketleri ile alanlarda gerçekleşen toplumsal dayanışmanın karşılaştırılmasıdır. Günümüzde, internet destekli eylemler önemlidir ve bu inkâr edilmemektedir. Ancak, enformasyon toplumunda bir toplumsal dayanışma hareketinin başarılı olabilmesi için internetten yararlanılmasının yanı sıra, alanlarda da görünür olması önemlidir. Birebir ve karşılıklı etkileşim, yüz yüze iletişim gibi unsurlar toplumsal hareketin duygusal boyutuna da katkı sağlayacaktır. Bu anlamda toplumsal dayanışmada aklın/rasyonelitenin yanı sıra duygular da oldukça önemlidir. İnternet destekli toplumsal dayanışmada ise, duyguların geri planda kaldığı söylenebilir.

İnternet teknolojileri ve Türkiye kategorisinde, katılımcılardan internet teknolojileri ile ilgili genel bir değerlendirme yapmaları istenmiştir. Burada,

katılımcıların hem kendileri ile ilgili düşünceleri hem de gözlemleri üzerinden bir yorumlama yapılmıştır. Katılımcıların çoğu, internet ve sosyal medyanın özellikle eğlence ve serbest zaman geçirmek için kullanıldığını ifade etmiştir. Eğitim seviyesi daha yüksek olan insanların ise bilgiye ulaşma ve haber takibinde özellikle sosyal medyayı kullandığı sonucuna varılmıştır. Bu altbaşlık altında, internet mecralarındaki dezenformasyon ve bireylerarası gerçekleşen nefret söyleminin varlığı üzerinde durulan konulardan olmuştur. Bu iki olumsuz durum, internetin etkin ve verimli kullanımına olumsuz etkilemeye devam etmektedir.

İnternet ve sosyal medya, günümüzde pek çok insan tarafından özellikle eğlence ve serbest zamanı geçirmek için kullanılmaktadır. Serbest zaman, kapitalist üretim sisteminde çalışan bireylerin iş dışında arta kalan zamanları anlamına gelmektedir. İş dışı zamanlar, kapitalist sistem tarafından geçmişten günümüze özellikle kitle iletişim araçları tarafından doldurulmaktadır. Günümüzde radyo, televizyon vb. kitle iletişim araçlarının yerini internet ve yeni teknolojiler almıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri de internetin tüm diğer kitle iletişim araçlarını kapsaması olarak da gösterilebilir. Özetle, internetin eğlence ve serbest zamanı geçirmek için kullanımı günümüzde yoğun şekilde gerçekleşmektedir. Bunun bütünsel anlamda engellenmesi oldukça zor görünmektedir. Çünkü, kapitalist sistem ekonomi politik ve kültürel devamlılığını enformasyonel kapitalist ideolojinin yeniden üretimiyle gerçekleştirmektedir. Buna rağmen, bireylerin refah seviyelerinin yükseltilmesi ve sinema, tiyatro vb. kültürel etkinliklere hem maddi hem de manevi şekilde zaman ayırmalarının sağlanması önemlidir.

İnternet ve sosyal medya kullanımının nicel anlamda gelişmesinin, nitel kullanıma olumlu şekilde etki etmesi önemlidir. Çünkü, bu etki beraberinde farklı gelişme ve değişimleri de sağlayacaktır. Dolayısıyla, internet üzerinden gerçekleştirilecek nitelikli bir kamu hizmeti yayıncılığının, bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmaya olumlu katkı yapacağı söylenebilir. Kitlelerin, toplumsal konularda bilinçlenmesi ve dayanışma sağlayabilmesi için internet üzerinden sürdürülen ve herkese eşit şekilde ulaşabilen bir kamu hizmeti yayıncılığına ihtiyaç vardır. Kuşkusuz internet yayıncılığının bireysel internet kullanıcıları tarafından gerçekleştirilebilir olması avantajdır. Ancak, internet yayınlarına karşı eleştirel medya

okuryazarlığının geliştirilmesi ve bilinçli olmak gerekmektedir. Çünkü, internet yayıncılığı dezavantajlı unsurları da taşımaktadır.

Bu çalışmada, internet teknolojilerinin bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmayla olan bağlantısını ortaya çıkarmak adına, homojen ve eğitim seviyesi yüksek olan bir çalışma grubuyla yarı yapılandırılmış derinlemesine görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Kuşkusuz, kuramsal konular olan bireysel özgürleşme ve toplumsal dayanışmanın internet teknolojileriyle olan bağlantısını kurmak için eğitim seviyesi yüksek olan bireylerin düşüncelerine gereksinim vardır. Ancak, internetin farklı eğitim, ekonomik ve kültürel seviyedeki insanlar tarafından nasıl algılandığı, ne amaçla kullanıldığı ve bu kesimler arasındaki kullanım farklılıklarını ortaya çıkaracak çalışmaların yapılması da oldukça önem taşımaktadır.

Sonuç olarak, enformasyon toplumunda internet ve yeni teknolojilerin yeri oldukça önemlidir. İnternet ve internet aracılığıyla ortaya çıkan teknolojilerin olumlu yanları çalışmanın genelinde vurgulanmıştır. Ancak, buradaki temel vurgu internet ve teknolojinin ekonomi politik değerlendirmesini yapmak olmuştur. Enformasyon toplumunun “olumsuz yönleri” ortadadır. Yapılan çalışmalarda, internetin fetiş hale getirilmeden bu olumsuz yönlerinin ön plana çıkarılması ve farkındalık yaratılması önem taşımaktadır. Çünkü, bu farkındalık, birbirinin benzeri olmayan farklı ve eleştirel çalışmaların yapılmasını da sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

- Adorno, W. T. (2003). Kültür endüstrisini yeniden düşünürken. *Adorno: Kitle, melankoli, felsefe*. (ev: B. O. Doğan). Cogito Dergisi, sayı: 36. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Adorno, W. T. (2007). *Kültür endüstrisi-kültür yönetimi*. (ev: M. Tüzel, N. Ülner ve E. Gen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Akar, E. (2010). *Sosyal medya pazarlaması*. Ankara: Efil Yayınevi.
- Akçalı, S. (2013). Dnen kent ve yaşam biçimleri: “yeni yaşam meknları bağlamında geç-kapitalizmi okumak.” *Akademik araştırmalar dergisi*, (57). 77-94.
- Akyazı, E. ve Akyazı, A. (2013). Yeni bir demokrasi platformu olarak sosyal medya: TBMM 24. dönem milletvekillerinin “twitter” ortamındaki mevcudiyetleri ve “suriye krizi” üzerinden mesaj içeriklerinin analizi. A. Algül ve N. er (Ed.), *Yeni medyada demokrasi: sosyal medyaya dair araştırmalar* içinde (205-225). Konya: Literatürk Yayınları.
- Allan, S. (2010). Recrafting news and journalism. S. Allan (Ed.), *The routledge companion to news and journalism* içinde (xxii-xliv). London: Routledge.
- Altay, D. (2005). Marshall McLuhan. N. Rigel (Ed.), *Kadife karanlık: 21. yüzyıl iletişim çağını aydınlatan kuramcılar* içinde (9-75). İstanbul: Su Yayınevi.
- Altunışık, R. (2010). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Anderson, P. (2007). *What is web 2.0? Ideas, technologies and implications for education*. London: JSIC Technology and Standart Watch.
- Arendt, H. (2003). *İnsanlık durumu*. (ev: B. S. Ŗener). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Arıkan, R. (2004). *Araştırma teknikleri ve rapor hazırlama*. Ankara: Asil Yayınları.
- Atabek, . (2001). *İletişim ve teknoloji*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Atabek, . (2003). İletişim teknolojileri ve yerel medya için olanaklar. S. Alanku (Ed.), *Yeni iletişim teknolojileri ve medya* içinde (61-91). İstanbul: IPS İletişim Vakfı Yayınları.
- Avar, Z. (2004). Medyada yoğunlaşma ve Ŗeffaflama: Yasal düzenlemeler, beklentiler ve sorun alanları. *İletişim araştırmaları dergisi*, 2 (2), 87-113.

- Aydoğan, A. (2011). *Küresel medya*. İstanbul: Beta Yayınları.
- Babacan, M. E. (2014). Sosyal medya sonrası yeni toplumsal hareketler. *Birey ve Toplum Dergisi*, 4 (7), 135-160.
- Babacan, E. M. (2015). Yeni medya bağlamında toplumsal hareketler ve yeni insanın karakter analizi. *Folklor-Edebiyat Yeni Medya Çalışmaları Özel Sayısı*, 21 (83), 295-307.
- Babacan, E. M. (2016). Yeni medya bağlamında toplumsal hareketler ve yeni insanın karakter çözümlemesi. E. Dağtaş. (Der.), *Özgürleşmenin yolları: sınıf ve kimlik eksenli toplumsal hareketlerin medyadaki yansımaları* içinde (379-395). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Bakardjieva, M. (2005). *Internet society: the internet in everyday life*. London: Sage Publication.
- Barret, B. O. (2006). Ekonomi politik yaklaşım. L. Yaylagül (Çev. ve Der.), *Kitle iletişimin ekonomi politiği* içinde (1-16). Ankara: Dalbaz Yayıncılık.
- Baudrillard, J. (2002). *Tam ekran*. (Çev: B. Gülmez). 2. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Baudrillard, J. (2004). *Tüketim toplumu*. (Çev: H. Deliceçaylı ve F. Keskin). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2011). *Simülakrlar ve simülasyon*. (Çev: O. Adanır). 6. Baskı. Ankara: Duğu-Batı Yayınları.
- Baudrillard, J. (2012). *Kusursuz cinayet*. (Çev: N. Sevil). 3. Baskı. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Başaran, F. (2005). İnternetin ekonomi politiği. M. Binark ve B. Kılıçbay (Der.), *İnternet toplum kültür* içinde (32-52). Ankara: Epos Yayınları.
- Başaran, F. (2010). *İletişim teknolojileri ve toplumsal gelişme: yayılmanın ekonomi politiği*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Başaran, F. (2014). *İletişim ve emperyalizm: Türkiye’de telekomünikasyonun ekonomi politiği*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Başaran, F. (2016). Ağ ekonomisi ve internet F. Başaran ve H. Geray (Der.), *İletişim ağlarının ekonomisi: Telekomünikasyon, kitle iletişimi, yazılım ve internet* içinde (247-270). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Bell, D. (1973). *The coming of post-industrial society*. London: Heinemann.

- Bell, D. (1976). *The cultural contradiction of capitalism*. New York: Basic Book.
- Bentham, J. (2008). Panoptikon ya da gözetim evi. B. Çoban ve Z. Özarslan (Der.), *Panoptikon gözün iktidarı içinde* (9-75). İstanbul: Su Yayınevi.
- Binark, M. (2012). Yeni medya ve yaratıcı endüstri. E. Dağtaş (Ed.), *Medya ekonomisi ve işletmeciliği içinde* (165-192). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Binark, M. (2015). Habeas data kavramı ve kavramın kişisel verilerin korunması tartışmalarına katkısı. *Kültür ve iletişim, yıl:18, sayı:36*, s. 196-207.
- Bottomore, T. (1997). *Frankfurt okulu*. (Çev: A. Çiğdem). Ankara: Vadi Yayınları.
- Butler, M. (2011). *Clicktivism, slacktivism, or real activism cultural codes of american activism in the internet era*. Colorado: Dissertation Publishing.
- Cantek, L. (2008). *Cumhuriyetin buluş çağı: gündelik yaşama dair tartışmalar*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Castells, M. (1996). *The information age: economy, society and culture volume 1 the rise of network society*. Massachusetts: Blackwell Publishing Ltd.
- Castells, M. (1997). *The information age: economy, society and culture volume 2 the power of identity*. Massachusetts: Blackwell Publishing Ltd.
- Castells, M. (2000). *The information age: economy, society and culture volume 3 end of millenium*. Massachusetts: Blackwell Publishing Ltd.
- Castells, M. (2004). *The network society*. Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited
- Castells, M. (2005). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür birinci cilt ağ toplumunun yükselişi*. (Çev: E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2007a). *Enformasyon çağı: Ekonomi, toplum ve kültür üçüncü cilt binyılın sonu*. (Çev: E. Kılıç). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Castells, M. (2007b). Communication power and counter power in te network society. *International Journal of Communication*, 238-266.
- Castells, M. (2009). *Communication power*. Oxford: Oxford University Press.
- Castells, M. (2012). *İsyen ve umut ağları, internet çağında toplumsal hareketler*. (Çev: E. Kılıç). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Cuilenburg, J. V. (2010). Medya ve demokrasi. B. Çaplı ve H. Tuncel (Edt.), *Televizyon haberciliğinde etik*, (98-125). Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Çakmur, B. (1998). Kültürel üretimin ekonomi politiği. Kültürün metalaşmasında genel eğilimler. *Kültür ve iletişim dergisi*, (1/2-Yaz): 111-148.
- Çalışkan, B. (2009). Enformasyonun metalaşması üzerine, *Marmara iletişim dergisi*, 15, (23-47).
- Çelenk, S.(2008). Tartışma sürüyor. S. Çelenk (Der.), *İletişim çalışmalarında kırılmalar ve uzlaşmalar* içinde (7-19). Ankara: De ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Çelenk, S. (2010). Ayrımcılık ve medya. B. Çaplı ve H. Tuncel (Edt.), *Televizyon haberciliğinde etik* içinde (211-229). Ankara: Fersa Matbaacılık.
- Çetinkaya, D. (2015). 2008 sonrası isyanlar üzerine. D. Çetinkaya (Ed.), *Toplumsal hareketler: Tarih, teori ve deneyim* içinde (9-19). (3. Baskı). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Çoban, B. (2009). Yeni toplumsal hareketler, sınıf mücadelesi ve ütopya. B. Çoban (Ed.), *Yeni toplumsal hareketler: Küreselleşme çağında toplumsal muhalefet* içinde (9-43). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Dağsalgüler, A. ve Saka, E. (2007). Yeni iletişim teknolojileriyle Habermas'ın kamusal alanını yeniden düşünmek. Ö. Yılmazkol. (Ed.), *Medya okumaları* içinde (163-177). Ankara: Nobel Yayın ve Dağıtım.
- Dağtaş, B. (2012). *Reklamı okumak*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dağtaş, E. (2007). İnternet, katılımcı demokrasi ve yurttaşlık hakları. *XII. Türkiye'de İnternet Konferansı*, Ankara: Ankara Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi, s. 254-266.
- Dağtaş, E. (2013). Kamusal alan ve medya. Ö. Özer (Edt.), *Medya siyaset kültür* içinde (34-59). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Dağtaş, E. (2014). *Kamusal alan ve medya: Münevver Karabulut cinayetinin basındaki yansımaları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Dağtaş, E. ve Yıldız, E. M. (2016). Grevler ve sosyal ağlar: olanaklar ve zorlukların “metal fırtına” direnişi üzerinden değerlendirilmesi. E. Dağtaş (Der.), *Özgürleşmenin yolları: Sınıf ve kimlik eksenli toplumsal hareketlerin medyadaki yansımaları* içinde (86-123). Ankara: Ütopya Yayınları.

- Denzin, N.K. and Lincoln, Y.S. (2011). Introduction: The discipline and practise of qualitative research. K. N. Denzin and S. Y. Lincolns (Edt.), *The sage handbook of qualitative research*. (4 th. Edition), (1-19). London: Sage Publications.
- Donk, D. V. W., Loader, D. B, Nixon, G. P, Rucht, D. (2004). *Cyberprotest: New media, citizens and social movements*. London: Routledge.
- Edwards, G. (2014). *Social movements and protest*. United Kingdom: Cambridge University Press.
- Featherstone, M. (1996). *Postmodernizm ve tüketim kültürü*. (Çev: M. Küçük). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Foucault, M. (2012). *İktidarın gözü*. (Çev: I. Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Fuchs, C. (2008). *Internet and society: Social theory in the information age*. New York: Routledge.
- Fuchs, C. (2011). An alternative view of privacy on facebook. *Information*, 2, 140-165.
- Fuchs, C. ve Mosco, V. (2014). Marx geri döndü: Günümüzde eleştirel iletişim çalışmalarında marksist kuram ve araştırmanın önemi. V. Mosco ve C. Fuchs (Ed.), *Mark geri döndü: Medya, meta ve sermaye birikimi* içinde. (Çev: F. Başaran). 21-45. Ankara: NotaBene Yayınları.
- Fuchs, C. (2015). *Dijital emek ve Karl marx*. (Çev: T. E. Kalaycı ve S. Oğuz). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Fuchs, C. (2016). *Sosyal medya, eleştirel bir giriş*. (Çev: D. Saraçoğlu ve İ. Kalaycı). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Geray, H. (2003). *İletişim ve teknoloji: Uluslararası birikim düzeninde yeni medya politikaları*. Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Geray, H. (2016). Birikim düzenleri, yeniden yapılanma ve küreselleşme. F. Başaran ve H. Geray. (Ed.), *İletişim ağlarının ekonomisi: Telekomünikasyon, kitle iletişimi, yazılım ve internet* içinde (41-66). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Garnham, N. (2008). Ekonomi politik ve kültürel çalışmalar: Uzlaşma mı? Boşanma mı?. S. Çelenk (Der. ve Çev.), *İletişim çalışmalarında kırılmalar ve uzlaşmalar* içinde (115-129). Ankara: De Ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Giddens, A. (2008). *Ulus devlet ve şiddet*. (Çev: C. Atay). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Glesne, C. (2013). *Nitel araştırmaya giriş*. (Çev: A. Ersoy ve P. Yalçınoglu). Ankara: Anı Yayıncılık.

- Goffman, E. (2014). *Günlük yaşamda benliğin sunumu*. (Çev: B. Cezar). İstanbul: Metis Yayınları.
- Goldfarb, A. and Prince, J. (2008). Internet adoption and usage patterns are different: implications for the digital divide. *Information Economics and Policy*, (20), 2-15.
- Golding, P. ve Murdock, G. (1997). Kültür, iletişim ve ekonomi politik. D. Beybin Kejanlıoğlu (Çev.), S. İrvan, (Der.), *Medya kültür siyaset* içinde (59-97). Ankara: Alp Yayınevi.
- Göker, G. (2014). *Yeni toplumsal hareketler ve internet ilişkisi: Türkiye’de muhalif toplumsal hareketlerin e-grupları*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Grossberg, L. (2008). Kültürel çalışmalar ekonomi politığe karşı: Bu tartışmadan başka sıkılan var mı?. S. Çelenk. (Der. ve Çev.), *İletişim çalışmalarında kırılmalar ve uzlaşmalar* içinde (131-145). Ankara: De ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Güler, C. (2011). Web 2.0: blog, wiki. M. E. Mutlu. (Ed.), *Yeni iletişim teknolojileri* içinde (50-72). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Habermas, J. (1997). *Kamusal yaşamın yapısal dönüşümü*. (Çev: T. Bora ve M. Sancar). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Habermas, J. (2015). *Öteki olmak ötekiyle yaşamak: siyaset kuramı yazıları*. (Çev: İ. Ata). 8. Baskı. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Hall, S. (2008). Kültürel çalışmalar ve teorik miras. S. Çelenk. (Der. ve Çev.), *İletişim çalışmalarında kırılmalar ve uzlaşmalar* içinde (85-115). Ankara: De ki Basım Yayım Ltd. Şti.
- Hampton, N. K., Livio, E. and Goulet, S. L. (2010). The social life of wireless urban spaces: internet use, social networks, and the public realm. *Journal of Communication*, (60), 701-722.
- Hitchcock, A. L. (2013). *Kuramlar ve kuramcılar: Çağdaş düşüncede antik edebiyat*. (Çev: S. Pekşen). İstanbul: İletişim Yayınları.
- Horkheimer, M. ve Adorno, W.T. (1996). Kültür sanayii, kitlelerin aldatılması olarak aydınlanma. O. Özügül. (Çev.), *Aydınlanmanın diyalektiği. Felsefi fragmanlar II* içinde (7-62). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Horkheimer, M. ve Adorno, W. T. (2010). *Aydınlanmanın diyalektiği*. Çev: N. Ülner ve E. Ö. Karadoğan). İstanbul: Kabalcı Yayınları.

- Huxley, A. (2016). *Cesur yeni dünya*. (Çev: Ü. Tosun). İstanbul: İthaki Yayınları.
- Jay, M. (2006). *Diyalektik imgelem*. (Çev: Ü. Oskay). İstanbul: Belge Yayınları.
- Johnston, H. (2014). *What is a social movement?. United Kingdom: Polity Press*.
- İçli, G. (2015). Yeni toplumsal hareketler üzerine bir değerlendirme. *International Periodical for the Languages Literature and History of Turkish*, 10 (14), 414-433.
- Kellner, D. (2005). Kültür endüstrileri. E. Mutlu (Der. ve Çev.), *Kitle iletişim kuramları içinde* (233-240). Ankara: Ütopya Yayınevi.
- Kellner, D. (2008). Ayrımın üstesinden gelmek: kültürel çalışmalar ve ekonomi-politik. S. Çelenk (Der. ve Çev.), *İletişim çalışmalarında kırılmalar ve uzlaşmalar içinde* (147-173). Ankara: De Ki Basım Yayın Ltd. Şti.
- Köse, H. (2010). *Medya ve tüketim sosyolojisi*. Ankara: Ayraç Kitapevi.
- Kuegler, T., Dowling, P. ve Taylor, B. (2000). *Web advertising and marketing*. New York: Prima Publishing Co.
- Kumar, K. (1999). *Sanayi sonrası toplumdan post-modern topluma: çağdaş dünyanın yeni kuramları*. (Çev: M. Küçük). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Laughey, D. (2010). *Medya çalışmaları: teoriler ve yaklaşımlar*. (Çev: A. Toprak). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Lietsala, K. and Sirkkunen, E. (2008). *Social media: Introduction to the tools and processes of participatory economy*. Finland: Tampere University Press.
- Lister, M., Dovey, J., Giddings, S., Grant, I. and Kelly, K. (2009). *New media*. New York: Routledge.
- Manovic, L. (2001). *The language of new media*. Massachusetts: MIT Press.
- Mattelart, A. ve Mattelart, M. (2011). *İletişim kuramları tarihi*. (Çev: M. Zıllıoğlu). İstanbul: İletişim Yayınları.
- McChesney, W. R. (2006). *Medyanın sorunu/21. yüzyılda iletişim politikaları*. (Çev: E. Coşkun, Ç. Çıdamlı ve E. Usta). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Melucci, A. (1999). Çağdaş hareketlerin sembolik meydan okuması. K. Çayır (Ed.), *Yeni sosyal hareketler teorik açılımlar içinde* (81-104). İstanbul: Kaknüs Yayınları.

- Meriç, Ö. (2014). *Dijital demokrasi: Türkiye’de yeni medya ve siyasal katılım*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Merriam, B. S. (2013). *Nitel araştırma: Desen ve uygulama için bir rehber*. (Çev: S. Turan). Ankara: Nobel Kitap.
- Morozov, E. (2011). *The net delusion: The dark side of internet freedom*. New York: Public Affairs.
- Mutlu, E. (2004). *İletişim sözlüğü*. Ankara: Ayraç Kitapevi.
- Narmanoğlu, H. (2016). İnternet aktivizmi ve miskin eylemcilik üzerine bir araştırma. *Tarih Okulu Dergisi*, 9 (25), 437-454.
- Norris, P. (2001). *Digital divide: civic engagement information poverty and the internet worldwide*. UK: Cambridge University Press.
- O’Connor, J. (2000). The definition of the “cultural industries”. *The European Journal of Arts Education*, 2 (3), 15-27.
- Orwell, G. (2016). *1984*. (Çev: C. Üster). İstanbul: Can Yayınları.
- Oskay, Ü. (1982). *Çağdaş fantazy*. Ankara: Ayko Yayınları.
- Özerkan, Ş. ve Kabaş, B. (2005). Türkiye’de medyanın yapısal sorunları ve gazeteciliğin konumu. N. Akbulut. (Ed.), *Medya eleştirileri: gelişime ilişkin değerlendirmeler içinde* (199-212). İstanbul: Beta Yayınları.
- Özkaya, B. (2013). Ağ toplumunun omurgası olarak internetin demokrasi ve kamusal alan açısından değerlendirilmesi. A. Algül ve N. Üçer. (Ed.), *Yeni medyada demokrasi: Sosyal medyaya dair araştırmalar içinde* (135-165). Konya: Literatürk Yayınları.
- Öztürk, A. T. (2015). *Müzik icralarının kültür endüstrisi ve dinleyici beklentileri arasında yeni medya bağlamında uyum stratejileri*. Yayınlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Pelenk, A., Velioğlu, Ö. ve Değirmencioğlu, G. (2011). Tüketicinin yeni odağı: private shopping üzerine bir inceleme. *Academic Journal of Information Technology*, 2 (4), 1-22.
- Rifkin, J. (2015). *Nesnelerin interneti ve işbirliği çağı*. (Çev: L. Göktem). İstanbul: Optimist Kitap.

- Safko, L. (2010). *The social media bible: Tactics, tools and strategies for business success*. New Jersey: Wiley.
- Saraçoğlu, D. (2015). Sömürünün yeni ve “sevimli” yüzü: dijital emek. C. Fuchs, *Dijital emek ve Karl Marx içinde* (11-17). Ankara: NotaBene Yayınları.
- Sayımer, İ. (2008). *Sanal ortamda halkla ilişkiler*. İstanbul: Beta Yayıncılık.
- Slater, P. (1998). *Frankfurt okulu*. (Çev: A. Özden). İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Sütçü, S. C. ve Algül, A. (2013). Teknolojinin toplum üzerindeki etkisi açısından internetin kısıtlı sosyal çevresi üzerine bir araştırma. A. Algül ve N. Üçer. (Ed.), *Yeni medyada demokrasi: sosyal medyaya dair araştırmalar içinde* (55-83). Konya: Literatürk Yayınları.
- Swingewood, A. (1996). *Kitle kültürü efsanesi*. (Çev: A. Kansu). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.
- Şimsek, Ö. (2014). *Kamusal alan olarak internet şikâyet siteleri ve internet şikâyet haberciliği: şikayetvar.com Örneği*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, S. (2003). Küreselleşme sürecinde çok uluslu şirketler ve internetin önemi. *Selçuk Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 4 (2), 165-175.
- Taş, O. (2006). İletişim alanında yöndeşme eğilimleri. *Kültür ve İletişim*, 9 (2), 33-62.
- Tekinalp, Ş. ve Uzun, R. (2009). *İletişim araştırmaları ve kuramları*. İstanbul: Beta Basım Yayım ve Dağıtım.
- Timisi, N. (2003). *Yeni iletişim teknolojileri ve demokrasi*. Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.
- Timisi, N. (2016). Teknoloji ve toplum, ağlar ve aktörler. N. Timisi. (Ed.), *Dijital, kavramlar, olanaklar, deneyimler içinde* (17-41). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Toffler, A. (1980). *The third wave: author of powershift and future shock*. New York: Bantam Books.
- Toffler, A. (1981). *Üçüncü dalga*. (Çev: A. Seden). İstanbul: Altın Kitaplar Basımevi.
- Touraine, A. (2004). *Modernliğin eleştirisi*. (Çev: H. Tufan). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Törenli, N. (2004). *Enformasyon toplumu ve küreselleşme sürecinde Türkiye*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

- Türkoğlu, N. (2004). *Toplumsal iletişim, tanımlar, kavramlar, tartışmalar*. İstanbul: Babil Yayınları.
- Uğur, S. (2011). İnternet ve web. M. E. Mutlu. (Ed.), *Yeni iletişim teknolojileri içinde* (32-50). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayınları.
- Yaylagül, L. (2006). *Kitle iletişim kuramları*. Ankara: Dipnot Yayınları.
- Yazıcı, N. A. (1999). *Kamu yayın kurumları ve yeniden yapılanma*. Ankara: TRT Basım Yayın Müdürlüğü Ofset Tesisleri.
- Yarar, N. (2016). Dijital Aktivizm ve Dijital Eylem Repertuarı Tipolojisi. N. Timisi. (Ed.), *Dijital, kavramlar, olanaklar, deneyimler içinde* (215-251). İstanbul: Kalkedon Yayınları.
- Yengin, D. (2012). *Yeni medya ve dokunmatik toplum*. İstanbul: Derin Yayınları.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2005). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2008). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, E. (2001). *Medyanın gündem belirleme gücü*. Konya: Çizgi Kitapevi.
- Webster, F. (1995). *Theories of the information society*. London: Routledge.
- Witheyford, D. N. (2004). *Siber marx: yüksek teknoloji çağında sınıf mücadelesi*. (Çev: A. Çakıroğlu). İstanbul: Aykırı Araştırma.
- Virilio, P. (2003). *Enformasyon bombası*. (Çev: K. Şahin). İstanbul: Metis Yayınları.
- Zagolov, N. A. vd. (1976). Ekonomi politğin konusu ve methodu N.A.Zagalov vd. (Der.), *Ekonomi politğin temelleri içinde* (26-53). İstanbul: May Yayınları.

İnternet Kaynakları

- Adaklı, G. (2010). *Neoliberalizm ve medya: dünyada ve Türkiye’de medya endüstrisinin dönüşümü*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/546> (Erişim tarihi: 16.02.2017).
- Aslanyürek, M. (2016). *İnternet ve sosyal medya kullanıcılarının internet güvenliği ve çevrimiçi gizlilik ile ilgili kanaatleri ve farkındalıkları*. <http://iletisimdergi.maltepe.edu.tr/article/view/5000187076/5000164698> (Erişim tarihi: 15.03.2017).

- Atabek, Ü. (2006). *İnternette etik sorunların ekonomi politik bağlamı*.
<http://siyasaliletisim.org/pdf/internetetikpolitik.pdf> (Erişim tarihi: 13.09.2017).
- Aydın, H. D., Ceyhan, Ç. ve Aydın, B. M. (2013). *İfade özgürlüğü açısından ağ tarafsızlığı kavramı ve Türkiye'deki hukuki düzenlemeler ve pratik uygulamaları*.
<http://mulkiyederigi.org/article/view/1003000246> (Erişim tarihi: 30.03.2017).
- Aydoğan, F. ve Kırık, M. A. (2012). *Alternatif medya olarak yeni medya*.
http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/40999767/221_PDFsam_01_filiz_aydogan_medyavepopuyerkultur.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAIWOWYYGZ2Y53UL3A&Expires=1491920615&Signature=c%2FuL5Sdp9xP%2FIy8K0X4CNTlCoiQ%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DALTERNATIF_MEDYA_OLARAK_YENI_MEDYA_Akden.pdf (Erişim tarihi: 11.04.2017).
- Bell, D. (1976). *Welcome to the post-industrial society*.
http://home.iitk.ac.in/~amman/soc474/Resources/bell_welcome_post_ind_society.pdf (Erişim tarihi: 14.11.2016).
- Boyd, M. D. and Ellison, B. N. (2008). *Social network sites: Definition, history, and scholarship*.
<http://onlinelibrary.wiley.com/doi/10.1111/j.1083-6101.2007.00393.x/pdf> (Erişim tarihi: 16.12.2016).
- Çaycı, B. ve Karagülle, E. A. (2015). *Mobil iletişim teknolojileriyle değişen örgütlenme biçimleri: Ağlarda örgütlenen toplumsal hareketler*.
https://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2014/12/10_Vol_9_36.pdf (Erişim tarihi: 22.03.2018).
- Change.org Değişim Raporu. (2016). https://s3.amazonaws.com/change-production/cms_uploads/Change_org_2016_Raporu.pdf (Erişim tarihi: 13.02.2018).
- Christensen, S. H. (2012). *Simply slacktivism) Internet participation in Finland*.
<https://jedem.org/index.php/jedem/article/view/93> (Erişim tarihi: 20.12.2017).
- Çoban, B. (2008). *Yeni toplumsal hareketlerin eleştirisi*.
<http://dspace.marmara.edu.tr/bitstream/handle/11424/3073/5000013306-5000022805-1-PB.pdf?sequence=1> (Erişim tarihi: 08.05.2017).
- Çoban, B. (2006). *Yeni emperyalizm çağında yeni medya: Küreselleşme sürecinde medya eleştirisi*.

- https://www.academia.edu/609132/YEN%C4%B0_EMPERYAL%C4%B0ZM_%C3%87A%C4%9EINDA_YEN%C4%B0_MEDYA (Erişim tarihi: 26.12.2016).
- Dağtaş, E. ve Yıldız, E. (2015). *Türkiye’de izleyicinin metalaşması: televizyon dizilerinin sosyal reyting ölçümlerinin eleştirel ekonomi politik çözümlemesi*. <http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/Erdal%20DAG%CC%86TAS%CC%A7%20%26%20Mehmet%20Emir%20YILDIZ.pdf> (Erişim tarihi: 14.09.2017).
- Doğu, H. A. (2014). *İnternet ortamında kişilik haklarının ihlali*. http://www.ktu.edu.tr/dosyalar/sbedergisi_1cca9.pdf (Erişim tarihi: 31.03.2017).
- Dolgun, U. (2004). *Gözetim toplumunun yükselişi: Enformasyon toplumundan gözetim toplumuna*. http://acikerisim.lib.comu.edu.tr:8080/xmlui/bitstream/handle/COMU/507/U%20ur_Dolgun_Makale.pdf?sequence=1 (Erişim tarihi: 15.03.2017).
- Efthymios, C. ve Stefan, J. F. (2008). *Web 2.0: conceptual foundations and marketing issue*. <http://link.springer.com/article/10.1057/palgrave.dddmp.4350098> (Erişim tarihi: 13.12.2016).
- Eser, İ. (2011). *Kamuda özgür yazılım kullanımı: Dünyada ve Türkiye’deki örnekleri üzerinden bir değerlendirme*. <https://www.rtuk.gov.tr/assets/Icerik/Download/Egitim/UzmanlikTezleri/%C4%B0brahim%20ESER-Kamuda%20%C3%96zg%C3%BCr%20Yaz%C4%B1%C4%B1m%20Kullan%C4%B1m%C4%B1;%20D%C3%BCnyada%20ve%20T%C3%BCrkiyede'ki%20%C3%B6rneklere%20%C3%BCzerinden%20Bir%20De%C4%9Ferlendirme.pdf?download=true> (Erişim tarihi: 31.01.2017).
- Fidan, H. ve şen, H. (2015). *Sayısal bölünmenin ölçülmesinde gini yaklaşımı: Türkiye’de kentsel, kırsal ve cinsiyet açısından sayısal bölünme düzeyleri*. https://www.researchgate.net/publication/283437765_Sayisal_Bolunmenin_Olculmesinde_Gini_Yaklasimi_Turkiye_de_Kentsel_Kirsal_ve_Cinsiyet_Acisindan_Sayisal_Bolunme_Duzeyleri (Erişim tarihi: 31.01.2017).
- Fuchs, C. and Horak, E. (2008). *Africa and the digital divide*. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0736585306000359> (Erişim tarihi: 13.01.2017).

- Genç, H. (2010). *İnternetteki etkileşim merkezi sosyal ağlar ve e-iş 2.0 uygulamaları*. http://ab.org.tr/ab10/kitap/genc_e-is_AB10.pdf (Erişim tarihi: 24.10.2017).
- Gençer, Y. (2015). *Sosyal medya ağlarında örgütlenme: Dijital aktivizmin toplumsal dönüşüme yansımaları*. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/intermedia/article/view/5000171193> (Erişim tarihi: 22.03.2018).
- Gleason, B. (2013). #Occupy Wall street: Exploring informal learning about a social movement on twitter. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/0002764213479372> (Erişim tarihi: 03.04.2018).
- Glenn, L.C. (2015). *Activism or “slacktivism?”: digital media and organizing for social change*. <http://nca.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/17404622.2014.1003310?needAccess=true> (Erişim tarihi: 13.12.2017).
- Göker, G. (2009). *İnternet’in yeni toplumsal hareketlere etkisi*. http://inet-tr.org.tr/inetconf14/kitap/goker_inet09.pdf (Erişim tarihi: 27.04.2017).
- Göker, G. (2015). *İletişimin mcdonaldlaşması: Sosyal medya üzerine bir inceleme*. <http://docplayer.biz.tr/11020148-iletisimin-mcdonaldlasmasi-sosyal-medya-uzerine-bir-inceleme-ozet.html> (Erişim tarihi: 23.12.2016).
- Halis, B. (2012). *Tüketicinin değişen yüzü: elektronik ticaret uygulamaları ve sosyal paylaşım ağlarının rolü*. <http://kutaksam.karabuk.edu.tr/index.php/ilk/article/view/102/71> (Erişim tarihi: 02.03.2017).
- Harlow, S. (2011). Social media and social movements: Facebook and an online Guatemalan justice movement that moved offline. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/1461444811410408> (Erişim tarihi: 30.03.2018).
- İlkiz, F. ve Günaydın, B. (2006). *İnternette ifade özgürlüğü*. <http://www.ankarabarusu.org.tr/siteler/ankarabarusu/hgdmakale/2006-3/24.pdf> (Erişim tarihi: 27.03.2017).
- Kaplan, A. M. and Haenlein, M. (2010). *Users of the world, unite! The challenges and opportunities of social media*. <http://www.slideshare.net/escpexchange/kaplan->

haenlein-users-of-the-world-unite-the-challenges-and-opportunities-of-social-media (Erişim tarihi: 16.12.2016).

Kadıoğlu, K. Z. (2013). *Teknoloji çağında e-tüketim ve genç tüketicilerin değişen tüketim algıları.*

https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwjH7KzM8rLSAhXGchQKHe6-DkoQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.ajit-e.org%2Fdownload_pdf.php%3Fid%3D42%26f%3D42_rev1.pdf&usg=AFQjCN G18MT5m01SB-mTxJ-U7S_rtWfY7g&sig2=tSwqRujxmKrQ1qxrKsSrkG&bvm=bv.148073327,d.bGs
(Erişim tarihi: 28.02.2017).

Kalafatoğlu, T. ř. (2015). *Toplumsal hareketler ve politik oluşumlar bağlamında yeni medya aracılığıyla politik aktivizm.*
<http://eds.a.ebscohost.com/eds/pdfviewer/pdfviewer?sid=02498c51-03bd-4ddd-97c0-7d9001ca219a%40sessionmgr4006&vid=1&hid=4103> (Erişim tarihi: 04.05.2017).

Karagöz, K. (2013). *Yeni medya çağında dönüşen toplumsal hareketler ve dijital aktivizm hareketleri.* <http://www.iletisimvediplomasi.com/wp-content/uploads/2013/10/7-Kezban-Karag%C3%B6z.pdf> (Erişim tarihi: 15.12.2017).

Kaymas, S. (2006). *İletişim politikalarında paradigma değişimi ve yeni medya: medya ve iletişim politikalarında yöndeşme.* <http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/issue/7374>
(Erişim tarihi: 22.01.2017).

Kılınç, D. (2010). *Türk hukukunda ve mukayeseli hukukta internet sitelerine erişimin engellenmesi ve ifade hürriyeti.* http://webftp.gazi.edu.tr/hukuk/dergi/14_2_14.pdf
(Erişim tarihi: 27.03.2017).

Kietzmann, H. J., Hermkens, K., McCarthy, P. I. and Silvestre, S. B. (2011). *Social media? Get serious! Understanding the functional building blocks of social media.* http://ac.els-cdn.com/S0007681311000061/1-s2.0-S0007681311000061-main.pdf?_tid=5beb1f1a-c76b-11e6-9073-00000aacb360&acdnat=1482317640_737f575898ace727572cc14877fd3a50
(Erişim tarihi: 21.12.2016).

- Köse, H. (2003). *Virilio ve hızlandırılmış hakikat, gerçeğin yok oluş estetiğine ilişkin deneme*. <http://docplayer.biz.tr/1180901-Virilio-ve-hizlandirilmis-hakikat.html> (Erişim tarihi: 18.11.2016).
- Mangold, G. W. and Faulds, J. D. (2009). *Social media: The new hybrid element of the promotion mix*. http://ac.els-cdn.com/S0007681309000329/1-s2.0-S0007681309000329-main.pdf?_tid=8fee0930-c75c-11e6-8f40-00000aacb361&acdnat=1482311284_d660c8f7d2945514fb4230b6f640216f (Erişim tarihi: 21.12.2016).
- Mansell, R. (2004). *Political economy, power and new media*. <http://eprints.lse.ac.uk/762/1/NMISsnt2.pdf> (Erişim tarihi: 23.09.2016).
- Mora, N. (2008). *Medya ve kültürel kimlik*. http://s3.amazonaws.com/academia.edu.documents/31065275/406-1350-1-PB.pdf?AWSAccessKeyId=AKIAJ56TQJRTWSMTNPEA&Expires=1482851750&Signature=DI7ZXxvP8QFKd3lkRRRhME2uFdg%3D&response-content-disposition=inline%3B%20filename%3DMedia_and_cultural_identity.pdf (Erişim tarihi: 27.12.2016).
- Morozov, E. (2009). *Iran: downside to the twitter revolution*. http://www.evgenymorozov.com/morozov_twitter_dissent.pdf (Erişim tarihi: 29.11.2016).
- O' Reilly, T. (2007). *What is web 2.0: Design patterns and business models for next generation of software*. https://papers.ssrn.com/sol3/Papers.cfm?abstract_id=1008839 (Erişim tarihi: 14.12.2016).
- Özçetin, B., Arslan, T. U., ve Binark, M. (2012). *Türkiye'de internet, kamusal ve demokratik kanaat oluşumu*. <http://dergipark.gov.tr/fe/issue/26037/274234> (Erişim tarihi: 18.04.2017).
- Özdaş, R. M. (2012). *Kamuda açık kaynak kodlu yazılım kullanımı*, https://www.google.com.tr/url?sa=t&rct=j&q=&esrc=s&source=web&cd=1&cad=rja&uact=8&ved=0ahUKEwj5x-yCp-nRAhWE0RQKHwf1C4wQFggZMAA&url=http%3A%2F%2Fwww.bilgitoplu.mu.gov.tr%2FDocuments%2F1%2FDiger%2FKamuda_Acik_Kaynak_Kullanimi_Calisma_Raporu.pdf&usg=AFQjCNHdlDFVoBY5TQ0hshSXmLpQX3GW0g&

- [sig2=mHF2b4qz_uhxK1cfzf3neg&bvm=bv.145822982,d.d24](#) (Erişim tarihi: 30.01.2017).
- Özdemir, Z. (2015). *Sosyal medyada kimlik inşasında yeni akım: Özçekim kullanımı*. <http://iletisimdergi.maltepe.edu.tr/article/view/1099000023> (Erişim tarihi: 17.03.2017).
- Özen, E. ve Çelenk, S. (2006). *Sinema endüstrisinin ekonomik yöndeşme eğilimleri*. http://ilaum.ankara.edu.tr/wp-content/uploads/sites/35/2015/02/2006_41.pdf#page=67 (Erişim tarihi: 20.02.2017).
- Özgöl, E. G. (2012). *Bir görme biçimi olarak yeni medya: kamusal bir alan imkânının araştırılması*. http://journal.yasar.edu.tr/wp-content/uploads/2012/10/26_Sayi_8_makale_gonul_eda_ozgul.pdf (Erişim tarihi: 13.04.2017).
- Papacharissi, Z. (2002). *The virtual sphere, the internet as a public sphere*. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1177/14614440222226244> (Erişim tarihi: 19.04.2017).
- Papacharissi, Z. (2009). *The internet, the public sphere, and beyond*. https://books.google.com.tr/books?hl=tr&lr=&id=4w19AgAAQBAJ&oi=fnd&pg=PA230&dq=Public+space+and+internet&ots=zSHTKft8Bw&sig=y-yYOtN3j7HMopcnpUHT_V3FzB4&redir_esc=y#v=onepage&q=Public%20space%20and%20internet&f=false (Erişim tarihi: 19.04.2017).
- Puddephatt, A. (2003). *Statement on the right to communicate*. <https://www.article19.org/data/files/pdfs/publications/right-to-communicate.pdf> (Erişim tarihi: 29.03.2017).
- Saka, E. (2012). *Siber medya sonrasında kamusal alan ve gazetecilik pratikleri*. <http://dergipark.gov.tr/fe/issue/26037/274229> (Erişim tarihi: 18.04.2017).
- Savigny, H. (2002). *Public opinion, political communication and the internet*. <http://journals.sagepub.com/doi/abs/10.1111/1467-9256.00152> (Erişim tarihi: 19.04.2017).
- Sayımer, İ. (2014). *Yeni medya ortamlarında ağlar oluşturan toplumsal hareket deneyimleri*. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ejoir/article/view/5000134215> (Erişim tarihi: 27.03.2018).

- Skoric, M. M. (2012). *What is slack about slacktivism?*. <https://ari.nus.edu.sg/Assets/repository/files/publications/InterAsiaRoundtable-2012.pdf#page=83> (Erişim tarihi: 20.12.2017).
- şan, K. M. ve Hira, İ. (2011). *Frankfurt okulu ve kültür endüstrisi eleştirisi*. http://politikadergisi.com/sites/default/files/kutuphane/frankfurt_okulu_ve_kultur_endustrisi_elestirisi.pdf (Erişim tarihi: 28.12.2016).
- şen, A. ve Akdeniz, S. (2012). *Sayısal uğurumla başetmek: OECD trendleri ve Türkiye*. <http://www.beykon.org/dergi/2012/SPRING/A.Sen.pdf> (Erişim tarihi: 01.02.2017).
- şen, F. A. ve şen, F. Y. (2015). *Sosyal medya, iletişim hakkı ve ifade özgürlüğü üzerine bir değerlendirme*. <http://iibfdergisi.gazi.edu.tr/index.php/iibfdergisi/article/view/849> (Erişim tarihi: 30.03.2017).
- Tataroğlu, M. (2009). *E-devlette kullanılan gözetim ve kayıt teknolojilerinin mahremiyet üzerinde etkileri*. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/asbed/article/view/5000072192> (Erişim tarihi: 13.03.2017).
- Topbaş, H. ve Doğan, A. (2016). *Toplumsalın yeni agorası olarak sosyal medya: eleştirel yaklaşım*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/234653> (Erişim tarihi: 08.05.2017).
- Toso, S., Atlı, M, ř. ve Mardikyan, S. (2015). *Türkiye'nin bölgeleri arasında sayısal uçurum*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/323131> (Erişim tarihi: 01.11.2018).
- Tunalı, B. S. (2017). *Yeni medya kavramının ekonomi politik açıdan incelenmesi*. <http://www.intjcss.com/multimedia/3c1s/3c1s4.pdf> (Erişim tarihi: 13.09.2017)
- Ustakara, F. ve Türkoğlu, E. (2015). *Y kuşağının bir gözetim mekanizması olarak sosyal ağlar üzerine algısı: Gaziantep niversitesi araştırması*. <http://www.turkishstudies.net/English/DergiTamDetay.aspx?ID=8366&Detay=Ozet> (Erişim tarihi: 14.03.2017).
- Uyanık, F. (2013). *Sosyal medya: Kurgusallık ve mahremiyet*. <https://www.researchgate.net/publication/256396289> (Erişim tarihi: 14.03.2017).

- Van Dijk, J. (2006). *Digital divide research, achievements and shortcomings*. <http://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0304422X06000167> (Erişim tarihi: 10.01.2017).
- Varol, A. (2010). *Bilgi toplumunda kamusal alan*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/100699> (Erişim tarihi: 13.04.2017).
- Virilio, P. (1995). *Siberuzamda alarm*. (Çev: E. Peker). <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/iuifd/article/viewFile/1019014869/1019014079> (Erişim tarihi: 21.11.2016).
- Yaylagül, L. (2013). *Bilgisayar ve internetin ekonomi politiği*. http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/makaleler/GMJ_7._sayi_Guz_2013/pdf/Yaylagul.pdf (Erişim tarihi: 23.09.2016).
- Yeğen, C. (2014). *Bir dijital aktivizm biçimi olarak salktivizm: change.org örneği*. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/ktuiad/article/view/5000125151> (Erişim tarihi: 15.01.2018)
- Yıldırım, O. ve Başer, E. (2016). *İnternetin girişimciliği kapsamında değişen enformasyon siteleri üzerine bir değerlendirme*. <http://globalmediajournaltr.yeditepe.edu.tr/sites/default/files/Ozan%20YILDIRIM%20%26%20Emrah%20BA%C5%9EEER.pdf> (Erişim tarihi: 06.04.2018).
- Yılmaz, R. S. (2017). *The role of social media activism in new social movements: opportunities and limitations*. <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/324672> (Erişim tarihi: 10.01.2018).
- Yılmaz, B. , Dündar, G. ve Oskay, T. (2015). *Dijital ortamda aktivizm: online imza kampanyalarına katılım davranışlarının incelenmesi (kocaeli üniversitesi iletişim fakóltesi öğrencileri üzerine bir araştırma)*. <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/intermedia/article/view/5000171134/5000154460> (Erişim tarihi: 13.12.2017).
- Yüksel, M. (2003). *Mahremiyet hakkı ve sosyo-tarihsel gelişimi*. <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/458/5202.pdf> (Erişim tarihi: 13.02.2017). <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=18660> (Erişim tarihi: 16.08.2016). http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151029_freedom_house_internet (Erişim tarihi: 15.08.2016).

<http://blog.milliyet.com.tr/occupy-wall-street-ve-occupy-gezi--nedir-bu-occupy-/Blog/?BlogNo=418253> (Erişim tarihi: 03.10.2016).

<https://plazaeylem.org/pep-hakkinda/> (Erişim tarihi: 03.10.2016).

<http://t24.com.tr/yazarlar/mine-gencel-bek/manuel-castells-kimse-interneti-durduramaz,8678> (Erişim tarihi: 15.11.2016).

<https://www.evrensel.net/haber/272930/birlesik-metal-is-eylem-planini-acikladi> (Erişim tarihi: 03.10.2016).

<https://siberbulten.com/ted/internet-ve-baskici-rejimler/> (Erişim tarihi: 29.11.2016).

<http://dergi.aljazeera.com.tr/2015/05/01/artik-her-sey-ortada/> (Erişim tarihi: 29.11.2016).

<http://www.meb.gov.tr/700-bin-ogrenciye-tablet-dagitilacak/haber/8764/tr> (Erişim tarihi: 30.01.2017).

<http://fatihprojesi.meb.gov.tr/proje-hakkinda/> (Erişim tarihi: 30.01.2017).

https://www.alternatifbilisim.org/wiki/T%C3%BCrkiye%E2%80%99de_%C4%B0internet%E2%80%99in_Durumu_2015_Raporu (Erişim tarihi: 30.01.2017).

<http://www.pardus.org.tr/hakkinda/> (Erişim tarihi: 30.01.2017).

<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2005/06/20050625-2.htm> (Erişim tarihi: 02.02.2017).

<https://onedio.com/haber/turkiye-de-sosyal-medyaya-erisim-engeli-737882> (Erişim tarihi: 07.02.2017).

<https://onedio.com/haber/interneti-en-pahali-kullanan-uc-ulkeden-biri-turkiye-255287> (Erişim tarihi: 07.02.2017).

<https://www.technolat.com/bazi-bolgelerde-internet-baglantisi-yok-7691/> (Erişim tarihi: 07.02.2017).

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> (Erişim tarihi: 02.03.2017).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.58c65d925f3248.77347598 (Erişim tarihi: 13.03.2017).

<https://transparency.twitter.com/en/removal-requests.html> (Erişim tarihi: 22.03.2017).

<https://yenimedya.wordpress.com/tag/btk-ve-internet-sansuru/> (Erişim tarihi: 30.03.2017).

<https://yenimedya.wordpress.com/tag/turkiyede-internet-yasaklari/> (Erişim tarihi: 30.03.2017).

<http://t24.com.tr/yazarlar/bilinmeyen/25-soruda-mevcut-Internet-yasasi-ve-getirilmek-istenen-yeni-duzen,8452> (Erişim tarihi: 30.03.2017).

http://www.eskisehir.bel.tr/icerik_dvm.php?icerik_id=1780&cat_icerik=1&menu_id=24 (Erişim tarihi: 25.04.2017).

<http://tr.euronews.com/2014/08/28/danimarka-da-wifi-ozelligi-olan-sokak-lambalari-geliyor> (Erişim tarihi: 25.04.2017).

<http://www.insanhaber.com/guncel/gezi-surecinde-sosyal-medya-dezenformasyonlari-h5091.html> (Erişim tarihi: 27.04.2017).

<https://radore.com/blog/dunyada-piyasa-degeri-en-yuksek-olan-10-teknoloji-sirketi-ve-ceolari.html> (Erişim tarihi: 14.09.2017).

<http://www.ulusal.com.tr/ekonomi/turkiye-nin-yuksek-teknoloji-urun-ihracati-yuzde-22-h146421.html> (Erişim tarihi: 19.09.2017).

<https://www.alexa.com/siteinfo/twitter.com> (Erişim tarihi: 24.10.2017)

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2014/12/141205_twitter_takipciler (Erişim tarihi: 24.10.2017).

<http://www.sabah.com.tr/teknoloji/haber/2011/11/17/hashtag-nedir> (Erişim tarihi: 24.10.2017).

<https://about.twitter.com/tr/company> (Erişim tarihi: 24.10.2017).

<https://about.twitter.com/tr/values/civic-engagement.html> (Erişim tarihi: 25.10.2017).

<https://about.twitter.com/tr/values/twitter-for-good.html> (Erişim tarihi: 26.10.2017).

<https://about.twitter.com/tr/safety.html> (Erişim tarihi: 26.10.2017).

https://blog.twitter.com/official/en_us/a/2016/participating-at-oslo-freedom-forum-davos-for-dissidents.html (Erişim tarihi: 30.10.2017).

<https://twitter.com/hashtag/PositionOfStrength?src=hash> (Erişim tarihi: 30.10.2017)

<https://about.twitter.com/content/dam/about-twitter/values/twitter-for-good/Twitterfor nonprofits.pdf> (Erişim tarihi: 30.10.2017).

https://blog.twitter.com/official/en_us/a/2016/twitter-neighbornest-how-we-learn-connect-and-grow-together.html (Erişim tarihi: 14.11.2017).

https://blog.twitter.com/official/en_us/topics/events/2017/TwitterForGood-Day.html (Erişim tarihi: 14.11.2017).

<https://about.twitter.com/tr/values/civic-engagement.html> (Erişim tarihi: 15.11.2017).

<https://about.twitter.com/tr/values/pac.html> (Erişim tarihi: 29.11.2017).

<https://webrazzi.com/2015/02/21/turkiye-2014-avrupa-teknoloji-yatirimlari-raporunun-neresinde/> (Erişim tarihi: 29.11.2017).

<http://www.ekofinans.com/twitterin-piyasa-degeri-ne-kadar-h17556.html> (Erişim tarihi: 29.11.2017).

http://www.radikal.com.tr/dunya/gezi_parki_olaylari_dunya_basininda-1135814 (Erişim tarihi: 29.11.2017).

<http://www.gundemanset.com/2013/06/gezi-brezilyaya-da-ilham-oldu/> (Erişim Tarihi: 29.11.2017).

http://www.radikal.com.tr/yazarlar/m_serdar_kuzuloglu/gezi_parki_eylemlerinin_sosyal_medya_karnesi-1138146, (Erişim tarihi: 29.11.2017).

<http://www.hurriyet.com.tr/planet/23425695.asp> (Erişim tarihi: 29.11.2017).

http://www.radikal.com.tr/politika/basbakan_erdogan_twitter_denen_bir_bela_var-1135952 (Erişim tarihi: 30.11.2017).

<http://www.insanhaber.com/guncel/gezi-surecinde-sosyal-medya-dezenformasyonlari-h5091.html> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

http://www.radikal.com.tr/turkiye/basbakana_geziyi_soran_reuters_muhabiri_birsen_ayliya_dakikada_1000_takipci-1136051 (Erişim tarihi: 30.11.2017).

<http://ekonomi.haber7.com/ekonomi/haber/1042948-bakan-yildirim-twitter-isbirligine-yanasmadi> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

<http://www.habergazete.com/haber-detay/1/25862/iste-Sanatcilardan-Diren-Gezi-Parki-Twitter-Mesajlari-2013-06-03.html> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

<http://www.hurriyet.com.tr/tweet-atanlara-isyana-tesvik-gozaltisi-23438875> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

<http://politikakademi.org/2013/07/arap-bahari-ve-sosyal-medya/> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

<http://www.dw.com/tr/sosyal-medyan%C4%B1n-arap-bahar%C4%B1ndaki-rol%C3%BC/a-15175703> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

<https://prezi.com/dgmcuxnrbqkg/sosyal-medyanin-arap-bahari-uzerindeki-etkisi/> (Erişim tarihi: 30.11.2017).

<http://sendika62.org/2015/01/basarisiz-bir-sosyal-medya-deneyimi-occupy-wall-street-onder-ozdemir/> (Erişim tarihi: 01.12.2017).

<http://www.hurriyet.com.tr/cam-filmi-yasagi-resmi-gazeteye-nasil-yansidi-cam-filmi-cezasi-ne-kadar-40627500> (Erişim tarihi: 04.12.2017).

<https://twitter.com/hashtag/camfilmi> (Erişim tarihi: 04.12.2017).

<http://www.hurriyet.com.tr/suruculer-dikkat-cam-filmi-cezasi-cebinizi-yakabilir-40634461> (Erişim tarihi: 04.12.2017).

<http://www.haberturk.com/cam-filmi-yasagi-kalkti-mi-cam-filmi-serbest-mi-oldu-iste-sicak-gelismeler-1712910-ekonomi> (Erişim tarihi: 04.12.2017).

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/turkiye/606483/Sort_giydigi_icin_darp_edilen_Aysegul_Terzi_ilk_kez_konustu__Sofor__saldirganin_kacmasina_yardim_etti.html# (Erişim tarihi: 05.2017).

<http://www.sozcu.com.tr/2017/gundem/sortlu-diye-hemsireye-saldiran-abdullah-cakiroglunun-avukatindan-soke-eden-savunma-1829020/> (Erişim tarihi: 05.12.2017).

<http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/sosyal-medya-aysegul-terziye-sahip-cikti-1395448/> (Erişim tarihi: 06.12.2017).

<https://www.aydinlik.com.tr/aysegul-terziye-sosyal-medya-sahip-cikti> (Erişim tarihi: 06.12.2017).

<http://odativ.com/sosyal-medyadan-aysegul-terziye-buyuk-destek-1609161200.html> (Erişim tarihi: 06.12.2017).

<http://www.mynet.com/haber/politika/canikliden-aysegul-terzi-aciklamasi-2637307-1> (Erişim tarihi: 06.12.2017).

<http://www.yenicaggazetesi.com.tr/binali-yildirimdan-aysegul-terzi-aciklamasi-146668h.htm> (Erişim tarihi: 06.12.2017).

<http://t24.com.tr/haber/aile-bakanindan-aysegul-terzi-aciklamasi-saldirganin-tutuklu-olarak-yargilanmasini-istiyoruz,368688> (Erişim tarihi: 06.12.2017).

<https://dictionary.cambridge.org/tr/s%C3%B6zl%C3%BCk/ingilizce/slacktivism> (Erişim tarihi: 13.12.2017).

<https://www.change.org/tr> (Erişim tarihi: 12.01.2018).

<https://www.dunyaatlasi.com/tum-zamanlarin-en-onemli-10-devrimi/> (Erişim tarihi: 12.01.2018).

<http://www.iyigunler.net/kimdir/ben-rattray-kimdir-changeorg-nedir-h171533.html> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

<http://t24.com.tr/haber/changeorg-degisim-istiyoruz-tbmm-duyuyor-mu,334677> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

<https://www.change.org/about?lang=tr> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

<https://www.change.org/careers> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

<https://www.change.org/about/business-model> (Erişim tarihi: 15.01.2018).

<https://www.change.org/careers> (Erişim tarihi: 19.01.2018).

<https://www.change.org/about/team> (Erişim tarihi: 31.01.2018).

<https://www.change-destek.org/> (Erişim tarihi: 31.01.2018).

<https://www.alexa.com/siteinfo/change.org> (Erişim tarihi: 06.02.2018).

<https://www.change.org/policies/advertising?lang=tr> (Erişim tarihi: 06.02.2018).

<https://help.change.org/s/article/Promoted-Petitions-FAQs?language=tr> (Erişim tarihi: 06.02.2018).

<https://pchocasi.com.tr/change-org-turkiye-ofisi-kapaniyor-22608/> (Erişim tarihi: 06.02.2018).

<https://blog.quicksigorta.com/yasam/change-orga-gore-turkiyenin-son-bes-yili-430> (Erişim tarihi: 08.02.2018).

<http://www.webmasto.com/change-org-turkiye-2016-degisim-raporu> (Erişim tarihi: 08.02.2018).

<http://www.hurriyet.com.tr/change-orgun-2015-raporu-aciklandi-turkiye-ne-istiyor-40034335> (Erişim tarihi: 08.02.2018).

<http://www.webmasto.com/change-org-turkiye-2016-degisim-raporu> (Erişim tarihi: 08.02.2018).

<https://www.evrensel.net/haber/338724/rakamlarla-kadinlarin-ugradigi-siddet-ve-esitsizlik-tablosu> (Erişim tarihi: 13.02.2018).

<https://www.change.org/policies/privacy> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

<https://eksisozluk.com/plaza-eylem-platformu--2220784> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

<https://issuu.com/plazaeylem> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

<https://istenatildim.org/> (Erişim tarihi: 14.02.2018).

<https://plazaeylem.org/2014/04/16/plaza-calisanlari-turnikeler-ayirir-meydanlar-birlestirir-28-mart-2014-2/> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

<https://plazaeylem.org/pep-hakkinda/> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

<https://plazaeylem.org/basindan/> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

<https://plazaeylem.org/plaza-postasi/> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

<http://www.sivilsayfalar.org/2017/06/07/plaza-eylem-platformu-beyaz-yakalilarin-birbirleriyle-dayanisma-kosullarini-uretmeleri-gerekliyor/> (Erişim tarihi: 15.02.2018).

https://plazaeyleplatformu.files.wordpress.com/2013/01/plazapostasi_sayi1.pdf (Erişim tarihi: 15.02.2018).

https://plazaeyleplatformu.files.wordpress.com/2013/01/plazapostasc4b1_sayi2.pdf (Erişim tarihi: 16.02.2018).

https://plazaeyleplatformu.files.wordpress.com/2013/01/plazapostasi_sayi_3.pdf (Erişim tarihi: 16.02.2018).

https://plazaeyleplatformu.files.wordpress.com/2013/01/plazaepostasi_rop1.pdf (Erişim tarihi: 16.02.2018).

<https://plazaeylem.org/eylemetkinlik/> (Erişim tarihi: 19.02.2018).

<http://mobbing.gazi.edu.tr/posts/view/title/mobbing-nedir-37863> (Erişim tarihi: 19.02.2018).

<http://www.soldefter.com/2011/10/04/beyaz-yakalilara-bipolar-duygu-durumu-bozuklugu-teshisi/> (Erişim tarihi: 19.02.2018).

<https://plazaeylem.org/2012/02/23/ekmek-parasi-oyunu-pep-etkinlik-metni-subat-2012/> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

<http://www.imdb.com/title/tt0427582/> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

<http://ituasistandayanismasi.blogspot.com.tr/2012/11/plaza-eylem-platformu-direniscadrmz.html> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

<https://www.evrensel.net/haber/38709/itu-direnisi-hikayesi> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

<http://www.sozcu.com.tr/2017/ekonomi/kidem-tazminati-nedir-nasil-hesaplanir-1875675/> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

<https://plazaeyleplatformu.files.wordpress.com/2012/11/pepbanka.jpg> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

<http://www.sozcu.com.tr/2016/gundem/soma-maden-faciasinin-yildonumu-1227667/> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

<https://istenatildim.org/> (Erişim tarihi: 20.02.2018).

<https://plazaeyleplatformu.files.wordpress.com/2012/11/emekhaftasiafis.jpg> (Erişim tarihi: 21.02.2018).

<https://plazaeylem.org/2016/10/23/beyaz-yakalilarin-psikososyal-dayanisma-iliskileri-plaza-eylem-platformu-etkinlikleri/> (Erişim tarihi: 21.02.2018).

<https://plazaeylem.org/filmkitap/> (Erişim tarihi: 22.02.2018).

<https://plazaeylem.org/basindan/> (Erişim tarihi: 22.02.2018).

<https://plazaeylem.org/2017/12/08/dijital-hippiller-hayati-ve-isi-birlestirmek-istiyor-ama-iyi-anlamda-degil-evgeny-morozov/> (Erişim tarihi: 02.03.2018).

<https://plazaeylem.org/2016/04/06/bir-mulakatlar-hikayesi-ya-da-sirketimize-gosterdiginiz-ilgiye-tesekkur-ederiz/> (Erişim tarihi: 02.03.2018).

<https://plazaeylem.org/category/emegin-birikimi-2/> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

<https://plazaeylem.org/2015/09/20/isyerinde-kadnlara-uygulanan-13-ustu-kapali-ayrimci-tavir/> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

<https://plazaeylem.org/category/haber-var/> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

<https://www.tasdemir.av.tr/is-hukuku-nedir> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

<https://plazaeylem.org/2013/12/23/isten-cikarilma-durumunda-ne-yapmaliyiz-20-aralik-2013/> (Erişim tarihi: 05.03.2018).

<https://istenatildim.org/> (Erişim tarihi: 06.03.2018).

<https://dunyadamekan.wordpress.com/bilgi/> (Erişim tarihi: 06.03.2018).

<https://www.evrensel.net/haber/313425/akbanktaki-grev-yasagina-banka-onunde-protesto> (Erişim tarihi: 07.03.2018).

<https://www.sanatabasla.com/2012/06/04/bellegin-azmi-the-persistence-of-memory-dali/> (Erişim tarihi: 20.03.2018).

<https://listelist.com/reklam-sektorunde-calismak/> (Erişim tarihi: 20.03.2018).

<https://twitter.com/plazaeylem> (Erişim tarihi: 20.03.2018).

<https://www.nedir.com/grev> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

<http://www.fortuneturkey.com/isci-sayisi-aciklandi-36826> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

<https://www.facebook.com/metaliscileribirligi.mib/> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

https://www.facebook.com/pg/metaliscileribirligi.mib/about/?ref=page_internal (Erişim tarihi: 04.04.2018).

<https://www.facebook.com/metaliscileribirligi.mib/photos/a.301731976611383.73904.301730729944841/488946074556638/?type=1&theater> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

https://www.wikisosyalizm.org/Orak_ve_%C3%A7eki%C3%A7 (Erişim tarihi: 04.04.2018).

<http://www.soldefter.com/2015/06/19/patronlar-istedi-metal-iscileri-birligi-facebook-sayfasina-erisim-engellendi/> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

<https://twitter.com/metalmib> (Erişim tarihi: 04.04.2018).

<https://www.facebook.com/metalscileribirligi.mib/photos/a.301734266611154.73907.301730729944841/760212450763331/> (Erişim tarihi: 05.04.2018).

<http://www.ihha.com.tr/haber-fabrikalar-durdu-metal-iscileri-dort-gundur-eylemde-463841/> (Erişim tarihi: 05.04.2018).

http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/05/150514_bursa_renault_metal_iscileri (Erişim tarihi: 05.04.2018).

<http://sendika62.org/2015/05/metal-iscileri-birligine-polis-operasyonu-11-gozalti-265437/> (Erişim tarihi: 05.04.2018).

<http://sendika62.org/2015/05/bursada-gozaltina-alinan-10-mib-uyesi-serbest-birakildi-266415/> (Erişim tarihi: 05.04.2018).

<https://onedio.com/haber/tofas-renault-ve-coskunuz-un-ardindan-mako-iscileri-de-is-birakti-510123> (Erişim tarihi: 06.04.2018).

<https://www.alexa.com/siteinfo/onedio.com> (Erişim tarihi: 06.04.2018).

<http://sendika62.org/2015/05/grev-atesi-ve-siyaset-can-safak-267378/> (Erişim tarihi: 06.04.2018).

<http://www.yenidonem.com.tr/yazarlar/lale-akasoy-0/metal-iscileri-birligi-916.html> (Erişim tarihi: 06.04.2018).

<https://www.evrensel.net/haber/275476/metal-firtina-yili-2015e-bakis-savas-iscilerin-eylemine-baskiliyor> (Erişim tarihi: 09.04.2018).

<http://www.habersom.com/metal-firtina-esiyor-14-bin-isci-direniste/> (Erişim tarihi: 09.04.2018).

http://www.cumhuriyet.com.tr/haber/siyaset/566685/Sendikanin_iscileri_sattiginin_belg esi.html (Erişim tarihi: 09.04.2018).

<http://www.abcgazetesi.com/metal-firtinaya-sari-sendika-ihaneti-iscileri-sikayet-ettiler-21442h.htm> (09.04.2018).

<http://marksist.net/tuncay-alp/metal-direnisini-dogru-anlamak.htm> (Erişim tarihi: 09.04.2018).

<https://www.birgun.net/haber-detay/metal-firtina-sarsiyor-81359.html> (Erişim tarihi: 09.04.2018).

<http://www.postgazetesi.ch/iphone-xe-once-sahip-olmak-isteyenler-kuyruk-olusturdu-8244h.htm> (Erişim tarihi: 08.10.2018).

<https://www.cnnturk.com/turkiye/sosyal-medya-da-cocuklarinin-fotograflarini-paylasanlar-dikkat?page=1> (Erişim tarihi: 11.10.2018).

<https://www.webtekno.com/yeni-nesil-siddet-siber-zorbalik-nedir-nasil-onlenir-h37901.html> (Erişim tarihi: 11.10.2018).

<http://www.turkiyegazetesi.com.tr/teknoloji/535643.aspx> (Erişim tarihi: 16.10.2018).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5bc706f76af330.54960830 (Erişim tarihi: 17.10.2018).

<http://www.sozcu.com.tr/2015/dunya/tarihin-ilk-hologram-protestosu-ispanyada-gerceklestirildi-801238/> (Erişim tarihi: 18.10.2018).

http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&kelime=mek%C3%A2n&uid=35221&guid=TDK.GTS.5bcee36444d5c3.55544538 (Erişim tarihi: 23.10.2018).

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=24862> (Erişim tarihi: 24.10.2018).

<http://oziloz.com/clickbait-nedir/> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

<http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=21779> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

<http://www.hurriyet.com.tr/gundem/bir-tikla-silah-40634281> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

<https://eksisozluk.com/facebookta-450-liraya-satilan-otomatik-silah--5042307> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

<http://www.milliyet.com.tr/kargoyla-silah-gundem-2534098/> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

<https://www.haberturk.com/kara-cuma-da-200-binden-fazla-silah-satildi-1730745#> (Erişim tarihi: 25.10.2018).

<https://www.sabah.com.tr/teknoloji/2018/04/24/youtube-milyonlarca-video-yu-sildi> (Erişim tarihi: 26.10.2018).

<http://www.ensonhaber.com/tartisma-kulturu-nedir-2013-06-12.html> (Erişim tarihi: 26.10.2018).

<https://www.bbc.com/turkce/vert-fut-42625744> (Erişim tarihi: 26.10.2018).

<https://www.teknonce.com/jimmy-wales-kimdir-jimmy-walesin-hayati.html> (Erişim tarihi: 01.11.2018).

<https://tr.instela.com/eksi-sozluk-un-aylik-geliri--488475> (Erişim tarihi: 01.11.2018).
<http://www.diken.com.tr/online-alisveris-yukseliste-turkiyede-bilgisayar-ve-internet-kullanimi-artti/> (Erişim tarihi: 01.11.2018).
<https://www.trthaber.com/haber/ekonomi/internetten-alisveris-tercihi-giderek-artiyor-338784.html> (Erişim tarihi: 01.11.2018).
<https://yenimedya.wordpress.com/tag/internet-ve-gozetim/> (Erişim tarihi: 02.11.2018).
<https://businessht.bloomberght.com/grafik/haber/2103151-infografik-cep-telefonlarnin-turkiye-deki-pazar-payi> (Erişim tarihi: 05.11.2018).
<https://www.dunyaatlasi.com/ekonomik-kalkinma-isbirligi-orgutu-oecd-nedir/> (Erişim tarihi: 11.12.2018).

Görüşmeler

BYaraş1 ile yapılan görüşme (22.10.2018).
BYaraş2 ile yapılan görüşme (22.10.2018).
BYaraş3 ile yapılan görüşme (22.10.2018).
BYaraş4 ile yapılan görüşme (23.10.2018).
HİRaraş1 ile yapılan görüşme (23.10.2018).
HİRaraş2 ile yapılan görüşme (23.10.2018).
HİRaraş3 ile yapılan görüşme (23.10.2018).
HİRaraş4 ile yapılan görüşme (23.10.2018).
İLTYaraş1 ile yapılan görüşme (24.10.2018).
İLTYaraş2 ile yapılan görüşme (24.10.2018).
İLTYaraş3 ile yapılan görüşme (24.10.2018).
İLTYaraş4 ile yapılan görüşme (25.10.2018).
STVaraş1 ile yapılan görüşme (25.10.2018).
STVaraş2 ile yapılan görüşme (25.10.2018).
STVaraş3 ile yapılan görüşme (26.10.2018).
STVaraş4 ile yapılan görüşme (26.10.2018).